

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

Constantin
NEGRUZZI

NEGRU
PE
ALB

LITERA

biblioteca școlarului

Constantin
NEGRUZZI

NEGRU PE ALB

LITERA
INTERNĂȚIONAL
BUCUREȘTI — CHIȘINĂU

CUPRINS

<i>Notă asupra ediției</i>	2
<i>Tabel cronologic</i>	3

I. AMINTIRI DE JUNEȚE

CUM AM ÎNVĂȚAT ROMÂNEȘTE	6
ZOE	15
O ALERGARE DE CAI (СКАЧКА)	29
TODERICĂ	55

II. FRAGMENTE ISTORICE

APRODUL PURICE	67
ALEXANRDU LĂPUȘNEANUL	84
SOBIESKI ȘI ROMÂNII	107
REGELE POLONIEI ȘI DOMNUL MOLDAVIEI	114
CÂNTEC VECHI	118

III. POEZIE

POTOPUL	124
MELANCOLIA	130
GELOZIE	134
LA M***	136
MARȘUL LUI DRAGOȘ	137
DOINĂ NOUĂ	139
EU SUNT ROMÂN...	140
ȘALUL NEGRU	142

PRINCESEI CATINCA CONACHI VOGORIDE	145
APOLOG	146

IV. TEATRU

MUZA DE LA BURDUJĂNI	149
----------------------------	-----

V. NEGRU PE ALB (Scrisori la un prieten)

SCRISOAREA I (Primblare)	175
SCRISOAREA II (Rețetă)	179
SCRISOAREA III (Vandalism)	181
SCRISOAREA IV (Un poet necunoscut)	185
SCRISOAREA V (Iepurărie)	189
SCRISOAREA VI (Catacombele M. Neamțu)	190
SCRISOAREA VII (Calipso)	194
SCRISOAREA VIII (Pentru ce țigani nu sunt români)	196
SCRISOAREA IX (Fiziologia provincialului)	208
SCRISOAREA X (Despre Mitropolia Moldaviei)	211
SCRISOAREA XI (Amințire funebră)	213
SCRISOAREA XII (Pâcală și Tândală)	215
SCRISOAREA XIII (Lumânărică)	220
SCRISOAREA XIV (Critică)	222
SCRISOAREA XV (Critică)	226
SCRISOAREA XVI (Critică)	229
SCRISOAREA XVII (Critică)	230
SCRISOAREA XVIII (Slavonisme)	232
SCRISOAREA XIX (Ochire retrospectivă)	234
SCRISOAREA XX (Statistica lupilor)	241
SCRISOAREA XXI (Trisfetitele)	244
SCRISOAREA XXII (Istoria unei plăcinte)	246
SCRISOAREA XXIII (Ητνὸπὶ τν)	248
SCRISOAREA XXIV (Un vis)	250
SCRISOAREA XXV (Omul de țară)	254

SCRISOAREA XXVI (Proprietate păgubitoare)	257
SCRISOAREA XXVII (Un proșes de la 1826)	259
SCRISOAREA XXVIII (Pelerinagiu)	262
SCRISOAREA XXIX (Judanii și florile)	272
SCRISOAREA XXX (Băile de la Ems)	276
SCRISOAREA XXXI (Alexandru Donici)	281
SCRISOAREA XXXII (Despre limba românească)	285
<i>Aprecieri</i>	295

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Textele au fost reproduse după: C. Ne gr u z z i, *Opere*, vol. I, *Păcatele tinerețelor*. Ediție critică, cu studiu introductiv, comentarii și variante de Liviu Leonte. București, Editura Minerva, 1974; C. Ne gr u z z i, *Opere complete*, vol. I. Proză, București, Editura Institutului de Arte Grafice Minerva, 1905; C. Ne gr u z z i, *Păcatele tinerețelor*, Editura Minerva, București, 1983 (seria “Patrimoniul”); C o n s t a n t i n Ne gr u z z i, *Negru pe alb*, Casa de editură Litera, Chișinău, 1996.

A fost păstrată ortografia autorului, unificându-se conform normelor în vigoare cuvintele “împrotiva” și “împotriva”, “(a) întra” și “(a) intra” etc.

Coperta: *Isai Cârnu*
Ilustrații de *Emil Childescu*

TABEL CRONOLOGIC

- 1808 S-a născut Constantin (Costache), fiu al lui Dinu Negruț și al Sofiei (născută Hermeziu), la Trifeștii Vechi de lângă Iași. (Un timp s-a vehiculat ideea că Negruzzi s-ar fi născut în 1800.)
- 1816-1820 Viitorul scriitor ia lecții de limba greacă cu dascălul Chiriac și de limba și literatura franceză cu emigrantul politic polon Brankovitz. În 1820 Costache învață românește de sine stătător, după cum ni se destăinuie în scrisoarea *Cum am învățat românește*.
- 1821 Din cauza mișcării eteriștilor familia Negruț se refugiază la moșia sa din Șărăuți, ținutul Hotin.
- 1822 Familia Negruț se mută la Chișinău. Din această perioadă sunt primele încercări literare ale scriitorului (“Zăbăvelile mele din Basarabia în anii 1821, 1822, 1823...”).
- 1823 Familia Negruț se întoarce la Iași. Viitorul scriitor traduce “Mnemon” de Voltaire.
- 1824 Traduce “Pirosia Elenei” de Marmontel.
- 1825 C. Negruzzi își începe cariera de funcționar la Vistierie (Ministerul de Finanțe), devenind diac.
- 1826 Moare tatăl scriitorului, tânărul Costache rămânând fără vreo susținere materială. E făcut căminar.
- 1829 Scrie nuvela romantică *Zoe*.
- 1835 E făcut postelnic. Publică traducerea melodramei “Trezeci ani sau viața unui jucător de cărți” de V. Ducange și M. Dinaux.
- 1837 Este ales deputat al județului Iași. Publică “anecdotel” *Aprodul Purice* și câteva traduceri din V. Hugo, Al. Dumas și A. Pușkin.
- 1838 E surghiunit pentru scrisoarea *Vandalism* (apărută în decembrie 1837). Este ales secretar al Obșteștii Adunări. E făcut spătar.
- 1839 Se căsătorește, la 6 iulie, cu Maria Gane. Publică *Rețetă, Catacombele Mănăstirii Neamțului, Riga P oloniei și Prințul Moldaviei, Un poet necunoscut, Au mai pățit-o și alții, La Maria**** și alte opere.
- 1840 Este ales primar al orașului Iași și e numit codirector al Teatrului Național, alături de M. Kogălniceanu și V. Alecsandri. În “Dacia literară” (nr. 1) publică nuvela istorică *Alexandru Lăpușneanul*. Văd lumina tiparului *O alergare de cai, Fiziologia provincialului* și alte opere.

- 1841 Apare scrisoarea *Slavonisme*. Împreună cu M. Kogălniceanu publică 200 rețete cercate pentru bucate și alte treburi gospodărești.
- 1842 E ales din nou deputat de Iași. Publică, în "Albina românească", scrisoarea *Păcală și Tândală*.
- 1843 Este numit director (ministru) al Vistieriei. În "Foaie pentru minte, inimă și literatură" publică lucrarea *Cântec vechi*.
- 1844 În revista "Propășirea" sunt publicate 4 scrisori negruzziene despre limbă. Vede lumina tiparului nuvela *Toderică*, localizare după o nuvelă a lui P. Mérimée, după care e din nou surghiunit la moșia sa. Traduce din satirele lui Antioh Cantemir.
- 1845 Se învrednicește de titlul de agă. Apare nuvela *Sobieski și românii*.
- 1846 Vede lumina tiparului lucrarea negruzgiană *Elemente de dreptul politic despre mai mulți autori*.
- 1847 C. Negruzzi traduce *Les femmes savantes* de Molière.
- 1848 Rămâne departe de mișcarea revoluționară a anului. Este numit postelnic și efor al școlilor.
- 1849 Publică vovedilul *Doi țărani și cinci cârlani*. Vede lumina tiparului un fragment din *Femeile savante* de Molière, tradus de C. Negruzzi.
- 1851 Revine în fruntea conducerii Vistieriei. Îi apar piesele *Carantina* și *Muza de la Burdujăni*.
- 1852 Publică scrisoarea *Pelerinagiu*.
- 1855 Întreprinde o călătorie la Berlin și Ems, impresiile servindu-i la crearea scrisorii *Băile de la Ems*. În "România literară" a lui V. Alecsandri publică scrisoarea *Un proces de la 1826*.
- 1856 E numit vornic și, din nou, ministru al Vistieriei.
- 1857 Devine membru al Divanului domnesc. Publică volumul *Păcatele tinerețelor*.
- 1859 E numit director al Statisticii centrale și membru al unei comisii pentru întreținerea și îmbunătățirea activității teatrale.
- 1861 E numit din nou în fruntea Vistieriei (ministru de finanțe). Publică broșura *Despre capitala României*.
- 1862 Votează pentru unirea definitivă a Principatelor. Publică *Studii asupra limbii române*.
- 1865 Publică un necrolog la moartea lui Alecu Donici.
- 1866 Numele lui C. Negruzzi figurează printre membrii Societății literare române.
- 1867 Este ales membru al Societății Academice. În "Convorbiri literare" îi apare *Flora română*.
- 1868 24 august. C. Negruzzi încetează din viață, fiind înmormântat în cimitirul bisericii din Trifeștii Vechi.

I
AMINTIRI DE JUNEȚE

CUM AM ÎNVĂȚAT ROMÂNEȘTE

CUPRINS

Pe când uitasem că suntem români și că avem și noi o limbă, pe când ne lipsea și cărți și tipografie; pe când toată lumea se aruncase în dasii și perispomeni ca babele în căței și motani, căci la școala publică se învăța numai grecește; când, în sfârșit, literatura română era la darea sufletului, câțiva boieri, ruginiți în românism, neputându-se deprinde cu frumoasele ziceri: parigorisesc, catadicsesc ș.c.l., toate în *esc*, create de diecii vistieriei, pentru că atunci între ei se plodea geniul, ședeau triști și jăleau pierderea limbii, uitându-se cu dor spre Buda sau Brașov, de unde le veneau pe tot anul calendare cu povești la sfârșit, și din când în când câte o broșură învățătoare meșteșugului de a face zahăr din ciocălăi de cucuruzi, sau pâine și crohmală de cartofe.

Tot însă mai rămăsese o școală pre care acești buni bătrâni o priveau ca singur azilul prigonitei limbi, școală unde se învăța încă românește, aproape de Iași, în monastirea Socola.

Tatăl meu era unul din românii aceștia. Nu ieșea nici un calendar care să nu-l aibă el întâi, nici o carte bisericească care să n-o cumpere, nici o traducție care să nu puie să i-o pescrie.

Într-o zi, viind de la școală, l-am găsit cu o mare carte in-folio dinainte.

- Cetește-mi, îmi zise, o viață d-a sfinților din cartea aceasta.
- Iartă-mă, părinte, eu nu pot ceti românește.
- Cum! apoi dar ce înveți tu?

— Elinește, am răspuns păunindu-mă. De vrei, să-ți cetesc toată tragedia Ecubei, unde e acest frumos hor a troienelor, pre care îl știu pe dinafară:

Αὔρα, ποντίας αὐρα,
 Ἄτε ποντοπορους κομιζεις
 Θοας ακατους ἐπὶ οἰδμα λιμνας
 ποῖ με ταν μελεαν πορεσσεις;

— Poate să fie frumoase acele ce tu spui, zise tatăl meu, dar e rușine să nu știi limba ta! Măine vei veni cu mine la Socola, unde este examen. Voi vorbi pentru tine cu dascalul, care e un om pre-învățat; și nu mă îndoiesc că tu te vei sili a învăța degrabă, pentru că știi că asta îmi face mulțămire.

— O, negreșit! am răspuns cu bucurie.

Ne întârziesem a doua zi căci, când am ajuns, am găsit examenul pe la sfârșit. Se cercetase istoria, geografia ș.c.l. Sala era plină. Auditoriul se alcătua mai ales din dame bătrâne, mume a băieților, care ascultau într-o religioasă tăcere.

Profesorul român avea un nas cu totul antiromân, căci las-că era grozav de mare, dar apoi era cârligat, încât semăna mai mult a proboscidă decât a nas.

— Pre-evghenicoșilor boieri și cucoane, zicea el, am avut cinste a înfățișa d-voastre prohorisirile ucenicilor mei în istorie, cete, scriere, aritmetică. Acum voi avea cinste a arăta că limba noastră, pre care toți socot că o știu, dar nime nu o știe cumsecade, nu este fără gramatică, fără sintaxis și fără ortografie; ci mai ales în acest pont al ortografiei întrece pe multe altele. Două pilde voi arăta.

Sfârșind, își puse ochilarii, tinse tabla neagră, și chemând un băiat ca de nouă ani, îi dete condeiul de credă.

Băiatul scris:

Fată Sarră!
 Eu ți-am zis asară,
 Să vezi oul cum se sară.

— Pre-evghenicoșilor, urmă profesorul, vedeți că toate aste frasis se sfârșesc cu *sară*, dar, precum ați văzut, au deosebire în scris. Asemene veți videa și cu a doua paradigmă.

Băiatul mai scrise:

Maică-ta de-i vue
 Bine ar fi să vñe
 Pân-la noi la vie.

Dascalul tinse brațul spre cuvintele scrise, cu un gest maies-tos. Gestul acesta fu ca izbucnirea unei mine. Bărbați, femei, copii, toți săriră și s-apropieră de tablă, strigând *bravo* de răsuna sala. Mumele uimite suspinau sub bonetele înhorbotate. Lacrimi de bucurie izvorau din ochii lor odată frumoși poate, dar acum stânși și împregiurați de un cerc purpuriu; aste lacrimi, strecurându-se pe lângă zbârciturile nasului ca pe niște uluce firești, ajungeau sub buza dedesubt, unde barba întoarsă în năuntru le oprea ca o stavilă. Bunele bătrâne nu se puteau dumeri cum de sunt atât de învățați drăguții lor și, clătind din cap, priveau pe dascal ca pe o ființă surnaturală. Bărbații îl fericitau, îi mulțameau, îi strigau *aferim* de se zguduiau păreții; și bătrânul socolean, doborât sub grindina laudelor și a *aferimilor*, se lasase pe un scaun, unde-l împregiuraseră copiii, amețit, răpit, cuprins, ca acel împărat roman ce striga la moartea sa: “Je sens que je deviens dieu!”

Ce făceam eu în vremea aceasta? Eu rămăsesem încremenit, cu ochii holbați, cu gura cascată, căci nu înțelegeam nimic, eu care mă țineam că știu ceva! Dascalul acesta luă în ochii mei un chip măreț, academic, piramidal, neînțeles ca și sinonimele sale; mi se părea că văd un Platon, un Aristotel... Cât mă umilise de

tare! cum îmi căzuse trufia! cât mă simțeam de mic în asemănare cu băiatul acel ce scria *sară* și *vie* în trei osebite feluri!

Ne-am întors acasă. Tatăl meu, văzându-mă gânditor, mă întrebă ce am.

— Gândesc la adâncă erudiție a acestui dascal.

— Adevărat, e un om plin de științe, și l-am poftit să vie ca să-ți dea lecții de trei ori pe săptămână. De mâine va începe.

O, cât am rămas de recunoscător bunului părinte pentru această dorită veste! Îndată am gătit caiete, condeie nouă, negreală bună, nimic n-am uitat; întocmai ca bravul soldat care își perie uniformă, freacă bumbii, curăță armele în ajunul bătăliei. Aceste pregătiri m-au ocupat până seara, când m-am culcat gândind la noul dascal; iar piste noapte am visat că avem un nas cât a lui de mare.

A doua zi profesorul veni și, după acea de datorie bună-dimineată, scoase din sân o broșură cartonată cu hârtie pestriță, zicându-mi c-un zâmbet plin de încredere în sine:

— Nădejduiesc că ne vom înțelege amândoi. Această filadă nu sunt la îndoială că în puține zile o vei învăța.

“O! am gândit, acesta e negreșit vrun extract lesnicios a sistemului său de învățatură.” Am luat-o cu toată onoarea cuvenită operii unui literat și, deschizând-o, am văzut că era un abecedar cu slove d-un palmac de mari!

Am rămas mut de oțerire și de rușine. Ce batjocură! să mă puie pe mine, care nu mai eram un copil, aveam treisprezece ani, să învăț *a b c*! pre mine, care înțelegeam pre Erodian din scoarță în scoarță! Era un înfrunt care iubirea mea de sine nu-l putea mistui. Hotărâi să-mi răzbun și ideea asta mă mai liniști.

În vremea aceasta, dascalul își așezase ochilarii pe tronul lor (pare că privesc încă acei ochilari țuguieți pe nasul lui uriaș, ca un turc calare p-un harmasar roib), trase tabac, strănută, tuși spre a-și drege glasul și începu rar și cu dese pauze:

— Netăgăduit este că omul nenvățat e ca un copac neîngrijit, care nici o roadă nu aduce. Drept aceea, învățătorul este pentru un tânăr aceea ce este grădinarul pentru pom; sau ca plugarul

bun care curăță de mă răciuni țarina sa până a nu semăna în ea sămânța cea bună.

După aceste parabole, adaose:

— Pentru a-ți paradosi limba românească după toată rânduiala, ca să o înveți cumsecade, spre a o ști precum se cuvine, trebuie să începem de la început. Vei ști deci că limba românească are patruzeci și una de slove, care se împart în trei soiuri: glasnice, neglasnice și glasnico-neglasnice; și anume, glasnice sunt: Az, Est, Ije, I, On, **ǃ**, Ier (ъ), **ѣ**țîi, Io (ы), **ѡ**ia, Ia, Ipsilon, omega. Neglasnice: Buche, Vede, Glagol, Dobru, Juvete, Zemle, Kaku, Liude, Mislete, Naș, Pocoli, Râță, Slovă, Tferdu, Fărta, Heru, Csi, Psi, Ți, Cervu, Șa, Ștea, Țita, Gea. Glasnico-neglasnice: Zalu, Ieri, Ucu, **н**.

Fără-aceste slove nu se poate alcătui nici o frasis, nu se poate proforisi nici o silavi, căci ele sunt temelia limbii. Drept aceea, d-ta vei binevoi a le învăța pe de rost, pentru ca să le poți cuvânta curat și pe înțăles, pentru că văd că dascalii d-tale, grecul și franțuzul, pre care dracul să-i iaie! Ț-au stricat proforaua, nu poți rosti pe **î**, **ă**, **ș**, **ci**, și altele vro câteva. Am nădejde că poimăine mi le vei putea spune pe dinafară, și atunci vom începe a doua ma-**o**imă, Ba, Be, Bi, Bo, și mai la vale. Cred că ne înțelegem?

— Ba nu ne înțelegem nicidecum, am strigat ieșind din ameteala ce mă cuprinsese întru auzul barbarelor numiri a buchilor lui, nu ne înțelegem! D-ta vrei să mă batjocurești, să mă pui la alfavita, pre mine care știu grecește mai mult decât oricare tânăr de vrâsta mea, și care scriu franțuzește *sous la dictée*, fără a face mai mult decât șapte-opt greșale pe față! Dă-mi o gramatică, arată-mi construcția verburilor, ortografia. Spune-mi pentru ce scrii *vie* și *sară* în trei feluri?

— Ți voi spune-o la vreme.

— Pentru că ai o duzină de *i*, așa e? Dar cum scrii *masă* (table) și *masă* (pret. verbului *mânere*)? Cum scrii *lege* (loi) și *lege* (imper. verbului *legare*)? Așa e că tot un fel, pentru că n-ai doi a și doi e? Apoi pentru ce încurci și ametești pe băieți?

— Acea nu e treaba d-tale, îmi răspunse cu un zâmbet ce semăna a strâmbet; învață buchile pe de rost ca să le știi poimâine.

— Ba nici gândesc, zisei azvârlind abecedarul sub masă.

— Ha, ha, ha! La început se pare greu, dar te vei deprinde. Rădăcina învățăturii este amară, dulci sunt însă rodurile sale.

Sfârșind, strânse ochilarii, își luă șlicul și ieși. Simții că mi se luă o greutate de pe inimă.

— A! pedant ignorant și îngâmfat, strigai, vrei să învăț buchile tale! Să mă necinstesc! A! chinezule, care ai o sută de litere, mai multe decât orice limbă! A! tu ai slove amfibii, nici glasnice, nici neglasnice! A! tu socoți că limba mea deprinsă cu Omer se va putea suci ca să zică fârtă, tferdu, glagol ș.c.l.; numiri sălbatică cu care tu ai poreclit bieteile litere! A! tu vrei să mă necinstesc, să învăț buchile tale! Dar să crăpi macar, nu le voi învăța! Las-că te-oi juca eu! N-am trebuință de tine ca să-mi învăț limba mea!

Am alergat la biblioteca tatălui meu, care era într-o ladă mare, purure deschisă, în coridor. Ajutat de o slugă, i-am făcut inventariul, și pintre mulțimea calendarilor și a cărților în limba grecească modernă, iaca ce am găsit:

TIPĂRITE:

Viețile sfinților din toate lunile.

Moartea lui Avel (poem de Gesner).

Numa Pompilius (romanț de Florian).

Patimile Domnului nostru, în versuri.

Istoria lui Arghir și a pre-frumoasei Elene, idem.

Despre începutul românilor, de Petru Maior.

Floarea darurilor.

Întâmplările franțezilor și întoarcerea lor de la Moscva.

Talmudul jidovesc.

MANUSCRISE:

Letopisețul lui Nicolai Costin.
 Cavalerii Lebedei (romanț de M-me Genlis).
 Încungiuarea cetății Roșela (romanț, idem).
 Lentor, tragedie în versuri.
 Sapor, idem.
 Matilda (romanț de M-me Cottin).
 Manon Lesco, romanț.
 Tarlo sau străinii în Elveția, idem.
 Zelmis și Elvira, idem.
 Cugetări de Oxenstern etc.,etc.

Sărmană bibliotecă! Uitată în secriul ei la bejenia anului 1821, toată a slujit de fultuială ianicerilor! Ce n-aș da acum ca să am una din acele cărți de sute de ori cetite de tatăl meu.

M-am cercat să cetesc un romanț din acele manuscrise, dar scrisoarea era atât de încâlcită, încât le-am lasat, fâgâduindu-le de a le vizita cum voi putea deprinde a ceti scrisoarea acea ieroglică ce se obicinuia atunci pe la noi; și, luând *Istoria românilor* de Petru Maior, ajutat de abecedarul urgisit, în puține ceasuri am învățat a ceti. Pân-în seară, eram capabil să spun pe carte cât oricare anagnost de rapide. Seara am cetit tatălui meu tot cântul întâi din *Moartea lui Avel*, singura carte care avea puterea a-l adormi. Bunul părinte se bucură, și atribuind știința mea la vrednicia învățătorului, porunci să cumpere cinci coți postav vișiniu de un beniș, pre care îl trimise dascalului.

Eu însă nu puteam uita înfruntul ce-mi făcuse. Făcând un congres de băieți — conșcolari ai mei de la dascalii franțez și grec — după mai multe opinii, care de care mai stravagante, o idee sata-nică veni unuia în minte.

— Fraților, zise el, socotița mea este să închipuim niște întrebări atât de grele, încât să nu le poată tălmăci, ca să-i dovedim că e numai un gogoman pedant...

— Ευγε! Bravo! Ευοι! Hura! Παύαυ! Vivat! strigară toți.

Întrebările s-au alcătuit, s-au aprobat de toată adunarea și mi s-au încredințat.

A treia zi dascalul veni, și întrebându-mă de știu buchile pe dinafară, spre răspuns am deschis cartea lui Petru Maior și i-am cetit un întreg capitol. Profesorul rămase înlemnit.

Sfârșind, am urmat în tonul acel pedantic cu care îmi vorbise el:

— De vreme ce vezi, loghiotate, că am învățat a ceti fără lesniciosul metod al abecedarului d-tale — care mi-ai spus că este temeiul limbii — nu sunt la îndoială că voi învăța a scrie iarăși fără ajutor dăscălesc. Însă fiindcă cunosc și simt cu desăvârșire că dascalul, pentru un tânăr, este aceea ce este grădinarul pentru un pom, văd că eu am foarte multe lucruri de învățat, căci sunt ca un copac neroditor. Drept aceea, am făcut aceste cinci întrebări, pre care d-ta vei binevoi a mi le tălmăci. Asta va fi singura mea lecție. Pe toată ziua îmi vei deslega câte cinci de aste nedumeriri. Spune-mi dar:

1. Pentru ce uneori vara plouă cu broaște, iar nu cu cristei fripți, precum odinioară la judani?

2. De unde au luat Adam și Eva ac și ață de au cusut frunzele de smochin, în vreme ce pe atunci nu era încă nici o fabrică?

3. Cum...?

— Păgân! mă curmă dascalul astupându-și urechile și sărind de pe scaun, ca un om ce calcă pe un șerpe; hulă grozavă și pângărită! Iaca frumoasele isprăvi a învățaturii papistașilor!

Zicând aceste, își luă șlicul și o împunse de fugă pe ușă.

De atunci nu l-am mai văzut.

Astfel Petru Maior m-a învățat românește.

ZOE

CUPRINS

I

*“Amour en latin faict amor;
Or donc provient d’Amor la mort:
Et paravant, soulcly qui mord,
Deuil, pleurs, pièges, forfaits,
remord.”*

Blason de l’Amour

Aceasta au urmat la 1827.

De abia înserase, ulițile era însă pustii. Din când în când și foarte rar se auzea pe pod duruitul unei caleșce, în care era vreun boier ce se ducea la o partidă de cărți, sau un fiacru ce trecea ca săgeata și lăsa să se zărească niște bonete femeiești. Nici un pedestru nu era pe uliți, afară de fanaragiii care striga regulat *raită*; pentru că la 1827 septembrie, nime nu s-ar fi riscat a merge pe jos singur pe uliți, după ce înnopta. Pojarul de la 20 iulie prefăcuse în cenușă mai mult de jumătate a orașului Iașii, și fanaragiii, masalagiii, potlogarii de care gema orașul, șăzând ascunși pintre râsipuri, pândeau pe nesocotitul pedestru care zăbovise a se întoarce acasă, și adeseori, el pierdea împreună cu punga și viața sau cel puțin sănătatea. În zadar împlau streji de arnăuți și de simeni; nu puteau stârpi aceste înrăutățiri, nici descoperi bandele vagabonzilor.

O calească trecu în fuga cailor pe ulița mare, apucă ulița Sf. Ilie, și făcând în stânga, luă la deal pe lângă zidul Sf. Spiridon, și tot suindu-se până-n mahalaua Sărării, stătu la portița unei căsuți, cu două ferestre cu perdele verzi. Din trăsură se coborî un tânăr elegant coconaș, a cărui costum era după moda curții.

El purta un antereu de suvaia alb, era încins cu un șal roșu cu flori, din care o poală i se slobozea pe coapsa stângă, iar capetile, alcătuiind un fiong dinainte, cădeau apoi peste papucii lui cei galbeni. Pe sub giubeaua de pambriu albastru, blănită cu samur, purta

una dintr-acele scurte cațaveici, numite *fermenele*, broderia căria, cu fir și cu tertel, îi acoperea tot pieptul. În cap avea un șlic de o circoferență cel puțin de șapte palme.

Într-un cuvânt, orice damă l-ar fi văzut în ceasul acela nu s-ar fi putut opri de a se coti cu vecina sa și de a zice în jargonul vremii de atunci: ah, psihimu, uită-te cât e de *nostim!*

Chipul său era, de nu frumos, dar plăcut. Lafater, din cea întâi vedere, l-ar fi judecat după fruntea lui strâmtă, buzile groase și sprincele rădicate cu disproporție asupra ochilor; dar și nefiind cineva fizionomist putea, fără a se greși, să-l boteze de nătărău, după căutătura cea speriată și neclintirea figurei sale.

În camera unde intră, pe un crevat cu perdele *ponceau*, șădea o fetișoară rezămată într-un cot pe perină. Fusta ei de atlas albastru-deschis, de sub care se zărea un picioruș gras și mic; părul ei castaniu ce se slobozea în unde de mătase pe albiile ei grumazi; poziția ei cea lenoasă, în sfârșit lumina murindă a unei lampe ar fi înflăcărat pe Xenocrat, dacă ar fi fost la Iași la 1827, în camera aceea.

Zău era frumoasă tânăra fată! când însă și-a întors tânjitorii ochi căpriei, umbriți de lungi gene și scâlțați într-o rouă de desfățare, când s-a repezit și a apucat în brațe pe tânărul ce intrase, trebuia să aibă cineva toată nesimțirea lui, ca să nu cadă amețit la picioarele ei.

— Ah! tu ești, Iancule, tu ești! Vezi că eu te așteptam. Gândeam la tine, pentru că numai la tine gândesc. Pesemne tu nu știi că te iubesc mai mult decât orice alt pe lumea asta și tu iar mă iubești. Așa e că mă iubești? Nu voi să mă iubească alții. Zică ce-a vrea lumea, eu te iubesc — și-apoi ce-mi pasă de lume. Tu ești al meu! al meu! Te iubesc, te sărut, suflețelul meu!

Și gingașa copilă îl acoperea de sărutări focoase.

— Ce te-ai făcut de o săptămână de când nu te-am văzut? Unde ai fost? Oh! ți-am scris și nici n-ai vrut să-mi răspunzi. Când ai ști cât am plâns! Uită-te, ochii mei sunt roșii încă; așa e că sunt roșii? Spune-mi, mă iubești?

— Mă întrebi un lucru care poate ți l-am spus de o mie de ori, răspunse cu răceală nesimțitul amarez. — Caraimane, dă-mi un ciubuc!

Un arnăut mustăcios intră și întinse stăpânului său un lung ciubuc. Într-un minut, cămăruța se umplu de un fum gros, printre care Zoe se zărea ca o zeiță prin nori. Această întrerumpere a unei vorbe amorezate pătrunse pe biata fată, care tăcu, lăsând să scape din sânul ei o oftare de acele ce sfâșie inimi.

— Mi-ai scris că ai să-mi spui un lucru mare. Să vedem, ce este? spune, pentru că n-am când zăbovi, adăogă tânărul, scuturând ciubucul.

— Ah! zise Zoe, înturnându-și lăcrâmații ochi spre el, odinioară îți părea că zboară ceasurile ca minutile lângă mine; atunci mă iubeai, acum nu mă mai iubești ca atunci, măcar că eu tot aceea sunt și tot asemenea te iubesc. Oh! Iancule, tu niciodată nu vei ajunge la acel grad a dragostei care eu îți păstrez! Preaiubitul meu! spune-mi, când mă vei numi soția ta? Când voi putea a nu mai tăinui de lume acest amor de care inima mea este plină? Vezi tu, acesta e singurul meu gând. Știi poziția mea. Știi că de am greșit, pentru tine numai am fost o slabă fată. Ah! când ai ști cât sunt de fericită! am să-ți spui o veste care a să te împle de bucurie. Eu o să fiu mumă! — Și copila își ascunse rumena față în sânul coconășului.

Întru auzul cuvântului acestuia, Iancu s-a posomorât, a băgat mâna în buzunar, și scoțând niște metanii de coral de vro doi coți de lungi, începu a se juca cu ele, preîmblându-să în lung și în larg prin mica cămăruță.

Zoe îl privea neclintită.

— Ascultă, draga mea; cred că nu te îndoiești cum că te iubesc. Vestea ce mi-ai dat m-a împlut de bucurie. Dar văd niște mari piedici la însoțirea noastră. Unchiul meu a aflat legătura noastră și e foarte mânios asupra mea. Îmi zice că nu e de cinstea mea să iau o fată săracă, orfană și câte altele. Eu însă nu zic că nu te voi lua, dar trebuie răbdare. Să vedem.

Mișelul! vorbile lui era loviri de cuțit pentru Zoe. Ea tremura.

— Vai mie, nenorocita! iată la ce am ajuns! iată în ce stare m-ai adus! mă desprețuiești după ce m-ai înșălat! nu ți-e milă de o ticăloasă fată, pe care ai adimenit-o cu juruiți mincinoase. Găsești pretexturi ca să mă părăsești și pe mine și pe copilul tău. Nu te temi de păcat! nu socotești că voi muri dacă m-îi lăsa! oh! fie-ți milă! fie-ți milă!

Și sărmana se târa la picioarele lui, vărsând șiroaie de lacrimi și frângându-și mâinile.

— Cugetă că de mă vei părăsi, voi muri negreșit și vei avea a da seamă lui Dumnezeu, pe care de atâte ori l-ai luat martur jurămintelor tale.

Suspinerile înădușiră glasul fragedii copile, care acum întâi începuse a găci inima amorezului său.

Sfărămată de durere, căzu leșinată la picioarele lui.

Iancu o rădică și o puse în pat, după aceea, chemând pe bătrâna ei slujnică, a lăsat-o lângă ea. El a ieșit și s-a suit în calească.

— La bal, la curte! a strigat arnăutul vizitiului, și caleasca a purces ca vântul.

“Deșanțată pretenție! zicea coconașul răsucindu-și mustețile. Zice că i-am jurat s-o iau, ca când astfel de jurămintele se mai țin vreodată“.

II

*“Cinga il brando, ed abbia questa
L’asta in pugno, e l’elmo in testa
E con Pallade in bellezza
Già potrebbe contrastar.”*

Metastasio

Zoe era fiica unui boierinaș, care prin slujbile sale se ridicase la o treaptă cinstită. Încă în fașe, pierduse pe maică-sa, iar la vrâsta de cincisprezece ani, moartea o lipsise și de tatăl său. De atunci,

sărmana fată, lăsând o moșioară, iubitul loc a copilăriei sale, care rămasesă moștenire fraților ei, venise la Iași. Curând n-a lipsit a se molipsi de aerul acestui oraș. Se văzu încungiurată de o droaie de curtezani, pe care îi trăgea deosebita ei frumusețe. Focul juneții și simplitatea creșterii sale o făcură să plece urechea la măgulirile desfrânaților. Ea iubi, iubi, oh! cum iubi! Neștiind ce e amorul și neprepuind urmările lui, se dete cu totul la această patimă dulce și amară, plăcută și groaznică. Se dete cu gând, cu inimă, cu suflet.

Iată o întâmplare ce va arăta ce fel iubea tânăra copilă.

Cel întâi ce găsi loc în inima ei fu un ofițer al gvardiei curții; tânăr galant, cinstit și birbant, Iliescul era cu totul contra coconășului, pe care l-am văzut figurând la începutul acestei foarte adevărate istorii. Frumos și bine făcut, el n-a avut multă greutate a câștiga inima ei. El o iubea și se mira că o iubește ca și în ziua când culesese cea întâi dulce sărutare pe buzele ei. Și deși Zoe nu cunoștea adimenirile cochetăriei, tot însă ținu în lanțul ei pe fluturatecul tânăr o lună de zile! O lună de zile pentru Iliescul era o vecinicie. Începu a se sătura de un amor fără sfezi, fără împăcaciuni și fără rivali. Se aruncă iarăși în vârtejul lumii.

Într-o zi, el dormea după prânz.

Un arnăut veni în curtea lui, merse drept la camera unde el dormea, deschise ușa, intră și, scoțând un pistol din cingătoare, îl slobozi în el. Glonțul trecu alătura cu capul tânărului, bortili perina pe care se răzâma și se înfipse într-o cărămidă din perete, a căria sfărământuri să reînțoarseră și căzu pe pieptul dormitorului. Iliescul sări și se răpezi ca fulgerul la noul venit, care scosese al doilea pistol. Arma i se smânci din mână și o îmbrâncătură aruncă pe ucigaș pe o canapea. Negreșit că ceasul morții ar fi sunat pentru acel cutezător, dacă în căderea sa, turbanul nu i s-ar fi desfășurat. Niște coame castanii undoioase se răsfirară peste umerii și pieptarul lui înfirat. Aceasta era Zoe.

— Doamne sfinte! strigă tânărul cunoscându-o, tu ești, Zoe, cine ar fi putut crede! tu ești care vrei să mă omori! aceasta e răsplata dragostei mele? Vrei să mă omori! și pentru ce?

— Pentru că ești un nelegiuit, strigă fata cu un glas precum de suspinuri, pentru că mă vinzi, pentru că desprețuiești amorul meu și pentru că ai gândit că vei putea, după ce m-ai învățat dragostea, după ce mi-ai arătat dulceața vieții, să mă lepezi ca pe o jucărie ce nu-ți mai place! nesocotitul! pesemne nu știi că pe noi, femeile, dacă un paing ne sparie, moartea nici cum nu ne îngrozește? Iată dovada vânzării tale, și îi tinse un bilet scris pe o hârtie roză. — Cetește, ticălosule! sau mai bine las-să ți-l cetes eu. Ascultă: “Stăpâna mea! mă învinovățești nedrept. Cum ai putut crede că o proastă fetișoară mă va face să fiu necredincios acei ce singură împărățește în inima mea? Nădărduiesc să-ți dovedesc în astă-seară că de am și fost poate rătăcit, o secundă n-am încetat de a fi pentru de-a pururea, al dumitale credincios rob.” A! ticălosule! nu e slova ta? Tăgăduiești, zi că n-ai scris răvașul acesta; o proastă fetișoară! oh! mă defaimă pentru că-l iubesc din toată inima.

— Acest răvaș e pentru tine, zise Iliescul învâlmășit.

— Pentru mine! și de când mi-ai schimbat numele de *iubită* pe acel de *stăpână*? Când mi-ai mai zis vrodată *dumneata*? A! nu căuta să mă amăgești, căci dacă mâna mi-a tremurat astăzi, să știi că altă dată va fi mai sigură.

— Omoară-mă dar, adaose Iliescul cu un aer teatral, neștiind ce să mai zică; omoară-mă, dacă te supără amorul meu. Văd că cauți pricinuri și iai de dovadă însuși încredințările dragostei mele. Omoară-mă! viața-mi e nesuferită fără amorul tău. Iată pistolul, și ca să nu mă greșești, razămă țeava de inima mea, îl ții eu, n-ai decât să tragi piedica.

Zicând, dezvălește pieptul și se apropie de fetișoară. El era atât de frumos, întristarea răspândită pe fața lui arăta atâta adevăr, încât gingașa copilă se simți pătrunsă și înfiorată de o faptă la care o împinsese o pornire furioasă de gelozie.

— Oh! eram să te omor, a strigat plângând, Dumnezeuul meu! cum am putut avea un așa gând! să te omor pe tine, pe care te

iubesc cu sufletul! și apoi ce aș fi făcut singură pe lume? Vezi tu, crudule, când am slobozit pistolul în tine, nu știu ce putere străină și amarică îmi împingea mâna. Socoteam că te-am omorât și voiam să mă omor și pe mine. Dar tu nu ești rănit? Tu mă iubești, așa e? Răvașul a fost pentru mine! oh! zvârle pistolul acela, că mi-e frică de el. Și se aruncă în brațele lui.

După ce, peste un ceas, Zoe ieși într-un fiacru și se duse, Iliescul se îmbracă cu dulama lui stacojie cusută numai fir; se încinse pe deasupra șalului cu o curea lată, coperită cu ținte aurite, în care băgă două pistoale suflate cu aur și atârână pe coapsa stângă o sabie încovoiată. La scară îl aștepta un frumos armăsar negru.

Ieșind, văzu arnăuții săi, care sta roată împregiur.

— Ascultați, le zise; astăzi un talhar a intrat la mine când dormeam. A slobozit un pistol asupra-mi, dar nu m-a nimerit. Nu am putut pune mâna pe el și a scăpat. Să nu mor creștin, ci spurcat ca voi, dacă va mai intra cineva la mine, fără să-mi dați mai nainte de știre, de nu, veți lua fiecare câte o sută baltage cârjaliești pe talpe. Știți că-mi împlinesc juruințele.

Arnăuții strigară: mașalla! închinându-să până la pământ.

“Zoe a vrut să mă omoare, zicea în sine tânărul, încălecând; Domnul știe ce-mi vor mai face celelalte trei, pe care nu le poci amăgi așa lesne. Blăstemata de slugă! a greșit răvașile; în loc să dea pe cel verde Zoei, i-a dat pe cel roz; așa va fi făcut și cu celelalte.

M-am bătut fățiș cu Beilicciul și cu Fedeleș¹ fără să simt ce e frica, dar acum zău! mă tem”.

¹ Vestiți tâlhari la 1827.

III

*“Oh! n’insultez jamais une femme
qui tombe!
Qui sait sous quel fardeau la pauvre
âme succombe!”*

V. Hugo

Mai mult de un an acum trecuse de la întâmplarea aceasta. Iliescu aflase chip a se deslega pe nesimțite dintr-un lanț ce nu era potrivit cu ușurătatea inimei sale și Zoe începuse a cunoaște că a greșit, judecând pe oameni după inima sa. Amăgită în nădejdea sa, se lăsă la o melancolie ce o făcu mai interesantă, dar inima ei ce se hrănea de dragoste, nu putea via fără amor.

Între toiul neînsemnaților tineri ce o supărau cu curtea lor, ea deosebi pe Iancul B... Îl vedea mai tăcut și mai retras. Sfia lui o luă drept dovada statorniciei, macar că era semnul nătărăiei. Pe altă parte, ca să scape de gura lumei, acestei pricinuitoare de atâte nenorociri, și cunoscând că trebuie în sfârșit să-și ia un loc oarecare în soțietate, ascultă mincinoasele propuneri ce îi făcu Iancu că o va lua de soție. Depărtă pe toți ceilalți ai săi slăvitori. Iubi pe Iancu; îl iubi sărmana fată, cum știa ea să iubească și curând el nu mai avu nimic să mai dorească. Nu mult după aceasta, simți urmările nesocotinței sale, și îngrijindu-se, își mărturisii starea cea de critică amorezului său. Atunci Iancul lepădă masca, își dizvăli urâtul caracter și, puțină vreme după întâlnirea ce am văzut că a avut cu ea la începutul acestei istorii, îi scrisse răvașul următor:

“Coconiță! îmi pare deșanț că dumneata ai luat un capriț drept amor și încă pretinzi să te iau de soție! Las-că rudele mele niciodată nu mi-ar ierta un așa pas, dar apoi nici inima mea n-are plecare a se robi. Așadar, te rog nu te mai măguli cu o nădejde ce niciodată nu se poate împlini și binevoiește a mă uita și a nu-mi mai scri.”

Gingaşa copilă ceti răvaşul fără să zică nimic, fără să verse macar o lacrimă. Inima îi era plină şi suspinele, grămădindu-se în sânul ei, o înăduşeau. După o îndelungată şi cumplită tăcere, căzu îngenuncheată dinaintea icoanei mântuitorului, zicând: “Dumnezeule, fie-ţi milă de mine şi nu mă aduce la desnădăjduire!”

Sanda, bătrână femeie care o slujea, care o hrănise cu sânul său în pruncie şi o crescuse în copilărie, stând într-o cameră alăturată, se apropie de o uşă cu geamuri, prin care se vedea în odaia stăpâne-sei, şi ridicând perdeaua, văzu această desnădăjduire, această durere atât de adâncă. Ea nu îndrăzni să intre, respectând cuceria stăpâne-sei; dar neauzind nimic şi văzându-o tot îngenuncheată cu faţa la pământ, intră în odaie ca să o scoată din nişte cugetări atât de triste. În zadar însă îi vorbi; deci apropiindu-se o găsi rece, îngheţată, o socoti moartă.

Luă în braţe pe această biată fată pe care o legănase şi cu care împărţise soarta sa. O numi cu acelaş nume de Zoiţă, precum odinioară, şi o dismierdă ca şi atunci. Silindu-se s-o deştepte din acea dureroasă letargie şi, neştiind de trebuie să dorească a o vedea înviind ca să-şi afle iarăşi durerea, sau mai bine să vază moartea pecetluind acest secret de nenorocire, “sărmana Zoiţă! zise, şi o lacrimă căzu din ochii bunei bătrâne, cât e de frumoasă! poate ar fi mult mai bine pentru dânsa să nu se mai trezească!” Această dorinţă, deşi barbară, se cunoştea că vine dintr-o inimă credincioasă către stăpână-sa.

O puse în pat şi, peste puţin, Zoe deschise ochii.

.....

— Du-te, mamă, acasă la N... şi lasă răvaşul acesta la o slugă a lui, ca să-l dea, când se va întoarce din călătoria sa, sau să-l trimiţă cu poştă unde să va fi aflând. Spune să nu se piardă, căci în el este o cosişă din părul meu.

Astfel vorbea Zoe cătră Sanda, dadaca şi singura sa prietenă, câteva zile după ce priimise scrisoarea sus-însemnată şi bătrâna

a ieșit clătind din cap și zicând: “Maica Domnului să-și facă milă de fata mea!”

Îndată ce s-a depărtat bătrâna, Zoe deschise garderobul său, alese o rochie de catifea neagră, un văl de blondă alb și un șal negru și, ajutată de o copilă ce avea în casă, se îmbracă împodobindu-se ca pentru o sărbătoare. După ce se găti, se puse pe un jâlț, unde șezu absorbită în gânduri. Uneori un tremur fioros o apuca, alteori rădica frumoșii săi ochi spre cer și, suspinând, își frângea mâinile cu desnădăjduire. Un gând fioros se părea că se luptă în ea. Deodată apoi se sculă și cu o oftare: “oamenii așa au vrut, zise; Dumnezeuul lor va cere seamă. Oamenii acești minciunoși și vicleni nu știu câtă tărie este în inima unei tinere fete ce s-a dat pentru toată viața; afle dar acum!” Zicând aceste, a ieșit.

Mergând cu un pas răpede, curând a ajuns la porțița unei case. Bătând, un arnăut veni și deschise.

— Acasă e stăpânul tău, Caraimane? întrebă Zoe.

— Ba nu, coconită, dar cred că nu va zăbovi, căci mâine este alai și trebuie să vie ca să se gătească.

— Apoi dar îl voi aștepta, zise fata; și intră în odaia tânărului.

— Eu sunt silit să ies, adăogă Caraiman, apoi dumneta singură să rămâi?

— Du-te, du-te; eu îl voi aștepta până ce va veni.

Arnăutul se duse.

Zoe se primbla palidă și perită la față prin odaia lui Iancu. “Iată a doua oară, își zise, ce sunt în camera aceasta, întâi când era bolnav și am venit de l-am văzut; atunci am ieșit, dar acum... iată așternutul său; perna cusută de mine încă tot o are... iată pistoalele lui, care i le-am cerut ca din partea frățâne-meu, căci atunci încă nu-l iubeam... cu ele eram să omor pe Iliescu. Iliescu! încai acela nu m-a amăgit, eu am fost slabă!... oare-s încărcate?— Și căută pistoalele. Unul e încă plin. Unul! și ce trebuie amândouă?... o mișcare de degit și s-a sfârșit! Oh! pistolul acesta!... să-l aștept oare să vie? și pentru ce? El mi-a hotărât soarta și a mea și a

copilului său!... Sărmanul prunc! îl simț clătînându-se în sânul meu... sărmană ticăloasă ființă, blăstemată până a nu vedea lumina!... ah! el e rușinea și nenorocirea maicei sale. Mai bine să moară, să nu cunoască pe tată-său, care mă calcă în picioare... Cine știe, poate într-o zi va fi ca și el de nelegiuit, sau ca și maicăsa de nenorocită!”

Sufletul ei s-a lăsat la acest discoraj, care este groaznic când e cineva singur; pe urmă, nu știu ce înfricoșătoare presimțiri a unui trai viitor amărât și chinuit au venit și au sfâșiat biata sa inimă; pe urmă o frică fantastică i-a închipuit niște năluciri fioroase. Sărmana fată simți sângele sleindu-se în vinele sale.

Se duse la masă, și luând un condei, scrisese c-o mână tremurândă:

“Eu mor!... Mă duc să aflu liniștea pe care mi-ai răpit-o. Ți iert moartea mea, dar nu-ți voi ierta niciodată pe aceea a nevotatului prunc ce port în sânul meu... La ziua judecării, când iar ne vom întâlni, el te va trage la poalile scaunului celui vecinic, ca să dai seamă de două morți.”

Apoi, simțind o fierbințeală mare, își lepădă șalul și vâlul, luă pistolul cel încărcat și răzimi țeava de inima sa. O detunare răsună!

Plumbul intrând sub țâța stângă, a frânt o coastă, și petrecând inima, a ieșit prin spate. Zoe căzu moartă.

IV

*“Hélas! que j'en ai vu mourir de
jeunes filles!”*

V. Hugo

În ziua aceea era paradă domnească.

De dimineață pompierii stropiseră podul, și la toate răspintirile câte un zapciu al agiei oprea carele să nu se vâre, până după trecerea *alaiului*.

Parada se întindea ca un șărpe pe șovăita uliță. Înainte mergeau suitarii călări cu nalte căciuli flocoase, la care atârna câte o lungă coadă de vulpe, împingând pe norodul ce se înghisuia. Apoi urmau panțirii isprăvniciei, darabani agiei, aprozii vorniciei, simenii hatmaniei, toți aceștia triste rămășiți a acelor viteje oști ce muiaseră ambiția polonilor și a ungurilor și înfruntaseră trufia semilunei. Mai în urmă era armașul încungiurat de lăutari ce juca din vioare aerul: *mititico*. Apoi veneau ofițerii curții...

Doi tineri mergeau alătura la pas.

Unul, călare pe un armăsar negru, purta un costum arnăuțesc. Broderia de aur lăsa abia să se vadă catifeaua toporășie a hainelor sale. Fața lui tânără și bărbătească însufla încredere, iar ochii lui albaștri ca azurul, plini de foc, dovedeau curaj și nefrică. Celasalt, asemenea călare și nu mai puțin elegant, se deosebea prin mărimea șlicului și largile mânici a benișului său.

— Închipuiește-ți, Iliescule, zicea acest din urmă, aseară când m-am dus acasă, ce să văd? Odaia și patul meu pline de sânge și pe dânsa moartă! oh! nu-ți poți face o idee cum m-am spăriat! o lună de zile de acum nu mai dorm acasă.

— Sărmana fată, atât de tânără și de frumoasă! zău! când s-ar putea s-o învie, mi-aș da armele și pe Haiduc, calul meu. Pre sufletul meu! să se fi întâmplat aceasta din pricina mea, pe loc aș zice: rămâi sănătoasă, lume! m-aș duce în vreo sevăstrie din Ceahlău, ca prin post și rugăciuni să capăt iertarea acestui păcat de la Dumnezeu.

— Așa să trăiești! zise Iancul B... rânzând, aș fi vrut să te văd sehastru; poate te-ai fi făcut și prooroc.

— Și mai poți râde! N-ai muștrare de cuget? Nu-ți pare rău?

— Rău îmi pare cum îți pare și ție și cum trebuie să le fi părând tuturor tinerilor ce au cunoscut-o; dar muștrare de cuget pentru ce să am? Dar, lasă vorba asta, spune-mi cum a rămas cu balul de...

Iliescul nu-l asculta; trecuse înainte și ochii lui era plini de lacrimi.

“Ticălosul, zicea el, nu plătește să strice cineva un glonț într-insul. Sărmana Zoe!”

Un car coperit cu o rogojină și întovărășit de doi oameni dete să iasă în ulița mare. Un zapciu îl opri în răspinteni.

— Ce aveți în car?

— Un mort.

— Îngăduiți până va trece alaiul.

Și mortul fu silit să aștepte, până va trece deșărtăciunea!

După ce a trecut parada, carul și-a urmat drumul. Un tânăr ca de douăzeci ani, cu sprincene negre, îl urma de departe și o întristare adâncă se vedea pe fața lui cea smolită.

“Ce veac! ce oameni! zicea el; pentru că o biată slabă ființă a căzut sub sarcina ticăloșiei vieții, pentru că n-a mai putut suferi chinurile sale, oamenii nu vor să-i dea nici o rugăciune, nici trei coți de pământ în locul unde or să se întoarcă și ei. Ei fac pe Dumnezeu rău și nemilostiv. Stăpânitorul ce varsă în războaie pâraie de sânge pentru ambiție, ministrul ce despoaie pe văduvă și pe orfan adunându-și o pomenire de blăstemuri, ucigașul ce ține drumurile merg cu paradă de să pun cu obraznicie lângă însuși locașul Dumnezeului dreptății și al îndurării; și pe biata fată pământul nu o priimește! Iartă-le lor, Doamne! că nu știu ce fac!”

Carul, ajungând pe malul Bahluiului, se opri și cioclii, coborând pe moartă, începură a săpa groapa.

— Ce s-a făcut baba cea care țipa și nu ne lăsa să luăm trupul?

— Ea nebunise; au dus-o la Golia.

— Uită-te ce frumoasă rochie neagră! o să-mi fac un pieptar mie și femeiei o cațaveică.

— D-apoi eu?

— Tu nu ești însurat. Ia mătăsăria cea albă, colțunii, colanul și ce mai are.

— Să nu v-atingeți de dânsa, strigă tânărul, care, stând pătruns de mâhniciune (pentru că și el o iubise pân-a nu se duce

într-o călătorie, de unde de cu seară sosind, priimise răvașul și costița de păr ce i-o trimisese Zoe, dar nu apucase s-o afle în viață), auzise numai cele de pe urmă cuvinte a cioclului. Și le aruncă o pungă de bani.

Pe urmă se apropie de moartă, și desfășurând vălul de blondă ce era lângă ea, o coperi cu el.

Cioclii au coborât secriul în groapă, au aruncat țărâna, și isprăvind, s-au dus la o crâșmă, unde s-au pus să bea prețul hainelor mortului.

Tânărul rămase singur lângă mormânt. El șazu privind acea proaspătă moviliță de pământ, până ce soarele începu a se coborî spre apus.

Multă vreme după aceea, prietenii lui se mirau văzându-l că era tot trist.

.....

Și de ce boală a murit Iancul B...? întreba, după trecere de opt luni, tânărul cu sprincene negre pe un doctor.

— De o strașnică inflamație de crieri. Am șazut lângă el până și-a dat duhul. Neîncetat i se părea că aude împușcături și că vede pe o femeie sângerată că-l îmbrățează. Închipuire fantastică! precum vezi, efect a dezorganizației crierilor! Această boală trebuia meditată. Am cerut să-i fac autopsie, dar n-au vrut rudele nicidecum. Aș fi putut face o frumoasă disertație asupra boalelor ce se încuibă în cap.

1829, apr.

O ALERGARE DE CAI (СКАЧКА)

CUPRINS

I

O ALERGARE DE CAI

Tot orașul Chișinăului se adunase ca să privească alergarea de cai, ce se prelungise păn-în luna lui septemvrie cu așteptarea d. conte Voronțov, guvernatorul general a Nuorusiei și a Besarabiei; dar trecerea lordului Durham, ambasadorul Marei Britanii lângă curtea Petersburgului, pe la Odesa, împiedecându-l, *alergarea* rămase a se face numai în ființa d. guvernator civil, generalul Fedorov.

Locul alergării este zece minute afară de oraș, unde este gătită o galerie de scânduri în felul chinezesc, pentru privitorii nobili. Prostimea sau, în limba aristocratică, canalia, șede împrăștiată pe câmp, sau înșirată pe marginea unui odgon întins ce n-o lasă să se grămădească. Slabă stavilă, dacă n-ar fi sprijănită de jandarmii poliției!

Piața se întinde ovală pe un neted șes, într-o cercoferință de trei *verste*, însemnată cu stâlpușori de lemn de 3-4 stânjini de parte unul de altul, iar dinainte galeriei este bariera de unde pleacă alergătorii, carii, într-o fugă, sunt datori a face giurul pieții de patru ori, adecă o cale de douăsprezece *verste* (ca jumătate poștă); și doi, care întrec pe ceilalți, ajungând mai nainte ținta, priimesc, cel întâi un vas de argint prețuit 1500 ruble asignații; cel al doile, 500 ruble, care bani îi dă visteria împărătească.

Alergări de cai se fac pe tot anul în toate guverniile Rusiei. Scopul este ca prin această încurajare să se îmbunătățească soiul

hergheliilor și e foarte nemerit, pentru că acum toată călărirea se îndestulează din țară, în vreme ce mai demult era nevoie a se cumpăra cai din staturile vecine. Am uitat să spui că numai armasari și iepe sunt priimiți să alerge; cai nu, și nu de alt soi decât de loc.

Ființa funcționarilor civili și militari, toți *îmmundirați*, da acesteii priveliști o pompă solenelă ce aducea aminte de turnerile cavalerilor vrâstei de mijloc, cu această deosebire că aceia se luptau ca să capete o ochire de la dama inimei lor, și aceștia aleargă ca să câștige 1500 de ruble.

Galeria era ticsită de dame frumoase, frumoșele și mai slutișoare, toate cu deosebite capele și mode de contrabandă, pentru că Odesa, fiind port franc, se însărcinează a îmbrăca pe chișineence; și e curios a le vedea pe toate cu toalete răcoroase și frumoase și stofele englezești și franțeze cum foșnesc trecând cu despreț pe sub barba vamișilor, care le privesc strâmbându-se și strângând din umeri.

Un frumos landau de Viena venea înhămat de patru telegari roibi. Vezeteul, în vechi costum rusesc cu barba lungă, îi mâna cu hățuri coperite cu ținte de argint, păzind un aer grav, vrednic de un magistrat. Un luător-aminte îndată ar fi cunoscut că acel atelagiu, deși rusesc, avea o formă cu totul moldovenească; adecă era mai elegant și covârșind măsurile obiceiului, căci caii de la roate era cel puțin de trei stânjini depărtați de naintașii pe care-i mâna un frumos băiet ca de 16 ani, strigând neîncetat: padi! padi! cu un glas ce răsuna ca piculina între instrumentele unui orhestru.

În acel echipagiu, dinapoi era o tânără damă blondă, a căria figură avea acea blândeță ce se vede învecinică de penelul lui Rafael și un june brunet care, de pe barbetă și musteți, se cunoștea că era străin. Dinainte era un om balan, ce putea să aibă 35 ani. Chipul său era frumos și interesant, dar o întristare desnădejduită se vedea pe fața sa palidă. El purta ochilari verzi și ținea mâinile tinerei dame strânse întru ale sale, cu o familiaritate neiertată altui decât unui barbat.

Cât pentru străinul brunet, el părea că nu bagă seamă că e lângă o frumuseță și nu se uita la scena conjugală, care urmare a lui dovedea sau că acea jună femeie îi era rudă, sau că inima lui era prinsă, sau că era un nesimțitor; pentru că dama (precum am mai spus) era atât de frumoasă, încât văzându-o cineva, trebuia, dacă nu s-ar fi îndamorat, cel puțin să o privească ca pe un cap d-operă a naturei.

Tânărul om smolit eram eu; ceilalți, d. Ipolit P. și soția sa, d-na S., vara mea.

Sosind la galerie, ne-am dat jos. Vara mea luă brațul barbatului său, iar eu, făcându-mi loc pintre dame cam călărește (cavalièrement), călcând pe bătăturile moșnegilor carii mă da la toți dracii, cotind uniforme în dreapta și în stânga cu zicerea pardon, talisman care închide gura ghionțiților și călcaților, am alergat la celalalt capăt a galeriei, unde zărisem o capelă roză împănășată ca o pasere de paradis. Stăpâna acei capele era fanalul care mă lumina, magnetul ce mă trăgea...

Nu voi întreprinde a descrie frumusețile doamnei B., pentru că simț că acum, după trecere de cinci ani, oricât aş voi să fiu de nepărtinitor, suvenirea ei ar sili imaginația mea să galopeze fără voie și aş călca hotărârea ce am făcut de a spune adevărul în toată simplitatea sa. Nu voi vorbi deci nici de farmecul ochilor ei, nici de glasul ei ce semăna cu suspinul amorului, nici de a ei talie mlădioasă...

Netăgăduit este că eu slăvesc pe toate femeile tinere și cinstesc pe bătrâne în amintirea trecutei lor frumuseți; dar cu toată plecăciunea rog pe damele care nu vor avea o talie frumoasă, să mă ierte dacă le prefer pe cele nalte și subțiri. Asta este o greșală de care e vinovat gustul meu.

Doamna B. mă priimi cu un zâmbet încântător, și văzând negura de gelozie ce se răspândise pe fața mea întru vederea unui tânăr ofițer de lănceri ce vorbea cu dânsa:

— Îți recomand pe d. Arsenie Timofeevici J., îmi zise.

— O! noi ne cunoaștem, am răspuns zâmbind cu silă cătră rus.— Bonjur, mon cher; te știam la Hotin.

— Ieri numai am venit, și mâine mă duc.

— Cum! așa digrabă ne lași? am adaos încrețând fruntea și rădicând sprincenele, ca să-mi dau un aer mâhnit.

— Slujba o cere. Slujba militărească are mai multe neplăceri decât mulțămiri.

— Și mai vârtos în vreme de război. Pururea în buza tunului, siliți a bivuaca sub un cort care nu vă poate apăra de nestatornicia văzduhului, meniți poate a muri departe de ai voștri, fără altă petrecere decât ceaiul și stusul...

— A! războiul e cea mai mare plăcere a vitejilor, urmă el cu un aer fanfaronic, dar pacea, pacea e nesuferită. A ședea fără treabă într-o cetate, în tovărășia unui bătrân comandant plin de reumatismuri și de decorații...

— V-ați afundat în strategie, domnilor, zisă doamna B., și nu luați seama că alergătorii au să plece.

Ofițerul ne lăsă.

— De mult venise lăncerul acesta? am întrebat.

— N-aibi nici o grijă, îmi răspunse doamna B., râzând; îmi vorbea de fortificațiile cetății Hotinului. Nu știi însă cât m-a mulțămit întâlnirea voastră. Făceam o comparație între voi când vorbeați; tu atât de negru, el atât de alb; era un contrast de minune.

— Văd că comparația nu-mi era în favor.

— Oh! ești nesuferit. Taci. Iată domnul R., unul din judecătorii câmpului (juges de camp).

Domnul R. ne spuse că se va da semnalul alergării, îndată ce se vor cântări concurenții.

— Cum? am întrebat.

— Toți se cântăresc cu acel ce se socoate a fi mai greu și celor mai ușori li se pune plumb pe șea, până ce sunt toți deopotrivă grei.

— Asta e nedrept. Dacă natura m-a făcut ușor, pentru ce să mă îngreueie cât un grosoman, ce trage poate opt sute de litre?

— Așa e regula.

— Care socoți că va lua premiul? Întrebă doamna B. pe judecătorul de câmp.

— Precum gândesc, Meleli va câștiga, căci e bun călăreț.

— Care e Meleli? am zis.

— Acel mic, acolo, cu un strai unguresc larg, încât pare că e de împrumut.

— Slabă nădejde, am urmat, căci n-are nicicum aer călăresc.

— Să-l vedeți pe cal, veți judeca altfel; dar aud chemându-mă. Mă iertați, mă rog.

Judecătorul alergă și, gășind toate formalitățile împlinite, dete semnalul strigând: *allez!*

Alergătorii plecară ca săgeata.

.....

— Mă uit la vara d-tale, îmi zise doamna B., și simțesc o neputasă compătimire pentru soarta ei; atât de tânără și atât de nenorocită! Abia începuse a gusta dulcețile unei căsătorii potrivite, cu întâiul ei barbat, colonelul D., tânăr, frumos, viteaz, și moartea îl seceră sub zidurile Silistrei.

Acum, acest al doile...

— O! ea îl iubește.

— Nu mă îndoiesc, căci d. Ipolit merită a fi iubit, dar ce amar trebuie să fie în sufletul lui și câtă jale în inima soției sale, care seamănă Antigonei sprijinind pe Edip.

— Cu deosebire că acel vestit rege a Tebei era bătrân și d. Ipolit este încă în floarea juneței.

— Vai de el! cu atâta e mai de tânguic, pentru că în vrâsta înfocată a tinerelor simțiri, viața i s-a făcut o povară dureroasă.

— În adevăr, am luat seama că nu vede bine, dar asta poate fi o boală trecătoare.

— Nicidecum. E desăvârșit orb. În zadar s-au silit cei mai iscusiți doctori ai Petersburgului și ai Odesei, nu l-au putut folosi, ci mai vârtos, pe lângă desnădejduirea de a se vedea vindecate, de care pătimi moralul său, fizicul lui suferi într-atât încât pare că e un bătrân trecut!

O, Dumnezeule!

Blăstemul Olghii se împlini!...

Zgomotul gloatei ne curmă vorba. Alergătorii veneau.

Doisprezece concurenți purceseseră și numai cinci se înturnau. Curând și din aceștia mai rămaseră trei. Doi rivali era acum: un armasar negru și o iapă sură. Calul era mic de trup, dar plin de foc; picioarele-i era atât de delicate, încât păreau că numai decât or să se frângă. Pe dânsul era Meleli. El sta înfipt pe șea și atât de neclintit, încât omul și dobitocul semănau un trup, un centaur. Calul era numai spumă; mușchii i se întinseseră ca coarda unui arc și aburi groși ieșeau din el. Fruntea călărețului și roia de sudoare; el legase frâiele de oblâncul șelei și se ținea de coama cursierului.

Iapa sură, pe care o încăleca un jochei a nu știu cărui domn, era mai mare decât armasarul; trupul ei lungăreț o arăta că e fugariță. Întinsese capul înainte, urechile le lăsase pe spate, și alergând alătura cu dânsul, șuieratul largilor ei nări era ca boldul unui pinten pentru armasarul care atunci și mai tare se răpezea la fugă, însă ea nu-i da pasul.

Amândoi era acum ca la cinci sute pași de țintă, când Meleli înfiptese ambi pinteni în coastele armasarului. Un sânge purpuriu văpsi pielea lui lucie ca atlasul și negru ca pana corbului. Rânchezând de durere, se răsufală sforăind strașnic, zburli unduioasa coamă și, aruncându-se în zece copce, ajunsese ținta, nobilul dobitoc!

Îndată îl urmă și iapa.

— Hura! strigă gloata, bătând în palme.

Meleli priimi vasul de argint pe care era săpate armăturile Besarabiei.

Armăturile aceste sunt: capul zimbrului moldav, ținând în coar-
nele sale pajura împărâtească cu aripele întinse.

Îtovărășit de jandarmi și de toți privitorii, cu muzică înaintea
sunând marș, Meleli intră în oraș.

Astă intrare triumfală se pomenește și se va pomeni multă
vreme în capitala Besarabiei, precum se pomeneau la Roma tri-
umfele lui Cesar, August ș.c.l.

.....

— Ce Olgă, doamna mea, și ce blăstem? am întrebat.

— Asta e o lungă și tristă istorie, pe care îți voi spune-o deseară,
îmi zise doamna B., suindu-se în trăsură.

Rădicând storile, îmi zâmbi, făcându-mi un semn de adio cu
bucetul de flori ce avea în mână. Ochii mei au urmat careta până
ce au pierdut-o din vedere.

Seara am alergat la doamna B., pe care am găsit-o singură,
așteptându-mă.

Iată ce îmi spusă:

P.S. Istoria unei femei, spusă de o femeie, are un farmec deo-
sebit. Copiez din albumul meu chiar spunerea doamnei B., încre-
dițat fiind că cetitorul îmi va rămânea mulțămitor.

II

OLGA

“Sunt acum câțiva ani de când trăia în orașul nostru o tânără
damă. Nime nu o știa de unde este și cine este. Unii spuneau că e
văduva unui nobil polon ce pierise la Ostrolenko; alții adevereau
că bărbatul său, pe care însă nu-l cunoșteau, are proțesuri ce îl
țin în Petersburg; alții că e o vânturătoare ce cutrieră lumea pentru
plăcerile ei; în sfârșit, acei mai rezonabili judecau că ea trebuie
să fie vro nenorocită păcătoasă, care venise să se spășească în

urătul monotoniei Chișinăului. În scurt, aceea ce se aflase mai sigur pentru dânsa era că se numea Olga și era poloneză.

Olga viețuia foarte retrasă; rareori o putea vedea cineva la grădina împărătească, cetind sub umbra unui tei. Mi s-a întâmplat s-o văd odată, și n-o poci uita nici acum.

Închipuiește-ți una din acele femei ce slujesc de îndreptare naturii pentru toate slutele ce a făcut din greșală¹. Figură nobilă și melancolică; niște sprincene pe care penelul nu le-ar fi încordat cu atâta delicateță încoronau ochii ei negri ca mura, cu căutătură tânjitoare; albeața feței și a grumazilor ei, pe care fluturau lungi repantiri, picioarele ei ce părea că se joacă în niște mici pantofi; talia sa care avea acea *disinvoltura* cu care natura înzestrea pe femeile de miazăzi. Într-un cuvânt, oricare din aceste frumuseți în parte ar fi fost de ajuns ca să deștepte un simțiment de mirare sau un fior de amor. Ea să părea a nu avea mai mult de douăzeci ani; dar câte suferiri au trebuit să aibă acei fatali ani, de vreme ce șterseseră roza de pe crin și înneguraseră o așa îngerească frunte! Văzându-ne mergând spre ea, trecu în altă alee și se făcu nevăzută.

— În adevăr, am zis d. Ipolit care îmi da brațul, dama necunoscută nu se pare a-ți fi compatriotă; brunetă și poloneză!

— Pintre garofele albe, de multe ori crește câte una de alt color, îmi răspunse.

— Răspunsul este poetic; dar astă sărmană garofă se vede foarte suferindă, și, zău! eu de aș fi în locul d-tale, aș căuta s-o mângâi macar pentru dragostea nației.

— D-tale îți e lesne a vorbi cu așa ușor ton! D-ta n-ai iubit, nici ai să iubești vrodată, pentru că te-ai deprins a socoti amorul o zabavă, nimic mai mult. Cât pentru mine, mă cutremur la singură ideea de a iubi, pentru că cunosc urmările acestei grozave patimi!

— Ah! mă sparii, am strigat. Și de vreme ce este așa, iată făgăduiesc a nu iubi niciodată.”

¹ Expresie luată de doamna B. de la Balzac.

— Și ai putut lua o asemenea sumeață hotărâre? am curmat eu.

— Oh! să dai samă dacă am călcat-o, răspunsă ea tinzându-mi mâna...

Eram fericit!

După puțin, doamna B. urmă:

“Ajungând în capătul aleei, ne-am pus pe o canapea de brazde. D. Ipolit găsi niște tăbliți căzute lângă un copac; negreșit că Olga le pierduse.

— A! am zis, iată acea ce ne va lămuri asupra misterioasei dame.

Luăi tăblițele, le deschisei și pintre multele versuri și note leșești și rusești, iată ce găsi:

“On s'é gare un seul instant de la vie... aussitôt une pente inévitable nous entraîne et nous perd; on tombe enfin dans le gouffre, et l'on se réveille épouvanté de se trouver couvert de crimes avec un cœur né pour la vetru...”

Pe altă față:

“Occhi, piangete; accompagnate il core
Che di vostro fallir morte sostiene”.

Mai înainte:

“Vergessen sie nicht, dass zwischen ihrem Brautkuss das Gespenst einer Selbstmörderin stürzen wird”.

— Rousseau, Pétrarque, Schiller, ce mozaic de poeți! am zis. Precum văd, doamna Olga e o poliglotă; și nu sfătuiesc pe cine n-a fi cetit pe acești autori să-i facă curte. Dacă astă gingașă Luiză caută vrun Ferdinand, negreșit că nu-l va găsi în Chișinău.

Ipolit nu m-asculta, dedat fiind cu totul a ceti cele scrise în tăbliți. Amândoi păzeam tăcere gândind, el la Olga, eu... la toaleta pentru balul de la club.

— Oare va veni la bal? am întrebat după puțin.

— Nu știu.

— D-ta însă vei fi.

— Poate.

— O! Täblițile aste ți-au luat mințile.

Uitasem și Olga și täbliți, când, după vro două luni, am întâlnit pe Ipolit la primblare. Trebuie însă să știi că, sau îndemnul meu, de care mă voi căi toată viața, sau acele fatale täbliți au fost născut un prieteșug între Olga și Ipolit, prieteșug ce se schimbase în cel mai înflăcărat amor. Toată lumea zicea că el o iubește și că este hotărât a o lua, mai ales că acum și locuiau împreună; însă ea părea că încă mai mult se retrăsese din lume.

— Îți cer o mie de iertări, îmi zise el, apropiindu-se; este o mulțime de vreme de când n-am venit la d-ta. Pricina...

— Pricina e frumoasa poloneză, am curmat răsând, și vreu s-o iert căci mi-a răpit un prietin, de vreme ce a izbutit a domoli o inimă sălbatică.

— Adevărat, îmi răspunse; nu tăgăduiesc că Olga mă iubește cu toată frenezia amorului; asemenea o iubeam și eu la început, dar acum îți mărturisesc că nu mai simt acel foc, acea beție. Amorul meu se prefăcu în compătimire. Olga e minunată, e un înger, dar pururea tristă, pururea plânsă, mă teme, mă chinuiește, îmi scoate sufletul cu atâta dragoste. Eu o iubesc acum mai mult de milă...

— A, ești o fiară, domnule!

— Tânguiește-mă, doamna mea, și nu mă osândi. Simt, cunos, văd că sunt un vinovat nevrednic de iubirea ei, dar ce vrei? suferințele ce am tras de la sexul d-voastre mi-au stricat inima, au depărtat-o din cararea acea înflorită pe care o visează o inimă de douăzeci ani. Eu am acum treizeci și doi ani și am cercat prea multe chinuri. Pururea vândut de femeile care îmi jurau un tânăr și vecinic amor și apoi mă părăseau lepădându-mă ca pe o modă veche, fără macar a cugeta că prin aceasta omoară o ființă ome-

nească, am sfârșit prin a le cunoaște și a le prețui pentru aceea ce sunt: niște draci frumoși lăsați pentru a ne chinui.

— Mulțămesc de compliment, am zis.

— Iartă-mă, doamna mea, și îți rezic, jălește-mă și nu mă osândi.

— Dar dacă ai o inimă așa stricată, am adaos, dacă nu ești în stare s-o iubești pre cât te iubește, pentru ce nu te destăinuiești ei? pentru ce o îmbrâncești, jucându-te, în râpa pieririi?

— Am cercat, doamna mea, dar, ce pot face, când singura idee e în stare să o omoare. Amorul ei e exaltat, nobil, plin de foc, dar necăjicios. Nădejdea mi-e la vremea care vindecă toate.

Sfârșind, mă lasă ca să alerge înaintea unei tinere dame ce venea spre noi.”

— Vara mea, colonela D.? am zis eu.

— Ea însăși, îmi răspunse doamna B. Ipolit acum o iubea pe dânsa și uitase pe Olga... Ah! oameni, oameni înrăutățiți! Vedeți o biată femeie nevinovată, tânără, cu inima simplă și liniștită. O urmăriți, vă țineți ca niște duhuri necurate de ea, până ce prin ademenirile voastre o faceți de-și calcă datoriile sale de femeie, uită virtutea, leapădă cinstea ca să s-arunce în brațele voastre și apoi, spre răsplata tuturor acestor jertfe, o azvârliți cu despreț, zicând: *atâta e tot!*... cruzi, nesimțitori, infami, nelegiuți!...

Toată această frumoasă chiriellă de epitete se adresa la mine.

Am vrut să mă apăr.

— În adevăr, am zis râzând, cum de nu cade trăsnetul să ardă pe niște asemenea necredincioși?

— Râzi, domnule, dar eu nu râd... Oh! ai un aer nestatornic care mă îngrozește!

— Ah! am strigat, luând un aer cât am putut mai melodramatic, poți a mă judeca acest fel? Socotește că eu n-am încă treizeci ani și prin urmare sunt cinstit. De nu vrei să mă crezi, vezi ce zice Balzac în *Papa Gobsek*...

Balzac era autorul favorit al doamnei B. care, mulțămindu-se de acest bun martur, îmi zâmbi sorbind infuzia copăcelului de China din ceașca de vermeil, și după puțin urmă:

“Ipolit iubea pe colonela D. și uitase de Olga... Olga nu mai era acum pentru dânsul decât o supărare de care căuta vrun mijloc a scăpa! Nu doară că tăgăduiesc caracterul lui cinstit și nobil; din împotrivă, știind câtă delicateță are în suflet, nu-l osândeam, ci îl jăleam și plângeam pe acea nenorocită femeie care abia o cunoșteam și care, jertfă unei crude fatalități, era silită a bea un nou pahar de durere!

Toată lumea vorbea că Ipolit a să ia pe colonela D. Pe mine însă inima nu mă lăsa a crede la atâta necredință. Îmi părea grozav a-mi închipui amorul atât de nedrept, încât să voiască a-și strica el însul lucrările lui.

Într-o zi, aflându-mă singură acasă, îmi vestiră pe doamna Olga. Astă vizită îmi pricinui mirare, căci, precum am zis, noi abia ne cunoșteam. Deși eram negata, am luat un șal și am priimit-o.

Pare c-o văd! nu era acum Olga aceea pe care cu cinci luni în urmă o văzusăm atât de frumoasă, deși palidă, la grădină; fața ei era atât de slabă... atât de schimbată. Pelița ei sămăna cu batista subțire, fără pic de viață; o moarte să vestea în ochii ei scânteitori. Ar fi zis cineva o statuie de marmură, ieșită din mâinile lui Canova.

Am alergat înainte-i, am luat-o de mână — mâna ei ardea — și am pus-o lângă mine.

— Ah, doamna mea! îmi zise, și glasul ei era înecat de suspine, iartă cutezarea mea; oh! sunt foarte nenorocită!

Lacrimile îi împlură ochii.

— Liniștește-te, doamnă, i-am răspuns. Oh! înțăleg! în adevăr, ești foarte nenorocită!

— Așa e că se însoară? strigă ea cu glas spăriat, sculându-se; așa e că mă lasă? O, Dumnezeu! meu, îndură-te!

— De d.Ipolit vorbești, doamnă? Zic c-a să se însoare, dar nu cred că poate fi într-atâta de crud. Și în sfârșit, fiind aceasta, pentru

ce să te mâhnești? Să vede că e nevrednic de amorul d-tale. Un nestatornic se desprețuiește și se uită...

— Să-l uit! eu să uit pe Ipolit? Pesemne d-ta nu știi, doamnă, că el mi-a făgăduit un amor fără sfârșit? Pesemne d-ta n-ai iubit, doamnă? Nu știi ce venin este acesta? Oh! te fericesc dacă ești nesimțitoare! Vai mie! eu am cunoscut amorul; încă o dată am iubit și acel întâi amor m-a nenorocit, acesta mă omoară. Voi muri negreșit... El era bucuria mea, sufletul meu, și să mă lase? Căci în adevăr voiește a mă lăsa... Oh! îl voi omorî și pe el și pe soția lui!...

Înfurierea ei m-a îngrozit. Era de o frumuseță firoasă. Astfel trebuie să fi fost Didona când hotărî a se îngropa sub ruinele Cartagei. M-am sculat.

— Te spariu, doamna mea, îmi zise după puțină tăcere, — iartă-mă! Când ai ști cât foc este în astă ticăloasă inimă! E un vulcan pe care numai moartea îl va stinge!... Știu că d-ta îi ești prietenă, pentru aceea, după Dumnezeu, la d-ta mi-e nădejdea. Ajută-mă, doamnă! Scapă un suflet de la osândă! Zi, fă, mijlocește să nu mă lase!

— Și ce pot sfaturile mele, când lacrimile d-tale nu folosesc am zis.

— Ah! când gândesc că ieri, nu mai departe, luă crucea și se jură pe sănătatea lui, pe viața lui, pe ochii lui, că mă iubește și că va fi al meu!... Oare Dumnezeu va suferi să se calce ast fel jurămintele făcute în numele său? Oare trăsнитеle ceriului s-au stins?... Pentru că și s-a jurat, doamnă, în mii de rânduri. Eu însă mă temeam de amorul lui! De câte ori îmi spunea că mă iubește, vorba asta mă împlena de fiori. O presimțire amară îmi zicea că omul acesta, care-l vedeam jurându-se pe ochii lui dinaintea iconei și luând martură dumnezeirea cu atâta ușurătate, este un trădător. Lacrimile ce vărsa la genunchii mei mă spăriau; inima îmi spunea că sunt minciunoase. Și însă, ființă ticăloasă ce sunt! adormeam pe nădejdea făgăduințelor lui; visam fericirea în brațele

ce erau să mă vândă!...Ah! căci nu mi-a curmat moartea zilele în ceasurile acele! Aș fi murit norocită și n-aș fi silită acum a-l blăstema și a plânge!

Șiroaie de lacrimi curgeau din frumoșii ei ochi. Un tânăr om, de ar fi văzut-o atunci, negreșit că nu s-ar fi stânjinit cât de puțin a înjunghia pe nelegiuitul ce o adusese în starea aceasta. Cât pentru mine, neștiind cum s-o mângâi, am început și eu a plânge.

Ea urmă:

— Hotărâsem să mă duc la rivala mea, să-i spun nelegiuirea omului cărui va să-și încredințeze soarta. Nu o cunosc, dar aud că e o femeie tânără, bună, simțitoare; poate că s-ar fi îndurat de nenorocirea mea. Oh! i-aș fi spălat picioarele cu lacrimi și ar fi trebuit să calce peste trupul meu ca să se ducă a se cununa cu el; dar în minuta când voiam a mă duce, puterile m-au lăsat. Neștiind ce să mai fac, am hotărât să viu la d-ta. Știi că el te stimă, știi că ți-e prieten; d-tale ți-e milă de mine, d-ta ești bună, plângi... Fie-ți milă de o nenorocită! Scapă-mă, doamna mea, mântuiește-mă!...

Și biata femeie îngenunchease dinaintea mea și îmi săruta mâinile fără să poată articula un singur cuvânt de greutatea suspinelor. Eu plângeam ca și ea și cine ne-ar fi văzut în momentul acela n-ar fi putut deosebi care e mai nenorocită, Olga sau eu.

M-am pus la scriitoriul meu și am scris lui Ipolit ca îndată să vie la mine. Am sunat; o slugă intră cu un bilet în mână.

— Du acest răvaș la d.Ipolit P, i-am zis; să-l găsești numaidecât.

— D. Ipolit e la doamna colonelă D., îmi răspunse. O slugă de acolo a adus acest bilet.

— Adă, am zis; dar Olga îl luase mai înainte. O văzui tremurând când cetea. Deodată, țipând strașnic, scăpă biletul și ieși răpede.

În bilet scria:

“Doamna B. este rugată să binevoiască a veni la 5 ceasuri diseară la biserica catedrală spre a asista la cununia d. Ipolit P cu d-na colonela D.”

Ceasornicul arăta patru. Abia aveam vreme a-mi face toaleta. Toată nobilimea era la biserică când am intrat. M-am pus la un loc de unde puteam privi pe miri. Gălbineala firească a lui Ipolit se făcuse mai grozavă la lumina făcliilor de ceară și sudoarea roura melancolica lui frunte. Se cunoștea că se lupta în sine muștrarea cugetului și presimțirea. Din împotrivă, câtă senineță pe fața tinerei lui soții, câtă bucurie, câte nădejdi de fericire!

Ceremonia se sfârșise. Toți fericitau pe tinerii soți, gătindu-se a-i întovărăși acasă. În momentul acela, văzui pe polițmaistru că veni de afară cu grabă și vorbi cu doctorul S., care ședea lângă mine.

— Ce este? l-am întrebat.

— Nimic, îmi răspunse cu o barbară flegmă, o femeie s-a otrăvit. Și ieși îndată cu doctorul.

Cuvintele lui Schiller ce le cetisem în tăblițele Olgăi îmi veniră în minte.

“Nu uitați că între sărutul însoțirii voastre se va pune fantomul acelei ce s-a ucis din pricina voastră.”

O greutate îmi apăsa inima; un nor amețitor veni și se puse pe ochii mei. Mi se părea că biserica se învârtește cu mine și niște luciri scânteioase împlau împregiurul meu. Simțind picioarele-mi slăbind, am închis ochii și m-am ținut de strană ca să nu cad. Nu știu cât ținu astă fantasmagorie, căci, când m-am deșteptat, eram singură în biserică. Tremurând și cuprinsă de spaimă, am ieșit.

Sosind acasă, slugile îmi spuseră că polițmaistru și cu doctorul S. mă căutaseră și că ei veneau de la Olga pe care, când ajunsăseră, au fost găsit-o moartă.

.....

Abia trecuseră patru luni de la însurarea lui Ipolit și de la moartea Olgăi și el se bolnăvi de ochi. Curând i-au lipsit vederile și blăstemul Olgăi se împlini. Acum e de tot orb. Simțirea nenorocirei lui, muștrarea cugetului, pomenirea păcatului său i-au ata-

cat sănătatea și, în vârsta de treizeci și cinci ani, așteaptă și dorește moartea ca o fericire.

Iată isprăvile d-voastre, domnule. Ah! ferice cine nu iubește și nu simte!”

Doamna B. oftă; eu nu mai râdeam.

III

TRISTEȚĂ

Viind la birtul unde găzduiam, am găsit un mare pachet cu scrisori de la Iași. Toate îmi vesteau câte o supărare. Una un proțes, alta niscaiva vești politice mâhnicioase. În sfârșit, una mai mică îmi spunea că mă așteaptă, că mă iubește, că mă dorește. Asta era o frumoasă fată care credea c-o iubesc.

Nu, nu te iubesc, sârmană copilă! De ți-am și spus-o, am mințit, am vrut poate să te înșăl ca un ticălos. Nu, nu sunt eu vrednic de amorul tău! De te-aș fi iubit, n-aș șădea ferecat în lanțele doamnei B., femeia astă neînțeleasă, care-mi spune că mă iubește ca și cum m-ar întreba ce mai fac; vesală, zburdatecă, judecând amorul o trecere de vreme, făgăduindu-mi o vecinică dragoste și întrebându-mă când mă întorc la Iași. Nu; eu nu voi să fiu iubit astfel. Voi o femeie cu ochii plânși, cu fața mâhnită, care să mă teamă, să mă iubească și să moară cum a murit Olga.

Și însă merit eu oare un asămenea amor, eu, care tot focul amorului tânăr, tot delirul juneței cei mai înflorite le-am cheltuit în adimenirele unei cochete...

În adevăr, numai un amor poate avea cineva și acela numai nu se uită. Aceasta este o loterie a inimei. Dacă un tânăr întâlnește o inimă simplă și nevinovată, el este ferice; inima lui fragedă și curată ia o opinie încântătoare pentru amor; iar de se face partea unui suflet fațarnic și trădător, atunci pierde toată iluzia și, în locul fericirii, capătă pizmă și împietrire.

Oh! când ar voi femeile să știe ce înaltă solie au priimit de la cer; când ar voi să știe că sunt lăsate ca să ne păzească de rău, să ne îndure inima, să facă fericirea vieții noastre, fără-ndoială că iubirea lor n-ar ținea numai până ce se usucă sărutul nostru de pe buzele lor!

Eu totdeauna am gândit că îngerul păzitor pe care prevedința l-a dat fiecărui om nu este decât femeia căria el a jărtfit amorul său; și însă, pentru ce lasă ele a intra într-o inimă plină de iubire îndoiala și ura?... O! nu sunt eu vinovat, sărmană copilă, dacă nu te iubesc precum meriți; dea seamă grozavele ființi ce mi-au stricat inima... Voiești a fi iubită? găsește vrun înger, precum ești tu!

Sluga mea intră cu un bilet. Aceasta era o poftire la prânz pe a doua zi de la d. Ipolit. Răvașul era scris de soția lui. Dedesubt scria: *Vom fi numai noi.*

Mă invita la masă! Și ce figură eram să fac eu privindu-i starea, după cele ce-mi spusese doamna B.? Să văd un om lipsit de simțul cel mai scump; care este într-o vecinică noapte; pentru care soarele n-are raze, nici câmpul flori. Un om care iubește cu tineretă pe gingașa lui soție și însă nu o poate vedea. Și ea, oborâtă sub apăsarea soartei, privind pe acest bărbat fără să poată afla un cuvânt cu care să-l poată mângăia și gândind la cel mai întâi pre care moartea i l-a luat; văduvă de doi barbați (Ipolit se putea socoti ca mort) la 21 ani, în cea mai înflorită frumuseță! — Am răspuns cerându-mi iertare și pretextând o pricină însămnătoare.

Mă simțeam foarte trist. Voiam să plâng și nu puteam. Am deschis fereastra. Ceriul era turburat; nori groși se primblau ca niște munți pe el, lăsând în urma lor o ceață cenușie; luna se ascunsese; câteva stele pribage se iveau unde și unde pinte nori. Vedeam orașul adormit desfășurându-se sub mine ca o mare umbră. Liniștea domnea pretutindeni, numai inima mea era turburată. Curând, un vis deștept îmi înfătoșă toate întâmplările vieții mele, de la 17 ani când am pierdut pre tatăl meu, când am rămas singur în lume și până la 28. Gândeam la maică-mea pe care abia o cunoscusem,

gândeam la valurile ce mă cuprinseseră în lume, gândeam la toate acele ființi pe care le iubisem, de la cocheta pe care o iubisem întâi, până la copila care-mi scria, până la doamna B., pre care o iubeam acum. Mi se părea că le văd pe toate trecând pe dinainte-mi, frumoase, vesele, triste, plânse, râzânde...

Tunetul vuia în depărtare; cerul acum se învălea cu o haină posomorâtă; stelele piereau pe rând. De aș fi fost poet, aș fi privit cu plăcere această scenă măreață a naturei, dar temperatura avu pururea o deosebită influență asupra fizicului meu. Un soare frumos, o noapte senină mă înveselește; din împotrivă, o vreme urâtă mă întristează; în adevăr, gândeam, dacă englezii au tot asemenea vreme, au dreptate să se sinucidă. Ce vifor se gătește! Stelele strălucesc de o mai vie lumină! Spun că de câte ori moare un om, sufletul lui merge de-și ia loc între stele; oare care va fi steaua Olgăi? poate că cea care e acolo în capăt. Mă uitam la *Ursa mică*.

— Domnule, îmi zise sluga, trăgându-mă de haină, gazda întreabă de nu vrei a cina.

— Nu vreu, am răspuns.

— Domnule, să închid fereastra; vremea e turbure, curând a să tune.

— Ș-apoi?

— Știu că d-tale nu-ți place tunetul.

— Așa este, când e aproape și când trăsnește; dar când vuieste în depărtare îmi place.

— O, cum fulgeră de strașnic, adăogă blăstematul, groaznice tunete o să avem! trebui să trăsnească undeva.

Acest din urmă argument mă făcu să mă trag de la fereastră. Înturnându-mă, văzui pe gazdă cu șervetul pe mână.

— Dacă domnul va să cineze, îmi zise el, i-am gătit un *holodnoi* minunat, *blinee* cu icre fierte în unt și...

Singur numele bucatelor era de ajuns ca să-mi taie apetitul.

Gazda mea era un moșneag ca la 65 ani, scurt și gros. În junia sa se vede că fusese balan, căci ochii lui avea încă o ușure vâpsea

de alb-albastru. Fața lui roșie ca morcovul și fruntea fără nici o zbârcitură arăta că pentru el viața n-avusese zile negre.

— De mult ești însurat, moșule? l-am întrebat.

— De patruzeci de ani.

— Ai copii?

— Trei băieți și o fată.

— Și unde sunt?

— Doi slujesc în oaste; cel mai mic e *pisar* și fata mea trăiește la Tulcin. O! Sașa mea...

— Sașa? ce va să zică Sașa?

Ivan, sluga mea, îmi spuse că e diminutivul din Alexandra.

— Sașa mea, urmă moșneagul, e damă mare; am măritat-o după un cinovnic de la Tulcin. Barbatul său este guberskii-secretar. Să o vezi, domnule, aceea e femeie; mai naltă cu două palme decât mine. Seamănă bunului său care a fost grenadir, și groasă cât mine. Ș-apoi, frumoasă, roșie ca un bujor; numai când era mică a căzut din scrincioabă și de atunci e cam șchioapă; vărsatul a stricat-o puțin și i s-a scurs un ochi. — Și învățată, domnule, ca un diac. Scrie, cetește groznic. Când a fost astă-primăvară la mine, mi-a lăsat niște cărți foarte frumoase; păcat că nu știu a ceti.

— Trimiti-mi-le să le văd, am zis.

Acesta era Florian tradus rusește.

— Cetește tu și eu voi asculta, am zis lui Ivan.

El începu:

“După ce alergă de la o turmă la alta, ca să se gudure la Elicio și la Galatea, câinele începe a alerga prin măgură; și se ia după un ied sălbatec. Iedul fuge și trece lângă păstorițe...”

— Deschide în alt loc.

“Estela se roși uitându-se la maică-sa. Margareta îi dă voie să priimească prezentul și păstorița stă încă nehotărâtă. La urmă, c-o mână tremurândă, apucă cordela verde, care era în grumazii berbecului...”

— E! dă-mi pace cu păstorițele și cu berbecii cu cordele verzi.

Văzând că pastoralele d. Florian nu-mi pot împrăști melancolia, m-am culcat, însă de abia apucasem a adormi, și un vis fantastic veni și-și puse asupra-mi negrele sale aripi.

Părea că mă aflam într-un mare salon îmbrăcat în doliu, unde ardeau două mari policandele cu luminări de ceară galbenă. Olga dormea culcată pe o canapea. Ipolit o privea stând la capul ei. Doamna B. se gătea la oglindă fredonând aria din vodevilul rusesc *Kozacă stihotvoretă*. Prin salon se primblau oi cu cordele verzi la gât și Sașa sărea, schiopătând și strâmbându-mă. Nu știu cât ținu acest popuri de vedenii, căci, când am deschis ochii, era ziua mare.

IV

CÂTEVA RĂVAȘE

Era câteva luni de când mă înturnasem la Iași. Vârtejul soțietății, proțesuri, intrigile politice mă cuprinseseră într-atât, încât, neaflând minută de răgaz, am fugit la țară: însă acolo singurătatea, aerul curat, privirea naturei deșteptară în inima mea suvenirea doamnei B. În zadar căutam a scăpa de prigonirea acestui amor atât de înflorit. El se ținea de mine și mă făcea a cerca toate chinurile despărțirii. De mă duceam la vânat, mi se părea că răsunetul pușcii mele trece Prutul și merge de moare la ușa doamnei B. De voiam să cetesc, doi ochi frumoși se puneau dinaintea literelor și în orice fras găseam o espresie a doamnei B. Nemaiputându-mă lupta, am scris să-mi vie pasportul. Am lepădat toate romanțele și m-am apucat de cetit pre Tucidid și pre Xenofon. Dumnezeu să mă ierte și pre mine și pre acești vestiți și limbuți autori! Neideat în strategie, n-am putut prețui nici frumoasa retiradă a celor *zece mii*, nici războaiele peloponisiace. Aruncam cărțile și mă duceam de priveam Prutul cum curge și fericeam pe cazacul cu barba lungă de la pichetul din cea parte. Îmi era drag cazacul. Au nu era și el de

acolo de unde era doamna B.? Aflam multă poezie în nasul lui turtit și ochii mici și multă armonie în strigătul lui monoton: *kto idiot?*

Xenofon și Tucidid se duseseră pe urma lui Balzac și a lui Walter Scott. Îmi mărginisem cetirea numai în amoroasele răvașe a doamnei B.

Fără îndoială, ziceam, acesta e limbajul adevăratului amor! Laconic și înfocat. Doamna de Sévigné și Ninon de Lenclos nicio-dată n-au putut scrie astfel. Ah, cât m-a iubit de strașnic! Și eu care socoteam că e o cochetă și...

Ivan îmi curmă monologul. El îmi aducea pasportul și două scrisori cu timbrul Chișinăului. Cunoscui pe adresa unuia slova doamnei B. Tremurînd de fericire, am deschis-o. Iată ce-mi scria:

“Prietenul meu! Sunt foarte nenorocită! Aud că te gătești să vii iară în Basarabia și nu știi cât m-a supărat vestea aceasta...”

Începutul era original.

“Te-ai fost dus; gândeam că mă vei fi uitat. Ah! când ai ști cât te-am iubit, dar acum nu te mai iubesc. Iartă sinceritatea mea, dar când ai ști cât sunt de nenorocită! De când te-ai dus, toate nefericirile m-au împresurat; am pierdut pre Bibi! Închipuiește-ți că se vede că-i dasă supa fierbinte sau cine știe ce! Pe la miezul nopții aud un grozav hârcâit pe canapeluța unde el dormea. Sar din așternut. Ce să văd? bietul Bibi era în spasmele agoniei. Oh! nu-ți poți face o idee de ce am cercat! Oh! să-l fi văzut cum mă privea cu ochi lăcrimători! Cum se vârcolea în brațele mele! Am sculat toată casa; am trimis după doctor; dar saracul era în cele de pe urmă minute. Nemaștiind ce să fac, i-am turnat pe gât câteva linguriți de apă de Colonia. Sărmanul! Sărmanul! trebuia să-l vezi cum urla, cum se zbuciuma! Oh, grozave minute pe care în veci nu le voi uita! Când a venit doctorul, îl găsi mort și pre mine leșinată... Lacrimile mă opresc de a-ți mai scrie, dar te rog încă o dată, de vei veni în Basarabia, să te faci că nici nu mă cunoști. Când ai ști cât sunt de nenorocită!

P.S. Rupe scrisoarea aceasta.”

Am scăpat scrisoarea din mână și am deschis pre cealaltă.

“Prietenul meu! Tu mă întrebi atâte lucruri deodată încât nu știu la care să răspund mai întâi. Văd însă că începi cu doamna B. și sfârșești cu doamna B. Așadar de dânsa îți voi vorbi, căci pentru celelalte interese nu-ți prea bați capul și ai dreptate, pentru că știi că m-ai lăsat în locul tău și nu te îndoiești de sârguința mea, de vreme ce mulțămirea mea o cunoști că e să mă tăvălesc prin presudstviu (tribunaluri); și cu venirea ta (care cred că va fi în curând) te vei încredința că prietenul tău a făcut pentru tine mai mult decât tine, pentru că pre dânsul amorul nu-l târâie de nas după doamna B.

Tu îmi scrii să te înștiințez ce face? cum suferă depărtarea ta și dacă durerea-i s-a mai alinat. Sărmane prietene! mi-e jale de tine, căci tu ești făcut a fi cât vei trăi înșelat de femei. Mângăie-te, simțitoriule Verter, Șarlota ta nici a murit, nici s-a înjunghiat, nici și-a făcut seamă, nici s-a bolnăvit (decât numai când i-a murit cățelușul), ci din împotrivă, a doua zi s-a aruncat în brațele unui tânăr ofițer de lănceri...”

— Fecior! dă-mi șipul cu *o de Colon*.

— N-avem aici la țară *o de Colon*.

— Dă-mi ceva! dă-mi un pahar de apă cu gheață...

“... s-a aruncat în brațele unui tânăr ofițer de lănceri. Tu îl cunoști; leitenantul Arsenie Timofeevici J. Îți aduci aminte cum râdeam de dânsul că șede ca o fată mare cu ochii plecați, și când vorbește cu femeile, tremură. Adevărat, nu e nici o asemănare între voi amândoi; capul tău e de poet și al lui de oștean și el te numea *ucionaia golova*; tu de când ești nu te-ai îngrijit de toaletă, în vreme ce Arsenie Timofeevici, balan mai mult decât toți bala-nii, e frumos în feliul lui și e în stare a se bolnăvi dacă ar videa că un fir de păr dintr-un favorit e mai lung decât celalalt. Acea însă în care te întrece, prietenul meu, și cu care te-a gătit, este danțul. Închipuiește-ți că el este cel întâi mazurist din toată noua Rusie și tu cunoști slăbiciunea doamnei B. întru aceasta. Tu, sărmane

filosof, nu poți face o singură antreșă; stângăcia ta e nespūsă. Ascultă dar cum s-a legat acest amor. Știi că ne găteam să dăm un bal bunului nostru guvernator. Balul a fost a doua zi după purcederea ta. Deși n-am mulțămire în adunările zgomotoase unde domnește eticheta, aveam curiozitatea să văd pre doamna B. și să studiez soarta ta în ochii ei, pre care tu îi asemănai cu viorele înrouate și — cu câte alte acele. Nu tăgăduiesc că în seara aceea, ea era de minune; avea un aer așa de dulce, așa de încântător, așa *non so che*; un aer care zicea: iubiți-mă, nu mă lăsați să mă prăpădesc. Damele își șopteau și se ghionteau; tinerii o priveau cu amor și înfocare, zicându-și între ei: cât e de frumoasă! Se începu mazurca. Doamna B. începea cu lăncerul. Ce să-ți mai spun? Era în elementul ei și, fiindcă știi că-ți place stilul poetic, o voi asemăna cu Atalanta alergând pe luciul valurilor. Însul guvernatorul se sculă de la cărți și veni s-o privească. Rușii striga: *prevoshodno!* Moldovenii: minunat! Pe lângă ea, toate celelalte femei era slute. Asta nu e puțin când o zice o gură indiferentă, mai ales când — știi — că la noi sunt multe frumușele. Toată seara n-a vorbit decât cu Arsenie Timofeevici, n-a văzut decât pre Arsenie Timofeevici, n-a danțat decât cu Arsenie Timofeevici, numai eu unul am făcut un tur de valț cu dânsa, eu care n-am danțat de patru ani. În învârtirea valțului, am pomenit numele tău. Gâcește ce mi-a răspuns? “Nu-l văd la bal. A! Uitasem că s-a dus!...” Cum îți pare, prietene, răspunsul e de minune. În scurt, ce să-ți mai prelungesc? Tu ești uitat, uitat ca cum n-ai fi mai fost. Lăncerul șede toată ziua la ea; dar băiatul nu e așa de prost cât seamăună. Mi-a arătat ieri un răvaș de la dânsa; iată ce-i scria:”Mă învinovățești nedrept. Nu, nu l-am iubit pre el (acel el ești tu), gândul meu era tot la tine de când te-am văzut la alergarea de cai... Oh! te iubesc, *dușinca!* Mă jur pre ochii acești care zici că îți plac”ș.c.l., ș.c.l!”

— Ticăloasa! se jura pre ochi, nu gândea la Ipolit!

“Rusul însă n-o iubește și cocheta face pe nevinovata. S-o vezi cât s-a făcut de bisericoasă; șede toată ziua închisă, merge numai la biserică și la paradă. Adio, ș.c.l.”

Trebuie să aibă cineva 26 ani și să iubească cum iubeam eu, ca să simtă aceea ce am simțit! În scrisoare mai era un post-scriptum:

“După o îndelungată suferire, în sfârșit, Ipolit a murit...”

Hârtia îmi căzu din mâini și ochii mi se împlură de lacrimi, aducându-mi aminte de nenorocita mea rudă. Apoi, în ciuda și necazul ce aveam asupra doamnei B., mi-am adus aminte că babele la noi gonesc pre necuratul afumând pene prin casă. Am cerut o cățuie și foarfeci; am tăiat fărâmele scrisoarea și răvășelele viclenei și le-am pus pe jăratecul din cățuie. Privind fumul ce se ridica și apoi pierrea cum pierise amorul ei, am zis slugii mele să se ducă și s-afume odaia cu hârtiile aceste. El mă privea cu ochii holbați.

— Ai auzit?

— Bine; apoi?

— Apoi să zici să-mi înșale îndată calul și să te gătești să mergi cu mine.

— Unde?

— La călugărie.

Ivan se depărtă clătînând din cap. Negreșit că mă socotea nebun.

Așteptând calul, m-am dus la malul Prutului. Cazacul, cunoscându-mă, mă salută. O! cât mi-a părut el de slut! Eu m-am pus pe țărni și sfâșiind pasportul, aruncam bucățelele în apă, zicând: ce viclenie! să mă uite pentru că nu mai sunt față, pentru că nu știu mazurca, pentru că nu port *epolette*, pentru că nu-s balan. Să-mi zică fără pic de muștrare a cugetului că nu mă mai iubește, pre mine care o iubeam ca sufletul! Să-mi spuie că pre Bibi nu-l va uita în toată viața! Vasăzică, că mai mult iubea pre cățel? Bine zice prietenul meu că sunt oameni meniți a fi cât vor trăi înșălați de femei.

În vremea aceasta, calul era gata. Îndată purcesei ca un duh de spaimă îmboldit de fierbințeala frigurilor, și când mă deșteptai

din ameteala mea, văzui calul numai spumă și coastele lui sânge-rate de piteni.

— Ivane, unde suntem?

— Intrăm în Iași. Iată se întorc de la Copou.

Plecasem să mă duc la vro sehästrie, să fug de lume și mă trezii în Iași.

Însera. Abia avui vreme a-mi schimba hainele ca să nu scap reprezentăția de la teatru.

Se da: *Est-ce un rêve?*

1836, august

N.B. Trecuseră 22 ani, de când nu fusesem în Besarabia, când în iarna trecută, guvernul nostru mă însărcină cu o misie la Chișinău. În sfârșit, eram să văd locuri dorite, rude, prieteni ce nu-i revăzusem de 22 ani! o viață de om! În călătorie, toate amintirile juniei se grămădeau în închipuirea mea, și mi se părea să privesc pe Meleli calare și pe doamna B. vălsând cu ofițerul de lănceri.

Era dimineață când am intrat în oraș. M-am dus la vechea mea gazdă, unde mă aștepta cea întâi decepție.

În locul moșneagului de la 1835, atât de roș și de vesel, mă întâmpină un neamț sarbăd și flegmatic, care cârmuia birtul.

Luai un fiacru și vizitai orașul pre care îl găsii sporit în mărime, de nu și în frumuseță.

La urmă, mă hotărâi să mă duc la doamna B. Nu știu pentru ce, cum pusei acest gând, inima începu a mi se bate, și simții o neliniște oarecare. Era aceasta oare o aducere aminte a vremii trecute? Nu cred. Se strecurase atâta timp, se petrecuseră atâtea întâmplări, încât nu putea fi altă decât acea impresie a tinereții, care rămâne pururea în sufletul omului.

O slugă mă anunță. Intrai îndestul de uimit într-un salon unde mă aștepta o nouă decepție. Găsii o băbuță zbârcită, încungiurată de căței și de motani, care, după ce cu politeță mă invită lângă

dânsa, îmi prezentă o priză de tabac! Niciodată n-aș fi găcit că bătrâna asta ce purta ochilari și priza tabac era frumoasa doamna B., odinioară fala Chișinăului!

— Cum, doamna mea, porți ochilari?

— Ce? ai pleșuit?

— Tragi tabac?

— Ți-au căzut dinții? ș.c.l., ș.c.l.

După o convorbire atât de prozaică, în care vreme ne uitam unul la altul, am sfârșit prin a râde noi însuși de noi, și a ne mângăia de poznașele isprăvi a timpului.

Am petrecut două săptămâni vesele în capitala Besarabiei, unde am găsit cea mai bună primire și cea mai cordială ospetie.

1857, mai

TODERICĂ

CUPRINS

“Eu nu sunt de când povestele; sunt de când se potcovea puricele cu nouăzeci și nouă ocă fer la un picior și tot îi părea că-i ușor” ș.c.l.

Prologul povestelor

Pe când trăia Statu-Palmă, Barbă-Cot și în Academia din Podul Iloaei da lecții vestiții dascali Pâcală și Pepele, era în Iași un tânăr boierinaș cu numele Toderică, frumos și bun la inimă, dar desfrânat cât se poate, pentru că-i era dragi cărțile, vinul și femeile. Nu se spovedise de când era și se ducea la biserică numai ca să vadă pe cele frumușele. Iată dar s-a întâmplat că Toderică, după ce sărăci în cărți pe doisprezece coconași, carii de desperație se făcură voinici de codru și muriră cu cinste în iarmaroc, prăpădi și el, cât ai bate în palme, tot ce câștigase și moștenirea de la tată-său pe deasupra, afară de o mică răzeșie în ținutul Hertii, unde se duse să-și ascundă păcatele și ticăloșia. Trei ani erau acum de când trăia în singurătate, ziua împlând la vânat și seara jucând stos cu vataful lui și făcând pasians, când într-una din zile, de abia intrase acasă cu torba plină, căci avusese noroc în ziua aceea, iată că Domnul nostru împreună cu sfinții apostoli au venit și, bătând la ușă, l-au întrebat de-i bucuroș de oaspeți. Toderică, care, precum am spus, era bun la inimă, se bucură că-i veniră musafiri tocmai când avea cu ce să-i ospăteze; și așa îndată-i pofti în casă și porunci de masă, rugându-se de iertare, dacă nu-i va putea ospăta cum se cuvine unor persoane ca dumnealor, fiindu-i fără veste vizita dumilorsale.

Domnul nostru, râzând de minciuna lui Toderică:

— Ne vom mulțămi cu ceea ce ai, i-au zis, numai bucatele să fie gata mai devreme, pentru că dumisale îi este a mânca, au adaos arătând pe Sf. Petru.

Toderică îndată puse să gătească demâncatul și, vrând să cinstească pre oaspeții săi cu ceva mai mult decât cu vânat, văzându-i mai vârtos că-s cam mulți, zise vataului să taie un ied ce-i mai rămăsese și să-l facă friptură.

Gătindu-se bucatele, compania s-au pus la masă. Toderică se mârnea că n-are vin mai bun ca să cinstească pre oaspeții săi:

— Domnilor, zise, îmi pare rău că nu mi-au venit încă buțele cu vin de la voile din jos.

Domnul nostru se zâmbi pe sub musteți de minciuna ce câr-pise Toderică și, gustând vinul:

— Nu-mi spui că vrei să ne amăgești? i-au zis, vinul dumitale este foarte bun. Întreabă și pe dumnealui care cunoaște, adăogi arătând pe Sf. Petru.

Apostolul, sugând un pahar, strigă că încă de la nunta din Cana nu băuse așa vin minunat și pofti pe gazdă să-l cerce. Toderică, care toate aceste le lua de complimente, își împlu paharul, dar rămase cu gura căscată, când se încredință că cu adevărat asemenea vin nu băuse de când era. Cunoscând deci din minunea aceasta și din vorba apostolului înfățișarea mântuitorului, se sculă îndată de la masă ca un nevrednic de a mânca în asemenea companie sfântă, dar Domnul îi porunci să șadă la masă și trebui să asculte.

După ce au mântuit de mâncat friptura, Domnul nostru s-au dus cu apostolii în odaia ce li se gătise; iar Toderică, rămâind singur a jucat stos după obicei cu vataul, bând ce mai rămăsese din vinul cel blagoslovit, a făcut pasians și apoi s-a culcat.

A doua zi, sfinții călători adunându-se în tindă împreună cu gazda, Domnul nostru au zis lui Toderică:

— Suntem pre-mulțamiți de priimirea ce ne-ai făcut și vrem să-ți răsplătim. Drept aceea, cere-ne trei lucruri oricare vrei și ți le vom da, căci toată puterea avem în cer, pe pământ și în iad.

Atunci Toderică, scoțând din buzunar cărțile ce le purta totdeauna cu el:

— Doamne, zise, fă să câștig de câte ori voi juca cu cărțile aceste.

— Bine, răspunde mântuitorul.

Sf. Petru, care era lângă Toderică, i-au zis încet:

— Nebunit-ai, păcătosule? Cere viața de veci și iertarea fărdelelor tale!

— Nu-mi prea bat capul de aceasta, zise Toderică.

— Mai ai încă două lucruri de cerut, zise Domnul nostru.

— Doamne, urmă gazda, fiindcă ești așa de bunîșor, fă, mă rog, ca cine se va sui în părul acest care umbrește ușa mea, să nu se poată coborî de n-oi vrea eu.

— Fie așa! a zis Domnul.

Auzindu-l sf. apostol Petru nu-l mai putu răbda, deci ghiontindu-l cât ce putu cu cotul:

— Păcătos nătâng și îndărăpnic, i-a zis, au nu te temi de iadul ce este gătit pentru nelegiuirile tale? Cere, zicu-ți, la stăpânul un loc în sfântul său rai; mai ai încă un lucru...

— Te poftesc, dă-mi pace și-ți caută de treaba d-tale, îi răspunse Toderică fugând de lângă apostol; și Domnul nostru, întrebându-l care este a treia a lui cerere:

— Aș vrea, zise, ca cine se va pune pe scăuieșul ist de lângă gura cuptorului să nu se poată scula până n-oi vrea eu.

— Amin! zise mântuitorul și, lăsându-i ziua bună, se duse cu apostolii.

N-apucase încă bine cel de pre urmă apostol să pășească pragul și Toderică, vrând să cerce puterea cărților, chemă pre vata-vul și se puse la jucat stos. Îi bătu toate cărțile de-a rândul. Deci, nemairămâindu-i îndoială, se sui într-o căruță de poștă și, ajungând la Iași, trase la cel mai bun birt, unde năimi cele mai frumoase odăi. Îndată ce vestea sosirei lui s-a împrăștiat, toți tovarășii birbantariilor lui au alergat să-l vadă.

— Gândeam că te-ai prăpădit, i-a zis Andronache Zimbolici; auzisem că te-ai făcut sihastru.

— Așa este, răspunse Toderică.

— Ce dracu ai făcut de trei ani de când nu te vezi?

— Am petrecut cu postul și cu rugăciunea, fraților! Și iată *molitfele* mele, адаose, scoțând din buzunar cărțile.

Toți au buhnit de răs de răspunsul acesta și toți au rămas cu ideea că Toderică și-a îndreptat starea în țări străine, unde, cum se vede, găsisе niscaiva jucători mai proști decât acei carii veniseră să-l vadă și carii se uscau de dor să-l pungească ca mai nainte. Unii acum se și așezau la o masă de joc, dar Toderică îi pofti întâi să guste ceva și așa trecură în sală, unde din porunca lui se gătise un ospăț minunat.

Masa aceasta au fost mai veselă decât cina apostolilor, macar că vin străin avea numai Tokai și de Rin, care se jura Regensburg pe sufletul răposatei sale soții¹, că vinea chiar din viile prințului Metternich, iar de loc era niște Odobesc vechi de zile și niște Cotnar uitat de vro duzină de ani, într-un poloboc din pivniță.

Până a nu sosi oaspeții săi, Toderică se îngrijise de a mai avea un joc de cărți asemenea cu cele blagoslovite, pentru ca să le poată lua în locul celorlalte când va cere trebuința și, dând două-trei cărți după ce va bate opt-nouă, să depărteze tot prepusul de la pontatorii săi. Pusese unele în dreapta și altele în stânga.

După ce au mâncat toți, s-au pus împregiurul unei mese și Toderică scoase întâi cărțile cele proaste; dar, văzând că hojma pierde, porunci s-aducă vutcă și, în vreme ce ceilalți bea în sănătatea Elencilor și a Catincilor, Toderică ascunse cărțile cele proaste și puse în loc pre cele blagoslovite. Nemaicăutând la jocul său, fiind sigur c-a să câștige, începu a lua seama pontatorilor săi și îi văzu

¹ Nu se va părea un paradox, dacă va judeca cineva că Regensburg de atunci a putut fi tot acel de astăzi după vestitul sistem a metempsicozii lui Pitagor.

că îmblau cu furat și cu *șulerie*. Putea deci să le scurgă în cuget curat toate paralele, pentru că ei îl sărăciseră pre dânsul! și acum vedea că i-au fost luat banii prin înșălăciune și tâlhărie, iar nu doar că știau juca mai bine sau avuseseră noroc! Știindu-se pre sine cinstit și fiind încredințat că are să câștige și să-și răzbune, simți nu puțină bucurie; aducându-și însă aminte de vremea trecută și de cei doisprezece coconași pre care îi sărăcise și gândind că poate numai aceia au jucat cinstit, s-a căit că el a fost pricina pieirii lor; o ceață i-a acoperit razele de voie bună ce i se vedeau în față și a oftat bătând toate cărțile pontatorilor săi.

În scurt, în seara dintâi, Toderică a potrivit să câștige numai atâta cât să plătească masa și chiria odăilor pe o lună. Tovarășii săi, cu buzele îmflete, au făgăduit să vie a doua zi.

A doua zi și în zilele următoare, Toderică a câștigat o avere strașnică. Îndată s-a mutat de la tractir într-un palat mare, unde, din vreme în vreme, da baluri strălucite. Cele mai de soi cocoane se sfădeau pentr-o singură ochire a lui; la masă avea totdeauna cele mai bune vinațe și casa lui era capiștea desfătărilor.

După ce a petrecut un an de zile, jucând cu chibzuială și slujindu-se când cu cărțile cele blagoslovite, când cu celelalte, a hotărât să-și răzbune cum se cade, pungind pre cei mai mari boieri. Pentru acest sfârșit, prefăcând în juvaieruri cea mai mare parte din banii săi, i-a pofțit a doua zi după Sfântul Gheorghe la un bal mare, care avea să se sfârșească cu un banc de cele mai zarife.

Acei ce n-aveau bani au luat cu dobândă de la jidovi; ceilalți au adus câștigurile moșiilor ce le priimiseră de cu seară și tot ce mai aveau; Toderică i-a ras pre toți și peste noapte s-a făcut nevăzut cu aurul și cu juvaierurile.

De atunci a hotărât să nu joace cu cărțile cele blagoslovite, decât cu jucătorii carii jucau necinstit, simțindu-se îndestul de tare ca să-și deie piept cu ceilalți. A îmblat prin toate orașele pământului, câștigând pretutindeni și cheltuind pe orice găsea pe placul său. Cu toate aceste, aducere-aminte a celor doisprezece coconași îl supăra neîncetat și îi învenina toate plăcerile.

Într-una din zile, hotărî ori să-i scape din muncă, ori să se piardă și el cu ei.

Puind acest gând, a purces să se ducă la iad c-un toiag în mână și c-un sac d-a spinare. Sosind la Târgul-Ocnii, s-a coborât într-o cnă părăsită, care i-o arătase o babă vrăjitoare, și s-a dus, s-a dus, s-a tot dus pe sub pământ, până a ajuns la poarta iadului.

— Cine ești tu? îl întrebă împăratul adâncului, după ce-l aduse înaintea lui.

— Eu sunt Toderică, jucătorul de cărți.

— Ce dracu cauți aici?

— Cinstite Scaraoțchi! zise Toderică, de socoți că este vrednic cel întâi jucător de pe pământ să joace cu tine cărți, iată îți fac o propunere. Să jucăm amândoi, și pentru toată cartea ce-ți voi bate, să am voie a-mi alege câte un suflet din împărăția ta și a-l lua cu mine. Una macar de-mi vei bate tu, să-mi iei sufletul și să fie al tău în vecii vecilor.

Întru auzul cuvintelor acestora, Scaraoțchi trânti un hohot de răs de se cutremurară păreții tartarului și se spăriară toți dracii. Apoi, întorcându-se cătră Toderică:

— Pesemne n-ai femeie și copii? îl întrebă.

— Pas și bête, răspuse Toderică, dar las-vorba. Spune, joci ori ba?

— Bucuros, zise Scaraoțchi suflecându-și mânicile, și ceru masă și cărți.

Pe loc un drăcușor mititel și frumușel ce împlinea slujba de jochei (ciocoi) pregăti toate cele trebuitoare.

— Ce vrei, stos sau banc? întrebă Toderică.

— Stos, răspuse stăpânitorul tartarului; știu că la banc se încap multe șulerii.

S-au pus la joc.

Toderică, bătând cartea dintâi, a cerut sufletul lui Ștefănică Gândul (unul din cei doisprezece pe care voia să-i scape) și prii-mindu-l, l-a pus în sac; asemenea și pe al doile și al treile până la doisprezece, și luând sufletele le-a pus toate în sac.

— Dacă întunecata voastră strălucire, a zis Toderică, voiește să mai urmăm jocul, eu sunt gata.

— Prea bine, răspunse Scaraoțchi, care vărsa sudori de necaz; dar aici este nu știu ce miros greu, ien să ieșim puțin pân-afară.

Asta era numai ca să scape de Toderică, căci cum a pășit el pragul cu sacul de-a umere, Scaraoțchi a și strigat să puie zăvoarele și râtezele și lăcățile.

Rămâind afară, Toderică băgă mâna în buzunar și, ca un poznaș ce era, scoase un condei de credă, care-i slujea la cărți și subt inscripția vestită:

“Lasciate ogni speranza voi ch’entrate”

însemnă pe grozavele acele porți de aramă, o mare cruce, așa:

(Șese luni de zile, până ce credea se roase de cotleala aramii, iadul rămase încuiat. Nu putu înghiți nici un suflet, și hămesiți de foame, dracii abia suflau. Pagubă că Toderică n-a avut la el o daltă în loc de credă, ca să poată săpa mântuitorul semn!)

Purcegând de la iad, Toderică a mers, a mers, a tot mers până a ieșit în lume și a ajuns în patria sa, plin de bucurie că a venit de hac lui Scaraoțchi și a mântuit sufletele coconașilor ce se munceau din pricina lui.

După trecerea de patruzeci ani (Toderică era acum de șeptezeci), Moartea a intrat la dânsul într-o zi și l-a înștiințat că, fiindcă i-a sosit ceasul, dumneaei a venit să-l ieie, și că să se gătească.

— Sunt gata, a răspuns bătrânul, dar te rog o, Moarte, fă-mi un bine pân-a nu mă lua; dă-mi o pară din copacul care este la ușă, ca să-mi răcoresc arsura gâtlejului. Fă-mi această mică plăcere și voi muri mulțămît.

— Dacă-i vorba numai pentru atâta, a zis Moartea, bucuroasă. Și se sui în păr ca să culeagă o pară, dar când vru să se coboare, nu putu nicidecum, pentru că Toderică așa voia.

— Ah! Toderică, m-ai înșălat! strigă. Văd că sunt în puterea ta. Dă-mi drumul, și Ț-oi mai da zece ani de viață.

— Zece ani! Mare treabă! zise Toderică; de n-ai poftă să putrezești în copac, drăguță, trebui să fii mai darnică.

— Ț-oi da douăzeci.

— Mă iei în răs.

— Ț-oi da treizeci.

— Încă mai ai mult păn-m-îi ajunge cu târgul.

— Ce pârda! Vrei să trăiești o sută de ani?

— Tocmai acum ai nimerit, iubito.

— Toderică, n-ai minte.

— Poate; dar mi-e drag a trăi.

— Fie o sută de ani, zise Moartea.

Îndată putu să se coboare și, luându-și rămas bun de la omul nostru, se duse cu coasa de-a umere.

Cum purcase ea, Toderică se trezi desăvârșit sănătos și începu o nouă viață, având puterea juneții și cercarea bătrâneții. Tot ce am putut afla de traiul lui acesta, este că a urmat ca și întâi a-și împlini toate poftele și mai ales cele trupești, făcând bine când găsea prilej, dar fără să gândească la mântuirea sufletului său, ca și mai înainte.

Sfârșindu-se acei o sută ani, Moartea a venit iarăși:

— Gata ești? l-a întrebat.

— Am trimis să-mi cheme duhovnicul, răspuse Toderică; pune-te pe cel scăuieș lângă vatră, până ce va veni. Aștept numai să mă spovedesc și apoi să intru în noianul vecinicii.

Moartea, ca o bună și îngăduitoare persoană, se puse pe scăuieș și așteptă un ceas să vie preotul. Dar văzând atâta zăbavă, zise gazdei:

— Moșnege, nu Ț-ai putut căuta de suflet de un veac de când nu ne-am întâlnit?

— Zău! n-aveam numai acea grijă, răspuse bătrânul c-un zâmbet de luare în răs.

— Dacă ți-e vorba așa, strigă Moartea supărată de nelegiuirea lui, ți-oi arăta eu!

— Șuguiеști? zise Toderică, văzând-o cum se silea să se co-boare de pe vatră; te știi că ești bunișoară și că-mi vei mai dărui câțiva ani.

— Câțiva ani, ticălosule! (și se trudea să se deie jos de pe vatră).

— Negreșit; dar astă dată n-oi cere mult, căci m-am săturat de bătrânețe; m-oi mulțami cu patruzeci de ani.

Moartea simți că o putere nevăzută o ținea pe scăuieș precum odinioară în copac, dar de ciudă și de mânie nu voia să deie nimic.

— Știu un meșteșug să te fac blândă, zise Toderică; și îndată puse pe tăciunii ce fumegau în vatră un braț de vreascuri. Focul îndată s-a aprins și a împlut de pară și de fum într-atâta cuptorul, încât Morții îi venea să-și deie duhul.

— Valeu, valeu! a strigat, simțindu-și bătrânele oase prăjindu-se; scapă-mă și făgăduiesc să-ți dau patruzeci ani de sănătate.

Atunci Toderică i-a dat drumul și Moartea a fugit pe jumătate pârliță.

Sfârșindu-se și anii aceștia, s-a înturnat să-și ieie omul, care o aștepta la ușă c-un sac de-a spinare.

— Astă dată n-ai încotro cotigi, îi zise, dar ce ai în sacul acela?

— Sufletele a doisprezece jucători, prieteni ai mei, pre care i-am scos din iad, sunt acum vro sută cincizeci de ani.

— Vie dar și ei cu tine! zise Moartea, și apucându-l de chică, se înălță în văzduh, zbură spre apus și se vârî în ocna părăsită.

Sosind la porțile iadului, bătu de trei ori.

— Cine bate? au întrebat din năuntru.

— Toderică jucătorul, răspunse Moartea.

— Să nu cumva să deschideți! strigă Scaraoțchi, aducându-și aminte de stosul ce jucase cu el; coțcariul acela-i în stare să-mi pustiască împărăția.

Scaraoțchi nevrând să deschidă, Moartea, vrând-nevrând (căci dorea să-și răzbune) și cu mare părere de rău, a trebuit să plece spre ceruri.

— Cine ești tu? Întrebă sfântul Petre pe Toderică, după ce Moartea l-a pus dinaintea porții raiului.

— Vechea voastră gazdă, răspunse el, acel care odată v-a ospătat cu vânatul său.

— Cum cutezi să te înfățișezi aice în starea ce te văd? Nu știi că ceriul este închis pentru cei ca tine? Bre! bre! bre! Tu ești bun de talpa iadului și ai încă obraz să cauți loc în rai!

— Sfinte Petre! zise Toderică, mi se pare că eu nu te-am priimit așa, când ai venit împreună cu Domnul nostru de mi-ați cerut găzduire.

— Toate aceste-s frumoase și bune, adase apostolul cu un glas pe care voia să-l arăte aspru, deși se cunoștea că-i este milă; dar eu nu voi să-mi găsesc *beleaua* dându-ți drumul în rai fără de știre. Îngăduie până voi spune stăpânului și apoi vom vedea ce-om putea face.

Domnul nostru, înștiințându-se de venirea lui Toderică, au venit la poartă, unde el sta îngenuncheat pe prag cu sufletele sale, având șese în dreapta și șese în stânga și milostivindu-se:

— Bine, treacă pentru tine, i-au zis; dar sufletele aceste sunt drepte a iadului, mi-e nu știu cum să le priimesc.

— Doamne! zise Toderică, când am avut cinste a te priimi în casa mea, erai întovărășit de doisprezece călători și eu v-am priimit pre toți și v-am ospătat și v-am găzduit cum am putut mai bine.

— Nu-i chip de a o scoate la capăt cu omul acesta, zise Domnul nostru cu un zâmbet îndurător. Haide intrați, de vreme ce ați venit; ai noroc că m-ai găsit în *chef* bun; almintrele n-aș îngădui un lucru care poate da pildă rea.

N.B. Povestea asta se tipări în foaia *Propășirea* mai mult ca să împlecoloanele jurnalului decât ca meritând vro însemnătate literară. Cu toate aceste, nevinovata poveste servi de pretext Tartuților politici ca să închidă jurnalul și să exileze pe autor!

II
FRAGMENTE ISTORICE

APRODUL PURICE

1486

*“Fost-au acest domn om nu mare la stat, însă
întreg, drept, viteaz, și meșter la războaie...
Și era mare jale și plâns în norod pentru pier-
derea acestui domn bun.”*

Vornicul Ureche, La viața lui
Ștefan cel Mare

Ciocârlia cea voioasă în văzduh se legăna
Ș-înturnarea primăverii prin dulci ciripiri serba,
Plugariul cu hărnicie s-apucase de arat
Pământul ce era încă d-al său sânge rourat;
Uitas-acum moldovanul trecutele lui nevoi,
Și cu fluierul la gură, păstorul pe lângă oi
Cânta dragostele sale. Vai! el nu putea găci
Că vrăjmașu-ntr-a lui țară se gătește-a năvăli.

Generalul cel mai falnic a dârjilor ungureni,
Hroiote¹ ros de-nverșunarea ce avea pe moldoveni —
Care-n multe sângeroase lupte i-au fost arătat
Că nume de viteaz mare pe nedrept și-a câștigat —
Luând veste cum că Ștefan domnul lor atunci s-afla
În ținuturi depărtate, având cu el oastea sa,
Socoti că favorabil prilej altul n-a găsi
De moldoveni și de Ștefan deodată a-și răsplăti,
Ca să poată c-o lovire acea rușine spăla,
Ce româneștile arme au săpat pe fruntea sa.
Așadar adunând noaptea pre toți ofițerii sei,

¹ Hroiote au fost unul din cei mai vestiți capitani a oștilor regelui unguresc Matias Corvinu. Vrăjmaș neîmpăcat moldovenilor, el purure a fost uneltitor cruntelor războaie ce au nenorocit aceste țări vecine.)

Le espuse-a sale planuri, și le zise: “Frații mei!
Știți c-acești români sălbatici, vrăjmași aprigi, ne-mpăcați,
Au ucis mulțime mare dintr-ai noștri bravi soldați,
Știți că însetați de sânge în Ungaria au intrat,
Și că foc și pustiire pe-a lor urmă au lăsat;
Iar noi care bărbătește n-am lipsit a ne lupta,
De abia numai prin fugă viața ne-am putut scăpa,
Și cununile de lauri ce-n războaie-am adunat
Moldovanul cel obraznic în picioare le-au călcat;
Oare-această înfruntare și batjocoră și reu,
N-a să aibă răsplătire de la dreptul Dumnezeu?
N-a să mai sosească vremea să ne răzbunăm și noi,
S-arătăm că-n unguri curge viteaz sânge de eroi?
Vremea este îndămână, prilejul favoritor,
Oastea lor este departe, și cu ea-i și domnul lor;
Mergeți dar, și-n astă noapte toți ostașii vă gătiți
Și când va miji de ziuă, nesmintit călări să fiți,
Ca prin marș iute și grabnic, fără veste să-i călcăm,
Cine sunt ungurii noștri și Hroiote să le-arătăm.”

Se fălea deșertul ungar cu-acel vis amăgitor,
Că o țară neapărată va pustii prea ușor,
Ș-în a sa zădărnicie i se păre că vedea
Lacrimile cum se varsă, sângele cum șiroia!
Dar dreptatea Provedinții n-au putut îngădui
Gândul său cel sângeratic să se poată săvârși;
Și Dumnezeu milostivul p-al său popul credincios
Nu-l va lăsa în călcarea ungurului fioros.
Deci sfântul duh cu-ndurare pe un român însuflând,
Ce de mult se afla încă pintre unguri petrecând,
Și carele auzise tot planul acel cumplit,
Ce asupra țării sale ungurii au slimuit,
Deși se găsea nemernic, pribegit din țara sa,
Patriotică simțire în inimă-i tot s-afla;
Așadar în vălmășagul ce gătirea prileji,

S-aruncă p-un cal cu grabă și spre Moldova porni.
După ce ieși din lagăr alergă neconținut
Toată noaptea, pân-ajunse când soarele-a răsărit
În oraș la Roman, unde pre pârcălabul aflând,
Și primejdia ce vine abia a-i spune-apucând,
De osteneală și de trudă a căzut jos leșinat,
Iar calul său lângă dânsul răsuflearea ș-a și dat.
De îndată pârcălabul un minut n-a zăbovit
Și un curier în pripă la Ștefan a răpezit;
Iar satelor de pe mărgini, porunci a se găti
Cu săcuri, topoare, coase, cu ce vor putea găsi,
Totodată dând de știre și pre la boierinași
Ca cu oamenii de oaste, cu vecinii și slujbași,
Cu toții, și mic și mare, să grăbească-a alerga
La șesurile Moldovei unde el se va afla;
Apoi strângând călărașii și parte din târgoveți
Înarmați cu lănci, cu săbii, cu arce și cu săneți,
Au ieșit din târg afară cu mica urdia sa,
Și pre dușman fără frică ca să vie-îl aștepta.

Precum norul de lăcuste soarele întunecând
Vine pre sus cu iuțeață țarinile-amenințând,
Încât tremurând așteaptă spărietul muncitor
Neștiind unde-a să cadă acel nor îngrozitor;
S-amăgește cu nădejdea că ogoru-i va scăpa
Și-a sudorii sale roduri va putea înc-aduna;
Însă d-odată lăcusta cade toată pe câmpii
Ș-într-un clip în praf priface țarini, hoalde-ogoaie, vii.
Sau după cum primăvara omătul cel adunat
Pintre râpi, și d-a lui Febus calde raze săgetat
Se topește și s-azvârle, șiroi iute furios,
În pârăul care curge pintre flori în vale jos,
Îl turbură, îl mărește, îl îmflă cu al său val,
Și nu-l lasă pân-nu-l face de se varsă piste mal;
Câmpiile se îneacă, iar păstorii spăimântați

S-aciuează cu-a lor turme în munții învecinați;
Acest fel sumeții unguri în Moldova năbușesc.
Orice-ntâmpină nainte robesc, taie, pârjolesc,
Cu omor și pustiire drumul lor se însemna,
Nainte lor merge groaza, și în urmă foc fumea;
Dar spre-a Romanului parte de ce se apropia
Hroiote aflând pustii sate a-nțalege nu putea,
Care poate fi pricina acelu bejănărit,
Căci el crede că de dânsul nimene nici au gândit;
Deci îndată poruncește să-i afle pre cineva
Prin colibe, prin bordeie, ca să-l poată întreba.

Iată că îmblând haiducii piste un moșneag au dat,
Gârbovit de bătrâneță, într-un toiag răzâmat;
A sa barbă ca zăpada, a lui plete argintii,
Fața lui cea cuvioasă, ochii săi măreți și vii
Îl aseamnă că este îngerul ocrotitor
Al acelor pustii sate, sau duhul tânguitor.
El până la Hroiote vine cu pas lin și măsurat,
Fără grijă, deși este de catane-ncungiurat,
Și așteaptă să-l întrebe. — “Unchiașule, ien să-mi spui
De ce pricină p-ai cea nici un locuitor nu-i?”
Așfel Hroiote îi grăiește. — “Pricina însuți o vezi,
(Îi răspunde-atunci bătrânul) și încă mai cercetezi?
Pricina bejănăriei și-a jalei obștești, tu ești,
Hoț turbat și fără lege care prăzi și pustiești!
Care vii cu cete multe de tâlhari și prădători
S-aduci jale în locașul unor pacinici muncitori!
Nu purta grijă! cu dânsii curând te vei întâlni
Și amar îți vei da seama, foarte greu te-i răfui.
Dumnezeu mult milostivul nu gândi că te-a lăsa
Să sfâșii cu-a ta turbare credincioasă turma sa,
Ce-și va înturna urgia peste spurcat capul tău,
Ș-îl va detuna zdrobindu-l cu-nfocat trăsnițul său!”
Zicând, face semnul crucii și din greu a suspinat. —

Cine-n minutul acela să-l vază s-ar fi-ntâmplat
L-ar fi socotit că este din ceriuri vrun prooroc.
— “Spânzurați-l! înțepați-l! tăieți-l! dați-l în foc!”
Strigă haiducii, husarii și tot trupul ostășesc.
Ș-acum mii de lănci și săbii pe deasupra-i se-nvârtesc.
Bătrânul așteaptă moartea fără a se oțări,
El pentru țara lui este mulțămit a se jertfi;
Dar Hroirot strigă să-l lasă; catanele se supun,
Îi fac loc, se dau în lături, mâna pre el nu mai pun.
Generalul lor simțește după câte auzi,
Că ușoară biruința, cum gândește, nu-i va fi.
Deci în cete d-o potrivă oștenii săi adunând,
Pre haiduci puind în mijloc, călărimea înșirând,
Lasă trupul cel mai mare sub niște vechi ofițeri
Și el c-o parte aleasă de călăreți volonteri,
Purcede mai înainte nerăbdător de a ști
Dacă-n drumul său vro oaste de români va întâlني.

După ce câteva ceasuri merseră cu un pas des
Văzur-aproape de Roman, pe-ntinsul Moldovei șes,
Un puțin număr de oameni, tot în cete împărțit;
Îns-acea adunătură era mândră de privit.
D-o parte boierinașii, d-a lor slugi încungiurați,
Călări pe armăsari ageri și felurit îmbrăcați,
Fieștecare dintr-înșii câte-o dovadă purta
De la dușmanul, pre care l-a fost învins mâna sa.
Unul c-o sabie-înțoarsă, c-un capot roș înfirat
Și haine înaurite, este turcește-mbrăcat;
Altul încalecă iarăși un cal de Don căzăcesc,
Poartă o suliță lungă, și un hanger calmucesc;
Îmbrăcat c-un ceapchin verde, și blănit tot cu samur,
Un tânăr se herețește p-un sirep armăsar sur;
Chingile, șeaua lui, frâul, ferecate cu argint
Arată cum că luate de la vrun mare Leah sânt.

Pe a altuia frumoasă înaurită harșea
 Într-un colț se vede-un vultur ce-o cruce-n gură ținea,
 Nu rămâne îndoială că acel odor bogat
 De la domnul Vlad sau Radul, în război a fost luat.
 Alții cu săgeți și arce au căciule tătărești,
 Însă cea mai mare parte poartă cușme țurcănești¹.

De acolo nu departe țărani stau adunați,
 Cu securi, cu lănci, cu coase și topoare înarmați;
 A lor mâneci suflecate, aerul posomorat,
 Tăcerea lor, toate-arată că spre război s-au gătit.

Părcălabul mai nainte era cu-ai săi călăreți,
 Având strânși pre lângă dânsul slujbașii și târgoveți;
 Deci văzând cum că vrăjmașul cât putea venea spre ei,
 Se întoarce și le zice: — “Iată dușmanul, flăcăi!
 Năvăliți la el cu toții, voinicește vă luptați,
 Țara și casele voastre în pradă-i să nu lăsați.
 Dați de tot! să n-aveți milă d-un vrăjmaș ce ne-au prădat,
 Care cu foc și cu sânge urma lui ș-au însemnat;
 Buciumați, și Doamne-ajută!” — Cu toții strigă:”Amin!
 Aideți frați din țara noastră să alungăm pre păgân!”²
 D-abia dobele și surle semnul bătăii vestesc,

¹ În veacul XV când România se cârmuia de prinții săi independenți, la întâmplare de război, toți boierinașii ce locuiau pe la moșiile lor erau datori să se oștească împotriva dușmanilor; și oricare proprietar și boier aducea cu dânsul atâți oameni de arme, pe cât starea și puterea sa îl ierta. Această românească *pospolită* alcătua un corp strașnic.

² Țăranul român cinstit, dar superstițios, nu putea crede că unguurul care nu se ține de tractaturi și nu postește vinerea și miercurea, nu este păgân. Vrând să arăte pe un om necinstit și ateu, îl numea papistaș, și această înverșunare asupra catolicilor le era însuflată de misionarii ierarșiei constantinopolitane, care de la Consiliul Florenței, totdeauna s-au îngrijit să nu scape din mână aceste țări. Zicerea aceasta până astăzi încă este ocărătoare în gura țăranului moldovan.

Îndată cu toți în oastea ungarilor năvălesc
Strigând:”Ucideți! ucideți! dați tot de tot! nu vă-ndurați!
Pre vrăjmașii ce ne pradă nu miluiți! nu cruțați!”
Cu-a lor groznică năvală cai, călăreți oborând,
Aduc neorânduială într-a dușmanilor rând;
În zadar stau ungurenii și vitijește se bat,
Românul nu-i bagă seamă, și țăranul încruntat
Face jertfă răzbunării și pre prins și pre rănit.
În zadar și ofițerii, și Hroioteștan vestit,
Ca să-i mai îmbărbăteze, d-a valma pintre soldați
Se luptă; nu văd, n-ascultă husarii înspăimântați,
Ș-amenințându-i din urmă cuțitul moldovenesc,
Să plece acum de fugă se îndeasă, se gătesc.
Iată c-atunci ceea oaste se ivea dintr-un ponor,
Ungurenii prind la suflet văzând că vine-ajutor,
Se întorc cu bărbăție, se înșiră iar la loc,
Și războiul se-nceștează, mai ucigaș, mai cu foc.

După câteva minute toată oastea le-au sosit,
Husari, haiduci și cătane pe români au năpădit;
Deci îndată toată fața bătăii au prefăcut,
Căci măcar că moldovenii cumpătul nu și-au pierdut,
Dar de multă ungurime nădușiți, încungiuerați,
Cădeau precum snopii vara, de sabie săcerați.
Dos la dos, spate la spate, se bat desnădejduit,
Lovirile le-s grozave încât nu-i de povestit;
Subt a românului paloș sângele curge părău
Păn-când brațu-i amorțește fiind rănit foarte greu,
Scapă sabia din mână; în sfârșit și el căzând,
Răstoarnă încă pe-un dușman ce-l vede lângă el stând.
Dumnezeule! la tine nădejdea lor au rămas,
Înalțe-să păn-la tronu-ți a lor trist și jalnic glas!
Și trimite-le din ceruri un înger într-ajutor
Căci se bat pentru scaparea și-apărarea țării lor.

Coperiți de rane grele, făcând semnul sfintei cruci,
Își dau duhul sub cuțitul sălbatecilor haiduci!
Pârcălabul plin de scârbă, cu câțiva boierinași,
Mai având pe lângă sine vro sută de călărași,
Nădejde de mântuire de nicăieri așteptând,
Și decât trai cu rușine moarte mai bine-alegând,
Hotărăște să s-arunce între dușmani desperat,
Și să moară cum se cade unui brav adevărat.
Când deci astă hotărâre a împlini se gătea,
Iat-un călăreț zărește ce-n fugă spre el venea,
De pulbere ce rădică calul său cel înspumat
Nu putea ca să-l cunoască, dar inima i-a săltat,
Ea parcă-i spunea c-acela aduce vrun ajutor,
Pentru bravii ce de unguri fără milă se omor.
Nu trecu mult și atunci ochilor nu a crezut,
Când pre Purice aprodul lângă dânsul a văzut,
Purice, care-n războaie a fost pururea vestit,
Român vrednic întru toate, a lui Ștefan favorit.
—”Pârcălabe, sănătate! (zice), Ștefan a plecat
Cum luă înștiințarea ce prin cartea ta i-ai dat;
Și m-a și pornit la tine ca să-ți spun să te grăbești
Să aduni oameni de oaste câți vei putea să găsești,
Și-naintea lui îndată, cu toții să alergați...”
— “Oamenii mei, iată-i, frate, cu vrăjmașu-ncăierăți!
Îi răspunde pârcălabul, de trei ceasuri ne-ncetat
Se luptă cu vitejie și mult sânge s-a vărsat,
Căci a dușmanilor noștri numărul e înzecit,
Și zece-odihniți unguri stau p-un român ostenit!”
Aprodul atunci îi zice: ”De este așa, apoi
Să te tragi cu câtă oaste ți-a rămas încă spre noi,
Căci acum la Siret, Ștefan trebuie să fi sosit,
Eu mă-ntorc, te las cu Domnul, solia mi-am împlinit”.
Sfârșind, fără de zabavă, s-aruncă pe calul seu,

Îi dă pinteni, și le strigă: ”Rămâneți cu Dumnezeu!”
Îndată și pârcălabul semn de retiradă dând,
Și restul oștilor sale la un loc tot adunând,
Începură a se trage cu regulă și încet,
Spre oaste ce tăbărâse la Șcheie lângă Siret.

*

Cum a primit curierul de pârcălabul trimes
Ștefan din toat-a sa oaste a treia parte-a ales,
Și mergând cu un marș grabnic toată noaptea păn-în zi,
A doua zi pe amiază în șes la Siret sosi:
Acolo spre răsufierea oștilor a tăbărit,
Ș-în trei trupuri osebite oastea sa a împărțit,
Darabanii cei cu plete, toți sănețe lungi purtând,
Armășeii cei sălbateci barbe stufoase având;
Simenii cei iuți cu arce, și cu măciuci în fălii,
Toți aceștia pedestri, număr ca la șapte mii;
Era sub vornicul Boldur, oștean vechi și ispitit,
În războaie și în taberi crescut și îmbătrânit;
Paharnicul Coste iarăși avea pe seama lui dați
Panțirii și leficiii toți cu zale îmbrăcați¹
Iar copiii și aprozii, de boierinași feciori,
Carii ostășescul prapur a păzi erau datori,
Pre voievod totdeauna la războaie străjuiau,

¹ Corpul darabanilor sub comanda capitanului de darabani, corpul sime-
nilor subțaga și armășeii sub vel-armaș (în seama cărora era și artileria) alcătuia
o oaste de 20 mii pedestrași; asemenea și călărimea ce se împărțea în panțiri și
leficii cuprindea iarăși un trup de 10 mii. Aceste era puterile moldovenilor în
vreme de pace; iar la vreme de război se îndoiau și se întreiau trupele acestea.
Pârcălabul de Hotin alerga cu corpul lipcanilor, serdarul de Orhei cu regimintele
lăpușnene, toți ispravnicii cu slujitorii lor, capitaniii plaiurilor cu plăieșii, și în
sfârșit toți boierinașii cu oamenii lor de arme.

Și haine foarte frumoase și bogate arme-aveau¹;
 În mijlocul lor călare eroul Ștefan era,
 Și vechiul steag a Moldovei înainte-i flutura.
 (Pe dânsul era d-o parte cap de zimbru-nfățoșat,
 Iar dincolo sfântul Gheorghe călare și înarmat.)
 Acolo se află iarăși al oștilor veteran,
 Arbur hatmanul ce-n mână poart-un groaznic buzdugan,
 Pre care ca pre o mince de copil îl arunca,
 Dar azi omul cel mai tare de abia l-ar rădica,
 Altă armă el nu are, nici voiește-a mai avea,
 Căci îi place când pre dușman c-o izbire îl turtea.

Iată se aude zgomot, împușcături și strigări,
 Chiote de biruință, ș-a cailor rânchezări;
 Piste puțin se zărește și steagul pârcălăbesc,
 Încungiuurat de vitejii ce-l apără și-l păzesc,
 Pe-mpregiurul lui grămadă stau ca zid nerăzbătut,
 Să puie pe dânsul mâna ungurul nici c-a putut;
 Plini de pulbere și sânge, de rane acoperiți,
 Acești bravi se luptă strașnic, căci sunt desnădejduiți.
 Se-nfioară ungureanul și stă trist a socoti
 Că această biruință multă oaste îi jertfi,
 Dar bucuria izbânzii întristarea-i întrecea,
 Că-i aproape răsplătirea lui prin gând nu îi trecea,
 Pentru că-ntr-o luncă deasă oastea românească sta,
 Și porunca să înceapă bătălia aștepta.

Deci Ștefan lăsând în urmă o strajă de călărași,
 Orânduiește pre Boldur cu-ai săi harnici pedestrași,
 Să meargă să năpustească în haiducii ungurești,
 Iar panțirii să lovească aripele dușmânești;

¹ Copiii de casă și aprozii alcătuiau gvardia domnească. Ei erau toți călări, purtau căciuli țurcănești cu pene, dulămi de catifea cu nasturi de argint (Vorn. Ureche).

După aceasta s-întoarce și acest fel le grăi:
 “Ostași! Voi știți foarte bine că spre a ne birui
 Alți mai însemnători dușmani în zadar s-au ispitit,
 Ce a săbiilor noastre ei cercară ascuțit;
 Apoi suferi-vom astăzi ca acești cutezători,
 Vrednici d-a purta mai bine nume de hoți prădători,
 Să vie cu sumeție chiar într-al nostru pământ
 Să robească și să prade? Nu; cât eu în viață sânt
 Nu va fi. Dumnezeu sfântul ne va împuternici,
 Sumeța lor cutezare să o putem pedepsi.
 Precum la Soci, la Soroca, la Lipniță v-ați purtat,
 La Baia, la Cursul-Apei, și la Râmnicu-Sărat¹,
 Astăzi și cu ungurenii tot așa să vă purtați;
 Și la orice întâmplare totdeauna s-alergați,
 Unde-ți zări astă pană de la gugiurmana mea
 Pre care pe drumul slavei pururea o veți vedea.”²
 Zice: și s-arunc-în dușmanii de aprozi încungiurat,
 Vornicul Boldur atuncea și el năvală a dat;
 Arbure viteazul hatman cu călărimea cea grea,
 Năpădește-n husărime și începe a tăia;
 Vai și amar de acela nenorocit ungurean,
 Pre care îl întâlnește strașnicul lui buzdugan!
 Precum când o stâncă mare dintr-un munte s-a surpat
 Zdrobește, oboară, sfarmă, orice-n drumu-i a aflat;
 Casele de pe costișă, grădini, saduri, livezi, vii,

¹ Ștefan a biruit: la Baia, pe unguri, unde s-au și rănit regele lor Matias. La Lipniță, pe tătari, luând prins și pe fiul Mainac Han care-i comanda. La Soroca, pe leși și pe cazaci, hatmanii cărora Lobod și Nelivaiko prinzându-i i-au tăiat. La Soci, Cursul Apei și la Racova, pe turci și pe românii din Valahia, sub comanda lui Vlad Țepeleș și Radul cel Frumos.

² Aceste a zis Enric IV oștilor sale. Îmi va sluji de iertare căci le-am pus în gura eroului român, vitejia lui, de care a dat dovezi în 40 de războaie împotriva a dușmani groaznici, și în care au fost pururea biruitor.

Prăvale, rostogolește cirezi, turme, herghelii,
Până ce se întâlnește cu niște-nvechiți stejări
Uitați de timp și de veacuri pe a muntelui dărmări,
Uriașa stânc-atunce toată puterea pierzând
Nu mai face stricăciune neclintită rămâind,
Iar norodul de pe vale care sta înspăimântat,
Dă lui Dumnezeu mărire văzându-se c-au scăpat.
Sau după cum hoțul noaptea prin codru călătorind,
Și la prada ce-a să facă cu mulțămire gândind;
Se bucură când privește ceriul învălit cu nor,
Căci are bună nădejde c-a putea prada ușor,
Ș-acum calul său prin pinteni îl silește-a alerga.
Dar fulgeră și trăsnește tocmai dinaintea sa!
Calul sare, sforăiește, și tâlharu-ncremenit
Scapă dârlogii din mână socotindu-se pierit.
Astfel și Hroiote rămasă când pre Ștefan a văzut,
Ce din luptele trecute îi era pre cunoscut;
Însă trebui să stea față, n-are-încotro cotigi,
E pierdut și el și oastea dacă nu va izbândi.
A cailor rânchezare, pocnetul cel de săneți
Freamățul și șuieratul a mii de mii de săgeți,
Zăngănitul cel din săbii, pulberea ce pân-în nori
Se înalță în vârtej de l-atâta luptători,
A trâmbetelor și surle răsunset scârțiiitor,
Țipetele, văitarea, geamățul celor ce mor,
Îngrozesc pre călătorul ce-și urmează calea sa,
Și urechile-astupându-și, se ascunde undeva.

Românii cu-a lor iuțeală prăvălind răstoarnă tot;
Ungurii să stea-mpotriva se silesc și ei cât pot,
Însă furia română sparge, sfarmă orice greu.
În zadar și ofițerii se luptă, se bat mereu,
În zadar mai fac manevre ș-în tot chipul se sucesc,

Nimică nu pot a face, nimică nu isprăvesc.

Acum toți plecau de fugă cu sufletul îngrozit,
Când Hroirot cu bărbăție înc-o dată i-au oprit
Strigându-le: “Unde mergeți? Încotro vreți să fugiți?
Au doar că sunteți aproape de casă vă-nchipuiți?
Însă pân-la țara noastră, eu vă pot încredința,
Că nici unul din noi astăzi nu va mai putea scăpa.
Nu-i alt mijloc de scăpare decât toți să năvălim
În corpul unde e Ștefan și pre el să-l oborim,
De-l vom omorî pre dânsul să știți bine c-am scăpat;
Acolo izbiți cu toții și vă bateți desperat.”
Deci urmând planul acesta, ei spre Ștefan năbușesc.
Copiii și cu aprozii ce pre domnul ocolesc,
Se luptă cu vitejie toți pre lângă prințul lor,
Sfarmă, taie și dumatică, fac înfricoșat omor,
Dar haiducii sunt ca zidul și desnădăjduit dau,
Se bat bine și husarii și neclintiți pe loc stau.
Viteazul braț al lui Ștefan prin vrăjmași cărări făcea,
De a sângelui vărsare pământul se înroșea;
Când d-un plumb dintr-o săneață calul său rănit fiind,
Sforăiește ș-apoi cade încă-o dată nechezind.
Cade și eroul Ștefan, zicând: “Copii, nu vă dați!
Și pre domnul vostru pradă dușmanilor nu lăsați.”
Hroirot strigă în glas mare: “Fraților, am biruit!
Fiorosul nostru dușman a căzut și a pierit;
Pe trupul lui puneți mâna, hrană corbilor să-l dăm,
Ca și ei să se-ndulcească, când și noi ne răzbunăm.”
Sumețindu-se vrăjmașii năvălesc mai furioși;
Însă nu pot să răzbată pintre-aprozii credincioși.
Toți împregiuru-i s-așează, se luptă ca niște lei,
În zadar ungerii îmblă să-ș facă loc pintre ei;
De sabia românească se înjunghe, se omor,
Se fac jertvă cutezării și obrăzniciei lor.

În vremea aceasta Ștefan să se scoale izbutind
Și din căderea aceea nimică nepățimind,
Cere alt cal; deci îndată, Purice descălecă,
Și țiind frâul și scara la domnul său îl trăsă
Zicând: “Doamne! Iată calul, arată-le mai curând
Că de tine ungureanul n-au scăpat într-acest rând.”
Dar de stat fiind mic, Ștefan nu putea încăleca.
Purice-atunci iar îi zice: “De voiești măria ta,
Eu un moșinoi m-oi face pe carele să te sui”.
Ș-îndată pe brânci se pune jos la picioarele lui.
Deci cu mijlocul acesta, eroul încălecând,
Cătră dânsul se întoarce și îi zice-așa zâmbind:
“De va vrea Dumnezeu astăzi să putem ca să scăpăm,
De primejdia aceasta întru care ne aflăm,
Să știi, Purice, băietе, că nu-i mai fi moșinoi,
Ce, spre vrednică răsplată, movilă-a te face vroi.”¹
Atunce din nou în dușmani se aruncă mai cumplit.
Ungurul văzându-l iarăși rămâne încremînit,
Pierde toată bărbăția ce nădejde-i însuflă,
Și ori pleacă ca să fugă, sau prins de război se dă.
Iată c-un vuiet de dobe se aude răsunând,
Și un daraban spre Ștefan în fuga mare-alergând
(Plină de colb și de sânge era-mbrăcămîntea sa),
De departe îi și strigă: “Să trăiești, măria-ta!
Dușmanii se biruiră, și de fugă au plecat;
Arbur hatmanul din urmă de goană acum i-au luat.”
Călărimea cea ușoară ce-napoi au fost rămas
După porunca ei dată, ajungând într-aceleas,
Cu o nouă-nfuriere în unguri au năvălit;
Războiul ce ținea încă îndată l-au hotărit.
Atuncea spaima și groaza pre protivnici au cuprins,

¹ Istoric.

Se împrăştie ca apa pe şesul acel întins;
Împlu dealurile, câmpii, unde pot se mistuiesc:
Unii se dau prinşi la duşmani, la mila lui năzuiesc,
Alţii iar rămân pe drumuri călcaţi de cai şi zdrobiţi,
Cei mai mulţi cad şi-ş dau duhul d-osteneală obosiţi.

Pârcălabul plin de sânge, de moarte fiind rănit,
Până la viteazul Ştefan să-l ducă a poruncit,
Lângă care aducându-l, el a suspinat din greu,
Zicându-i: “Părinte doamne, a sosit minutul meu!
Eu astăzi cătr-a mea ţară datoria-mi împlinii,
Şi lui Dumnezeu dau slavă căci te văz pân-nu murii.
Dar o fiică pre-iubită şi soţia mi-au rămas
Fără nici o mângăiere. Eu în seama ta le las!...
Să-ţi fie milă de ele!” Zicând înalţă-un ochi slab
Spre Ştefan, şi îşi dă duhul bunul vrednic pârcălab!

Sângerând din două rane, obosit şi desperat
Hroiote alerga spre munte pe al său cal înspumat,
Dar norocul ce-i zâmbise pân-atunci l-a părăsit;
Ceasul răsplătirii drepte, ceasul morţii i-a sosit!
Purice care din urmă îl gonea neîncetat
Îl ajunge, şi îndată capul său i-a retezat;
Apoi înfigând în lance acest sângereros trofeu,
Se întoarce de-l închină lui Ştefan, domnului seu.

*

Soarele-acum cu mărire se pleca cătr-asfinţit,
Luminând câmpul acela de cadavre coperit;
Ştefan acolo cu oastea atunce descălecând,
Boierii, el, capitani, toţi genunchile plecând,
Aduc laudă şi slavă cerescului împărat,
Mulţămindu-i c-umilinţă de milă ce-au răvărsat
Piste ţara ce slăveşte numele său cel mărit,

Nelăsându-o în prada ereticului cumplit¹.

Săvârșind această sfântă datorie-au poruncit
Trupurile s-adune vitezilor ce-au pierit
În această bătălie patria lor apărând;
Carii cu prohod de lacrimi într-un șanț mare-ngropând,
D-asupra lor o movilă cu mărire-au înălțat,
Ca să fie totdeauna monument nestrămutat.
A doua zi dimineața oastea toată cu lin pas
Sosi-n Roman, unde Ștefan la biserică au tras;
(Acolo pre-cuviosul Tarasie l-aștepta,
Țiind cartea mântuirii, și crucea în mâna sa);
După ce dar sfânta slujbă cu slavă s-a săvârșit,
Și Dumnezeu înduratul prin tedeum s-au mărit,
Capitanii și ostașii la gazde s-au așezat;
Iar voievodul îndată au trimis de i-a chemat
Pre trista pârcălăbeasă, căria dacă veni,
Cu o blândă duioșie el aceste îi grăi:
"Bărbatul tău, jupâneasă, luptându-se cu Hroiot
A căzut pe câmpul slavei ca un viteaz patriot;
Pierderea acestui vrednic moldovan adevărat,
Crede-mă că și pre mine nu puțin m-a întristat,
Căci aș fi ales mai bine să pierd un întreg ținut;
Dar astfel l-a merit soarta și cerul așa a vrut.
De voi d-acum înaintea trebui eu să îngrijesc,
Deci ție din visterie pensie îți rânduiesc;
Însă pân-a nu-și da duhul fiindcă mi-a arătat
Că are și o copilă, în vrâstă de măritat,

¹ Pân-a nu începe războiul, moldovenii nu lipseau a se ruga lui Dumnezeu pentru izbânda armelor lor. După biruință, cea întâi a lor datorie era să mulțamească acelui care cu al său puternic braț i-au întărit și i-au făcut învingători. Pietatea lui Ștefan IV, de drept numit cel Mare, se arată prin 40 de monăstiri și biserici ce a zidit, după numărul izbânzilor sale.

Veți afla și pentru dânsa ceea ce-am hotărât eu;
Mângâi-te, jupâneasă, mulțămînd lui Dumnezeu!”
Apoi pre Purice-aprodul chemându-l îi zise-așa:
“Purice! cunosc bravura, laud bărbăția ta;
Te-ai purtat cu vitejie, și eu sunt îndatorat
Să-mi împlinesc juruința ce la război ți-am fost dat.
Deci de acum înainte Movilă te vei numi,
Ca numele tău cu slavă să se poată pomeni.
Iar fiindcă tu ieri calul mi l-ai fost dat împrumut,
Îți dau cinci moșii cu sate în al Sorocii ținut;
Și ca viață fericită să petreci precum doresc
Cu-a pârçălabului fată voi să te căsătoresc;
Ca să știi și cât preț are în ochi-mi un bun ostaș,
Te înalț spre răsplătire la rangul de vel-armaș.”¹
Sfârșind, hatmanul îndată pre Movilă-a îmbrăcat
C-un contuș frumos de nură, și Ștefan în mâini i-a dat
Buzduganul armășiei de argint și poleit,
Și ceremonia asta acest fel s-a săvârșit.

A doua zi îngroparea pârçălabului făcând,
Și pre Movilă armașul cu fata lui cununând,
Viteazul Ștefan cel Mare cu oastea sa s-au pornit,
Și la cetatea Sucevei în bună pace-au sosit.

Neamul lui Movilă-armașul multă vreme-a fost vestit
Și pe tronul României mulți domni din el au stătut,
Dar din multele prefaceri ce pe țară au venit,
De abia acum mai este între nobili cunoscut.

¹ Istoric.

ALEXANDRU LĂPUȘNEANUL

1564 — 1569

CUPRINS

I

Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreu...

Iacov Eraclid, poreclit Despotul, pierise ucis de buzduganul lui Ștefan Tomșa, care acum cârmuia țara, dar Alexandru Lăpușneanul, după înfrângerea sa în două rânduri, de oștile Despotului, fugind la Constantinopol, izbutise a lua oști turcești și se înturna acum să izgonească pre răpitorul Tomșa și să-și ia scaunul, pre care nu l-ar fi pierdut, de n-ar fi fost vândut de boieri. Intrase în Moldavia, întovărășit de șapte mii spahii și de vro trei mii oaste de strănsură. Însă pe lângă aceste, avea porunci împărătești cătră hanul tatarilor Nogai, ca să-i deie oricât ajutor de oaste va cere.

Lăpușneanul mergea alătura cu vornicul Bogdan, amândoi călări pe armăsari turcești și înarmați din cap până în picioare.

— Ce socoți, Bogdane, zise după puțină tăcere, izbândi-vom oare?

— Să nu te îndoiești, măria-ta, răspunse curtezanul, țara geme subț asupra Tomșei. Oastea toată se va supune cum i se va făgădui mai mare simbrie. Boierii, câți i-au mai lăsat vii, numai frica morții îi mai ține, dar cum vor vedea că măria-ta vii cu putere, îndată vor alerga și-l vor lăsa.

— Să deie Dumnezeu să n-aib nevoie a face ceea ce au făcut Mircea-vodă la munteni; dar ți-am mai spus, eu îi cunosc pre boierii noștri, căci am trăit cu dânșii.

— Aceasta rămâne la înaltă înțelepciunea măriei-tale.

Vorbind așa, au ajuns aproape de Tecuci, unde poposiră la o dumbravă.

— Doamne, zise un apropiindu-se, niște boieri sosind acum cer voie să se înfățișeze la măria-ta.

— Vie, răspunse Alexandru.

Curând intrară sub cortul unde el ședea încungiurat de boierii și căpitanii săi, patru boieri, din care doi mai bătrâni, iar doi juni. Aceștii erau vornicul Moțoc, postelnicul Veveriță, spatarul Spancioc și Stroici.

Apropiindu-se de Alexandru-vodă, se închinară până la pământ, fără a-i săruta poala după obicei.

— Bine-ați venit, boieri! zise acesta silindu-se a zâmbi.

— Să fii m.ta sănătos, răspunseră boierii.

— Am auzit, urmă Alexandru, de bântuirile țării și am venit s-o mântui; știu că țara m-așteaptă cu bucurie.

— Să nu bănuiești, măria-ta, zise Moțoc, țara este liniștită și poate că măria-ta ai auzit lucrurile precum nu sunt; căci așa este obiceiul norodului nostru, să facă din țânțar, armăsar. Pentru aceea obștia ne-au trimis pre noi să-ți spunem că norodul nu te vrea, nici te iubește și m.ta să te întorci înapoi ca ...

— Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreu, răspunse Lăpușneanul, a căruia ochi scântieră ca un fulger, și dacă voi nu mă iubiți, eu vă iubesc pre voi și voi merge ori cu voia, ori fără voia voastră. Să mă-ntorc? Mai degrabă-și va întoarce Dunărea cursul îndărăpt. A! Nu mă vrea țara? Nu mă vreți voi, cum înțăleg?¹

— Solului nu i se taie capul, zise Spancioc; noi suntem datori a-ți spune adevărul. Boierii sunt hotărâți a pribegi la unguri, la leși și la munteni, pe unde au toți rude și prieteni. Vor veni cu oști streine și vai de biata țară când vom avea războaie între noi și poate și măriei-tale nu-i va fi bine, pentru că domnul Ștefan Tomșa...

— Tomșa! El te-au învățat a vorbi cu atâta dârzie? Nu știu cine mă oprește să nu-ți sfârm mâselele din gură cu buzduganul acesta, zise apucând măciuca de arme din mâna lui Bogdan. Ticălosul acel de Tomșa v-au învățat...?

¹ Miron Costin.

— Ticălos nu poate fi acel ce s-au învrednicit a se numi unsul lui Dumnezeu, zise Veveriță.

— Au doar nu sunt și eu unsul lui Dumnezeu? au doar nu mi-ați jurat și mie credință, când eram numai stolnicul Petre? Nu m-ați ales voi? Cum au fost oblăduirea mea? Ce sânge am vărsat? Care s-au întors de la ușa mea, fără să câștige dreptate și mângâiere? Și însă, acum nu mă vreți, nu mă iubiți? Ha! ha! ha!

Râdea; mușchii i se suceau în râsul acesta și ochii lui hojma clipeau.

— Cu voia măriei-tale, zise Stroici, vedem că moșia¹ noastră a să cadă de isnoavă în călcarea păgânilor. Când astă negură de turci va prăda și va pustii țara, pe ce vei domni măria-ta?

— Și cu ce vei sătura lăcomia acestor cete de păgâni ce aduci cu măria-ta? adăogi Spancioac.

— Cu averile voastre, nu cu banii țăranilor pre care-i jupiți voi. Voi mulgeți laptele țării, dar au venit vremea să vă mulg și eu pre voi. — Destul, boieri! întoarceți-vă și spuneți celui ce v-au trimis, ca să se ferească să nu dau peste el, de nu vrea să fac din ciolanele lui surle și din pielea lui căptușeală dobelor mele.

Boierii ieșiră mâhniți; Moțoc rămase.

— Ce-ai rămas? întrebă Lăpușneanul.

— Doamne! Doamne! zise Moțoc, căzând în genunchi, nu ne pedepsi pre noi după fărădelegile noastre! Adă-ți aminte că ești pământean², adă-ți aminte de zisa scripturii și iartă greșiților tăi! Cruță pre biata țară. Doamne! sloboade oștile aceste de păgâni; vină numai cu câți moldoveni ai pe lângă măria-ta și noi chizeșluim că un fir de păr nu se va clăti din capul înălțimii-tale; și de-ți vor trebui oști, ne vom înarma noi cu femei și copii, vom rădica țara în picioare, vom rădica slugile și vecinii noștri. Încrede-te în noi!

¹ Patria.

² Patriot.

— Să mă-ncred în voi? zise Lăpușneanul înțelegând planul lui. Pesemne gândești că eu nu știu zicătoarea¹ moldovenească: “Lupul părul schimbă, iar năravul ba”? Pesemne nu vă cunosc eu și pre tine mai vârtos? Nu știu că, fiind mai mare peste oștile mele, cum ai văzut că m-au biruit, m-ai lăsat? Veveriță îmi este vechi dușman, dar încăi niciodată nu s-au ascuns; Spancioc este încă tânăr, în inima lui este iubire de moșie; îmi place a privi sumeția lui, pre care nu se silește a o tăinui. Stroici este un copil, care nu cunoaște încă pre oameni, nu știe ce este îmbunarea și minciuna; lui i se par că toate paserile ce zboară se mânâncă. Dar tu, Moțoc? învechit în zile rele, deprins a te ciocoi la toți domni, ai vândut pre Despot, m-ai vândut și pre mine, vei vinde și pre Tomșa; spune-mi, n-aș fi un nătărău de frunte, când m-aș încrede în tine? Eu te iert însă c-ai îndrăznit a crede că iar mă vei putea înșela, și îți făgăduiesc că sabia mea nu se va mânji în sângele tău; te voi cruța, căci îmi ești trebuitor, ca să mă mai ușurezi de blăstemurile norodului. Sunt alți trântori de care trebuie curățit stupul.

Moțoc îi sărută mâna, asemenea câinelui care, în loc să muște, linge mâna care-l bate. El era mulțămit de făgăduința ce câștigase; știa că Alexandru-vodă a să aibă nevoie de un intrigant precum era el. Deputații erau porunciți de Tomșa ca, neputând înturna pre Lăpușneanul din cale, să-și urmeze drumul la Constantinopol, unde, prin jalobe și dare de bani, să mijlocească mazilia lui. Dar văzând că el venea cu însuși învoirea Porții; pe de alta, sfiindu-se a se întoarce fără nici o ispravă la Tomșa cerură voie să rămâie a-l întovărăși. Acesta era planul lui Moțoc ca să se poată lipi de Lăpușneanul. Voia li se dete.

¹ Proverbul.

II

Ai să dai samă, doamnă!...

Tomşa, nesimţindu-se în stare a se împotrivi, fugise în Valahia şi Lăpuşneanul nu întâlnise nici o împiedicare în drumul său. Norodul pretutindene îl întâmpina cu bucurie şi nădejde, aducându-şi aminte de întâia lui domnie, în care el nu avusese vreme a-şi dezvăli urâtul caracter.

Boierii însă tremurau. Ei aveau două mari cuvinte a fi îngrijiţi: ştia că norodul îi urăşte, şi pre domn că nu-i iubeşte.

Îndată ce sosise, Lăpuşneanul porunci să împle cu lemne toate cetăţile Moldaviei, afară de Hotin şi le arse, vrând să strice prin aceasta azilul nemulţămiiţilor, carii de multe ori, subt adăpostul zidurilor acestora, urzeau comploturi şi aţâtau revolte. Ca să sece influinţa boierilor şi să stârpească cuiburile feudalităţii, îi despoia de averi sub feluri de pretexte, lipsindu-i cu chipul acesta de singurul mijloc cu care puteau ademeni şi corumpe pre norod.

Dar nesocotind de ajuns planul acesta, îi omorea din când în când. La cea mai mică greşală dregătorească, la cea mai mică plângere ce i s-arăta, capul vinovatului se spânzura în poarta curţii, cu o ţidulă vestitoare greşalei lui, adevărate sau plăsmuite, şi el nu apuca să putrezească, când alt cap îi lua locul.

Nime nu îndrăznea a grăi împotriva lui, cu cât mai vârtos a lucra ceva. O gvarde numeroasă de lefecii albanezi, serbi, unguri, izgoniţi pentru relele lor fapte, îşi aflaseră scăpare lângă Alexandru, care, plătindu-i bine, îi avea hărăziţi; iar oştile moldovene, sub căpitani creature a lui, le ţinea pe margini; slobozind însă pre ostaşi pe la casele lor, le mărginise în puţin număr.

Într-o zi el se primbla singur prin sala palatului domnesc. Avusese o lungă vorbă cu Moţoc, care intrase iar în favor şi care ieşea, după ce îi înfăţoşase planul unei nouă contribuţii. Se părea nestâmpărat, vorbea singur şi se cunoştea că meditează vreo nouă

moarte, vreo nouă daună, când o ușă lăturalnică deschizându-se, lăasă să intre doamna Ruxanda.

La moartea părintelui ei, bunului Petru Rareș, care — zice hronica — cu multă jale și mâhniciune a tuturor s-au îngropat în sf. monastirea Probota, zidită de el, Ruxanda rămăsese în fragedă vrâstă, sub tuturatul a doi frați mai mari, Iliăș și Ștefan. Iliăș, urmând în tronul părintelui său, după o scurtă și desfrânată domnie, se duse la Constantinopol, unde îmbrătoșă mahometismul și în locul lui se sui pe tron Ștefan. Acesta fu mai rău decât fratele său; începu a sili pre străini și pre catolici a-și lepăda relegea, și multe familii bogate ce se locuiseră în țară pribegiră din pricina aceasta, aducând sărăcie pământului și cădere negoțului. Boierii care, cei mai mulți, era încuscriți cu polonii și cu ungurii, se supărară, și corăspunzându-se cu boierii pribegi, hotărâră pieirea lui. Poate ar fi mai întârziat a-și pune în lucrare planul, dacă desfrânarea lui nu l-ar fi grăbit. “Nu hălăduia de răul lui nici o jupâneasă, dacă era frumoasă”, zice hronicarul în naivitatea sa. Într-o zi, când se afla la Țuțora, nemaiășteptând sosirea boierilor pribegi, boierii ce erau cu dânsul, ca să nu-l scape, au tăiat frânghiile cortului sub carele el ședea și, dând năvală, l-au ucis.

Acum numai Ruxanda rămăsese din familia lui Petru Rareș și pre dânsa boierii ucigași o hotărâseră a fi soție un oarecărui numit Jolde, pre care ei îl aleseră de domn. Dar Lăpușneanul, ales de boierii pribegi, întâmpinând pre Joldea, îl birui și prinzându-l îi tăie nasul și-l dete la călugărie; și ca să tragă inimile norodului în care via încă pomenirea lui Rareș, se însură și luă el pre fiica lui.

Astfel gingașa Ruxanda ajunsese a fi parte biruitorului.

Când intră în sală, ea era îmbrăcată cu toată pompa cuvenită unii soții, fiice și surori de domn.

Peste zobonul¹ de stofă aurită, purta un benișel de felendreș² albastru blănit cu samur, a căruia mânice atârnavu dinapoi; era

¹ O haină lungă deschisă dinainte.

² Catifea.

încinsă cu un colan de aur, ce se închia cu mari paftale de matostat, împregiurate cu petre scumpe; iar pe grumazii ei atârna o salbă de multe şiruri de margaritar. Şlicul de samur, pus cam într-o parte, era împodobit cu un surguci alb şi sprijinit cu o floare mare de smaragde. Părul ei, după moda de atunci, se împărtea despletit pe umerii şi spatele sale. Figura ei avea acea frumuseţă, care făcea odinioară vestite pre femeile României şi care se găseşte rar acum, degenerând cu amestecul naţiilor străine. Ea însă era tristă şi tânjitoare, ca floarea espusă arşiţii soarelui, ce nu are nimică s-o umbrească. Ea văzuse murind pre părinţii săi, privise pre un frate lepădându-şi relegea şi pre celalalt ucis; şi mai întâi hotărâtă de obştie a fi soţia lui Jolde (pre care nici îl ştia), acum fusese silită de aceeaşi obştie, care dispoza de inima ei fără a o mai întreba, a da mâna lui Alexandru-vodă, pre care cinstindu-l şi supunându-i-se ca unui bărbat, ar fi voit să-l iubească, dacă ar fi aflat în el cât de puţină simţire omenească.

Apropiindu-se, se plecă şi-i sărută mâna. Lăpuşneanul o apucă de mijloc, şi rădicându-o ca pre o pană, o puse pre genunchii săi.

— Ce veste, frumoasa mea doamnă? zise el sărutându-o pe frunte; ce pricină te face astăzi, când nu-i sărbătoare, a-ţi lăsa fusele? Cine te-au trezit aşa de dimineată?

— Lacrimile jupâneselor văduve care se varsă la uşa mea şi care strigă răsplătire la domnul Hristos şi la sfânta născătoare, pentru sângele care verşi.

Lăpuşneanul posomorându-se, desfăcu braţele; Ruxanda căzu la picioarele lui.

— O, bunul meu domn! viteazul meu soţ! urmă ea, destul! Ajungă atâta sânge vărsat, atâte văduvii, atâta sărimari¹! Gândeşte că măria-ta eşti prea-puternic şi că nişte săraci boieri nu-ţi pot strica. Ce-ţi lipseşte măriei-tale? N-ai cu nime război; ţara

¹ Orfani.

este liniștită și supusă. Eu, Dumnezeu știe! cât te iubesc! și copiii măriei-tale sunt frumoși și tineri. Judecă că după viață este și moarte și că măria-ta ești muritor și ai să dai seamă! Pentru că, cu monăstirile nu se răscumpără sângele, ci mai ales ispitești și înfrunți pre Dumnezeu, socotind că făcând biserici îl poți împăca, și...

— Muiere nesocotită! strigă Lăpușneanul sărind drept în picioare și mâna lui, prin deprindere, se răzămă pe junghiul¹ din cingătoarea sa; dar îndată, stăpânindu-se, se plecă și rădicând pre Ruxanda de jos:

— Doamna mea! îi zise, să nu-ți mai scape din gură astfel de vorbe nebune, că, zău, nu știu ce se poate întâmpla. Mulțamește sfântului mare mucenic Dimitrie izvorătorul de mir, a cărui hram se prăznuiește la biserica ce noi i-am făcut la Pângărați, că ne-au oprit de a face un păcat, aducându-ne aminte că ești mama copiilor noștri.

— De aș ști că mă vei omorî, nu pot să tac. Ieri, când voiam să intru, o jupâneasă cu cinci copii s-au aruncat înaintea rădvanului² meu și m-au oprit arătându-mi un cap țintuit în poarta curții. “Ai să dai seamă, doamnă! îmi zise, că lași pre bărbatul tău să ne taie părinții, bărbații și frații... Uită-te, doamnă, acesta-i bărbatul meu, tatăl copiilor acestora, care au rămas săraci! Uită-te!” și îmi arăta capul sângeros și capul se uita la mine grozav! Ah! Stăpâne! de atunci neîncetat văd capul acela și mi-e tot frică! Nu pot să mă odihnesc!

— Și ce vrei? întrebă Lăpușneanul zâmbind.

— Vreau să nu mai verși sânge, să încetezi cu omorul, să nu mai văd capete tăietate, că sare inima din mine.

— Îți făgăduiesc că de poimâine nu vei mai vedea, răspunse Alexandru-vodă; și mâine îți voi da un leac de frică.

¹ Un cuțit a căruia mâner se ascundea în teacă și care slujea spre înjunghierea dușmanului învins. În Franța se numea *miséricorde*.

² Un fel de caretă așezată pe dricuri.

— Cum? ce vrei să zici?

— Mâine vei vedea. Acum, dragă doamnă, du-te de-ți vezi copii și caută de casă cum se cuvine unei bune gospodine și pune la cale să ne gătească un ospăț, căci mâine dau masă mare boierilor.

Doamna Ruxanda ieși după ce iarăși îi sărută mâna. Bărbatul său o petrecu până la ușă.

— Ei! pus-ai toate la cale? întrebă el, viind grabnic către armașul său, care intrase atunci.

— Tot este gata.

— Dar oare vor veni?

— Vor veni.

III

Capul lui Moțoc vrem...

De cu seară se făcuse de știre tuturor boierilor să se adune a doua zi, fiind sărbătoare, la mitropolie, unde era să fie și domnul, ca să asculte liturghia și apoi să vie să prânzească la curte.

Când sosi Alexandru-vodă, sfânta slujbă începuse și boierii erau toți adunați.

Împotriva obiceiului său, Lăpușneanul, în ziua aceea, era îmbrăcat cu toată pompa domnească. Purta corona Paleologilor și peste dulama poloneză de catifea stacoșie, avea cabanița turcească. Nici o armă nu avea alta decât un mic junghi cu plăselele de aur; iar printre bumbii dulămii se zărea o zea de sârmă.

După ce a ascultat sf. slujbă, s-a coborât din strană, s-a închinat pe la icoane și, apropiindu-se de racla sf. Ioan cel nou, s-a plecat cu mare smerenie și a sărutat moaștele sfântului. Spun că în minutul acela el era foarte galben la față și că racla sfântului ar fi tresărit.

După aceasta, suindu-se iarăși în strană, se înturnă către boieri și zise:

“Boieri dumneavoastră! De la venirea mea cu a doua domnie și până astăzi, am arătat asprime către mulți; m-am arătat cumplit, rău, vărsând sângele multora. Unul Dumnezeu știe de nu mi-a părut rău și de nu mă căiesc de aceasta; dar dumneavoastră știți că m-a silit numai dorința de a vedea contenind gâlceviriile și vânzările unora și altora, care ținteau la răsipa țării și la pieirea mea. Astăzi sunt altfel trebile. Boierii și-au venit în cunoștință; au văzut că turma nu poate fi fără păstor, pentru că zice mântuitorul: “Bate-voi păstorul, și se vor împrăștia oile.”

Boieri dumneavoastră! Să trăim de acum în pace, iubindu-ne ca niște frați, pentru că aceasta este una din cele zece porunci: Să iubești pre aproapele tău ca însuși pre tine și să ne iertăm unii pre alții, pentru că suntem muritori, rugându-ne Domnului nostru Iisus Hristos — își făcu cruce — să ne ierte nouă greșalele, precum iertăm și noi greșiților noștri.”

Sfârșind această deșăntată cuvântare, merse în mijlocul bisăricii și, după ce se închină iarăși, se înturnă spre nord în față, în dreapta și în stânga, zicând:

— Iertați-mă, oameni buni și boieri dumneavoastră!

— Dumnezeu să te ierte, măria-ta! răspunseră toți, afară de doi juni boieri ce sta gânditori, răzămați de un mormânt lângă ușă, însă nime nu le-a luat seama.

Lăpușneanul ieși din biserică, poftind pre boieri să vie ca să ospăteze împreună; și încălecând, se înturnă la palat. Toți se împrăștiară.

— Cum îți pare? zise unul din boierii care i-am văzut că nu iertase pre Alexandru-vodă.

— Te sfătuiesc să nu te duci astăzi la dânsul la masă, răspunse celalalt; și se amestecară în norod. Aceștii erau Spancioc și Stroici.

La curte se făcuse mare gătire pentru ospățul acesta. Vestea se împrăștiase că domnul se împăcase cu boierii; și boierii se bucurau de o schimbare ce le da nădejde că vor pute ocupa iarăși posturi, ca să adune nouă avuții din sudoarea țaranului. Cât pen-

tru norod, el era indiferent; el din împăcarea aceasta nu aştepta vreun bine, nici prepunea vreun rău. Norodul se învoia cu obləduirea lui Alexandru-vodă; cărtea numai asupra ministrului său Moţoc, care întrebuiţa creditul ce avea la domn, spre împilarea gloatei. Căci deşi era necontenite jalobele obşteii pentru jăfuirile lui Moţoc, Lăpuşneanul sau nu răspundea, sau nu le asculta.

Ceasul prânzului apropiindu-se, boierii începură a veni călări, întovărăşiţi fieştecare de câte două-trei slugi. Luau seamă însă că curtea era plină de lefecii înarmaţi şi că patru tunuri sta îndreptate spre poartă; dar socoteau că sunt puse pentru a serba, după obicei, ceremonia prin salve. Unii, poate că şi prepuneau vreo cursă, dar odată intrând, nu se mai putea înturna; căci porţile erau străjuite şi păzitorii porunciţi a nu lăsa să iasă nime.

Adunându-se boierii, 47 la număr, Lăpuşneanul se puse în capul mesei, având în dreapta pre logofătul Troţuşan şi în stânga pre vornicul Moţoc. Începură a *zice*¹ din surle: şi bucatele se aduseră pe masă.

În Moldavia, pe vremea aceea, nu se introdusese încă moda mâncărilor alese. Cel mai mare ospăţ se cuprindea în câteva feluri de bucate. După borşul polonez, veneau mâncări greceşti fierte cu verdeţuri, care pluteau în unt; apoi pilaful turcesc şi, în sfârşit, fripturile cosmopolite. Pânza mesei şi şervetele erau de filaliu² ţesute în casă. Tipsiile pe care aduceau bucatele, talgerele şi paharele erau de argint. Pe lângă părete sta aşezate în rând mai multe ulcioare pântecoase, pline de vin de Odobeşti şi de Cotnar şi la spatele fieştecăruia boier dvorea câte o slugă, care *dregea*³. Toate aceste slugi erau înarmate.

În curte, pe lângă două junci şi patru berbeci fripţi, erau trei poloboace desfundate, pline de vin; slujitorii mâncau şi beau;

¹ A cânta — cuvânt vechi.

² O ţesătură foarte subţire.

³ Turna vin — cuvânt vechi.

boierii mâncau și beau. Acum capetele începuseră a se înfierbânta; vinul își făcea lucrare. Boierii închinau și urau pre domn cu vivate zgomotoase, la care răspundeau lefecii prin chiote și tunurile prin bubuit.

Acum era aproape a se scula de la masă, când Veveriță rădică paharul și închinând zise:

— Să trăiești întru mulți ani, măria-ta! să stăpânești țara în pace și milostivul Dumnezeu să te întărească în gândul ce ai pus de a nu mai strica pre boieri și a bântui norodul...

N-apucă să sfârșească, căci buzduganul armașului lovindu-l drept în frunte, îl oborî la pământ.

— A! voi ocărăți pre domnul vostru! strigă acesta; la ei, flăcăi!

În minut, toți slujitorii de pe la spatele boierilor, scoțând junghiurile, îi loviră; și alți ostași, aduși de căpitanul de lefecii, intrară și năpustiră cu săbiile în ei. Cât pentru Lăpușneanul, el luasă pre Moțoc de mână și se trăsese lângă o fereastră deschisă, de unde privea măcelăria ce începuse. El râdea; iar Moțoc, silindu-se a râde ca să placă stăpânului, simțea părul zburlindu-i-se pe cap și dinții săi clănțăind. Și cu adevărat era groază a privi această scenă sângeroasă.— Închipuiască-și cineva într-o sală de cinci stâneni lungă și de patru lată, o sută și mai mulți oameni ucigași și hotărâți spreucidere, calăi și osândiți, luptându-se unii cu furia desnădejdei și alții cu aprinderea beției. Boierii, neavând nici o grijă, surprinși mișălește pe din dos, fără arme, cădeau făr-a se mai împotrivi. Cei mai bătrâni mureau făcându-și cruce; mulți însă din cei mai juni se apărau cu turbare; scaunele, talgerele, tacămurile mesei se făceau arme în mâna lor; unii, deși răniți se încheștau cu furie de gâtul ucigașilor și, nesocotind ranele ce primeau, îi strângeau pân-îi înădușeau. Dacă vreunul apuca vreo sabie, își vindea scump viața. Mulți lefecii pieriră, dar în sfârșit nu mai rămasă nici un boier viu.

Patruzeci și șapte de trupuri zăceau pe parchet! În lupta și trânta aceasta, masa se răsturnase; ulcioarele se spărseseră și vinul amestecat cu sânge făcuse o baltă pe lespezile salei.

Odată cu omorul de sus, începuse uciderea și în curte. Slugile boierilor, văzându-se lovite fără veste de soldați, plecară de fugă. Puțini care scăpară cu viață, apucând a sări peste ziduri, dasă larmă pe la casele boierilor; și invitând pre alte slugi și oameni boierești, burzuluișeră norodul și tot orașul alergase la poarta curții, pre care începuse a o tăia cu securile. Ostașii amețiți de beție făceau numai o slabă împotrivire. Gloata se întărta din mult în mai mult.

Lăpușneanul, pre care îl înștiințase de pornirea norodului, trimise pre armașul să-i întrebe ce vror și ce cer? Armașul ieși.

— Ei, vornice Moțoaice, zise apoi înturnându-se spre acesta, spune, n-am făcut bine că m-am mântuit de răii aceștii și am scăpat țara de o așa râie?

— Măria-ta, ai urmat cu mare înțelepciune, răspunse mârșavul curtezan; eu de mult aveam de gând să sfătuiesc pre m.ta la aceasta, dar văd că înțelepciunea măriei-tale au apucat mai nainte și ai făcut bine că i-ai tăiat; pentru că... fiindcă... era să...

— Văd că armașul întârzie, zise Lăpușneanul curmând pre Moțoc, care se învălmășea în vorbă. Îmi vine să poruncesc să deie cu tunurile în prostimea acea. Ha, cum socoți și dumneata?

— Așa, așa, să-i împoaște cu tunurile; nu-i vro pagubă c-or muri câteva sute de mojici, de vreme ce au pierit atâta boieri. Da, să-i omoare de istov.

— M-așteptam s-aud asemenea răspuns, zise cu oțărâre Lăpușneanul, dar să vedem întâi ce vor.

În vremea aceasta, armașul se suise pe poarta curții și, făcând semn, strigă:

— Oameni buni! Măria-sa vodă întreabă ce vreți și ce ceriți? și pentru ce ați venit așa cu *zurba*?

Prostimea rămasă cu gura căscată. Ea nu se aștepta la asemenea întrebare. Venise fără să știe pentru ce au venit și ce vrea. Începu a se strânge în cete, cete, și a se întreba unii pe alții ce să ceară. În sfârșit începură a striga:

— Să micșureze dăjdiile! — Să nu ne zapciască!

— Să nu ne mai împlinescă! — Să nu ne mai jăfuiască!
— Am rămas săraci! — N-avem bani! — Ne i-au luat toți Moțoc!
— Moțoc! Moțoc! — El ne belește și ne pradă! — El sfătuieste
pre vodă! — Să moară!

— Moțoc să moară! — Capul lui Moțoc vrem!

Acest din urmă cuvânt găsând un eho în toate inimile, fu ca o scânteie electrică. Toate glasurile se făcură un glas și acest glas striga: “Capul lui Moțoc vrem.”

— Ce cer? întrebă Lăpușneanul, văzând pre armașul intrând.

— Capul vornicului Moțoc, răspunse.

— Cum? ce? strigă acesta sărind ca un om ce calcă pe un șarpe; n-ai auzit bine, fârtate! vrei să șuguiesti, dar nu-i vreme de șagă. Ce vorbe sunt aceste? Ce să faci cu capul meu? îți spun că ești surd; n-ai auzit bine!

— Ba foarte bine, zise Alexandru-vodă, ascultă singur. Strigările lor se aud de aici.

În adevăr, ostașii nemaîmpotrivindu-se, norodul începuse a se cățara pe ziduri, de unde striga în gura mare: “Să ne deie pre Moțoc! Capul lui Moțoc vrem!”

— Oh! păcătosul de mine! strigă ticălosul. Maică precurată fecioară, nu mă lăsa să mă prăpădesc!... Dar ce le-am făcut eu oamenilor acestora? Născătoare de Dumnezeu, scapă-mă de primejdia aceasta și mă jur să fac o biserică, să postesc cât voi mai ave zile, să ferec cu argint icoana ta cea făcătoare de minuni de la monăstirea Neamțului!... Dar, milostive doamne, nu-i asculta pre niște proști, pre niște mojici. Pune să deie cu tunurile într-înșii... Să moară toți! Eu sunt boier mare; ei sunt niște proști!

— Proști, dar mulți, răspunse Lăpușneanul cu sânge rece; să omor o mulțime de oameni pentru un om, nu ar fi păcat? Judecă dumneata singur. Du-te de mori pentru binele moșiei dumitale, cum ziceai însuți când îmi spuneai că nu mă vrea, nici mă iubește țara. Sunt bucuros că-ți răsplătește norodul pentru slujba ce mi-

ai făcut, vânzându-mi oastea lui Anton Sechele¹ și mai pe urmă lăsându-mă și trecând în partea Tomșii.

— Oh! nenorocitul de mine! strigă Moțoc, smulgându-și barba, căci de pe vorbele tiranului înțelegea că nu mai este scăpare pentru el. Încăi lăsați-mă să mă duc să-mi pun casa la cale! fie-vă milă de jupâneasa și de copilașii mei! lăsați-mă să mă spoveduiesc!

Și plângea, și țipa, și suspina.

— Destul! strigă Lăpușneanul, nu te mai boci ca o muiere! fii român verde. Ce să te mai spoveduești? Ce-i să spui duhovnicului? că ești un tâlhar și un vânzător? Asta o știe toată Moldova. Haide! luați-l de-l dați norodului și-i spuneți că acest fel plătește Alexandru-vodă celor ce pradă țara.

Îndată armașul și capitanul de lefecii începură a-l târâi. Ticăitul boier răcnea cât putea, vrând să se împotrivescă; dar ce puteau bătrânele lui mâini împotriva acelor patru brațe zdravene care-l trăgeau! Vrea să se sprijinească în picioare, dar se împiedica de trupurile confrăților săi și luneca pe sângele ce se închegase pe lespezi. În sfârșit puterile îi slăbiră, și sateliții tiranului, ducându-l pe poarta curții mai mult mort decât viu, îl înbrânciră în mulțime.

Ticălosul boier căzu în brațele idrei acestei cu multe capete, care într-o clipală îl făcu bucăți.

— Iată cum plătește Alexandru-vodă la cei ce pradă țara! ziseră trimișii tiranului.

— Să trăiască măria-sa vodă! răspunse gloata. Și mulțămindu-se de astă jertfă, se împrăștii.

În vreme ce nenorocitul Moțoc pierea acest fel, Lăpușneanul porunci să rădicese masa și să strângă tacâmurile; apoi pusă să răteze capetele ucisilor și trupurile le aruncă pe fereastră. După aceea, luând capetele, le așază în mijlocul mesei pe încet și cu rânduială, puind pe ale celor mai mici boieri dedesubt și pe a celor mai mari deasupra, după neam și după ranguri, până ce făcu o piramidă de patruzeci și șapte căpăține, vârful căria se închia prin capul

¹ Vestit general ungar.

unui logofăt mare. Apoi, spălându-se pe mâini, merse la o ușă lateralnică, trase zăvorul și drugul de lemn care o închidea și intră în apartamentul doamnei.

De la începutul tragediei acestia, doamna Ruxanda, neștiind nimic de cele ce se petreceau, era îngrijită. Ea nu putea afla pricina zgomotului ce auzise, căci, după obiceiul vremii de atunci, femeile nu ieșeau din apartamentul lor și slujnicele nu puteau a se risca în mijlocul unei oștimi ce nu cunoștea ce este disciplina. Una din ele, mai îndrăzneată, ieșind, auzise vorbă că este zurba asupra lui vodă și adusesse această veste stăpânei sale.

Buna doamnă, temându-se de furia norodului, era spăriată, și când a intrat Alexandru, a găsit-o rugându-se dinaintea icoanei, având copiii pe lângă dânsa.

— A! strigă ea, slavă Maicei Domnului că te văd! Mi-au fost tare frică.

— Pentru aceea, precum ți-am făgăduit, ți-am gătit un leac de frică. Vină cu mine, doamnă.

— Dar ce țipete, ce strigări se auzeau?

— Nimic. Slujitorii s-au fost luat la sfadă, dar s-au liniștit. Zicând aceste luă pre Ruxanda de mână și o aduse în sală.

Întru vederea grozavei priveliști, ea slobozi un țipet strașnic și leșină.

— Femeia tot femeie, zise Lăpușeanul zâmbind; în loc să se bucure, ea se sparie. Și luând-o în brațe, o duse în apartamentele ei. Apoi înturnându-se iarăși în sală, găsi pre căpitanul de lefecii și pre armașul așteptându-l.

— Tu pune să arunce peste zid hoiturile câinilor acestora, iar titvele lor să le înșire pe zid, zise lefeciuului. Iar tu, adresându-se către armaș, să-mi pui mâna pe Spancioc și pe Stroici.

Însă Stroici și Spancioc erau acum aproape de Nistru. Gonașii îi ajunseră tocmai când treceau hotarul:

— Spuneți celui ce v-au trimis, strigă cătră ei Spancioc, că ne vom vedea pân-a nu muri!

IV

*De mă voi scula, pre mulți am să
popesc și eu...*

Patru ani trecuseră de la scena aceasta, în vremea căroră Alexandru-vodă, credincios făgăduinței ce dase doamnei Ruxandei, nu mai tăiese nici un boier. Dar pentru ca să nu uite dorul lui cel tiranic de a vedea suferiri omenеști, născoci feluri de schingiuiuri.

Scotea ochi, tăia mâini, ciuntea și seca pe care avea prepus; însă prepusurile lui erau părelnice, căci nime nu mai cuteza a cărti cât de puțin.

Cu toate aceste, era neliniștit, căci nu putuse pune mâna pe Spancioc și pe Stroici, care ședeau la Cămenița, așteptând și pândind vreme. Deși avea doi gineri grafi cu mare influință la curtea Poloniei, era îngrijit de acești doi boieri, să nu invite pre poloni, care nu căutau decât pretexte, spre a intra în Moldavia; dar acești doi români erau prea buni patrioți ca să nu judece că războiul și venirea oștilor străine ar fi fost pieirea patriei.

Lăpușneanul le scrisese în mai multe rânduri ca să vie, legându-se prin cele mai mari jurăminte că nu le va face nimic, dar ei știau cât prețuiește jurământul lui. Ca să-i privigheze mai de aproape, se mută în cetatea Hotinului, pe care o întări mai cu osăbire; însă aici se bolnăvi de lăngoare. Boala făcu răpezi înaintări și în curând tiranul se văzu la ușa mormântului.

În delirul frigurilor, i se părea că vede toate jertfele cruziei sale, fioroase și amenințătoare, îngrozindu-l și chemându-l la judecata Dumnezeuului dreptății. În deșert se învârtea în patul durerii, căci nu putea afla ragaz.

Chemând pre mitropolitul Teofan, pre episcopi și pre boieri și spuindu-le că se simte sosit la sfârșitul vieții, își ceru iertare de la toți, umilindu-se; pe urmă îi rugă să le fie milă de fiul său Bogdan, pre care îl lasă moștean scaunului și să-l ajute căci, fiind în fragedă vârstă, încungiuat de puternici vrăjmași, nu se va pute apăra nici

pre sine, nici pre țară, de nu va fi unire între boieri și de nu vor ave dragoste și supunere cătră domn.

— Cât pentru mine, urmă a zice, de mă voi și ridica din boala aceasta, sunt hotărât a mă duce la călugărie în monăstirea Slatina, unde să mă spășesc, câte zile îmi va mai lăsa Dumnezeu. Deci, vă rog, părinți arhierei, de mă veți vedea aproape de moarte, să mă tundeți călugăr..

Nu putu vorbi mai mult. Convulsiile îl apucară și un leșin grozav ca moartea îi îngheță trupul, încât mitropolitul și episcopii, crezând că se sfârșăște, îl călugăriră, puindu-i nume Paisie, dupre numele Petru, ce avea pân-a nu se face domn.

După aceasta, salutând pre doamna Ruxanda de regentă în vremea minorității fiiului ei, proclamară pre Bogdan de domn. Apoi îndată porniră stafete pe la boierii din țară și emigrați și pe la capitaniii oștilor.

Abia amurgise când Stroici și Spancioc sosiră.

Descălecând pe la gazde, alergară cu pripă la cetate. Cetatea era mută și pustie ca un mormânt de urieș. Nu se auzea decât murmura valurilor Nistrului, ce izbea regulat stâncoasele ei coaste sure și goale și strigătul monoton a ostașilor de strajă, carii întru lumina crepusculului se zăreau răzămați pe lungile lor lance. Suindu-se în palat, îi cuprinse nu puțină mirare neîntâlnind pre nime; în sfârșit, o slugă le arătă camera bolnavului. Voind să intre, auziră un mare zgomot și se opriră ca să asculte.

Lăpușneanul se trezise din letargia sa.

Deschizând ochii, văzu doi călugări stând unul la cap și altul la picioarele sale, neclintiți ca două statuie de bronz; se uită pe dânsul și se văzu coperit cu o rasă; pe căpătăiul său sta un potcap. Vru să rădice mâna și se împiedecă în niște metanii de lână. I se păru că visează și iarăși închise ochii; dar redeschizându-i peste puțin, văzu aceleași lucruri, metaniile, potcapul, călugării.

— Cum te mai simți, frate Paisie? îl întrebă unul din monahi, văzându-l că nu doarme.

Numele acesta îi aduse aminte de toate cele ce se petrecuseră. Sângele într-însul începu a fierbe și, sculându-se pe jumătate:

— Ce pocitănii sunt aceste? strigă. A! voi vă jucați cu mine! Afară, boaite! Ieșiți! că pre toți vă omor! Și căuta o armă pe lângă el, dar negăsind decât potcapul îl azvârli cu mânie în capul unui călugăr.

Întru auzul strigărilor lui, doamna cu fiul ei, mitropolitul, boierii, slugile intrară toți în odaie.

Chiar atunci cei doi boieri veniseră și sta ascultând la ușă.

— A! voi m-ați călugărit, striga Lăpușneanul cu glas răgușat și spărios; gândiți că veți scăpa de mine? Dar să vă iasă din minte! Dumnezeu sau dracul mă va însănătoșa, și...

— Nenorocite, nu huli! îl curmă mitropolitul; uiți că ești în ceasul morții! Gândește, păcătoșule, că ești monah; nu mai ești domn! Gândește că prin hulele și strigările tale sparii pre astă femeie nevinovată și pre acest copil în care razemă nădejdea Moldaviei...

— Boaită fățarnică! adăogă bolnavul, zbuciumându-se a se scula din pat; tacă-ți gura; că eu, care te-am făcut mitropolit, eu te desmitropolesc. M-ați popit voi, dar de mă voi îndrepta, pre mulți am să popesc și eu !¹ Iar pre cățeaua asta voi s-o tai în patru bucăți împreună cu țâncul ei, ca să nu mai asculte sfaturile boai-telor și a dușmanilor mei... Minte acel ce zice că sunt călugăr! Eu nu sunt călugăr, sunt domn! Sunt Alexandru-vodă!... Săriți, flăcăi! Unde-s voinicii mei?... Dați! dați de tot! Eu vă poruncesc. Ucideți-i pre toți... Nici unul să nu scape... A! mă-năduș!... Apă! apă! apă! — și căzu răsturnat pe spate, hârcâind de turbare și de mânie.

Doamna și mitropolitul ieșiră. La ușă îi întâmpinară Stroici și Spancioc.

— Doamnă! zise Spancioc apucând de mână pe Ruxanda, omul acesta trebuie să moară numaidecât. Iată un praf, pune-l în băutura lui...

¹ Miron Costin.

— Otravă! strigă ea, înfiorându-se.

— Otravă, urmă Spancioc. De nu va muri îndată omul acesta, viața măriei-tale și a copilului acestui este în primejdie. Destul a trăit tatăl și destule a făcut. Moară tatăl ca să scape fiul.

O slugă ieși.

— Ce este? întrebă doamna.

— Bolnavul s-a trezit și cere apă și pre fiul său. Mi-au zis să nu mă duc fără el.

— Oh! vrea să-l omoare, răcni duioasa mumă, strângând cu furie copilul la sân.

— Nu-i vreme de stat pe gânduri, doamnă, adăogi Spancioc. Adă-ți aminte de doamna lui Ștefăniță-vodă¹ și alege între bărbat și între fiu.

— Ce zici, părinte? zise sărmana femeie, înturnându-se cu ochi lăcrămațori spre mitropolitul.

— Crud și cumplit este omul acesta, fiica mea; Domnul Dumnezeu să te povățuiască. Iar eu mă duc să gătesc tot pentru purcederea noastră cu noul nostru domn; și pre cel vechi, Dumnezeu să-l ierte și să te ierte și pre tine. Zicând aceste, cuviosul Teofan se depărtă.

Ruxanda luă un pahar de argint plin de apă, pre care-l aducea sluga; și apoi, mahinalicește și silită mai mult de boieri, lăsă să cadă otrava în el. Boierii o împinseră în camera bolnavului.

— Ce face? întrebă Spancioc pre Stroici, carele crăpase ușa și se uita.

— Întreabă de fiul său — zice că vrea să-l vadă — cere de băut — doamna tremură — îi dă paharul — nu vre să-l iaie!...

Spancioc sări și scoase junghiul din cingătoare.

— Ba îl ia, bea... Să-ți fie de bine, măria-ta!

Ruxanda ieși tremurândă și galbănă și, răzemându-se de părete:

¹ Miron Costin.

— Voi să dați seamă înaintea lui Dumnezeu, zise suspinând, că voi m-ați făcut să fac acest păcat.

Mitropolitul veni.

— Să mergem, zise doamnei.

— Dar cine va căuta de nenorocitul acesta?

— Noi, răspunseră boierii.

— Oh! părinte, ce mă făcuși să fac! zise doamna cătră mitropolitul și se duse cu el plângând.

Amândoi boierii intrară la bolnav.

Otrava încă nu începuse a-și face lucrarea. Lăpușneanul sta întins cu fața în sus, liniștit, dar foarte slab. Când intrară boierii, el îi privi îndelung și, necunoscându-i, îi întrebă cine sunt și ce voiesc?

— Eu sunt Stroici, răspunse acesta.

— Și eu Spancioc, adăogi celalalt; și aceea ce voim este să te vedem păn-a nu muri, cum ți-am făgăduit.

— Oh! vrăjmașii mei! suspină Alexandru.

— Eu sunt Spancioc, urmă acesta, Spancioc pre care ai vrut să-l tai, când ai ucis 47 de boieri și care a scăpat din ghearele tale! Spancioc, a cărui avere ai jăfuit-o, lăsându-i femeia și copiii să cerșătorească pe la ușile creștinilor.

— Ah! ce foc simt că mă arde, strigă bolnavul, apucându-se cu mâinile de pânțe.

— Zi acum slobozește, căci ai să mori. Otrava lucrează.

— Oh! m-ați otrăvit, nelegiuitorilor! Doamne! fie-ți milă de sufletul meu! O, ce foc! Unde-i doamna? Unde-i copilul meu?

— S-au dus și te-au lăsat cu noi.

— S-au dus și m-au lăsat! m-au lăsat cu voi! Oh! omorâți-mă, să scap de durere! Oh! înjunghe-mă tu, tu ești mai tânăr, fie-ți milă! scapă-mă de durerile ce mă sfășie! înjunghe-mă! zise, înturnându-se spre Stroici.

— Nu-mi voi spurca vitejescul junghi în sângele cel pângărit al unui tiran ca tine.

Durerile creșteau. Otrăvitul se zbugiuma în convulsii.

— Oh! strigă, îmi arde sufletul! oh! dați-mi apă... dați-mi ceva să beau!

— Iată, zise Spancioc, luând paharul de argint de pe masă; au rămas drojdiile otrăvii. Bea și te răcorește!

— Ba; ba, nu, nu vreu, zise bolnavul strângând dinții.

Atunci Stroici îl apucă și-l ținu neclintit; iar Spancioc, scoțând cuțitul din teacă, îi descleștă cu vârful lui dinții și îi turnă pe gât otrava ce mai era în fundul paharului.

Lăpușneanul, mugind ca un taur ce vede trunchiul și securea ce a să-l lovească, voi a se-nturna cu fața spre părete.

— Ce, vrei să nu ne mai vezi? ziseră boierii. Ba, se cade spre osânda ta să ne privești; învață a muri, tu care știai numai a omorî. Și apucându-l amândoi, îl țineau nemișcat, uitându-se la el cu o bucurie infernală și muștrându-l.

Nenorocitul domn se zvârcolea în spasmele agoniei; spume făcea la gură; dinții îi scrâșneau, și ochii săi sângerati se holbaseră; o sudoare înghețată, tristă a morții prevestitoare, ieșea ca niște nasturi pe obrazul lui. După un chin de jumătate de ceas, în sfârșit, își dete duhul în mâinile călăilor săi.

Acest fel fu sfârșitul lui Alexandru Lăpușneanul, care lăsă o pată de sânge în istoria Moldaviei.

La monastirea Slatina, zidită de el, unde e îngropat, se vede și astăzi portretul lui și al familiei sale.

SOBIESKI ȘI ROMÂNII

1686

CUPRINS

Pe drumul ce duce către cetatea Neamțu, pe la sfârșitul lui septembrie 1686, se vedea o oaste mergând. După un trup de lănceri ce deschidea marșa, urmau douăsprezece tunuri mari trase de boi, apoi o ceată de ofițeri călări în fruntea cărora erau trei; unul în floarea vrâstei, posomorât, gânditor, necăjit, și doi mai bătrâni. Tustrei în haine poloneze. În sfârșit venea duiumul oștei: trăsuri, bagaje, pedestrași, șleahță popolită, amestecați, în ne-regulă, cu steagurile strânse, cu capul plecat, cu armele răsturnate, cu întristarea pe față și cu durerea în inimă. Nu se auzea nici surlă, nici dobă, numai tropotul cailor, și pasul oamenilor ce abia se mișcau, pentru că de zece zile caii n-au ros decât coaja copacilor, și oamenii s-au hrănit numai cu poame.

Și însă această oaste, în stare așa ticăloasă, e cea ce a îngiosit de atâte ori trufia semilunii, iar acei trei frunțași ofițeri sunt hatmanii Iablonovski și Potoțki, și cel din mijlocul lor însuși Ion Sobiețki, regele Poloniei.

Și cum să nu fie supărat și necăjit vestitul rege? El, Sobiețki, fala leșilor, eroul creștinătății, mântuitorul Vienii, să fie nevoit pentru a doua oară a da pas turcilor, a se trage dinaintea tatarilor și a moldovenilor, a-și privi oastea ticăloșită de lipsa merindelor, horopsită de dușmanii carii îl urmează mișelește, fără a îndrăzni să-și deie piept față cu el, și fac pradă tot ce cade, tot ce rămâne pe urmă; a nu întâmpina în drumul său decât o fioroasă pustietate!

Cum am zis, mergea încet și gânditor. Hatmanii lângă dânsul păzeau tăcere, respectând supărarea sa de care și ei se împărțeau.

— Ce castel e acesta? întrebă Sobiețki când, rădicând capul, zări pe sprinceană dealului, înălțându-se trufașă dinaintea lui, cetățuia Neamțu. Cu bună seamă vrun cuib a talharilor acestor de moldoveni!

— La vreme de război, aici domnii Moldovei obicinuiesc a-și trimite averile lor, răspunse Potoțki.

— Așa! Să mergem dar să-l luăm. Oh! voi să-mi răzbun pre Cantemir care mă înșală, și mă făcu să pierd atâta viteji!

— Eu aș zice să lăsăm cetatea aceasta, zise Iablonovski, și să ne urmăm drumul înainte. Avem tunuri de câmp, nu de asalt.

— Ba, pre numele patronului meu! nu va zice lumea că o cetate s-a arătat dinaintea lui Sobiețki fără a i se cuceri? N-avem tunuri? Vom lua-o dar cu mâinile.

— Numele m.tale e destul tun, zise Potoțki.

Trufia polonului măgulindu-se de această groasă lingușire, fața i se însenină la ideea unei izbânzi atât de lesnicioase și îndată dete poruncă să se înșire oastea cătră cetate.

În cetățuie se afla optsprezece plăieși, trimiși de ispravnicul de Neamț pentru străjuire, în lipsa garnizoanei, care era la Fălci pe lângă domnul Cantemir, unde tăbărâse armia turcească. Cu câteva ceasuri mai nainte sosise încă un tânăr plăieș, a cărui cal asudat păștea înșelat troscotul ce creștea pe lângă ziduri.

— Mai bea o dușcă, băiete, zise un bătrân de care se vedea că ascultă toți, și ne spune ce ai mai văzut la Iași?

— Ce să văd, tată? Blăstămație! Târgul îi în jac. Leșii pradă și dezbracă pe bieții oameni.

— Ș-apoi zic că-s creștini!

— Creștini! au prădat bisericile și monăstirile de odoare. Nu știți încă? S-au dus să ieie pe sfânta¹ de la Triisfetitele.

¹ Moaștele sf. Paraschevii de la Epivata, aduse cu cheltuiala domnului Vasile-vodă.

— Doamne ferește! ziseră plăieșii făcându-și cruce.

— Așa, urmă tânărul, eram acolo când au mers să ieie racla sfintei, dar călugărul, simțind, au închis poarta, și n-au vrut să deschidă; atunce...

— Pui de om, călugărul! strigară ascultătorii.

— Atunce craiul lor au poroncit s-aducă tunurile ca să spargă porțile, dar mai întâi au trimis răspuns călugărului, care ședea în clopotniță, să deschidă, ori face monăstirea praf și pulbere.

— Auzit-ați acolo litfa cea păgână! Și ce au făcut popa?

— El au răspuns că nu se aștepta s-audă așa vorbă de la un împărat care se zice creștin, și că m.s. îi mare și puternic, poate să facă ceea ce zice, dacă nu se teme nici de Dumnezeu, nici de sfinții lui, dar el nu deschide poarta, ci s-a îngropa sub zidurile bisericii și apoi lumea va judeca între dânsul, atât de slab, și între m.s. atât de tare. Auzind aceste, Leahul s-au făcut foc de mânie și dasă acum poroncă să împușce, când unul din hatmanii lui i-au zis nu știu ce. Cum îmi spunea oamenii, i-au zis că nu se cade să facă așa lucru, să strice casa Domnului și altele multe. Îndestul că l-au înduplecat să deie pace bisericii.

— Și ce fac acum leșii la Iași?

— Este o săptămână de când s-au dus, după ce au văzut că nu mai au merinde pentru oști, și au purces pe Bahlui în sus, gândind c-or găsi de toate; dar acolea să vedeți. Vodă, din lagărul turcilor, cum au auzit de aceasta, au și pornit după dâșii un mârzac c-o mulțime de tătari și vro cincisute steaguri de moldoveni, iar mai întâi au trimis pe loc pre capitănel Turculeț c-o strajă de călăreți care, apucând înainte, au scos toți oamenii de prin sate, au dat pojar fânului și fânațelor, au ascuns prin gropi grâul și orzul, și dușmanul au găsit tot pustiu în drumul său, încât, agiungând la Cotnar, nu găsea să mănânce decât poamele copacilor; ba încă au pus prin bălți și niște ierburi veninoase de care cum bea, crăpa; și vai de capul lor! piereau cu sutele și ei și caii, iar care rămânea pe urmă

cădea în mâinile moldovenilor, carii, fără mai multă judecată, ori îl spânzura, ori îl înțepta.

— Osânda sfintei Paraschevii! zise bătrânul. Dar tu cum le-ai aflat aceste toate?

— Eu — știți că m-ați trimis la Iași să văd ce mai este. După ce s-au dus leșii, m-am luat cât colea pe urma lor până la Cotnar, unde m-am întâlnit cu capitanul Turculeț, care mi le-au spus; și-apoi, după ce am văzut că dușmanii și-au luat drumul spre țara lor, am apucat de-a dreptul piste codri... Dar oare ce buciună străjerul?

— Fă-i semn să se coboare de pe zid, și să vie încoace.

Nu trecu mult și plăieșul de strajă viind, spuse că o oaste mare se apropie de cetate.

Îndată toți alergară pe ziduri.

— Leșii sunt! strigă tânărul ce venise de curând și pre care l-am auzit vorbind; și-au schimbat drumul, și vin aici...

— La porți, flăcăi! zise bătrânul. Încuieti-le și grămădiți bolovanii pe ziduri. Așezați-vă toți pe la metereze. Să nu zică leahul c-au intrat într-o cetate românească, ca într-o țarină pustie.

— Dar noi suntem numai nouăsprezece și asta-i o oaste întregă, observă unul; cum se ...

— Taci, mucosule! îl curmă bătrânul. Te temi că-i pieri! Mare pagubă! un mișel mai puțin.

Vânătorul astfel înfruntat se trase rușinat și se sui pe ziduri.

În vremea aceasta, oastea se apropiese. Regele trimise un ofițer ca să vorbească cu cei din cetate.

Solul veni la poartă. Bătrânul îl salută de pe zid.

— Bine ai venit, domnule, ce poștești de la noi?

— Măria-sa regele Poloniei, mare ducă de Lituania ș.c.l.(urma titlurile), vă face cunoscut că să vă închinați și să-i cuceriți cetatea împreună cu toate averile și merindele; atunci garnizoana va fi slobodă a ieși cu arme și bagaje, fără a i se face nimică, iar

cutezând a se împotrivi, cetatea se va cotropi, și garnizoana se va trece subț ascuțitul sabiei.

— Du răspuns m.sale, zise bătrânul, că laude și îngroziri de aste am mai auzit noi, și tot nu ne-am spăriet. Mai bine m.s. și-ar căuta de drum și ar da pace unor oameni care nu i-au făcut nimică. Cetatea n-avem gând să i-o dăm cu una, cu două, macar că nu sunt în ea nici averi, nici merinde. Tot ce-i putem da este plumbul din pușce, pre care i-l vom trimite noi de pe ziduri, fără să se mai ostenească să vie înuntru.

— Plecați-vă, zise trimisul, și nu vă puneți capul în primejdie.

— Nu purta grijă de capul nostru, domnule. Gândiți mai bine la al vostru.

— Încă o dată vă întreb, vă închinați ori ba?

— Ba.

Parlamentarul se duse.

Asaltul începu. Tunurile așezate pe scaune de lemn băteau neconținut cetatea. Plăieșii răspundeau cu gloanțe care nu făceau greș. Fieștecare împușcătura obora câte unul din vrăjmași, și mai ales din ofițeri, asupra cărora erau țintite flintele lor. Leșii piereau fără a face spor.

În ziua dintăi, doi vânători pieriră. A doua zi și a treia zi mai căzură cinci și se răniră doi. A patra zi căzu împușcat însuși comandantul artileriei leșești, dar mai pieriră trei din moldoveni. Numărul bravilor scădea pe toată ziua. Seara, adunându-se pe lângă foc, văzură că au sfârșit și munițiile și merindele.

— Ce este de făcut, tată? întrebă tânărul vânător pe bătrânul, care, rănit la un picior, sta întins pe o laviță.

— Câți au pierit d-ai noștri?

— Zece.

— Și nu mai avem nici praf, nici merinde?

— Nu.

— Dacă-i așa, apoi mâini dimineață, urcă-te pe poartă și leagă în vârful săneții un ștergar alb; spune că închinăm cetatea, cu

tocmală să ne leasă slobozi să ieșim și să ne ducem unde vom voi.

Așa se urmă. Leșii primiră toate condițiile cerute. Oastea se înșiră în două rânduri, lăsând prin mijlocul ei loc ca să treacă garnizoana, și poarta se deschise.

Atunci, în loc de o strajă numeroasă, se văzură ieșind șese oameni, din care trei duceau pe umerele lor pe alți trei ce erau răniți.

— Ce este aceasta? strigă Sobiețki răpezindu-se calare înaintea lor. Ce sunteți voi?

— Străjerii din cetate, răspunse bătrânul rănit, din spatele fiului său.

— Cum! atâta sunteți?

— Zece din noi au pierit din mila m.tale.

— Voi ați cutezat a vă împotrivi mie și a-mi omorî atâta viteji? zise regele. O, asta nu se va trece așa! urmă turbat de mânie; trebuia o pildă pentru cei asemenea vouă, și pilda va fi groaznică și vrednică de faptă. Nu meritați a muri de sabie, ci de ștreang. — Spânzurați-i!

Pe loc ostașii încungiurară pre plăieși, carii, depuind jos răniții, își făcură semnul crucii și, răzămându-se pe sănețe, se uitau cu nepăsare la pregătirile ce se făceau pentru moartea lor. Ofițerii priveau cu înduioșare această scenă.

— Fie-mi iertat, sire, zise atunci Iablonovski, apropiindu-se cu respect de regele care ședea posomorât și mânios, a arăta m.tale că acești viteji n-au făcut decât datoria lor, datorie patriotică și vrednică de toată lauda, și că au avut norocirea a câștiga făgăduința marelui Sobiețki că vor fi slobozi și nesupărați.

— Îți mulțămesc, vrednice al meu tovarăș de arme, zise Sobiețki ca deșteptat din somn, îți mulțămesc că m-ai oprit de a face o faptă defăimată. Ai cuvânt; oamenii aceștii s-au purtat vitejește. Să li se deie fiecăruia câte cincizeci de zloți. Apoi, înturnându-se către români: Voinicilor, zise, sunteți slobozi, mergeți în pace și spuneți copiilor și fraților voștri că ați avut cinstea a vă împotrivi cinci zile regelui de Polonia.

Îndată se făcu loc moldovenilor, carii, luându-și răniții, se îndreptară către munți, în vreme ce oastea se cobora încet la vale; iar cetatea cu porțile deschise, purtând pe zidurile sale urmele bombelor dușmănești, rămase singură pe culmea înverzită, ca un mare schelet de uriaș.

N.B. Fragmentul acesta a servit d. V. Alecsandri, pentru a compune o dramă istorică ce fu jucată în iarna trecută cu un mare succes pe scena noastră.

REGELE POLONIEI ȘI DOMNUL MOLDAVIEI

1713

CUPRINS

Carol XII, regele svezilor, adusese spaimă în tot nordul Europei; dar nebuneasca lui sumeție se sfărâmă în sfârșit de statornica cumpănire a lui Petru I, împăratul Rusiei, și acest june rege, pierzând sub Pultava rodul tuturor trecutelor sale biruinți, abia scăpase rănit în Moldavia la Tighine (Bender).

Nenorocirea lui Carol aduse însă și căderea regelui Stanislav, pre care el îl suise pe tronul Poloniei, de unde coborâse pre August Electorul de Saxonia. Dar trebui să dăm mai întâi o lămurire despre acest rege polon.

Carol văzuse pre palatinul Stanislav Leșcinski când îi fusese trimis deputat de confederația Varsaviei. Junele palatin plăcu cuceritorului sved. El avea o fizionomie norocită, era franc, brav, deprins cu ostenelele și iubit de vasalii săi. Regele svezilor cunoscându-l, zise: “Omul acesta îmi va fi purure prieten”, și în gura lui Carol aceste vorbe însemnau: Omul acesta va fi rege. Curând după aceasta, se porunci Adunării să-l aleagă rege. Cardinalul primat se împotriva.

— Ce-i lipsește lui Leșcinski? îl întrebă regele sved.

— Sire, e prea june...

— E de vrâsta mea, îl curmă Carol posomorându-se; și bietul cardinal ieși, se duse acasă și, nu după mult, muri de necaz și de rușine că zisese o dobitocie.

La 4 octombrie 1705, Stanislav Leșcinski și soția sa Carlota Opalinska se încoronară și se proclamară rege și regină Poloniei.¹

Carol însă biruindu-se, căzu puterea ce sprijinea pre Stanislav. Mai multe partide se ridicară și August reintrând în Polonia, leșii se uniră cu el, iar Stanislav se trase în Pomerania cu o mică gvardie ce avea. De acolo sub numele unui francez maior în oastea svedă ce-l chema Haran, întovărășit de baronul Sparre — care a fost mai apoi ambasador în Englitera și în Franța — și de un colonel, plecă pe ascuns într-o noapte spre a merge ca să se întâlnească cu regele sved.

Întâmpinând mai multe necaze și primejdii în calea lor, în sfârșit ajunseră la hotarele Turciei, de unde baronul Sparre se înturnă în Pomerania, iar Leșcinski intră în Moldavia, unde domnea atunci Nicolai Mavrocordat.

După prebegirea domnului Dimitrie Cantemir, Moldavia rămăsese într-o stare tulburată. Duhurile era ațâțate și inimile îngrijite. Planul lui Cantemir, mai mult personal decât obștesc, izbutise numai a da prepusuri Porței, care începuse a privi Moldavia ca o țară dușmănească și cine știe ce urâte urmări ar fi avut starea aceasta, dacă din o norocită întâmplare nu s-ar fi rânduit domn Nicolai Mavrocordat.

Acesta era unul dintr-acei oameni rari care stau ascunși în umbră, până ce timpul și întâmplările îi scot la lumină. El, deși moldav de viță, fusese născut la Fanar și crescut în diplomația acea grecească, din care ades izbucnea mari lucruri, mari pozne. Înzestrat și cu duh firesc, el cunoștea mai toate limbile Europei; era bun cârmuitor, aspru cătră aristocrați, pre care știa a-i ținea în respect, și blând cătră norod.

Într-o zi, cum șădea singur în palatul domnesc, un edecliu intrând, îi dete o scrisoare de la vornicul Manolache Roset, pre care un înadins o adusese în minuta aceea.

¹ Voltaire, *Histoire de Charles XII*.

Prin acea scrisoare, acest boier îl înștiința că “întâmplându-se la un sat de lângă Bacău a fiului său Ștefan și văzând multele supărări și bântuiri ce fac ostașii leși și svezi care veniseră la iernatic în Moldavia, s-au sculat cu slugile sale și cu oameni de strănsură câți au putut găsi în pripă și lovind pre acei ostași fără veste, i-au spart, și îi aduce pre toți în butuci cu steagurile și ofițerii lor”. Adăogea că “au mai nimerit acolo trei ofițeri svezi cu patru slugi și că se văd a fi oameni de treabă, care, văzând prinderea leșilor, ar fi juruit mulți galbini de aur ca macar pre dânșii să-i lasă a se întoarce la Ardeal de unde au venit; dar că el le-ar fi răspuns că-i dator a-i aduce înaintea domnului, că ei s-ar fi primit, rugându-l numai să nu intre ziua în Iași; și că vine și el cu dânșii la monăstirea Galata”¹.

A doua zi seara, sosi vornicul Manolache și cu acei trei ofițeri și, lăsând pre doi cu fiul său Ștefan la monastire, veni cu cel al treile la curte. Mavrocordat îl primi, deși era aproape de miezul nopții. Vorba între ei urma latinește. Ofițerul se recomandă ca un francez în slujba regelui de Svedia.

— Dar ce rang ai? întrebă Mavrocordat.

— Major sum, răspunse acesta.

— Imo maximus es, zise prințul zâmbind și, sculându-se, îl salută cu respect, căci îl cunoscă că era regele Stanislav, pentru că a fost văzut pe tatăl său Leșcinski (cu care acesta semăna foarte) când fusese ambasador lângă Poarta Otomană.

Îndată porunci să-i gătească gazdă la Trisfetitele, unde rânduie spre slujba sa din însuși curtenii săi pre cuparul, camarășul al doile, vavatul de copii și pre caminarul Spandonie cu un capitan de ostași.

În următoarea zi, în vreme ce regele polon mergea la biserica catolică ca să se comunice, stafetele lui Nicolai-vodă plecară ca să vestească vezirului, hanului și pașii de Bender venirea acestui oaspet la Iași.

¹ Nicolae Costin, *Hron*.

Așteptând răspuns, Mavrocordat se întâlnea ades serile cu Stanislav care nu ieșea, ascultând liturghia în casă, pe care o zicea în toate diminețile un preot franciscan.

Răspunsul n-a întârziat. El cuprindea că domnul Moldaviei să trimiță îndată *sub bună pază* pe regele Poloniei la Tighine.

Spun că Stanislav auzind hotărârea aceasta, și-a adus aminte de Franțisc I, regele Franței, care după fatala bătălie de la Pavia, unde căzuse prins, scria maicei sale aceste neuitate cuvinte:

Tout est perdu fors l'honneur!

CÂNTEC VECHI

CUPRINS

Odinioară, ținutul Hârlăului era unul din cele mai frumoase a țării. Astăzi însă și-a pierdut până și numele și, în adevăr, e păcat, căci fără-a vorbi de podgoria Cotnarii, vestită prin vinațele sale, în el găsește cineva dealul Catalinei, de care, deși istoria nu pomenește, tradiția ne spune că se numește astfel de pe numele unei prințese române, care scăpase de o navală dușmănească în vârful lui, unde, făcând șanțuri și baterii, se apăra cu slugile sale; ruinele politiei Cotnarii, unde un domn¹ a întemeiat o universitate vestită pe acele vremi; două biserici, una ortodoxă, alta catolică, zidită de doi prinți români; beciuri gigantice, pre care, oricât s-a încercat ciocanul vandalilor, tot nu le-a putut încă surpa de tot; Dumbrava-Roșie, faptă barbară și mare a unui mare domn², care, ca să lasă un monument fieros a viteziei sale, înjugă leșii la plug și semănă o întreagă câmpie cu ghindă. Ghinda a produs stejari uriași și, când vântul clatină frunzele lor, se aude un gemăt tânguios ca în pădurea Dodonii. Mai încolo, vezi un istm de pământ, numit Podul de lut, care unește două prăpăstii și alătura un izvor ce se cheamă Fântâna cerbului.

În locul acesta a fost tăiat bravul Dragomir, care cutezase a se înamora cu fiica lui Radu Mihne, pângărind cu plebea lui sângele patrician ș.a., ș.a.

¹ Iacov.

² Ștefan.

Toate aceste vechi rămășițe a gloriei strămoșești, făcute pe măsura oamenilor mari și pe care noi, mirmidoni degenerați, nu le putem nici prețui, nici înțelege, le vizitam călăuzit de un bătrân mazil din Cotnari, la care trăsesem la gazdă.

— Nu știi care e balta unde au pierit atâta călărime leșească în vremea domnului Constantin Cantemir? am întrebat pre călăuzul meu.

— N-a fost niciodată baltă, ci numai un loc hleios, plin de mlaștine, colo devale.

— Unde mi se înglodaseră roțile trăsurii?

— Așa; și încă acum e vară, dar toamna nu e de îmblat și leșii au venit despre toamnă. Îmi spunea tatăl meu că-i spunea bunul său — care a fost în bătălia aceea cu căpitanul Turculeț — că mulți leși au pierit aice și că împăratul lor de necaz mare își bătea ulanii cu sabia și le zicea: “Nadba umirác jak psy”, adecă: “Rușine să muriți ca câinii”.

— Cantemir s-a purtat cu mare minte atunci; el era bun domn.

— Bun și nu prea. A omorât doi bunatate de boieri, pentru că-i da pe foaie și nu-l lasa să-și facă mendrele; dar așa a fost de când e țara noastră. Dreptul îmblă totdeauna cu capul spart.

— Poate; însă mi se pare, moșule, că nu pre aveți dreptate a vă plânge tot de domni și nu și de boierii care încungiuură pre domni.

— Acei doi pre care i-a tăiat nu-l sfătuiam de rău. Îi ziceau numai: “Măria-ta, mai des cu paharul și mai rar cu birul, că nu poate țara”. E, cine-i asculta!

— Miron logofătul și Velicicu hatmanul erau prieteni lui Cantemir. El nu i-ar fi omorât de nu l-ar fi îndemnat ministrul său Iordache Roset visternicul și Cantemir a plâns mult c-a făcut așa păcat. Judecând deci că și domnitorii au slăbiciunile lor ca și ceilalți oameni, trebuie a osândi pe sftenicul ce-l împinse la asta.

— Poate că ai cuvânt d-ta. Las-să se mânânce lupii ca să mai răsuflă oile. Când au murit boierii aceia, ieșise și un cântec care-l știa tatăl meu pe de rost; îl și pescrisesem eu...

— Mă rog, caută-l și mi-l dă, am strigat.

— Ce să faci d-ta cu el? Cântecul acesta nu-i făcut de boieri, nici pentru boieri. Știi d-ta că boier la boier nu-și face cântec. Corb la corb nu scoate ochii.

— Fie cum zici, numai dă-mi cântecul.

Ajungând acasă, mazilul multă vreme l-a căutat; în sfârșit, într-un unghi pe poliță, găsind un ghizdan vechi, îl deschise și, dintr-un smoc de tărfașoage de moșie (care-l sărăciseră de tot cu judecățile), scoase o hârtie afumată pe care mi-a dat-o.

Cetindu-o, m-am încredințat că oamenii de pe atunci nu scriu mai rău decât acum.

M-am pus de l-am scris întocmai duple a moșneagului:

CÂNTEC

Cantemir era un domn
Altfel pre de treabă om,
Numai țara cam prăda.
Boierii, văzând așa,
Îi zicea: “Măria-ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește”.

Domnul la masă-i poftea
Și cu cotnar îi cinstea,
Până ce îi îmbăta.
Boierii când închina
Îi zicea: “Măria-ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește”.
El însă nu-i auzea,
Mânca, bea și jăcuia,
Și-n seamă nu le baga.

Boierii se supăra
Și-i zicea:”Măria-ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește”.

Într-o zi s-au adunat
Ș-au făcut între ei sfat,
Când la divan i-a chema
Pe norod a judeca,
Să-i zică: “Măria-ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește”.

Domnul dacă au văzut
Că de șagă s-au trecut,
Și că vor a-l dărăma,
Căci boierii nu-nceta
A-i zice: “Măria-ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește”.

Foarte mult s-au mâniat;
Pre doi din ei i-au tăiat.
Ca doar de ei va scăpa,
Și nu-i va mai asculta
Zicându-i: “Măria-ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește”.
Ei la moarte se ducea
Veseli, vorbea și râdea,
Frică nicum arăta,
Și-n gura mare striga:
“Ten auzi, măria-ta!

Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește”.

Spun că cum i-au omorât,
Pe loc domnul s-au căit,
Căci îndată ce-nopta,
Amândoi i s-arata
Și-i zicea: “Măria-ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește”.

Pe la schituri, sevăstria,
Au dat multe liturghii,
Că doar îi va împăca:
Dar prin somn tot îi visa
Zicându-i: “Măria-ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește”.

Neavând nicicum ragaz,
De ciudă și de necaz,
Muri înălțimea-sa.
Norodul îl îngropa
Zicându-i: “Măria-ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul mai rărește”.

III
POEZIE

POTOPUL

*În ziua aceea s-au desfăcut toate izvoarele
adâncului, și jgheaburile cerului s-au deschis.*

Face re, cap.7

Negur-amenințătoare orizonul învălise,
Iar prin nădușitul aer vântul ager vâjia,
După nouri groși și negri soarele-acum asfințise,
Și scaldată-n sânge luna în prejma lui răsărea.

Iată mare întuneric preste univers se lasă,
Și grozavul ceresc tunet începu a bubui,
Tot pământul se clătește; marea din matca sa iasă;
Preste lumea vinovată năvălind a se lăți.

Bolta cerului se sparge subt a apei greutate,
Ploaia se aruncă râuri ca pe gura unui scoc,
Sate, târguri și orașe, cetăți, turnuri înecate,
Se văd numai când prin nouri își fac fulgerele loc.

Dumnezeu apucă-n mână paloșul de răzbunare,
El e mult-îndurătorul, dar și drept-judecător,
Vrea să pedepsească lumea pentru-a sfintei legi calcare,
Și sumețul om să vadă că-i un vierme muritor!

Munții, măgurile nalte sta subt apă îngropate,
Undele spăimântătoare preste ele s-arunca;

Numai a unei stânci creștet prin talazele turbate
Precum un uriaș strașnic din adâncuri s-arăta.

Vălmășală zgomotoasă ocolea coastele sale,
Pre care apele negre cu pornire le izbea;
Omenirea împregiuru-i scotea țipete de jale,
Nevoindu-se cu silă să se urce pân-la ea.

O, ce răcnete grozave! ce amară suspinare!
Dar moartea plutind pe valuri glasul lor nu asculta,
Ea venea și preste dâșii apăsând recile-i gheare,
În noianul prăpădirii fără milă-i cufunda.

Acolo un crac de munte se dezghină cu pornire,
Prăvălindu-se cu vuiet în talazul răzvrătit,
Ticăloșii ce pe dânsul sta cuprinși de îngrozire,
Cad cu el — moartea-i așteaptă — undele i-au coperit!

Mai încoaci un șiroi iute pe un tânăr fiiu cuprinde,
Când sârmanul vrea să scape pe al său tată bătrân,
Și să ducă mai departe unde apa nu se-ntinde,
Pe maică-sa care ține frățiorul lui la sân.

Nu e mijloc de scăpare de a Domnului urgie,
Pretutindini este moarte, pretutindini ocean,
Numai stânca uriașă se înalță cu mândrie,
Arătându-și golul creștet preste groaznicul noian.

P-acea mare înălțime singuri doi tineri scăpară,
Gingașa fată Selmina ș-amorezul său iubit,
Ei văd moartea cum spre dâșii se apropie amară,
Mulțămiți că și atunce soarta nu i-au despărțit.

Amândoi au rămas singuri din grozavnica pierire,
Cungiuerați de negre ape, d-acei vifor furios;
Ploaia preste ei se varsă ca șiroiul în pornire,
Clocotesc fierbând deasupra tunetele fioros.

Iar prin latul întuneric ce se-ntinde pe tărie
Când de când brăzduind cerul fulgerul scânteitor,
Preste undele muginde le-arăta cu grozăvie
Cum plutea ca niște plaghii leșile fraților lor.

A Selminei line lacrimi cu ploaia amestecate
Se prăval ca două râuri pe-ovilită fața sa,
Inima-i din loc sărită de abia ceva se bate,
Ca s-arate că viață în ea încă mai era.

Ca o floare încujbată d-a crivățului suflare,
Se lipește lângă pieptul pre scumpului ei Edvin,
Și privindu-l multă vreme, cu o lungă-mbrătoșare
În sfârșit astfel grăiește, slobozind un slab suspin:

“Nu ne-a mai rămas, Edvine, de nădejde nici o rază,
A sosit a vieții noastre sfârșitul îngrozitor,
Privește cum sluta moarte cătră noi înaintează!
O, durere-a despărțirei! O, al nostru trist amor!

Ah! care din aste valuri, unelte-a morții cumplite,
Care e acei ce soarta pentru noi l-a hotărât?
Puținele mele zile iată-le de-acum sfârșite!
Sprijinește-mă în brațe-ți, să mor l-al tău sân iubit.

În curând a să sosească mâna morții cea de gheață
Și de draga ta Selmină să s-atingă-nfiorat,

Să mă ia de lângă tine, de lângă scumpa mea viață
Ca s-afunde în adâncuri un suflet nevinovat!...”

În fiorii spăimântării leșină tânăra fată,
Undoioasele ei coame viforul le-nvăluia;
Semăna ca o mlădiță de-un vânt ager sfărămată.
Și — furtuna nu-ncetase, și apa se tot suia!

În a sale slabe brațe Edvin strâns la piept o ține,
Căutând să o învie cu-al său rece sărutat;
Nu gândește la pieirea ce era pe lângă sine.
Lumea, viforul, potopul, viață, moarte a uitat.

Nimic altă el nu vede decât pe-a sa mult-iubită
Și-n vederea astă tristă în inima lui simțind
O durere mult mai crudă decât moartea cea cumplită,
Fața ei muiată-n lacrimi o sărută suspinând,

Zicând: “Draga mea Selmină! ah! rogu-te, te trezește,
Fie-ți milă, o pre-dulce, de-al meu plâns, de-al meu oftat,
Mai deschide ochișorii, pe iubitul tău privește!
Ah! al tău sufletel poate cătră ceruri a zburat!”...

De-a iubitului său lacrimi și duioasă sărutare
Se deșteaptă biata fată din acel leșinat greu,
Și-nălțând spre ceruri ochii, c-o adâncă suspinare
Zice: “Oh, cât e de mare mânia lui Dumnezeu!

O, tu sfântă, prea-înaltă, ființă misterioasă!
Tu care ai locuință în acest cer înfocat,
Dumnezeule cumplite! de ce mâna-ți mânioasă
Preste noi nenorociții cu urgie-ai apăsate?

Care fu a noastră vina, prea-puternice-mpărate!
De vrei să ne pierzi cu lumea care ție a greșit?
Au doar sunt atât de grele și mari a noastre păcate?
Însă noi n-am făcut altă decât numai ne-am iubit.

Oh! cât ești de strașnic, Doamne, în a ta dreaptă mânie,
Cât d-amar este paharul ce-l bem în acest minut!...
Ah! din mintea mea nu iasă acel ceas de grozăvie
Când în undele turbate pe-al meu tată am văzut.

Cum se lupta împotriva înviforatelor ape,
Nevoindu-să să poată pân-la noi a se urca,
Și văzând că nu-i rămâne vro nădejde ca să scape
Întinses-a sale brațe spre-a mă binecuvânta;

Când deodată preste dânsul căzând valul cu pornire
Și d-această de pe urmă mângăiere m-a lipsit;
Însă, scumpule Edvine, oricare nenorocire
Aș uita fiind cu tine, viețuind cu-al meu iubit...

Dar ce poate face omul împotriva voiei sfinte?
Cine poate înțelege scopul ei acel ascuns?
Iartă cârtirile noastre, Dumnezeuule părinte!
Căci ele scap dintr-un suflet ce durerea l-a pătruns.”

Edvin sprijinea în brațe p-a lui scumpă amareză
Ce de silnica suflare a furtunii s-alignea,
Căuta nenorocitul ca să o îmbărbătează,
Să-i astâmpere durerea, și aceste îi zicea:

“Draga mea! Nici o ființă pe lume nu mai trăiește,
Din obșteasca prăpădire nici un om n-a mai rămas,

Numai noi mai viem încă, dar și pentru noi sosește
Moartea să ne-mbrățează în acest amarnic ceas.

Cum a rouăi picătură soarele de dimineată
O usucă și o scurge, ca și când nu ar mai fi,
Astfel, scumpa mea Selmină, fu și trista noastră viață,
Se uscă precum și roua, și cât și dânsa trăi.

Dumnezeu acest puternic, a cărui suntem lucrare,
Pedepsește pe dreptate pe omul cel vinovat;
El ne-au făcut, el ne pierde. — Să ne plecăm cu răbdare,
Neuitând că el de este drept, e și mult-îndurat —

Ca un stăpân și părinte ceartă, dar și miluiește,
Pentru noi, a sa zidire, îngrijire va avea,
El o vecinică viață în ceruri ne pregătește.” —
Și — furtuna nu-ncetase, și apa se tot suia!...

De cuvintele acestea Selmina încuragiată,
Simți o nouă putere încălzind sufletul său,
Cătră cer cu duioșie ochii mai rădic-o dată
Zicând: “Lăudat să fie numele lui Dumnezeu!

De-acum poate sosi moartea, ea nicum mă îngrozește,
Căci încai mor mulțămită lângă scumpul meu iubit...”
Vorbind încă, iată apa preste dânsii năvălește;
Valurile-acoperindu-i în adânc i-au înghițit.

1837, noiembrie.

MELANCOLIA

CUPRINS

O puternică plecare ce nu rabdă-mpotrivire
 Mă îndeamnă să cânt astăzi acea tânără simțire
 Ce-n singurătate numai își are locașul seu,
 Dar ceresc trimis în lume din sânul lui Dumnezeu.
 Fie ca aceste versuri ce curând vor fi uitate
 Să aducă alinare vrurilor inimi întristate,
 Și respirând pe-a lor cale niște nemernice flori,
 Să le-mprăștie necazul ș-ai supărărilor nori;
 Căci plăcerile sunt multe care vin din bucurie,
 Însă nu puține are și dulcea melancolie;
 Ș-un om simțitor alege, decât agere clătiri,
 Pe ale melancoliei liniștitele uimiri.
 Îl privești cătând să afle în al artelor locașe
 Nu icoane renumite, pomeniri mândre, trufașe,
 Ci tabloul melanholice unde-un june-amorezat
 Stă jălind pe străini țarmuri de iubita-i depărtat;
 Sau un tânăr ce suspină întru-o singurătate,
 Suferind pentru-a sa țară, pentru drept și libertate.
 Câte ori a zilei rază îl găsește încă treaz,
 Adâncit în reverie și cu lacrimi pe obraz!
 Câte ori petrece noaptea absorbit întru gândirea
 Unui fulger de nădejde ce-i menise fericirea,
 Cugetând la suvenirea unor dulci îmbrăçoșeri,
 Uitănd viața ș-ale lumii minciunoasele plăceri!
 Ah! Amorul e virtute pentru cine-l prețuiește,
 Pentru cel care îl simte, și din inimă iubește!
 Fericit cine-l cunoaște! fericit cine-l simți!
 Iată lina primăvară începă a ne zâmbi;
 Mii de flori însmaltă câmpul răvărsând a lor miroase,
 Iar zefirii pintre frunze cu-a lor aripi răcoroase
 Răspândesc un dulce sunet pe natură-nveselind,

Și la glasul lor făptura se resimte înviind.
 Dar decât acel lux mare a naturii înflorite
 Preferăm mai bine umbra celor rădiuri liniștite;
 Acolo în încântare sub frunzișul nepătruns,
 Inima își dezvălește simțimentul său ascuns.
 Când copaci plecând asupra-ți a lor frunte despletită
 Îți întovărășesc pașii pe-o carare mult iubită;
 Când zefirul care-n șesuri de abia răsuflă lin,
 Pîntre frunze se aude ca un gemăt de suspin;
 Toate chem la reverie, toate plec la îndurare,
 Și-n răcoarea acea dulce inim-află stămpărare.
 Căci condusă de natură spre mai tinere gândiri,
 Cu plăcere-și amintește trecutele suferiri.

Vezi părăul acest trândav, scaldând pajiștea cea verde,
 Cum prin flori trufaș se primblă, și subt arce verzi
 se pierde?

Valul său pare că poartă lacrimi limpezi și oftări,
 Îndemnând cu-a sa murmură la duioase cugetări;
 Lângă el o mândră salce cu lungi ramuri atârinate
 Își împlânt-într-a lui ape cosițele-i resirate;
 Acea undă gemătoare, acel arbure jălind
 Parcă sunt doi juni prieteni ce, al nostru chin privind,
 Se îndur l-a noastre patimi, la a noastră grea durere,
 Și ne-aduc prin a lor freamăt o plăcută mângăiere;
 Noi iubind compătimirea ce ei vor a ne-arăta,
 Aflăm vie mulțămire lângă dâșii a ofta.

.....

S-ascultăm, ce se aude? Ce nou glas răsună oare?
 A dumbrăvii cântăreață, gîngașa privighetoare,
 Prin accente iscusite rădiul tot a încântat;
 Ascultând-o simt că-n sine-mi un nou ce s-a deșteptat.
 Cât iubesc să-mi opresc pașii subt umbra de desfătare

Unde cade în suspine a ei jalnică cântare!
Gânditor și dat cu totul s-aud dulcele ei glas,
Sub copaciul acest mândru în uimire am rămas,
Nu bag seamă că deasupra-mi vijelie se stârnește,
Sau că soarele apune, ori că tunetul vuieste,
Și c-a zilei lumina de pe cer acum s-a stâns;
Simt a ei durere numai, ascult numai al ei plâns,
Dar tăcu — nu mai răsună tânguioasa-i melodie,
Eu stau încă, ascult încă cuprins de melancolie.

Steaua zilei ostenește tângitoarele-mi vederi;
Ochiul meu muiat în lacrimi află mai multe plăceri
Când pe nori d-azur și aur căutând se oboește
Lumina ce nu se vede, dar tot încă se simțește:
Ziua astă care moare, noaptea care s-a întins,
Umbra cea misterioasă ce pădurile-a încins,
Dulcea paserei cântare ce treptat se micșurează,
Trandafirul ce s-ascunde, râul care murmurează,
Șesul, câmpii ce de umbră peste tot s-au învălit,
Răcoreala ce răvarsă un văzduh îmbălsămit,
Luna galeșă ce-ncepe să se nalțe cu trufie,
Arătându-și printre neguri a sa frunte argintie,
Linul zuzet ce din apă se rădică cu amor,
A nemernicei bufnițe cântecul îngrozitor,
Aduc multă alinare la a inimii durere,
Și sub vălul său natura are-o mai vie plăcere.

Toamna veștedă și tristă are iarăși frumuseți
Ca și omul ce ajunsese ale vrăstei cărunteți.
Când din văi cu turbăciune achilonul se rădică,
Și când frunza-ngălbenită l-ai copacilor trunchi pică,
Muritorul melancolic văzând natura murind,
La al său iubit prieten departe de el gândind,
Află-o crudă mulțămire în a firei dezbracare,
Căci frumoasa primăvară înfrunta a sa-ntristare;

Însă toamna suferindă potrivită cu-al său chin
 E un leac l-a lui durere, un părtaș l-al său suspin.
 Acel șes, acea dumbravă și colnicele cernite
 Îl privesc, și de-a lui jale parcă-s și ele mâhnite.

.....

Cât iubesc printre ruine să mă primblu-adesiori,
 Monumente părăsite a căror locuitori
 Făceau lumea să răsune de-a lor fapte laudate,
 Trei lucruri iubind în viață, onor, glorie, dreptate.
 Dar pierir-acum eroii, și ai lor urmași mișei,
 Interesul au povață și-nvrăjbirea între ei! —
 Nu mai sunt! — A lor cenușă ce-n văzduh fu aruncată
 De fii corci și fără cuget cu dispreț este călcată!
 Ah! curând sosi-va vremea ticăloșii a simți
 În ce râpă egoismul are a-i prăpăstui!...

Cugetând la vechi eroii, și privind a lor morminte
 De Saturn desfigurate, îmi aduc ades aminte
 Cât de mari au fost odată, câte neamuri au învins,
 Și simt ochi-mi că se împlu de un patriotic plâns.

.....

Văd o veche monastire, sfânt azil de pocăință,
 Unde nevinovăția își aleasă locuință.
 Al aramei tristul sunet gândul meu a deșteptat,
 Spre locașul mântuirii pașii mei a îndreptat.
 În aceste ziduri sfinte unde Domnul se mărește,
 Păcătosul alinare conștiinței lui găsește;
 Aici suflate viteze, părăsind a lumii greu,
 Își petrec restul vieții laudând pre Dumnezeu.
 Gândul lor fugind din lume este numai vecinicia,
 Când îi văd, un nou preț are în ochi-mi melancolia,
 Judecând că-n lumea asta ne e dat să suferim...

Unde sunt? Unde mă aflu? — Lângă-un jalnic
 țințierim!

Ce cucernică privire! Ce icoan-înavuțită!
 Câte gânduri mângăioase pentr-o inimă rănită!
 Îns-ace nu se vede nici un falnic mausoleu,
 Care să învecinicească pomenirea vrunii reu;
 Nu, nici marmură, nici aur, nici aramă se zărește,
 Pe-a saracilor morminte numai iarbă verde crește.

Te salut, locaș cucernic sărmanului muncitor,
 Care-a fost toată viața statului folositor!
 Te salut! pentru că traiu-i pururea în asuprire,
 De abia aice află o adâncă liniștire;
 Cu respect și duiosie mă închin astui mormânt...
 Patriot a fost acesta, de folos l-al său pământ.
 Nu un trântor ce în viață numai rău știu a face
 Și din a țării lui sânge să se-ngrășe-n bună pace.

.....

Aurora se ivește vestitoarea dimineții.
 Altă zi — Luna s-ascunde — Un nou pas pe calea vieții!

1838, septemv.

CUPRINS

GELOZIE

Știi, dragă, pentru ce când te văd, mă mâhnesc?
 Știi pentru ce ades când mai mult te privesc,
 Mă vezi posomorât, și ne-ncetat oftez,
 Când tu mă-mbrățișezi, eu tac și mă-ntristez?
 Când tu credință-mi juri, și-mi dai încredințări
 De cel mai dulce-amor, răspund prin suspinări?

Știi pentru ce? — Ba nu. — Ah! trebui să ți-o spun.
Destul e de când chin în sufletu-mi adun!
În inimă-mi s-a-nfipt un ghimpe veninos,
Și pățimesc, și văd, și simt că sunt gelos!
Când îmi închipuiesc că numai Dumnezeu
Fu-n stare a crea un suflet ca al tău,
Când știi că n-a mai fost nici poate a mai fi
Ca tine pe pământ să poată a iubi,
Mă tem de orice om se-ntâmplă de-ntâlnesc
Să nu-ți zică cumva cuvântul: te iubesc!
Cunosc că mă iubești, o văd neîncetat,
Dar oare n-ai avut vrun alt amoretat?
Noaptea când toate dorm, vrodată n-ai gândit
La altul careva ce iarăși te-a iubit?
Când luna strălucind săltează pinte nori,
Ș-un grier răgușat cântă ascuns prin flori,
Nu-ți lași capul ades plecat pe mâna ta,
Ș-aminte nu-ți aduci atunci de cineva?
Vrun ideal prin somn, spune-mi, nu ai visat,
Și după acel vis cumva n-ai suspinat?
Tu-mi zici că mă iubești c-un dulce blând surâs,
Dar oare-acest cuvânt la altul nu l-ai zis?
Știi că nu pot trăi fără al tău amor,
Dar sunt gelos, gelos! și simt că o să mor!

1839, mai.

LA M***

CUPRINS

Cât e de crud, să te-aflî între ai tăi străin!

Eliad, Visul

Copilă tinerică, frumoasă ca plăcerea,
De ce voiești să aflu cumplitul meu necaz?
Ah! numai aste lacrimi îmi pot curma durerea.
Când vin ca roua dulce de-nundă-al meu obraz.

Întrebi care e chinul ce darmă-a mea junie?
De ce privirea-mi tristă se pleacă spre pământ?
Amara mea durere, ah! nime nu o știe,
Și nime nu va ști-o păn-voi intra-n mormânt.

O inimă ce simte e vrednică de jale,
Ca floarea cea plăpândă ce crește pe-un țarm sec,
A patimilor vifor uscând frunzele sale,
O lasă veștezită de-o calcă toți câți trec.

Nici ura, nici amorul, nici lumea-nșelătoare
Ce ne-nțetă m-adapă cu fiere și venin,
Nu pot să facă altă decât să mă omoare.
Dar însă... nu-s aceste ce-mping al meu suspin.

Acea care trista-mi viață-nouăază,
E un secret ce zace în inimă-mi ascuns,
Iar raza bucuriei în veci nu-l luminează,
Și dulcea mângăiere în ea nu a pătruns.

.

De n-aș fi simțit poate aș fi și eu în lume
Asemene cu alții ce au al ei favor,

Ce orbi de fumul slavei își cumpără un nume
Vânzându-și conștiința și Dumnezeuul lor.

Eu nu am fost ca dâșii, de-aceea-n suferință
Petrec, lipsit de toate plăcerile lumești,
Dar cugetul îmi spune că n-oi avea căință,
C-am fost și eu unealtă la rele omenеști.

Viața-mi negurată tu poți s-o faci senină,
Copilă tinerică, cu îngrijirea ta;
Când văd ochii tăi umezi, zâmbirea ta cea lină,
Aș vrea — de-ar fi puțință — durerea-mi a uita.

Și toate-mi par frumoase, să fiu numai cu tine,
Dumbrava, râul, câmpul, azurul cel ceresc.
Când seara luna iese, și tu ești lângă mine,
Mai mare fericire pe lume nu doresc.

Dar — nu-ntreba pricina ce darm-a mea junie,
De ce privirea-mi tristă se pleacă spre pământ;
Amara mea durere, ah, nime nu o știe,
Și nime nu v-a ști-o pân-voi intra-n mormânt!

1839, august

CUPRINS

MARȘUL LUI DRAGOȘ

(Doină)

Azi este sărbătoare!
Români, să ne grăbim,
În șes la vânătoare
Pe Dragoș să-nsoțim.

Grijiți armele voastre,
Curând să alergăm,
Din locurile noastre
Hoți, feare s-alungăm.
Doină! Doiniță!
Zână plăviță!
Vino cu noi;
Tu ne scutește,
Și ne ferește
De-orice nevoi.

Optzeci de oi despoaie,
Și prin frigări le pun;
De surle, de cimpoaie
Pădurile răsun.
Vitezii se așează
Pe lâng-un mare foc
Și Dragoș ospătează
Cu dânșii la un loc.
Doină! Doiniță!
Zână plăviță!
Vino cu noi;
Tu ne scutește,
Tu ne ferește
De-orice nevoi.

Sunt gata, stau cu toții
Să plece la izbânzi,
Ca să-ntirească hoții,
Să capete dobânzi.
Dragoș merge nainte
Pe-un cal cu ager curs,

El preste-mbrăcăminte
Poartă-o piele de urs.
Doină! Doiniță!
Zână plăviță!
Vino cu noi;
Tu ne scutește,
Și ne ferește
De-orice nevoi.

Veseli de sârg porniră
Românii mult voinici,
Ca lanțul ce înșiră
Pe-a plaiului potici.
Nevestele cu jale
Privindu-i, lăcrămând:
Îi auzeau la vale
Cum se cobor cântând:
Doină! Doiniță!
Zână plăviță!
Vino cu noi;
Tu ne scutește,
Și ne ferește
De-orice nevoi.

1848, mai

CUPRINS

DOINĂ NOUĂ

De când eram încă mic,
Doina știu, și Doina zic,
Căci românul, cât trăiește,
Tot cu Doina se mândrește.
Eu cu Doina mă plătesc

De bir și de boieresc;
Boii mei când aud Doină,
Ară țelină și moină,
Și îmi samăn cel ogor,
Cântând Doinele cu dor.
Iar de aud vreo fetiță
Cântând Doina-n poieniță,
Alerg fuga de-o gălesc,
Și de Doina îi vorbesc.
Ea m-ascultă bucuroasă,
Căci îi mândră și frumoasă,
Și-mi zice că m-a iubi,
Dacă Doina i-oi vorbi.
Vă spun drept, orice mi-ți face,
Doina știu și Doina-mi place.

CUPRINS

EU SUNT ROMÂN...

(Cântec)

Franțez, neamț, rus, ce firea te-a făcut,
Pământul tău e bine-a nu uita;
Oricui e drag locul ce l-a născut.
Eu, frații mei, oriunde-oi căuta,
Nu mai gălesc ca dulcea Românie,
De-o și hulesc câți se hrănesc în ea
Corci venitici. Dar oricum va fi, fie,
Eu sunt român, și-mi place țara mea.

Laudă mulți pe franțezul voios,
Pe mândrul rus, pe neamțul regulat,
La dâșșii, spun, că-i bine și frumos;

Dar, frații mei, eu oricât am îmblat
Pe drumuri lungi cu șine ferecate,
Nu mă-nvoiam; și vreți să știți de ce?
Pentru că-mi plac șoselele s t r i c a t e .
Eu sunt român, mi-e dragă țara mea.

Străine țări îmi place-ades să văd,
Dar sunt sătul lumea de-a colinda;
În țara mea de-acuma voi să șad;
Căci, frații mei, oriunde voi îmbla,
N-o să găsesc acea bună primire
Ce m-am deprins în țară-mi a videa;
Și în străini e rece găzduire!
Eu sunt român, mi-e dragă țara mea.

Tânăr eram și sărutam cu-amor
Căprii ochi zburdateci Dridri.
Ea mă vându! și eu voiam să mor;
Când mă-ntâlni o blondă m i l a d y .
Dragostea ei scăpă a mele zile,
Dar mă-ngheta, și mă-ncălzi abia
Dulcele-amor româncelor copile...
Eu sunt român, îmi place țara mea.

La masă beau adese vin străin,
Tocai, bordo, șampanie iubesc,
Iar mai ales prefer vinul de Rin,
Dacă nu am cotnar și odobesc;
Când însă am, deșert pline pahare,
Apoi încep să cânt vreo m a n e a ,
Și sunt tot beat cât țin zilele-amare!
Eu sunt român, mi-e dragă țara mea!

1853, august

ȘALUL NEGRU

(Traducție)

CUPRINS

La șalul cel negru mă uit în tăcere
Și sufletu-mi rece e nemângăiat,
Pentru că de jale, de chin și durere
Este sfășiat!
Eu astăzi la lume a spune voiesc,
Din care pricină cumplit pătimesc.

Când eram mai tânăr iubeam cu dulceață
O gingașă greacă cu părul frumos,
Cu negre sprincene, cu rumână față
Și trup mlădios;
Căci atunce lesne în amor credeam,
Și amărăciunea-i încă n-o știam.

Iscusita fată cu a sa iubire,
Cu-a ei cătătură ce înflăcăra,
Singurul meu bine, ș-a mea fericire
Pe lume era.
Dar statornicie este pe pământ?...
Credința e vorbă, amorul cuvânt!

Într-una din zile, poftisem la masă
Câțiva buni prieteni, cu care vorbind
Mă simțeam ferice, la greaca frumoasă
Gândul meu fiind.
Căci de zile negre grijă nu purtam;
Vro nenorocire nici macar visam.

Iat-un mârșav jidov vine și-mi șoptește:
“Greaca ta, stăpâne, ce-atât o iubești,

Te vinde pre tine și te viclenește,
Iar tu nici gândești!”
Eu îi dădui aur și îl blăstămai,
Și pe credinciosu-mi rob atunci chemăi.

Pe calul meu ager sării cu grăbire,
Și lăsându-i frâul ca vântul zburam,
Nu simțeam durere, nici compătimire,
Ca piatra eram.
O negură ochii îmi păinjini,
Și înghețul morței inima-mi slei.

Dar când casa grecei zării de departe,
Slăbi tot curajul și puterea mea;
Zbor, ajung, descalec rece ca de moarte,
Și intru la ea.

O, vai! o, turbare! o, chin nedescris!
Văz... aieva oare sau e vrun rău vis?
Văzui fărădelege, văzui pângărire!
Pe-un arman în brațe ținea strâns la sân,
Ș-a lor buzi lipite arătau simțire,
Numai prin suspin.
Iute ca un fulger paloșul am scos...
C-o cruntă lovire i-am prăvălit jos!

Apoi a lor trupuri călcând cu turbare,
Priveam a fetiței chipul cel plăcut,
Gurița-i deschisă cerea sărutare
Ș-într-acel minut.
Atunci de pe capu-i șalul am luat,
Ș-am șters în tăcere fierul sângerat.

Tot încă ții minte ruga ei duioasă,
Și cum din grumazu-i sânge gălgâia...
De-acum se sfârșiră greaca cea frumoasă,
 Ș-amoriul cu ea!
De-acum pentru mine zi senină nu-i!
Cui să-mi spun durerea? Amor s-arăt cui?

Robul luă îmbe trupurile-n spate,
Și-ndată ce-a nopței umbră se ivi,
Merse, și în apa Dunărei spumate,
 El le azvârli.
Ah! cu trupul grecei în val îngropat,
Ș-a mea bucurie s-a acufundat!

Nici minut, nici oară nu mai am de-atunce
De-amor, de odihnă, ci numai de chin,
Nu mai am ochi negri să mai sărut dulce,
 Viața mea-i suspin!
La șalul cel negru în tăcere cat,
Și tristul meu suflet e nemângăiat!

CUPRINS

PRINCESEI CATINCA CONACHI VOGORIDE

24 ianuarie 1856

Afară este vicol, austrul vâjâiește
 Și zguduie coliba sârmanului lipsit,
El tremură și geme, suspină și hulește
 Palatul de alături ce-l vede strălucit.
“Acolo — el gândește — bogatu-n desfătare
 Petrece, d-ale lumii plăceri încungiuat!
Nu vede pre săracul ce pâine macar n-are,
 El lipsei și nevoiei de ceri e condamnat!”

Așa nenorocitul cârtea, și-n desperare
 Pleca în jos privirea cu jale și cu dor,
 Când iată i s-arată un înger de-ndurare
 Ce vine cu grăbire să-i deie ajutor.
 O! multe ai șters lacrimi și multă mângăiere
 A dat nenorocirei frumosul tău îndemn!
 Fii veselă, o doamnă! căci poți s-alini durere,
 Și poți de îndurare să dai un mare semn.
 Bogatul și săracul te binecuvântează;
 Bogatul, căci ia pildă de nobile simțiri,
 Săracul, căci prin tine de chin se ușurează,
 Și scapă de a lipsei cumplite suferiri.

CUPRINS

APOLOG

Πᾶν μετρον ἀριστον

Tot timpul care oamenii
 Pe lume îl petrec,
 Preste roata Norocului
 A se sui se-ntrec;
 Iar când acum se bucură
 Că s-au urcat pe ea,
 Gândind să-și facă mendrele
 Precum nădejduia,
 Rotunda roată răpede
 Pe schițe se-nvârți,
 Și mândrul poticnindu-se,
 Cade cum nu gândi.
 Iar omul ce de rație
 Se tot călăuzi,
 Și-n toată vremea cumpăna

În orișice păzi,
Nu-i pasă dacă vifore
Pe lume s-au stârnit,
Vârtejele-ntâmplărilor
Îl află liniștit.
El știe că furtunele
Nu pot lung timp ținea,
Curând veni-va soarele
Ce le va-mprăștia.
Cunoaște jucăriile
Vicleanului Noroc,
De-a lui favoruri putrede
Râzând, își bate joc.

Acest fel traiu-i limpede
Se trece liniștit,
Și când moartea s-apropie
Îl află pregătit.

1857, iulie

IV
TEATRU

MUZA DE LA BURDUJĂNI

FARSĂ ÎNTR-UN ACT

CUPRINS

Distribuție

Persoane

Actori

Cucoana <i>CALIOPI BUSUIOC</i>	d. Millo
Șat. <i>TROHIN</i> , vameș și amoretat de c-na Caliopi	N. Teodoru
<i>DRĂGĂNESCU</i> , nepotul său	* * *
<i>TEODORINI</i> , actor român	} Teodorini
<i>BARON FLAIMUC</i>	
<i>SIGNIOR TURLUPINI</i>	
<i>KIR LACHERDOPOLOS</i>	
<i>STĂNICĂ</i> , băiet de țăran, slugă la c-na Caliopi:	P. Neculau

Scena se petrece la Burdujăni, în casa c-nei Caliopi

SCENA 1

(Teatrul înfățișează un salon)

DRĂGĂNESCU (*singur*). În sfârșit iată ziua cea mare... Of! și tare-s îngrijit! Până aici, slavă Domnului, toate merg bine. Cucoana Caliopi a primit tustrele răvașele, și a rămas încântată de dânsule. Așteaptă cu cea mai vie nerăbdare vizita pețitorilor ei; și ideea unor izbânde așa de frumoase o fac rea și amarnică cătră moșu-meu. Macar de l-ar face să se lasă de dânsa!

Când se-ntâmplă de se leagă
 Amorul de vrun bătrân,
 Să mă crezi că nu-i de șagă,
 Leagă-l de gard și-i dă fân.
 Toată mintea-și prăpădește
 Ca și bietul moșul meu;
 Stăricica-și răsipește } (bis)
 Ș-apoi îmblă teleleu. }

SCENA 2

DRĂGĂNESCU, STĂNICĂ, ș-apoi TEODORINI

STĂNICĂ. Cuconașule, te-ntreabă.

DRĂGĂNESCU. Cine?

STĂNICĂ. Unu cu straie nemțești, care zice că vine de la d-ta și nu te-o găsit.

DRĂGĂNESCU. Nu-l cunoști?

STĂNICĂ. Nu l-am văzut de când sunt.

DRĂGĂNESCU. Zi-i să intre.

STĂNICĂ (*la culise*). Poftim înuntru, domnule. (*Teodorini intră.*)DRĂGĂNESCU. Ce? tu ești, Teodorine? (*Cătră Stănică.*) Ce face cuconița?

STĂNICĂ. S-o pus la tauleță.

DRĂGĂNESCU. Bine, du-te de-ți caută de treabă. (*Stănică iese.*) Avem vreme de vorbit.

TEODORINI. Viu de la tine, mi-au spus că ești aice, ș-am venit înadins ca să-mi dai cele de pe urmă științi.

DRĂGĂNESCU. Tronc! tocma când o să ne apucăm de treabă! Ești așa de struluiibatec, încât sunt sigur c-ai uitat tot ce ț-am spus.

TEODORINI. Așa ți se pare? Ascultă dar să-ți repetez lecția mea. Tu iubești pe duduca Anica, fata unui proprietar de aice; părinții ți-au făgăduit-o, dacă moșu-tău s-a face danie ție, dar moșu-tău nu vrea să se lege, până nu s-a încredința de vrea sau ba să meargă după dânsu c-na Caliopi Busuioc, care-i făgăduiește că l-a lua de zece ani acum. Deci, ca să dezbăr cu totul pe moșu-tău, eu, Teodorini, actor român și prietinul tău, am scris trei răvașe sus-pomenitei c-ne Busuiocese, în care sub trei nume deosăbite îi cer de trei ori mâna sa, mâna aceasta ce o așteaptă moșu-tău de atâta vreme; și nădejduiesc că voi izbuti ca până în seară să alegă numita c-nă Busuiocasă macar pe unul din tustrele persoanele ce o să reprezentez, de nu pe tustrele.

DRĂGĂNESCU. Minunat! Ce vrei dar să mai știi?

TEODORINI. Vreu să știu mai lămurit, acea ce tu mi-ai spus din fugă. De pildă, ce lucru-i astă c-nă Caliopi Busuioc, care de atâta vreme face să suspine inima cea de vameș a moșu-tău?

DRĂGĂNESCU. O alcătuire de toate ridiculele trecute, prezente și viitoare, o fată bătrână și nebună care-și închipuiește că nebunește pe toți bărbații, și socoate că nu-i poți zice bună dimineață fără să-i faci o declarație de amor. Când rea și nesuferită, când simtimentală și cochetă, s-aprinde și se alintă ca o copilă brudnică, și deodată o vezi că se aruncă în disertații metafizice și în dispute literare, de n-o mai înțalege nici dracul. Toată dorința ei e s-audă vorbind de dânsa. Închipuiești-ți că se socoate poetă și muzicantă, încât bietul târgușorul nostru geme de versurile și

de sonatele ei; de aceea noi toți o numim Muza de la Burdujăni.

TEODORINI. Cum dracu moșu-tău, un om așa de rece și de flegmatic, s-a înamorat de dânsa?

DRĂGĂNESCU. O cunoaște de mult. S-a deprins văzând-o în toate zilele; ș-apoi au fost odată amândoi tineri; lumea a și vorbit multe de dânsii pe vremea aceea. Vrea pesemne să-și răscumpere păcatele tineretilor.

TEODORINI. Mai are ea niscai resturi de frumuseță?

DRĂGĂNESCU. Ce are a face? O groază, frate! orice ț-ai închipui e mai puțin decât cum e în ființă.

TEODORINI. Mări, ce spui?

DRĂGĂNESCU. Te-i încredința când îi vide-o.

TEODORINI. Planul meu e gata. Sub numele de neamț o să atac simțitatea ei, cochetăria sa sub acel de italian, și s-o fac s-o apuce năbădăicile sub acel de grec; las-pe mine, și haidem acasă la tine, trebuie să-mi fi adus costumele; și fiindcă și casa ta e chiar alături, n-a să urmeze zăbavă între vizitele mele.

DRĂGĂNESCU. Toată nădejdea mea-i la tine! (*Iese amândoi; Stănică intră.*)

SCENA 3

STĂNICĂ (*singur*). Iaca, bre! cuconașii iștia se duc, parcă se tem de cuconiță. Doamne! cât îi de amarnică azi! nimic nu-i mai place. Am închiet-o de trei ori și tot s-o rupt sferile, curgea apa de pe mine; pe urmă o trebuit s-o văruiesc din cap până în picioare, da încai acu-i albă și roșă ca o păpușă.

Parcă-i scoasă din cutie,
Zău așa-i de pupuică,
Însă geaba! n-a să fie
Niciodată frumușică.

O fetiță de la țară
N-are-atâte fefesele,
Se gătește la izvoară
Cu ghioci și viorele;
Nu ca aste târgovețe
Ce se dau hojma cu humă,
Încât seamănă-a lor fețe
Vâzdogi bătute de brumă.

Eu nu știu de ce nu-și tocmește o fată în casă? M-o luat pe mine, pentru că m-o crescut și m-o învățat carte; zice că fetele împlă după băieți, parcă băieții nu împlă după fete, hă, hă, hă! Iar să-i găsesc benghiurile, și să-i pun oglinda la soare ca să se vadă ghine. Aha! o aud cântând, pesemne s-o schimbat vântul. Dinioarea era poznă!

SCENA 4

C-na CALIOPI, STĂNICĂ

C - n a CALIOPI (*cântând*).

Azi cu o petițiune
M-adresăi cătră Amor,
Și-l rugăi cu-ncordăciune,
Să astâmpere-al meu dor.
De-a mea tristă pusăciune,
Te îndură, zeu de foc!
De nu vrei protestăciune
Să întind în orice loc.

Azi am compus versurile aceste. Cum îți par, Stănică?
STĂNICĂ. Frumos, cuconiță, tare frumos. Cam mult *ciune*
și *tăciune*.

CALIOPI. Taci, nătărăule, dacă nu *conprinzi* limba cea frumoasă, și dă-mi un scaun. (*Stănică aduce un scaun.*) Nu aice; pune-l dinaintea oglinzii, prostule! (*Se pune jos.*) Așa-i că-s bine, Stănică? ha! cum îți pare! Ce zici de pana asta care am pus-o în vârful capului, așa-i că mă prinde minunat?

STĂNICĂ (*în parte*). Parcă-i de cei care joacă pe frânghie.

CALIOPI. Ce-ai zis?

STĂNICĂ. Zic că tare bine îți șede.

CALIOPI. Așa-i? ține, caută aici în ridicol și fă-mi lectura celor trei bilete, în vreme ce eu îmi voi pune benghiurile.

STĂNICĂ. Cuconiță! D-apoi ți le-am mai cetit de vro trei ori.

CALIOPI. Nu face nimic; nu se satură cineva de ceea ce place.

STĂNICĂ. De la care să-ncep?

CALIOPI. Fie ori de la care.

STĂNICĂ. Iaca a neamțului. (*Cetește.*)

“*Cuconiță,*

Mulți prietini a mele mi-au spus că în di ganțe Moldau nu e nimic mai curios decât d-ta; și fiindcă eu vreu la mine un femeu curios, purced astăzi de la Cernoviț cu aine iudișe ailvaghan ca să aduc în fuga mare inima mea la picioarele d-tale, cu care ih habe di ere...ș.c.l.

Baron Flaimuc”

CALIOPI. Știi că-i curios om, germanul acesta? treci la al italianului, stilul lui îmi place mai mult decât a celorlalti, se *servirarisarisește* de *espresiiuni* mai alese. Cetește, zicu-ți.

STĂNICĂ (*cetește*). “Principesa mea!”

CALIOPI (*curmându-l*). Principesa mea! cât e de gentil, cât e de galant! să-ți spun drept, Stănică, inima mea simte o *neînvingibilă atășăciune* pentru amantul acesta! urmează... Principesa mea!

STĂNICĂ. Nu știi unde rămăsesem.

CALIOPI. E, gogomane, la principesa mea!

STĂNICĂ (*cetește*). “Principesa mea! De este adevărat că siete corta e grosă...” C-niță, parcă nu-i cinstit lucru ce spune el aice?

CALIOPI. Așa se pare deodată, dar, să vezi, înadins o zice; se cunoaște că-i om de gust. Zi înainte... Să vezi cum înobilează el ceea ce spune.

STĂNICĂ (*cetind*). “Că siete corta e grosa, precum m-au asigurat mai multe persoane, mă jur... Dacă va fi cu volia d-tale... să te ieu de spoză.” Spuză? ce va să zică el cu spuza?

CALIOPI. Spoză, va să zică soție, ne-nvățatule!

STĂNICĂ (*cetind*). “De când am speranță că vei fi mia, nu mai trăiesc, mor, am murit! așa, principesa animei mele!...”

CALIOPI (*curmându-l*). Auzi tu? Nu-s numai principesa simplă, sunt principesa animei lui. Ah! mă încântă!

STĂNICĂ (*cetind*). “Așa, principesa animei mele! mă dau d-tale cu totul, vei fi zeța mea...”

CALIOPI (*curmându-l*). Zeța sa! ce stil! zeța sa! un zeu mă face părtașă divinității sale! pare că văz Olimpul, tot ce este sublim și mare la poalele tronului meu... zeța mea! ah, gust ambroziune, beu nectar! asta mă-mbată!

STĂNICĂ (*cetind*). “Vei fi zeța mea, și eu îți voi fi sclav...”

CALIOPI (*curmându-l*). Eu îi voi fi zeță, și el îmi va fi sclav. Ce antiteză! o zeță și îndată un sclav! O, cât de ușoare vor fi lanțurile sale! Nu te teme, gingașe străine! Îți voi sămăna viața cu roze, toate zilele tale se vor petrece în lângori amoroase, și puterea mea va fi întrebuințată numai ca să aduci gelozie la lumea întregă. Destul, Stănică fățul meu, nu mai urma, că mă prăpădești. — Dă-mi biletele.

STĂNICĂ. Da să nu cetesc pe acel a grecului de la Galați?

CALIOPI. Fi! stilul său cade greu; persoana sa trebuie să-ți fi dând colici.

STĂNICĂ. Poate, cuconiță, mie însă îmi pare răvașul lui tare cu gust; sunt multe lucruri bune de mâncat într-însul.

CALIOPI. Cetește-l dar, oricum și aceasta este o considerațiune, adusă frumuseților mele, ș-apoi cum zice poetul:

“Cine are gust să-mi creadă că amoriul am iubit,
Nu în ranguri, nu în titluri, ce în omul iscusit”.

STĂNICĂ (*cetind*).

“Chera mu!

Eu sunt un boiar neguțitor, pentru că deși sunto sluziaris sânto și bacalis. Am auzito de d-ta că ești foarte mucalită, poznașă și bogată, și fiindcă mie-mi plac ta cabazlichia che ta grosachia, am luat cai de posta, și viu să-ți spun, că de-i voi să fii femeia mea, te fur, te duc la Galați, și-ți aștern la poale toate putinele cu icre, cu masline, toate chiupurile cu marinate și licorini, și toate cutiile cu halva și rahatlicumia, care sinto is to bacalico tu dulu sas.

Sluzearis Lacherdopulos”

CALIOPI. Ce-i drept, e deșănțată scrisoarea lui; ideea să mă fure e originală.

STĂNICĂ. Mă mir numai de un lucru, cuconiță! cum dracu s-o potrivit ei să vie tot într-o zi?

CALIOPI. Bizarerie, băiete, a micului zeu Cupidon care vrea să mă lovească prin întreite asalturi! (*S-aude bătând la ușă.*)

STĂNICĂ. S-aude bătând.

CALIOPI. Ah! atacul a să-nceapă; vezi cine-i, Stănică. (*Stănică iese.*) Caliopi, Caliopi, păzăște-te! strunește-ți inima; știi că Ț-au făcut destule pozne.

SCENA 5

C-na CALIOPI, șat.TROHIN, STĂNICĂ

STĂNICĂ. Cuconu Trohin!

CALIOPI (*în parte*). Of! nesuferita gânganie! Stănică, dă-mi degrabă colecțiunea poeziilor mele. (*Stănică îi dă caietul.*)

TROHIN. Bună dimineată, cuconiță.

CALIOPI (*cu glas moale*). Ai gând să șazi mult, arhon șatrar! am o migrenă grozavă, ș-ași vre să fiu singură.

TROHIN. Găteala d-tale nu seamănă a bolnavă; mi se pare că cine nu se simte bine nu trebuie să se strângă așa tare.

CALIOPI. Cine Ț-a spus că-s strânsă?

TROHIN. Se vede cale de-o poștă.

CALIOPI. Ai vrea poate să îmblu în habacii ca d-ta. Nu știu ce manie e asta să îmble așa încotoșmănat?

TROHIN. Așa m-am deprins de la părinți.

CALIOPI. Când te văd așa, mi se zgârcesc nervile.

TROHIN. Ce pot să-ți fac eu?

CALIOPI. Ce poți să faci? Poți să te îmbraci după modă. În locul nădragilor acelor roși, să pui un pantalon elegant, botine de glanț, un bonjur făcut după jurnal ca toată lumea bine educată, ș-atunci aș putea suferi vederea d-tale, dar în halul acesta, o ceriule! mă sparii!

TROHIN. Mă! de când te-ai făcut așa spărioasă, cucoană! Țiu minte că, într-o vreme, nu te prea spăriam.

CALIOPI. Ce vrei să zici, boierule?

TROHIN. Mă pricepi d-ta, dar vorba multă, sărăcie, spune-mi, c-niță, luatu-Ț-ai de seamă? O să sfârșim vrodată, ori ba? Destui-s zece ani de când mă porți cu vorbe. Zău m-am săturat; aș vrea să mă văd și eu pus la cale.

CALIOPI. Trebuie să se cunoască cineva, până a nu se determina a-și lega soarta.

TROHIN. Mi se pare că de douăzeci de ani am avut destulă vreme să ne cunoaștem bine.

CALIOPI (*iute*). Du-te afară, Stănică! (*Stănică iese.*) Ai niște vorbe incovenante, care sunt insuferibile. Ne cunoaștem de douăzeci de ani! aceste mai trebuia să le spui dinaintea băietului acestuia. N-ai nici o delicateță și când te pornești la hodorogit, nu te mai poate nimic opri... douăzeci de ani!

TROHIN. Dar, dar, douăzeci de ani, dacă nu mai mult.

CALIOPI. Haide, haide, zi boierule, zi ce-ți iese înainte. Douăzeci de ani! — N-oi fi niciodată femeia unui om care mă cunoaște de douăzeci de ani.

TROHIN. Bun! În sfârșit ți-ai călcat pe inimă, mai bine așa; încai să se știe; mie-mi plac lucrurile pe față; ș-apoi să-ți spun una, pentru ce gândești că vreu să mă-nsor cu d-ta? pentru că sunt singur și vine o vrâstă unde are cineva trebuință de o tovarășiță. D-ta ești cam vorbariță, cam nestâmpărată, m-aș fi luat cu d-ta și mi-ar fi trecut poate de urât... Dar să nu mai vorbim de asta. Am pus la cale să însor pe nepotul meu, lucru care-mi pare mult mai cuminte decât să te ieu pe d-ta; mă fac danie lui cu tocmeală c-a veni cu femeia lui să șadă cu mine, ș-atunci firește oi avea cu cine a-mi pitrece vremea, fără să mai am bătaie de cap.

CALIOPI. Minunat! înzăstrează-ți nepotul, însoară-l, fă ce știi cu dânsul, ce-mi pasă mie? Știi că nu-l pot suferi, un impertinent care caută toate chipurile să mă ieie în răs. Dar, firește, poftesc în casa mea să nu mai calci. Destul e de când mă comprometezi, depărtând partizile ce mi se înfățișează. În adevăr, când vede cineva pe un om că se ține litcă de poalile unei biete tinere femei, cine mai are curajul să se prezenteze? Între noi, dar, s-a sfârșit, nu mai avem nimic de-mpărțit împreună. Vezi că și eu firește știu a mă hotărî ca și d-ta de lesne. Sluga, arhon șatrar. Sluga.

TROHIN. Plecăciune, cucoană; ne-am hotărât firește a nu ne mai videa ca niște oameni ce se cunosc de douăzeci de ani, dar poate, cine știe, ți-i mai lua de seamă. (*Iese, Stănică intră.*)

SCENA 6

C-na CALIOPI, STĂNICĂ

CALIOPI. N-am să-mi mai ieu de seamă. (*Lui Stănică:*) Ian spune-mi, băiete, uimită-s?

STĂNICĂ. Unde, cuconiță?

CALIOPI. Fața nu mi-e schimbată? Figura nu mi-e tulburată, prefăcută-s?

STĂNICĂ. Zău, cuconiță, ai pus atâta zugrăveală, încât nu se mai cunoaște.

CALIOPI. Dă-mi să beau ca să mă liniștesc. (*Stănică îi dă de băut.*) Parcă s-aude nu știi cine; vezi cine-i, Stănică, întreabă numele și anonsează frumos. (*Stănică iese.*) N-oi mai auzi vorbind de vrâsta mea de-acum, slavă Domnului!

Dacă crud timpul cu-a lui ravagiuri,
Natura noastră o vestezește,
Ne rămân încă multe-avantagiuri;
Inima arde și sfârâiește.
Precum și vinul când se-nvechește
E mai puternic, mai cu plăcere,
Astfel femeia de ce iubește,
De ce tot încă amor mai cere.

SCENA 7

Cucoana CALIOPI, baron FLAIMUC, STĂNICĂ

STĂNICĂ (*anunțând*). Baron Flaimuc.

CALIOPI. Bonjour, domnule baron. (*Sculându-să, lasă să cadă basmaua.*)

FLAIMUC. Untertenigster. Fon di cuconiță ai dat jos... (*Arată basmaua.*)

CALIOPI (*luându-și basmaua*). Mersi, baron.

FLAIMUC. Se pare poate curios la cuconița vizita meu, dar zo precum Dioghenes grihișer filozof căuta un om, eu gnedige frailain, caut un baronesa pentru mine, un curios baronesa. Caut mult un curios baronesa, și acum mi se pare am găsit pe dânsul. (*Arătând cu degitul la c-na Caliopi.*)

CALIOPI (*alintându-se*). Diogen căuta un om desăvârșit.

FLAIMUC. Eu am găsit un femeie, care are tot sfârșit.

CALIOPI. Galanteria dumitale, domnule baron, mă încântă, deși mă îngrijăște că n-oi pute îndestul răspunde la opiniunea ce vă faceți de mine.

FLAIMUC. O, ia; la noi, cuconiță, femeile au obicei să se mărite ca să facă chinder; eu doresc un femeie care să facă la mine poezii zo vi der Şiller, vi der Ghete.

CALIOPI. Ghete! Şiller! ce nume înalte ai rostit, baron! Feblele mele talente cum vor răspunde la aşteptarea dumitale?

FLAIMUC. Sileşte şi poate. Aber nu trebui să gândeşti che asta opreşte pe noi de a face chinder, und chinder und poezi. Ia, main şaş!

CALIOPI. Ah! Limbagiul acesta testimonează că simţibilul amor ş-au stabilit lucrătoria înfocatelor sale darde în sânul vostru.

FLAIMUC. Frumos, aber ferşteeh niht. — Câţi ani ai la dumneta?

CALIOPI. Douăzeci.

FLAIMUC. Tânăr, pre tânăr... Saperment! asta supăr mult la mine... Atâta tot?

CALIOPI. Nu ştii, baron, că o femeie asupra vrâstei niciodată nu-şi sloboade cel pe urmă cuvânt.

FLAIMUC. Sloboade, sloboade, ih bite.

CALIOPI. Trebuie dar să mă mărturisesc ca unui duhovnic; am douăzeci şi trei.

FLAIMUC. Zer venig. Nu se poate să faci treizeci?

CALIOPI. Doamne fereşte, baron, nu se poate. Pune douăzeci şi cinci, şi să nu mai fie vorbă.

FLAIMUC. Fie, finf und ţvanţig... Când îi fi baronesa mea, îi spune mai mult la mine.

CALIOPI. Cu neputinţă. Eu sunt pân-acuma o iederă fragilă, neavând stejar de care să mă sprijinesc.

FLAIMUC. Eu oi fi der stejar şi ne-om sprijini ale baide. Când nunta?

CALIOPI. Ah, ce grabă! Dă vreme sfieiei mele să se gândească pân-a nu răspunde.

FLAIMUC. A! zi zind bolnava de sfială? O!... până mâini trece, aşă-i?

CALIOPI. O! cât ești de grabnic.

FLAIMUC. O, ia, trebuie, până mâini să treacă sfiala; ș-apoi du bist maine, ih bin daine, om cânta, om sări, om juca.— Apropo, danțen-zi?

CALIOPI. Ceva.

FLAIMUC. O, himel! (*Baron Flaimuc ia pe cucoana Caliopei și face un tur de valț. Orhestru cântă: O du liber Augustin. Baronul și cucoana Caliopei fac o promenadă cu trei pași cu mare flegmă. Trecând pe lângă rampă, c-na Caliopei strigă la orhestru: Plus vite. Orhestra joacă repede, baronul face un tur iute și cu multe grimase cu c-na Caliopei, până ce ea, obosită cade pe un jâlț.*)

FLAIMUC. Țum viderzeen, maine libe; dain pur tujur.

CALIOPI (*abia răsufându-se*). Ah! ah! Adio, baronașul meu! (*Baronul iese.*)

SCENA 8

C-na CALIOPI, STĂNICĂ

(Cucoana Caliopei se scoală și-și face vânt cu evantaiul.)

STĂNICĂ. Ăra! cuconiță! Da ce fel de ibovnic îi aista! Nici te-o luat încă și te-o pus la joc; știi că-i poznaș? Eu de-aș fi femeie, nu l-aș lua, Doamne apără.

CALIOPI. N-ai luat seama, Stănică, că n-au conferit nimic despre figura mea?

STĂNICĂ. Eu nu mai știu, pesemne are orbu găinilor. Hi, hi hi! au fost degeaba toată boiala. Hi, hi, hi!

CALIOPI. Ah! dragul meu Stănică! cât e de tânguibilă o jună femeie, când urmează a-și decida soarta! Dacă și ceilalți doi or fi tot așa, o să fiu sălilită să mă-ntorc la șatrarul, de care însă mă cotorosisem din toată inima.

STĂNICĂ. Te-ai cotorosit de cuconu Trohin? Zău, bine ai făcut, cuconiță. Dacă este să am stăpân, mai bine pe cuconu baron; el mai tare-mi place.

CALIOPI. N-ai grijă, băiete, n-a fi nici unul, nici altul. Nu; am o presimțire și inima-mi spune că scumpul meu Turlupini va lua mărul.

STĂNICĂ. Eu socot, cuconiță, c-ar fi bine dumneta să nu-i dai nici măr, nici pară, pân-nu-i videa și pe greul cel cu putinile și cu chiupurile... Acela are multe lucruri bune.

CALIOPI. Nu te teme.

STĂNICĂ. Vezi dumneta, cuconiță, că nu știi cum dumneta nu te prea ții; ce nevoie era să joci ștair cu neamțul, și să-i zici baronașul dumitale?

CALIOPI. Asta nu va să zică nimică. Trebuia să-i dau o idee bună de mine, ca să nu-l las să se răcească.

Amorul glumește,
Jucării iubește,
Deci trebui strunit,
Menajarisit.

De-l slobozi pre tare,
Dai de supărare,
Deci trebui strunit,
Menajarisit.

De-l ții în respect
Îi făr-de efect,
Deci trebui strunit,
Menajarisit.

SCENA 9

Cei din urmă, TURLUPINI

TURLUPINI (*iute*). Intru fără a mă anunța, adorabila mea, așa de mare impaciență am de a-ți cădea la picioare. (*Schimbând tonul.*) Ma mă înselo cu bună seamă, madamigelă; voi nu sunteți

persoana che io caut; nu sămănați după vrâstă să fiți damigela de măritat.

CALIOPI. Ce înțelegi cu vrâsta, domnule?

TURLUPINI. Este foarte giovine, foarte teneră.

CALIOPI. E! când are cineva șeptesprezece ani, nu-i așa tânăr. *(Se alintă.)*

TURLUPINI. A, minunat! sono trasportato, incantato!

CALIOPI *(încet lui Stănică)*. Așa-i c-aveam dreptate, Stănică; vezi cât e de amabil?

TURLUPINI. Che ochi! che gura! che figura! ia să văd dinții?*(Cucoana Caliopei își arată dinții.)* O, perle di Oriento! non dubito che la siniorina salta, joaca, danța, canta.*(Rugându-o.)* O, la sua voce!

CALIOPI. Sunt cam răgușită, sinior!

TURLUPINI. Nu-i nimică, cvalche coza, una barcarola, una arieta italiana.

CALIOPI. Trebuie să mă supun.

TURLUPINI. Faciamo una șena dramatica e tragica.

TURLUPINI

Che mi servi che sei bella,

Se non m'ami, o, crudella!

Sveniro quel nero cor.

Che tradissi il mio amor.

CALIOPI

Pietà, Signore, chiedo.

TURLUPINI

Inumana, non ti credo.

CALIOPI

Son un'povera donzella.

TURLUPINI

Ma sei cruda, infidella!

CALIOPI

Sventurata, a ! son io!

TURLUPINI

Tu tradisti l'amor mio.
Sveniro quel nero cor,
Che tradissi il mio amor!
(Aice o ucide cu evântaliul ei.)

CALIOPI. Ai nu mă... că mă gădil...

TURLUPINI. Crudela! aş vrea să te pap, să te mânânc, să te înghit.

CALIOPI. O, sinior! tare eşti aprins!

TURLUPINI. Che delicioasă petrecere o să avem. Te-oi adora, mi-i adora, ne-om adora, ş-apoi om sări, om juca, om cânta...

CALIOPI (cu nevinovăţie). Numai atâta o să facem, siniore?

TURLUPINI. Aste sono numai bagatele... îi videa, te-i mira... Ma che băiet este acesta? ți-i ficior, ți-i frate, ți-i văr? fie oriche, carrisima, zi-i să iasă afară; prezența lui mă supără.

CALIOPI (cu frică). Ba, ba, să nu te duci Stănică, să nu cumva să te duci. Dar ce vrei de la mine, siniore? mă faci să tremur. O, ceriule! ce amor!

TURLUPINI. Numai dumneta poți inspira asemenea amor; și, zeița mea, te ador; (Cade în genunchi și se scoală îndată) ma voi?

CALIOPI. În adevăr nu știu ce să răspund.

TURLUPINI. Che? nu vrei să te marita con il sinior Turlupini?

CALIOPI. Nu zic asta.

TURLUPINI. Apoi che zici, per dio! răspunde; mă faci să sufăr un milion de morți, nu știi che...

A! când soția vei fi
Lui sinior Turlupini,
Vom dănța și vom cânta,
Vom dormi și vom mânca
Parmezan cu macaroane,
Și confete și bomboane.

A! când soția vei fi
 Lui sinior Turlupini,
 Ne-om duce la opera,
 Ne-ncetat ne-om adora,
 Și vom merge la primblare
 Câte pe-un catâr călare.

A! când soția vei fi etc.

CALIOPI. Știu, sinior, dar sunt îngrijită. N-am mai văzut om ca dumneta.

TURLUPINI. Pricina este că tuti li omeni sono di gheața, e io sono di foco. Răspunde-mi, cara, mă iubești? m'ami?

CALIOPI (*c-o oftare*). Poate să te vadă cineva fără să te iubească, când nutrește în piept un tezaur de amor?

TURLUPINI. O, grație! Mile grație! S-a ridicat un mare greu de pe sufletul meu... Acum, cara mia spoză, dă-mi o idee de inima dumitale. Sunt eu cel întâi care a făcut-o să palpite?

CALIOPI. Mai ai îndoială?

TURLUPINI. Ma nime altul nu te-a curtenit?... nu răspunzi! (*Cu furie.*) Corpo din Baco, cine-i obraznicul acela?

CALIOPI. Vameșul de aici.

TURLUPINI. Spusu-i-ai să nu-ndrăznească să gândească?

CALIOPI. Da.

TURLUPINI. Mai spune-i o dată; scrie-i dinaintea mea, te rog.

CALIOPI. Îi de prisos, sinior, l-am înlăturat.

TURLUPINI. Molto bene. Mă duc subito, să-mi trimit caii, caleasca, oamenii...

CALIOPI. Dar mai îngăduie, mai avem treabă.

TURLUPINI. Che a fost mai greu, e fato.

CALIOPI. Nu cred.

TURLUPINI. Ha, ha, ha! Bagatele! Adio, adio! Vengo subito.
 (*Iese.*)

SCENA 10

Cucoana CALIOPI, STĂNICĂ

STĂNICĂ. Așa-i că-i gata ș-aista, cuconiță?

CALIOPI. Nu știu, fătul meu, dar grăbirea lui care-i arată
amorul m-a subjugat...

STĂNICĂ. Rămâne bietul grec cu putinile!

Zău, cuconiță, pacatu mare!
 Eu văd că grecul aista are
 Lucruri plăcute, bune bucate,
 Tot cam sărate și chipărate,
 Știu că stomahul mi-ar fi tot plin } (bis)
 Dacă bacalul mi-ar fi stăpîn.

Zău cuconiță, ie-l, mă ascultă,
 Făr-a mai face vorbă-așa multă,
 Toate sunt bune cînd omul are
 În toată vremea de-ajuns mîncare.
 Știu că stomahul mi-ar fi tot plin } (bis)
 Dacă bacalul mi-ar fi stăpîn.

CALIOPI. Să videm. Încă n-am luat nici o deciziune.

STĂNICĂ. Parcă m-aș apuca că domnul Pirlipipi a să-mi hie
stăpîn.CALIOPI. Dar ia spune drept, Stănică; ce foc; ce limbuție!
Eram nătăroaică pe lângă dânsul. Cum ț-am părut ?STĂNICĂ. Ca totdeauna. Da n-ai auzit, cuconiță, că mă
socotea că ți-s ficior.CALIOPI. Sărmanul! știa el ce mai zice? Amorul îi învârtise
capul.STĂNICĂ. Pesemne și a dumitale cap era învârtit, dacă ziceai
că ești de șeptesprezece ani?

CALIOPI. Mă rog, de unde ai luat să ștezi în casă când am musafiri? Unde ai mai văzut o slugă să șadă înfipt ca un par în odaia stăpână-sa, când nu-i singură?

STĂNICĂ. Zău cuconiță, mi s-a părut că am făcut eu bine. De nu mă-ntâmplam în casă, Domnul știe ce pățeai cu domnul Pirlipipi; cum începușă... zău...

CALIOPI. Gândeai că mă temeam? cât ești de prost! Așa au trebuit să mă fac, c-așa-i moda.

STĂNICĂ. S-aude nu știi cine... îmi pare că-i grecu... să șad în odaie?

CALIOPI. Ba.

STĂNICĂ (*iese puțin și apoi intră de anunțată*). Cuconul sulgerul Lacherdopulu de la Galați. (*Iese.*)

SCENA 11

Cucoana CALIOPI, sulgerul LACHERDOPULOS

LACHERDOPULOS. Calimera, che calos orisa! știi, chera mu, că-i departe de la noi și pân-la voi? de la un capăt de țară la altul.

CALIOPI. Vii de la Galați, domnule?

LACHERDOPULOS. Chiar din politia Galații; da să vorbim de treaba noastră. Ai primit revasul meu? Cum ti se pare? Ha, ha, ha, ai văzut că eu vreu să mă însor c-o femeie cu duh și cu parale, ca s-arăt gălățenilor că știi alege. Am auzit-o che joci și Chera Marghiola; me tin adian sas. (*O ia la joc și cântă amândoi.*)

LACHERDOPULOS.

Ah, chera Marghiola,

De țe ai spart ola?

CALIOPI.

Dac-am spart-o ti che ti,

Chi o horos cala crati.

LACHERDOPULOS

Ah, chera Marghiola,
Scoate-mă din bola.

CALIOPI

De ești bolnav ti che ti,
Chi o horos cala crati.

LACHERDOPULOS

Ah, chera Marghiola.
Amu nebuneala.

CALIOPI

De ești nebun ti che ti,
Chi o horos cala crati.

LACHERDOPULOS. Paraxeno pragma! sunt lucruri care se înțeleg foarte lesne. Paradigmatos harin, eu aș pute gâci câte oca tragi dumneta. (*Râde.*) He, he, he, nici n-am trebuință să întreb de ești tânără și frumoasă, pentru că m-ar râde oamenii. (*Râde.*) He, he, he, dar de ai pnevma, asta n-o pot cunoaște.

CALIOPI. Când nu-i cineva gogoman, poate lesne cunoaște.

LACHERDOPULOS. Iaca ce mi am zis ego. Duduca asta se vede că are duh, de vreme ce i-a mers buhu de la Burduzani până la Galați... Zice parimia: de n-ar fi foc n-ar fi fum; dar iar bine că Ț-a rămas macar atâta, după ce le-ai prapădit pe celelalte. Ma, ia spune-mi, mă rog, ce te-ai împopoțonat așa? duhul ce ai ar trebui să-ți arâte că nu te prinde diolu.

CALIOPI. De unde vezi că m-am împopoțonat? sunt de abia îmbrăcată, sunt în neglijie, în cel mai mare neglijie.

LACHERDOPULOS. Ma cum te îmbraci dar când ești gătită?

CALIOPI. Ca muzele, domnule sulger, ca muzele, fără șemi-zetă, cu brațele, spatele ș-aista (*arătând pieptul*) goale.

LACHERDOPULOS. More, să nu faci mascalicurii de aste când îi fi la noi.

CALIOPI. Mascalicurii! nu te teme că n-am de gând să fac nici de-aieste, nici de altele.

LACHERDOPULOS. Vezi că gălățenii noștri sunt în stare să creadă că ești nebună.

CALIOPI. Nebună! Auzi, nebună!

LACHERDOPULOS. Contos psalmos, aleluia; eu am spus la tot Galațul că ești un ipochimen deosebit; te așteaptă dar; îi să fii ca o didascalos a politiei, să le arăți ta marafetia, ta cabazlichia care știi; să-i înveți să facă stihus, che ta lipa... che ta lipa...

CALIOPI. Le-oi arăta cum trebuie să primească niște obraznici ca dumneta.

LACHERDOPULOS. Pola cala, arată-le tot ce vrei, numai nu le-arăta ce mi-ai arătat mie. (*Arată pieptul.*)

CALIOPI (*mânioasă*). Mă rog, mult îi să mă scoți din răbdare?

LACHERDOPULOS. Te grăbești să te măriți? He, he, he, agali, agali. Te-i face sulzereasa n-ai habar. (*Râde.*) He, he, he, cum se uită la mine! se cunoaște c-odinioară a fost ceva. Fost-ai, leleo, când ai fost, he, he, he!

CALIOPI (*furioasă*). Stănică! Stănică! Stănică!

SCENA 12

Cei din urmă, STĂNICĂ

STĂNICĂ. Ei! ce este, cuconiță?

CALIOPI. Dă-l pe dumnealui afară.

LACHERDOPULOS (*cătră Stănică*). Nu te apropia, catergari! (*Cătră cucoana Caliopi:*) Ti ine, chera mu? Îți vorbesc creștinește și-mi răspunzi alantala. Bre ti musa! more a me sto calo! tetia mutra gălesc eu și la Galați. (*Iese.*)

CALIOPI. A! (*Cade pe un scaun.*) A! mor!

SCENA 13

Cucoana CALIOPİ, STĂNICĂ

STĂNICĂ (*în sine*). O! ce păcat; cuconița n-a să-l iee nici pe aista, ș-aista tare-mi vine mie la socoteală. Cine știe! se vede că n-o știut cum s-o ieie, de s-o mânia pe dânsul. Cu cuconița nu trebuie multe marafeturi. (*Uitându-se la cucoana Caliopi care seamănă lășinată.*) Cuconiță, n-auzi, cuconiță, cuconiță hăi! pesemne Ț-o făcut ceva omul aista? Iaca, dacă eram eu în casă, nu-l lăsam.

CALIOPİ (*sculându-se iute*). Dă-mi un pahar de vin curat. A! îmi vine leșin; zi să-mi facă degrabă niște pârjoale.

STĂNICĂ (*se duce pân-la culise și strigă*). Condurache! cuconiței nu-i e pre bine, fă degrabă niște pârjoale. (*Gătind de băut, în parte:*) Asta-i bun, când o văd că cere vin curat și pârjoale, știu că n-are nimic.

SCENA 14

Cei din urmă, TEODORINI

TEODORINI (*văzând-o bând, cu accent nemțesc*). Das ist gut, face bun di baronesa.

CALIOPİ. Ce poștești dumneta?

TEODORINI (*accent italian*). Per che, principesa mia, non conoști pe il sinior Turlupini?

CALIOPİ. Dumneta?

TEODORINI (*accent grecesc*). O arhon satraris, o vamesis m-a poftit să-ți dau răvăselul ațesta. (*Îi dă un răvaș.*)

CALIOPİ. Stănică, ce însemnează asta?

TEODORINI (*accent firesc*). Cuconiță, am venit să-mi cer iertăciune. Pentru ca să-ți plac, aș fi dorit să mă fac în patru, dar nu m-am putut împărți decât în trei și îmi pare foarte rău. Am cinste a mă recomanda, că eu sunt baron Flaimuc, sinior Turlupini, și sulgerul Lacherdopulos, totodată și slugulița matală. (*Fuge.*)

SCENA 15

C-na CALIOP, STĂNICĂ

CALIOP. Așa-i că tu n-ai fi ghâcit că-i tot o persoană? Eu m-am priceput îndată că trebuie să fie o glumă a șatrului. Însă să vedem ce-mi scrie. (*Cetește:*)

“Cuconiță!

Așa precum singură ai hotărât, că între noi s-au sfârșit, apoi am sfârșit și eu căsătoria nepotului meu, căruia mă și fac danie; prin urmare aceasta firește mă împiedică de a fi ca pân-acum, a dumitale plecată slugă ș.c.l.”

STĂNICĂ. Așa-i, cuconiță, că asta n-ai ghâcit-o? Știi că tare seamănă că-i să rămâi fată?

CALIOP. Pușche-ți pe limbă, prostule! Dă-mi colecțiunea de poezii.

STĂNICĂ. Iacătă-o. (*I-o dă.*)

CALIOP (*cătră public*). Să vă cetesc o elegie de-a mele? Ba mai bine să vă cânt un cântic.

Când o fată tot alege,
Ea adeseori culege,
Însă, ah! ce desperare,
Când și ce culege n-are!
Apolon o părăsește,
Dorul o îmbătrânește;
Din a lumii visuri goale
Se deșteaptă cu ...

STĂNICĂ (*aducând un talger cu pârhoale*). Pârhoale!

CALIOP (*mâncând*). Ah! în ce oribilă pusăciune se găsește o jună femeie când trebuie să dispuie... de inima sa, și se vede nevoită a face o transacțiune... cu sentementul onorului! (*În vreme ce ea mânâncă și vorbește, intră șatrul T rohin, Drăgănescu cu*

mireasa, Teodorini, tineri, dame etc. și formează o horă împrejurul cucoanei Caliopei cântând:)

Să trăiască! să trăiască!
Muza de la Burdujeni,
Buhul ei să se vestească,
De la Iași la Botoșeni.

CALIOPI (*uimită, cu talgerul de pârhoale în mână*). Ce va să zică? Ce ghet apan? domnilor, lasați-mă! (*Vre să iasă din cercul horei, care cântă iar.*)

Să trăiască, să trăiască etc.

(Perdeaua cade)

Notă

Noi am fost zis — nu ne mai aducem aminte unde — că sunt mulți care schingiuesc și sfâșie frumoasa noastră limbă, și în loc de creatori se fac croitori, și croitori răi.

Asta ne-a îndemnat a compune această mică comedie, crezând că facem un bine arătând ridicolul unor asemenea neologiști.

Publicul ne-a înțeles, și ne-a răspuns prin aplauzele sale, din care însă partea cea mai mare se cuvine jocului artiștilor noștri.

În adevăr, d. Teodorini e atât de bufon în întreita sa rolă, d. P. Nicolau atât de prostălău în Stănică, încât și nevrând te fac să bufnești de râs.

Cât pentru d. *Millo*, directorul Teatrului Național, noi credeam că după Nișorescu, Kir Gaitanis și Baba Hârca, nu mai are cum fi mai comic; dar ne-am amăgit, căci originalitatea cu care a creat rola Muzei ne face a gândi că d-sa are o zână veselă care-l însuflă de ne vrăjește; și că de la îndoitul său talent de autor și actor, sau mai bine zicând de la iscusita sa pană și minunatul său joc, teatrul are încă mult a aștepta.

V
NEGRU PE ALB

Scrisori la un prieten

SCRISOAREA I (Primblare)

Mai 1837

După ce trece Podul Iloaei — mișeniță de judani stremțoși și puturoși — călătorul respiră mai ușor mergând prin bogate fânațe și mănoase semănături, întovărășit de melodioasa cântare a cres-toasei ciocârliei și a fricoasei prepelițe, pre care o precurmă din când în când cristeiul cu răgușitul glas. El s-ar lasa bucuros la o dulce reverie, dacă pocnetele biciușcei postilionului și prozaicele lui răcnete nu l-ar turbura. Dar iacă te apropii de Târgul-Frumos! Să nu te luneci a judeca după nume și lucrul! câte lucruri și câți oameni își ascund nimiccia sub pompoase numiri!

Acest târg a fost odată rezidință domnească; acum însă nici o urmă de antichitate în el nu se mai vede, decât numai o biserică făcută de Ștefan Marele; pe urmă ajunse a fi capitalie de ținut, iar acum nici aceea nu este. Târgul-Frumos de ce merge, se face urât.

Nu departe de aici, sunt apele minerale de Strungă, de însemnător folos la felurite boale; ele sunt însă neîngrijite. Pătimașul nu numai că nu găsește îndemânările trebuitoare, dar e nevoit să-și facă și casă de locuit; pentru aceasta, mulți părăsesc de a-și căuta lecuirea în patria lor, și sunt siliți a cheltui sume însemnătoare ca să se ducă să găsească asemenea ape la Mehadia sau la Baden. În campania trecută mulți din bolnavii ruși s-au vindecat aici.

Aproape de Târgul-Frumos sunt încântătoarele domene a Ruginioasei. Călătorul primind aici ospitalitate, uită necazele unui supărător drum. El pare că se trezește transportat ca prin un

farmec în un castel descris de Walter Scott, unde găsește pe lângă mărirea feodalității, gospodăria Poloniei și eleganța Franței; și dacă vechii noștri boieri — sprijeni a patriei și a tronului — ar fi avut idee de arta heraldică, negreșit n-ar fi uitat a scrie pe scutul lor deviza vechii Engliteri *Dieu et mon droit*. Dar să ne întoarcem la drumul nostru. Vezi într-aceia vale frumoasă — adevărat peizaj a Elveției — acel palat gotic, împregiurat de modeste case țărănești? Acolo sunt Miclăușenii. O cucerie sfântă te cuprinde privind cea bisericuță cungiurată de morminte îmbrăcate de răcoroasa pajiște. Crucele aste de lemn umbrite de salcii pletoase vorbesc mai mult inimii decât mărețele mausolee de bronz și marmoră ce arată lumii deșertăciunea oamenilor. Toate vestesc aici liniștea sufletului și dulceața vieții câmpăști.

Să ne oprim aici în deal, ca să ne uităm puțin la acea frumoasă casă de pe culme, ce se pare zidită de mâna zânelor. Acolo este Șcheea.

Pe șesul acesta s-au înfrânt ambițioasele planuri a ungurenitului român Matias Corvin, cărui de i-ar fi lipsit ambiția, după talentele și virtuțile lui, istoria pe dreptul l-ar pune în rândul lui Tit, ce numea pierdută ziua în care nu i se înfățoșă prilej să facă vreun bine. Nu știu însă de ce privirea se ostenește a se uita mult la această prea regulată arhitectură; poate pentru că lucrările nouă n-au acel grandios ce se vede în toate lucrurile bătrâne. Aici pe vale curge Siretul; mai încolo, pe un pestrîț prundiș se leagănă trândava Moldovă. Întocma ca o cochetă, după ce face multe cotituri, în sfârșit lângă Roman, vine de saruncă în brațele Siretului, amorezului ei.

Drumul mare este prin mijlocul a câteva sate de unguri, aduși și locuiți aice de domnii români în vremea necurmatelor bătălii ce aveau cu rigatul Ungariei, căci țara pustiindu-se adese de năpădirile dușmănești, domnii o împoporau cu prinșii ce luau de la vecinii lor. Colonii de aceste sunt și în Besarabia, unde multe sate sunt locuite și până astăzi cu ruși (malorosiani).

În vremea aceasta am ajuns la Roman, dar trebui să ne coborâm din trăsură, și n-ar fi nici o greșală dacă am merge pe jos până la gazdă, căci prin bortele șoselei de pe ulița Romanului, suntem în risc să ne prăvălim, și să ne rupem gâtul.

Politia Romanului întemeiată de romani și numită *Praetoria Augusta* și mai apoi *Forum Romanorum*, este catedrală episcopală și capitală de ținut. Biserica episcopiei nu se deosebește prin altă decât prin o clopotniță de mulți ani începută și tot nesfârșită. Nimic mai frumos decât situația acestui târg pe un vesel podiș îmbrățoșat de Siret și Moldova, și nimic mai urât și mai trist decât casele lui. Un lanț de dughene le lemn, mucedu de vechie, cu lungi și spânzurate streșine, în care pentru toată marfa un rufos judan întinde traiste, frânghii și băuturi, alcătuesc una și singura uliță a Romanului. Odată însă acest târg a fost mai locuit, cum se cunoaște din multe case ce sunt acum pustii.

Aproape de Roman, pe moșia Gâdinții, se mai văd încă urme din risipurile cetății Smeredava. Dar iacă am venit la Moldova. Vornicul Ureche zise că numele țării vine de la ea și de la căpauca lui Dragoș; greșăște însă bunul bătrân în astă închipuire ce și-a făcut-o singur. Țara fu numită pentru frumuseța ei de romani *Molis Dacia* sau *Molis Davia*, și râul și-a luat nume de la țară. Aici iar pedestri trebui să trecem podul, dacă vrem să scăpăm întregi, căci podelele joacă ca tușele clavirului.

Negura de neplăcere ce îți dă înăuntrul Romanului se împrăstie îndată ce ai ieșit din el. Drumul de ce merge se face mai vesel și mai pitoresc. Culmele aste îmbrăcate cu rădiuri umbroase, satele aste cu așezările mândre, munții azurii ce se privesc în depărtare, vegetația astă vie, toate te fac să uiți urâtul târgurilor. Satul prin care trecem este Bozienii; dincolo în stânga sunt Budeștii. Toate sunt frumoase în ținuturile Romanul și Neamțul ce se par o grădină. Natura pe toate le-a înzestrat deopotrivă; le deosebește numai gustul proprietarului.

Să nu trecem cu nebagare-n seamă pe lângă Bălănești. În iazul acesta, precum odinioară în fântâna Ipocreni, ades se scaldă Muzele¹.

Mergând înainte nu te poți opri de a privi cu răpireastă încântătoare vale ce se desfășură dinainte-ți ca un covor. Vezi cel pârâu care o despică în lung și seamănă de departe cu o cordea albă? Se numește Cracău. Artistul ar zugrăvi *con amore* acele sate vesele împregiurate de grădini ce se prelungesc pe ambe malurile lui, și acest întreit șir de munți ce se întind în amfiteatru pe orizon, tufoși și creți ca freza unei marचेze din veacul XIV, deasupra cărora în depărtare domnește Pionul, spărgând norii cu pleșuvul său creștet.

Iacă intrăm într-o văgăună ce pe ce merge se strâmtează. Vezi cele căsuțe grămădite sub poalele stâncșilor munți? Ia-ți pălăria și te pleacă; acesta e târgul Petrii! Râulețul care l-am trecut de vro trei ori, călcându-l în picioare cu dispreț, profund de o palmă și abia zuzuind pe prundiș, cutremură-te, căci e Huejdul! Când Carpații se mânia pe petreni și le trimit nori ca să-și verse ploaie piste târgul lor, Huejdul acest lin și ticit, râulețul acest nensemnat se îmflă, prăvale orice-i iasă nainte, și furios sparge, trage, îneacă și după ce își răzbună de cei ce nu-l bagau în seamă, merge spumegând de se pierde în alte ape, agerul pârâu!

Bisericaastă roșie este iar de Ștefan înălțată în cinstea Mergătorului înainte. Îndată ce câștiga o izbândă asupra neprietinilor, el nu lipsea a ridica și un monument în care să se mărească Dumnezeu războaielor și a îndurărilor; pentru aceasta în rar târg a Moldaviei nu vei găsi vreo urmă de a lui; și în vreme ce pomenirea multor urmași ai săi cu sunet a pierit, lucrările eroului român după trei veacuri și jumătate stau încă întregi în Moldavia ca și numele lui în inimi române.

Mai la vale este altă bisericuță făcută de eteriști; singură urmă ce a mai rămas din vestita Eterie! După fuga lui Ipsilanti și a ce-

¹ Pe atunci locuia acolo prietinel nostru fabulist A. Donici.

lorlalte căpitenii, Iordache Olimpioti intrând în Carpați veni cu puțini bravi la Peatră și făcu astă biserică; apoi statornic în cugetul său, merse de se îngropă pentru relege și patrie sub zidurile Secului.

Poziția Petrii e foarte poetică. Ea stă între doi ascuțiți munțișori. Cest mai nalt se numește Petricica, celalalt Cozla. Amândoi stau falnici și amenințatori deasupra ei, scaldându-și picioarele în apele Huejdului ce șerpuiește în vale, în vreme ce pe malurile lui, juna română culege *nu mă uita* ca să facă un buchet pentru amorezul ei.

Muntele e lasat pentru poet, și poetul pentru munte. Aici privind maiestatea naturii, el se inspiră de a cânta amorul și gloria, nu în zgomotul orașelor unde câte o privighitoare pribagă, în alee trase cu sfoara, sloboade niște sonuri tânjitoare și regulate ca muzica din califul de Bagdat.

Osian cânta între zăpezile Nordului, sub un cer brumos și posomorât.

Vale e me ama.

CUPRINS

SCRISOAREA II

(Rețetă)

April 1838

Una din cele mai mari supărări a traiului din provincie este curiozitatea care un iașan deșteaptă, când, din nenorocire, vro nevoie îl silește a ieși în ținut. Abia apucă a se coborî din trăsură, și gloata curioșilor încungiură pre postilion.

— Cu cine ai venit?

— C-un boier. (Pentru postilion tot ce nu e țaran este boier.)

— Cum îl cheamă?

— Nu știu.

— De unde vine?

— De la posta din urmă. Și râzând că l-a pâcâlit, postilionul lasă pre curios să caute pre alții, ca să-i deie mai lămurit răspuns.

În vremea aceasta, locuitorul capitalei se culcă și doarme fără să știe ce revoluție a făcut venirea lui. Dar târgul fierbe până seara, când toți provincialii se adună și se așează la preferanț. Nu e vorbă decât de noul venit; șoșotesc, vorbesc, născocesc, alcătuiesc.

— Oare însurat e? — Tânăr e? — Bătrân e? — Ce caută? ce vrea? la ce a venit? — Știe franțuzește? — Cum îl cheamă? — Ce familie? — A să șeadă aici? — Știe contradanțul cel nou?— și.... și... Îi vine cuiva, auzindu-i, să crăpe de necaz.

Măi dăunăzi vorbeam c-un june prieten de astă supărăcioasă boală de ținut, ce asuprește pre bieții iașeni.

— Eu am aflat o rețetă, îmi răspunse, cu care am scăpat. Am avut trebuință, sunt acum vro trei luni, să mă duc până la târgul... Cum am ajuns, a doua zi am dat un prânz mare, la care am invitat pre toți magnații târgului, mari, mijlocii și mici; barbați, femei, babe, fete ș.a.

S-au cam mirat de astă poftă, dar au venit cu toții. Am mâncat, am băut, și când am văzut că erau gata a se duce, i-am rugat să mai îngăduie puțin, și suindu-mă în picioare pe un scaun, le-am făcut acest cuvânt:

“Boieri, cucoane și cuconițe!

“Eu sunt de la Iași;

“Șed în casă cu chirie în mahalaua Păcurarii.

“Trăiesc din venitul unii moșioare ce am.

“Mă numesc B.B.

“Am venit aici ca să scap de tina și de pulberea Iașilor, și o să șed vro lună.

“Sunt trei ani de când a murit tatăl meu, și șapte de când a murit maică-mea.

“Am o soră măritată în Bucovina, care trăiește foarte bine cu bărbatu-său ce ține moșii cu anul, și are velniță cu mașină, și un unchi la București, care șede pe Podul Mogoșoaiei n.751.

“Sunt holtei, și n-am gând să mă-nsor.

“După slujbă nu îmblu.

“Nu-mi bat capul de politică, și n-am nici o opinie.

“Nu sunt nici bun, nici rău. La biserică merg rar. Nici fac, nici primesc vizite. Vorbesc puțin. Nu știu nici mazurcă, nici valț. Nu joc nici stos, nici vist, nici preferanț.

“Obicinuiesc a mă culca la șapte, și a mă scula la unsprezece ceasuri.

“Mă bărbieresc de trei ori pe săptămână.

“Iarna port pieptar de flanelă și galoși blăniți.

“Am două frace, trei surtuțe și patru părechi pantaloni.

“Boieri, cucoane și cuconițe!

“Vă rog să nu bănuiți că vi le spun aceste, fiind chiar în interesul domniilor-voastre ca să nu vă mai osteniți a le afla. — Mă închin cu plecăciune!”

Ideea acestui june pârându-mi originală și nimerită, o împărtășesc d-tale, ca una ce poate să-ți slujească și pe acolo.

Adio!

CUPRINS

SCRISOAREA III (Vandalism)

Ianuarie 1838

Imperiile și națiile au avut mărirea și căderea lor; ele însă și-au păzit naționalitatea sub orice împregiurări, căci deși prefacerile înrâureau în ființa lor politică sau morală, fiecare păstra încă o rază a vechiei sale, rază scumpă pre care o ținea ca un paladiu spre a-i sluji de scut apărător împotriva clevetitorilor origini sale. Din nenorocire în Dacia nu fu așa. Dacul se prefăcu în roman, romanul în român, și românul corcindu-se cu neamuri barbare și străine de el, ajunsese în acea demoralizație și ignoranță în care și acum zace, și de care va fi greu a-l curăți.

Pre daci, nație scitică liberă și vitează, grecii în mândria lor îi numeau barbari, dupre proverbul lor favorit: Πᾶς μὴ Ἑλλήνην βάρβαρος. Nu știu însă de se cuvine acest nume unei nații care, învin-gând pre învingătorii lumii, avea un stăpânitor ce cerea Cesaru-

lui Dometian să-i trimită meșteri iscusiți în orice măiestrii pentru țara lui, și căuta păn-în fundul Asiei alianța regelui partilor, vrăjmaș jurat a romanilor, precum de asta ne spune Plinie cel june.

Traian cucerind Dacia o coloniză cu romani. Dacii se prăpădiră. Cei mai însemnați din ei, urmând pildei regelui lor Decebal, se uciseră unii pre alții ca să nu slujească de triumf la cei ce le fuseră tributari, iar care au mai rămas, se *romaniră*. Atunci Marele Împărat așezând oști în cetățile dace, zidi și altele ca să fie de stavilă provinciilor nou cucerite în contra barbarilor. Când însă puterea colosală a romanilor începu a se pleca spre apus, când Roma încetă de a mai naște Bruți și Catoni, nori de ghinte barbare năpădind asupra ei, toți se strecurară prin Daco-România, aducând feluri de prefaceri triste în coloniile lui Traian. Ele zăcură deci pustiite și nepomenite de istorici până la sfârșitul veacului XIII, când cu înturnarea prinților lor din Transilvania, se începu o nouă eră pentru români.

Câte puțin-puțin, adunându-se pe lângă domnii lor, românii treptat ajunseră sub Ștefan Marele și Mihai Viteazul a fi respectați de învecinatele popoare; dar soarta lor fiind zavistuită de puterile vecine, Valahia obosită de atâte sângeroase bătălii și necurmte zbuciumări, se subjugă de puterea otomanilor ce era pe atunci în apogeul său. Moldavia privea cu lacrimi soarta sorei sale, și neputându-o ajuta, curând după moartea lui Ștefan, se supuse și ea protecției falnicului Suleiman ce îngrozise creștinătatea cu armele sale.

Sub jugul unei nații ce desprețuia științele, România — ce promise creștinismul în veacul III — căzu sub influința misionarilor greci a Constantinopolii, carii folosindu-se de credulitatea domnilor după vreme, introduseră în Daco-România slovele slavoane și goniră literele strămoșești. Aceasta fu cea întâi cauză a ignoranței în care se văzu România înfășurată, căci maimuțind pre Dumnezeuul creator care poruncise să se facă lumină, călugării răspândiră întunericul, strigând: *Fiat nox!*

Pe lângă aceasta, îndarn aste nenorocite provincii suspinau după un repaos dorit, căci ațâțându-se războaiele între Rusia și Turcia

ele slujeau de teatru. Transilvania scăpă de acest rău. Ea pare că se bucura de o liniște oarecare, liniște minciunoasă și amară!...

În adevăr, scăpaseră țările de tatar, pre care îi stârpiseră armele Rusiei, dar căzuseră sub osânda altor tatar mai cumpliți, pentru că aceștia nu prădau o lună sau două, prădau regulat câte șapte ani, și apoi când se duceau, ne lăsau spre răsplata averilor ce au fost stors, ciocoismul, luxul și corupția!...

Cine nu i-a cunoscut? Cine cu înfiorare nu-și aduce aminte de ei?

Tratatul de la Adrianopoli aduse țărilor recâștigarea a parte din drepturile pierdute de atâta vreme. Românul deșteptându-se din letargia sa, începu a se întreba pre sine ce gănganie bipedă este el pe lume, și în ce clas de animale ar putea intra? Cercetând origina și limba lui, se văzu că e roman, căci deși îi zic valah, valah va să zică italian, și moldav sau mol-dac nu va să zică slav. Ca să se încredințeze însă mai bine căută o istorie a țării lui. Cantemir în hronicul său merge numai până la înturnarea domnilor din Maramurăș. Ureche, Miron și alți hronicari au scris mai toți după tradiții fără a îngriji datele. A trebuit deci să-și caute istoria în monumente și ruine!

În Ardeal nu mai află nici o urmă strămoșească. În Valahia vizită Caracalul, Turnul Severin; văzu retele podului lui Traian, căci valurile Dunărei respectaseră aceea ce oamenii n-ar fi respectat. Voi în sfârșit să găsească și în Moldova urmele strămoșești. La Roman căută să vadă cetatea Smeredava (cetate dacă), dar îi spuseră că la 1755 episcopul Ioanichie o dărmase cu porunca domnului Constantin Racoviță, pre care îl încredințase că în ruinele ei sunt comori, și cu peatra cetății făcuse zidiul episcopiei și a Precistei! Alergă la Galați să vadă cetatea *Caput bovis* numită de locuitori Ghertina. Vai! și pre aceasta vandalismul o surpa. Cio-canele spârgeau catacombele romanilor și cenușa lor o aruncau în vânt; iar cu peatra ei pavelau ulițele Galaților! Bietul meu arheolog încremeni la vederea unei asemenea barbarii. Țipa, se încleșta de pietre; îl socotiră nebun și puțin a lipsit să-l închidă. În sfârșit vrând să-l aline, îi arătară două statuiete de bronz, un

vas cu vro trei mii monede, și o colonetă de porfir¹. “Vandali! striga românul nostru, judecând de pe aceste, câte altele se vor fi stricat sau se vor fi luat, ce-ați făcut capitelele, bareliefele, lespezile cu inscripții? Nu vă temeți că se vor scula romanii ce au locuit aici, și vă vor face praf și pulbere?” Nime nu-l asculta; râdeau de omul acesta smintit, care credea că niște pietre pot sluji spre altă, decât a se zidi pivniți, case, sau a se pavela ulițe; căci ce le păsă lor că sunt români și sfarmă urme romane? Ce le păsă? întemeiau încă o a opta minune a lumii, un monstruos monument vrednic de acești barbari, un târg pavelat cu anticvități în veacul XIX!

Zău, este rușine și păcat a videa pe toată ziua pierzându-se câte o urmă a Moldaviei împreună cu peatra pe care era însemnată! Pe toată ziua rupem câte o foaie din frumoasa carte a vechiei; și curând, când vom mântui ruina tuturor acestor sfinte ruine, nu ne va mai rămânea decât a striga ca acel troian care cel puțin luase cu sine pre Dumnezeii săi:

Fuit Illium!...

Ce frumos ar fi — zice un literat englez² — de a videa pre vechea Romă înviind în una din coloniile, ce ea întemeiasă în capătul imperiei sale! Dar când toate monumentele noastre vor fi numai o cenușă, oricare străin va avea obrăznicia a ne zice că am furat numele acest de român pre care îl purtăm, și ce-i vom răspunde?

Întru durerea ce ne sfâșie la privirea dărăpănării romanității, nu putem decât a striga asupra vandalismului, și a face o chemare la inimi nobile, știind că:

A tous les coeurs bien nés que la patrie est chère!³

¹ Monedele acestea le-au împărțit B... S... între ei. Ce a fost mai însemnat între anticvitățile găsite le-au luat dd. Mavros și Ventura și care a vrut și a apucat. La cabinetul din Iași nu s-a trimis mai nimic.

² David Urquart.

³ Autorul acestui articol ce s-a publicat în “Albina românească” cu *învoirea cenzurei*, fu exilat la moșia sa nejudecat și neosândit — deși se găsea deputat — pentru ca să învețe a nu mai spune adevăruri crude.

SCRISOAREA IV
(Un poet necunoscut)

CUPRINS

Mai 1838

Natura a lasat oameni meniți a trece necunoscuți pe calea vieții. Toată misia le este să resădească câteva flori în drumul lor.

Daniel Scavinschi era de neam român din Bucovina. Rămâind orfan în tânără vârstă, se duse la Liov în Galiția, la o rudă a sa ce era spițer, pe lângă care, slujind calfă, învăță puțină botanică. Ca să se supuiе modei polone, mai adăogi un *sch* la porecla sa, și din Scavin se făcu Scavinschi. Învăță limba nemțească și o cunoștea bine, dar nu iubea pre nemți; pentru aceea, când muza română începu a-l supara, preferă a traduce din franțeză, deși o știa mai puțin decât pe cea germană.

Pe când el își petrecea zilele plămădind cantaride și pisând chinchină, la 1823, un boier moldav, înturnându-se de la Viena, îl cunoscu, și văzând în el dispoziții poetice și spirit deștept, îl îndemnă să vie la Iași ca să-și caute norocul, povestindu-i de acest Eldorado mai tot acele minuni ce le spune Sinbad marinarul în cele *O mie și una de nopți*.

Scavinschi părăsi bucuros o țară unde nu câștigase decât un *sch* la sfârșitul poreclei, și alergă la Iași, dar sărăcia și lipsa îl întovărășiră și aici. Muzele spăimântate și Apolon cu părul măciucă în cap fugiseră care încotro de groaza ianicerilor. Nime nu mai gândea la poeți ce ședeau ascunși prin poieți. (Iartă-mi acest rău calambur.) În darn Scavinschi scria imne asupra fericirii patriei, sonete pentru răsărita stea a Moldaviei, ode, epitalame în care toți zeii din Olimp figurau; cu folosul lor abia departa de un palmac lipsa, astă nedespărțită tovărășită, care-l ținea strâns în înghetatele ei brațe! Hotărî să vândă participuri, dar puțini amatori găsi de limba nemțească, și apoi pedagogismul era stahia lui. El iubea liniștea, și copiii îi tocău la cap toată ziua; iubea muzele, și

copiii făceau jucărei cu poeziile lui. De multe ori l-am găsit desclind un smeu ca să copieze vreun vers, pre care acum un băiet îl făcea să zboare mai presus de Parnas!

Pre lângă aceste, el era o adevărată jucărie a naturii. De o statură microscopică, precum însuși n-o ascundea, zicându-și:

...Daniel Scavinschi cel mititel la statură,
Pre care-a plăcut naturii a-l lucra-n miniatură,

și de o constituție foarte delicată, era un original de frunte. El trei lucruri iubea în lume cu un amor religios, cucernic, înfocat. Aste trei lucruri erau poezia, medicina și — mustețile sale.

În adevăr, natura îl înzestrase cu o păreche de musteți resucite atât de mari, încât ar fi fost de fală celui întâi husar ungar; dar ele făceau un contrast foarte ciudat cu statura lui care — precum am spus — era mai mică decât mică.

Însă mania sa cea vătămătoare, pre care o câștigase de când fusese la spițerie, era ideea ce-și făcuse că, de nu va lua într-o zi medicamente, trebuie să moară. În toată dimineața, după ce sfârșea toaleta musteților, bea câteva pahare de dicot; la tot ceasul lua hapuri, și seara picături. Spițeriile stricându-i sănătatea, înghițeau puținii bani ce câștiga, pentru că de multe orî îi lipsea pâine, iar medicamente niciodată. Într-o zi, ducându-mă să-l văd, l-am găsit înfășat piste tot într-un pleaster.

— Știi, i-am zis, că ai întrecut pre bolnavul lui Molière? Ce este de capul tău? Nu vezi că te omori singur? Vrei să te faci sănătos și să scapi de ipocondria asta? Trimite pre Esculap și pe Ipocrat în pustii; vino cu mine la țară și urmează dieta care o urmez eu:

Dimineața vom mânca cotlete și vei bea un pahar de porter în loc de dicot; la prânz jambon, macaroane, alivenci, cu vin de Odobești. Seara vom veni acasă osteniți, vom bea câte un ponci, ca să ne răcorim; apoi vom cina cu un ostropăț de iepure.

Ascultându-mă, poetul se făcuse galbăn ca ceara, și întinzând brațul spre mine, strigă:

— Ah! taci, mă rog, contenește! Taci, zic, dacă creștin ești! Nu vezi că mai îmi dau duhul de când de aste vorbești? Jambon, alivenci, porter!!! numai auzindu-le simt îndoindu-se suferința mea! Oh, mă tem că nu-mi va lucra pleasterul!

— Dar ce ai?

— Singur nu știu, dar nu mă simț bine.

Și să nu socotească cineva că consulta vreun doctor; însuși își închipuia ordonanțele, își făcea leacurile și se trata, deși acum nu-i mai lucra nici o medicină, deprins fiind cu ele.

Abia de trei zile mă înturnasem din Rusia, unde zăbăvisem câteva luni, când am primit un ravaș de la el, în care mă ruga să mă duc să-l văz îndată. L-am găsit în pat, și căutându-se într-o oglindioară, scotea câte un fir din frumoasele lui musteți și le punea într-o cutiuță ca pre niște prețuoase scule.

— Ah! bine ai făcut c-ai venit, îmi zise, socoteam că voi muri fără să te văd.

— Iar ți-a venit ipocondria?

— Acum e moartea, a ei vară primare, o cunosc bine. Aseară, văzând că nu-mi lucrează alte doctorii, am luat o doză mare de mercuriu, și azi mă trezesc că-mi cad mustețile...

Nenorocitul se otrăvise! Am sărit ca să trimit după un doctor. M-a înțeles, și întinzând mâna sa rece și veștedă, m-a apucat de braț.

— E de prisos, îmi zise; macar de aș ști că voi scapa, tot nu voi să mai trăiesc. Nu voi să zică oamenii văzându-mă:

Iaca Daniel Scavinschi, cel mititel la statură,
Cărui îi căzu musteața, și e chiar caricatură.

Ține acest pachet, urmă; să-l dai la adresa sa.

(Pe pachet scria: Scieri a lui D. Scavinschi, să se deie la d. aga A. Sturza Miclăușeanul, ca să facă ce va voi cu ele.)

— Sunt mult dator acestui boier, adăogă după puțină tăcere; el pururea m-a ajutat la nevoie, și fiindcă n-am cum îi mulțămi altfel, îi las aste scrieri ca o suvenire de recunoștință.

Privirea acestui nenorocit așa de liniștit într-o stare atât de jalnică, la vârsta de 32 ani, mă încremenise!

— Scavinschi! i-am zis, de ce atâta dezgust pentru viață? Cine știe poate...

— Viața mea, îmi răspunse curmându-mă, a fost foarte ticăloasă. Din cea mai fragedă vârstă m-am însoțit cu lipsa, și numai moartea mă va despărți de ea. Totdeauna am gândit că voi muri ca Gilbert într-un spital.

— Asta e soarta poezilor, dar numele îți va rămânea nemuritor; păcat că l-ai polonizat.

— De aș fi trăit în Rusia mi-aș fi zis Scavinov; în Germania, Scavinemberg, la Paris, Scavinevil, și la București, Scavinescu.

În vremea ce-mi vorbea c-un așa aer vesel, sfârșise operația smulgerii musteților (care, roase de veninul argintului viu, ieșeau cum le atingea) și închise cutia.

— Asta voi să mă întovărășească în mormânt, zise; apoi luă o lingură, o împlu dintr-o stecluță și o înghiți. În stecluță era opiu. Se lăsă pe o perină și adormi zicând: “somn — lipsă — musteți...”

Doctorul (după care trimisesem fără știrea lui) intră, se apropii, îl apucă de puls, dar îndată lăsă mâna să cadă ...

— Nu trebuie doctor, trebuie preot.

— Cum!

— Mort.

O sudoare rece îmi inundă fruntea; părul mi se zburli pe cap. Am ieșit tremurând și făcând cele mai triste cugetări asupra acestei ticăloase ființe ce se numește om.

Napoleon muri zicând: ”Franție — oaste”.

Scavinschi zicând: “lipsă — musteți”.

Hoffmann moare de jale că i-a pierit motanul.

Scavinschi pentru că i-au căzut mustețile.

Firește, judecând, deosebirea nu e atât de mare...

SCRISOAREA V
(Iepurărie)

CUPRINS

Februarie 1838

— Am venit să-ți spun, îmi zicea dăunăzi un domn (a căruia nume îl voi tăcea de respect pentru familia lui), că aseară în bufetul teatrului, N... mi-a zis mișel și mi-a dat o palmă pentru că spuneam că demoazel Désirée...

— Și când vă bateți?

— Să ne batem! Tu quoque, Brute! D-ta, pe care te socoteam mai cu minte decât alții, mă îndemni să mă bat c-un obraznic pentru că mi-a zis mișel și mi-a dat o palmă? Dar aș dori să mă-nveți d-ta cum se poate feri cineva de brutalitatea unui grosoman? Eu m-am adăpat cu sfintele precepte a lui Rousseau, și desprețuiesc înjurarea; apoi n-am fost destul de maltratată de limba și de mâna cutezătorului acestuia, ca să mă mai apuc acum să mă espun și țintei pistolului său? căci deși mă supără că mi-a zis mișel, dar m-ar supăra mult mai rău de mi-ar zice răposat. Dacă ași fi pironit într-un scriu, de ar putea să se laude în gura mare că m-a trimis ad patres. Mai bine să fiu de față ca să-i arăt că nici vreu să-l știu. Să zicem că l-oi omorî. Și pentru ce să mă fac ucigaș, eu care nu sunt născut vărsător de sânge? Și apoi oamenii or să zică că l-am gonit din lume pentru că mă temeam să fiu cu dânsul în ea. Se laudă dl că nu se teme de moarte. De vrea ca să-l credem, omoară-se singur, nime nu-l oprește, și îi făgăduiesc că șasezeci de ani voi întreba pre toți învățații și cărturarii ca să aflu de a făcut bine ori ba; și de-mi vor zice c-a făcut bine, atunci — numai atunci — mă voi sârgui până ce d-ta numești poltronerie și pre care eu o numesc bărbăție; căci, s-o știi d-ta, e bărbăție și curagiu a înfrunta cineva valurile lumii minciunoase, și a voi să trăiască cât de mult în astă vale a plângerei! Fanfaronul acesta poate și-ar urât zilele; poate nu vrea să mai vadă soarele faptele lui. Fricosul!

Eu care-mi închipuiesc cât e de întuneric în mormânt, și care iubesc lumina, nu voi să mă lipsesc de ea. Eu să mă săcer în floarea vrâstei, când am încă o grămadă de trebi în viață, pentru o ticăloasă palmă care puteam să i-o dau eu cum mi-a dat-o el? Să nu-i treacă prin gând! Și apoi ce mare treabă a omorî un om? câteva grăunțe de șoriceasă face cât și plumbul lui. Nu știe nătărăul că un purice viu face mai mult decât Napoleon mort!

Ei, spune-mi acum, domnul meu, care e mai brav, canibalul acesta care vrea sânge, sau eu, omul păcii, ce voi să trăiesc ca să-i arăt cât îl desprețuiesc, de vreme ce n-am gând să mă bat cu el?

Nu știu până la ce punt *iepurăria* poate degrada pre un om; n-am gândit însă că ea poate a-l face să afle sofisme, ca să vrea a încredința că face bine să se lase insultat și batjocorit.

Știu că duelul este un prejudeț ramas din timpurile barbare. Știu că e o absurditate a se bate cineva pentru ochii unei actrițe, fie verzi ori albaștri, și o nebunie a căuta sfezile și gâlcevile; sunt însă cazuri fatale când un om ce are cel mai mic simțiment de onor nu poate face altfel și trebui să se facă ucigaș sau jertfă, dacă nu voiește a lasa o pată numelui său, și o rușine familiei sale.

Făceam aste reflexii, uitându-mă la domnul acest care nu voia să se bată, și care aștepta un răspuns. Dar nepricepându-mă ce răspuns să-i dau altul, l-am luat de spate și l-am dat pe ușă afară.

Nu știu de am făcut bine.

CUPRINS

SCRISOAREA VI (Catacombele M. Neamțu)

August 1839

Nu departe de cetățuia Neamțu — a căria ruine se mai văd încă dărămate de oameni și de timp — mai în sus, pe o vale ce se întinde verde și răcoroasă între două șiruri de munțișori umbroși,

Alexandru cel Bun făcu la 1402 o bisericuță de lemn în cinstea s. Ioan Teologul, pe lângă care se adunară câțiva monahi; și pentru adăpostirea lor și a altor creștini în timpurile acelea pe când Moldavia se bântuia de războaie și de răscoale, zidi aproape de biserică și un turn de piatră.

Pe atunci înturnându-se de la Viena, Ioan Paleologul trecu prin Moldavia. Alexandru îl primi cu tot onorul cuvenit moșteanului imperiei Bizantine, însoțindu-l până la Galați. Spre răsplata ospetiei ce primise, Ioan suindu-se pe tron îi trimise lui purpură și coronă împărătească, iar mitropolitului Iosif sacos și mitră; dar spre a-și învecinici pomenirea, trimise doamnei Anei, soției lui Alexandru, și o icoană făcătoare de minuni a Maicei Domnului.

Icoana aceasta se puse în bisericuța mai sus arătată. După trecere mai de un veac, Ștefan Marele, văzând că s-a mărit numărul călugărilor, începu a zidi la anul 1497, lângă bisericuța lui Alexandru-vodă, o altă biserică mare de piatră cu hramul înălțării, dar murind el la 1503, o sfârși fiul său Bogdan, și aduse icoana Fecioarei acea hărăzită de Paleologul în biserică astă nouă, unde este și pân-în ziua de astăzi.

Această icoană se cunoaște că e făcută pe când arta zugrăviei era în decadință la greci. Desenul este grosier și coloritul slab.

Monastirea Neamțul — ce luase astă numire de la pârâul ce curge aproape — luă o întindere mare. Prin pietatea domnilor și a boierilor căpătă venituri însemnate, și astăzi această lavră nutrește la o mie cinci sute monahi, și oricare sarac află în toată vremea aici căutare și ospățare.

Mai multe biserici și paraclise se zidiră pe lângă aceasta, dar bisericuța s. Ioan Cuvântătorul de Dumnezeu, acea făcută de Alexandru cel Bun, deși învechită, sta pe lângă ele ca o sfântă relicvie doveditoare că ea a fost începătoare acestui locaș dumnezeiesc; însă învechindu-se foarte, se făcu în același loc alta de piatră, tot în numele s. Teolog, dar de o arhitectură nouă. Deși aceasta e mai frumoasă, mai grațioasă, e de jălit acea veche de lemn, și era

de dorit ca astă de acum să se fi făcut întocmai dupre modelul biseriței lui Alexandru-vodă. Din norocire tot a mai rămas tur-nul de care ți-am vorbit mai sus, care stă încă întreg cuprins într-un unghi a zidului monastirii.

Lângă biserica aceasta e mormântul monahului Chiril Carp¹, unul din ostenitorii și fondatorii ei. Alătura stă mormântul monahului Platon, ucenic a cuviosului stareț Paisie. Frații ne-au spus lăudata viață a acestui călugăr, care deși privit de toată obștimea ca un cuvios, era cel mai smerit între toți, urmând porunca evangelică: "Cel ce vrea să fie mai mare între voi, să fie vouă slugă." Prevăzându-și sfârșitul, cucernicul Platon s-a rugat să nu-l îngroape cu paradă, ci numai un preot să-l întovărășească la groapă spre a-i ceti rugăciunile morților; dar nu fu ascultată cererea lui. Toți slujbașii monastirii îmbrăcați în aurite vestmănte, cu cântări, tămâieri și făclii, plecară ca să însoțească rămășițele sfântului barbat; când iacă cerul se întărătă, vântul stânge luminele, și ploaie vărsându-se în șiroaie, silește pre toți a-și căuta aciuare prin chilii.

Însă îndată ce a rămas mortul cu un singur preot, soarele sparge norii, ploaia stă atârnată în aer fără a cuteza să cază, și înmormân-tarea cuviosului monah se sfârșește în pace și liniște.

Sub biserica astă nouă sunt catacombele monastirii, în care se pun oasele morților când le dezgroapă din umedul lor locaș, ca să deie locul lor altor morți mai proaspeți. Această hrubă e boltită; are șese stânjini lungime, trei lățime și șese palme de nălțime. O singură ferestrică ce sloboade o rază misterioasă pe o icoană a Mântuitorului care stă pe un tetrapod în fund, luminează acest loc funerar. Trei rânduri de poliți zidite de-a lungul păreților, iar pe sub ele dulapuri.

Ce se înșiră pe poliți ?—Tidve de morți ! — Ce se pune în dulapuri ? — Oase de morți !

¹ Fiind laic, se numea Constantin Carp.

Când s-a deschis ușa și m-am coborât în acest azil a morții, un sfânt fior m-a cuprins ; și de n-aș fi fost pregătit pentru o asemenea priveliște sau de eram singur, aș fi căzut în genunchi, umilin-du-mă dinaintea lui Dumnezeu, în fața acestei mulțime de morți. În adevăr, omul se simte cât e de mic înaintea marei puteri a lui Dumnezeu, înaintea astor oase mucedee ce au avut odinioară carne și sânge ca noi!

După aceste întâi cugetări triste, altele mai lumești m-au cuprins. Aste capete așezate cu simetrie pe poliți, aste oase puse cu regulă în dulapuri, m-au mâhnit și m-au supărat. Ce sunt ele altă decât noi, rămășițe a celor ce au fost ca noi? Și nouă nu ne place a vîdea că se joacă cineva cu noi când trăim cu atât mai vîrtos după ce am murit. Liniștea mormîntului e mai de preferat decât astă regulă, unde tidvele noastre figurează ca șipurile în magazinul unui spițer.

Mai bine de două sute capete sunt pe aceste poliți de peatră; fiecare are lipit pe el câte o țidulă pe care e însemnat numele celui ce l-a purtat. Este de luat seama că unele din ele sunt mai pe jumătate putrede de rugina pămîntului sau de boalele de care au pătimit în viață. Un doctor Gall pipăindu-le, ne le-ar putea spune, și poate din știința cranologiei s-ar putea afla câte virtuți, câte virtuți au fost în ele.

Căutînd aceste tidve, văzui una mai mică, mai delicată; osul era alb și luciu, dar nu avea nici o etichetă lipită pe ea. Monahul ce-mi slujea de cicerone mi-a spus că era a unii fete ce-a murit acolo, dar nu știu să-mi spuie mai mult. Curiozitatea mea nu se îndestulă cu atîta. Am întreat, am cercetat și am descoperit o foarte tristă dramă, pe care îți voi spune-o altă dată, căci acum mă grăbesc a lasa pre morți, ca să mă întorc între cei vii.

SCRISOAREA VII
(*Calipso*)

CUPRINS

Septembrie 1839

Știi că în anul 1821 a izbutit revoluția Greciei, și că ea își avu începutul la Iași. Precum în toate revoluțiile, asemenea și în aceasta s-au făcut mai multe excesuri, căci totdeauna pîntre patrioți se vîră oameni de acei care caută a se folosi de orice tulburare. După stricarea eteriștilor la Drăgășani și la Sculeni, toate căpeteniile ce erau mai de omenie fugind care încotro, țările noastre rămăseră în prada birbanților. Iașul se pustii. Orașeanii bejănăriră în Bucovina și Beserabie, unde găsiră azil.

Tatăl meu cu mine, după ce am petrecut iarna în ținutul Hotinului, în vara anului 1822 ne-am dus la Chișinău, ca să ne întîlnim cu rude, prieteni, cunoscuți, refugiați ca și noi.

Era curios a videa cineva atunci capitala Beserabiei, atât de deșertă și de tăcută, cât se făcuse de vie și de zgomotoasă. Plină de o lume de oameni care trăiau de azi pe mâine, care nu știau de se vor mai înturna la vetrele lor, acești oameni, mulțamiți că și-au scăpat zilele, se deprinseră cu ideea că n-o să mai găsească în urmă decât cenușă, și, neavînd ce face altă, hotărâră a amorți suferința prin vesela petrecere, care cel puțin îi făcea a uita nenorocirea. De aceea, nu videai altă decît primblări, muzici, mese, intrigi amoroase.

În toată însă această soțietate de emigrați și de localnici, două persoane numai îmi făcură o întipărire neștearsă. Aceste erau un om tânăr de o statură mijlocie, purtând un fes pe cap, și o jună naltă fată, învăluită într-un șal negru, pre care le întîlneam în toate zilele la grădină. Aflăi că junele cu fesul era poetul A. Pușkin, acest Byron a Rusiei, ce avu un sfârșit atât de tragic¹, iar tînăra

¹ El fu ucis în duel de cumnatul său.

cu șalul pre care toți o numeau *greaca cea frumoasă*, o curtizană emigrată de la Iași, numită Calipso.

Calipso împla tot singură. Numai Pușkin o întovărășea când o întâlnea la grădină.

Cum vorbeau ei (căci Calipso nu știa decât grecește și românește, limbi care Pușkin nu le înțelegea), nu știu. Se vede că 22 ani a poetului și 18 ani a curtizanei n-aveau trebuință de mult înțeles.

Pușkin mă iubea, și găsea plăcere a-mi îndrepta greșalele ce făceam vorbind cu el franțuzește. Câteodată șădea și ne asculta oare întregi pre mine și pre Calipso vorbind grecește; apoi începea a-mi recita niscai versuri de a lui pre care mi le traducea.

Dar după o lună, m-am dus din Chișinău, și în primăvara anului 1823 m-am înturnat în Moldavia, fără să mai văd pre Pușkin, și fără să mai aud de greaca cea frumoasă. Câteodată însă, când ceteam poeziile marelui poet rus, și mai ales *Șalul negru*, aceste versuri ce sunt un poem întreg făcute înadins pentru tânăra față, îmi aduceau aminte de acea femeie cu chip îngeresc, și doream să știu ce se făcuse.

.....

Într-o seară a lunii noiembrie 1824 — era vicol și ploaie — la poarta monastirei Neamțu ajunse un june om, care cerea voie să intre. Hainele lui erau străbătute de apă, și el semăna obosit de osteneală. Portarul îl primi și îl găzdui până a doua zi când, după cererea sa, îl conduse dinaintea starețului. El arătă că, fiind un tânăr străin și orfan, voiește a se călugări. Starețul îl rândui spre *ascultare* la un bătrân sehastru ce locuia afară de monastire, în munte, unde el petrecu trei ani în cea mai mare cucerie și umilință. Într-o dimineață, chemând sehastrul pre ucenicul din chili-oara de alături, și văzând că nu-i răspunde, se duse ca să vadă ce face, dar îl găsi dormind de — somnul cel vecinic.

Când erau să-l îngroape, se găsi pe pieptul lui o hârtie în care scria aceste:

“Greșit-am, Doamne! Păcătuit-am, Doamne! și nu sunt vrednică a mă uita la cer; dar covârșească îndurarea ta mulțimea fărădelegilor mele! Doamne! miluiește și iartă pre păcătoasa Calipso!”

Tidva grecei cei frumoase am văzut-o în catacombele monastirei.

SCRISOAREA VIII

CUPRINS

(Pentru ce țiganii nu sunt români)

Iunie 1839

Necăjit și obosit de lucrările *catagrafiei*, la care mă îndatorea sarcina mea de deputat, venisem ca să mai răsufli câteva zile la moșioara mea, și să mă bucur de o mâncare mai bună, după o împlare prin sate de cinci luni, vreme în care nu mă hrănisem decât cu borș de pui, și de pui cu smântână.

Să nu socoți însă că eu, patriot, desprețuiesc bucatele aste naționale; dimpotrivă. Dar când cineva, atât-amar de vreme, n-a mâncat decât pui, pare-mi-se că are dreptate a fi sătul de ei.

Așteptând macaroanele, mă primblam în grădinița mea care semăna cu un covor verde cusut cu flori, și pentru ca să nu-mi pară așteptarea prea lungă, ceteam o broșură a d. Kogălniceanu, intitulată *Esquisse sur l'origine et la langue des Cigains*. Cetirea asta mă aduse pe nesimțite la idei filantropice; gândeam la sclavia atâtor mii de oameni, și proiectam să vorbesc la adunare în favorul lor; apoi, figurându-mi disputa ce avea să stârnească propunerea mea, gesticulam vorbind singur, fără să bag seamă la un bun bătrân care mă privea cu mirare de câteva minute, și care negreșit mă socotea smintit. Acesta era vecinul meu Bogonos, pre care, adâncit în ideile mele, nu-l văzusem intrând.

Trebuie să știi, prietene, că vecinul meu Bogonos e floarea vecinilor, și de-mi va abate vrodată să-mi vând moșia, am gând să

pun în publicație, ca și Temistocle, că, pre lângă celelalte calități, ea se bucură și de un bun vecin. Figurează-ți unul din acei vechi boieri de țară, moldavi primitivi, cu deprinderi patriarhale, cu haine lungi, cu față voioasă și pălită de soare, care sunt totdeauna veseli și mulțămiiți când secerișul a fost bun, care nu-și bat capul de politică; în scurt, un om de acei carii, necunoscând patimile orașelor și intrigile ambiției, își iubesc soția și copiii mai mult din datorie decât din amor, și pre care moartea îi găsește la masă.

— Tot așa ești, îmi zise el smuncindu-mi cartea din mână, tot cu cetitul și cu scrisul! Zău, trebui să fi având un *demirbaş* (cap de fier) ca să bodogănești zi și noapte povestele franțujilor! Uite, îmi pari mai galben și mai ovilit decât astă-iarnă când — nu știu pentru ce — te trimisese frumușel aici la țară unde ședeai singur ca un cuc. Geaba am răgușat strigându-ți că te omori cu astfel de trai. Iaca, la treizeci de ani n-ai nicum sânge în față.

— S-a grămădit tot la inimă, răspunsei.

— Așa, spune-mi mie vorbe de aste frumoase, când știi că, afară de psaltire și ceaslov, eu nu știu decât *Viețile sfinților*; ba am uitat c-am mai cetit pre *Arghir* și *Pustnicul*, și vezi că, cu toate aste, îmi merge bine. Privește, eu sunt rumen și gras, iar d-ta seameni c-o gutăie; pentru că nici poți să fii altfel; tot cu nasul în cărți, bând numai ceai și cafea ca bolnavii, în loc să bei pelin și vutcă ca creștinii. Poftim să mergi departe cu așa deprinderi!

— Te înșeli, dragă vecine. Văd că încă nu mă cunoști bine. Nu știi că în mine sunt doi oameni deosebiți, românul vechi și românul nou. Ca să ți-o dovedesc, vreu să ne-ntrecem la masă, macar să știu că m-oi chefălui, cu tocmală că vei gusta porterul care mi l-a adus chiar astăzi de la Galați.

— Cât pentru prânz, primesc bucuros, căci încai masa d-tale e creștinească, dar pentru porter, foarte mulțămesc. Nu mi-am urât zilele ca să mă otrăvesc.

— Voia la d-ta, vecine.

Ne-am pus la masă. Bogonos înghițea bucățile ca un smeu. Ca să nu compromit giuruința făcută, mâncam și eu cât șapte, sigur c-ave să-mi fie rău.

Încântat de apetitul meu, — Bravo! îmi zicea la fiecare pahar; ian așa te vreu. Iaca, ai început a te face roșu. — Cred și eu, că nu mai puteam.

După prânz, ne-am dus în grădină, și ne-am tologit sub un bătrân plop ce ne umbrea cu tufoasele lui ramuri. Daliile îmbrăcate în bogatele lor rochii colorate și gingașii tamarini se legănu la adierea vântului, în vreme ce garoafele, rozetele și micșunelele ne îmbălsămeau cu dulcele lor parfum. Fumând din lungi ciubuce și sorbând delicioasa moca, eu mă lăsasem la o lină reverie, recitând încet niște stanțe d-ale lui Anacreon, când un hohot de râs a vecinului meu mă deșteptă din acest semisomn voluptuos.

— Na-ț-o bună! strigă el, în graba mea de a mă duce la masă, n-am luat seama că împreună cu basmaua și tabacherea, am bagat și cartea d-tale în sân! — Și ce spune în cartea asta? adăogi el, deschizându-o.

— Asta e o schiță asupra originii și a limbii țiganilor, făcută de d. Kogălniceanu tânărul.

— Cunosc pre babaca d-sale. Și ce scrie dumnealui despre țigani?

Deși nu eram dispozat a mă face talmaci, am început a-i spune în scurt cuprinderea broșurei, dar abia zisei câteva cuvinte, și vecinul meu mă curmă, zicându-mi c-un aer mâhnit:

— Nu-ți bate joc de mine.

— Cum! ce vorbă e asta? Eu să-mi bat joc de d-ta! de d-ta, cinstitul meu vecin, de d-ta care mi-ai dat votul la aleregea din urmă? Îmi pare rău!

— De ce dar îmi spui niște lucruri care nu pot să fie în cartea asta?

— Ba îți spun ce este, pre onorul meu!

— Jură-te altfel, dacă vrei să te cred, pentru că, vezi d-ta, că de când a ieșit onorul, a lipsit cinstea.

— Pre cinstea mea! am zis, râzând de calamburul vecinului.

— Apoi dar d. autor ș-a bătut joc de noi.

— Cum așa!

— Eu nu-ți vorbesc povești. Când îți spun c-am cetit istoria țiganilor, tipărită în viața s. Grigorie...

— În viața s. Grigorie! Mă treci cu șaga, vecine, urmăi râzând.

— Așa, boierule, așa, în viața s. Grigorie. În zadar râdeți, d-voastră acești carii nu știți nimic, macar că hojma cetiți. În locul flecărilor franțuzești, de ai fi cetit *Viețile sfinților*, nu te-ai uita la mine așa holbat. Dar vă petreceți numai vremea a făta niște stihuri schilăvoase, pre care nu le înțelege nime, și care nu plătesc o slovă din *Arghir...* A! afară de *Aprodul Purice* a d-tale, care m-a făcut să râd de mă durea inima.

Barbarul! gândea că-mi face un compliment, și nu știa cât mă umilea! Auzi colo! făcusem comic, fără să-mi treacă prin gând.

— Să venim la istoria d-tale, nene Bogonos, zisei ca să curm vorba literaturii.

— Bucuros, răspunse; și strănutând și tușind, începu:

“Odinioară la Agrigenta, unde s. Grigorie era episcop, se afla o parte de norod smreduită de eresuri, și înverșunată asupra cuviosului barbat care voia să-i scoată din rătăcire. Dar în zadar bunul păstor se silea a-i îndrepta. Ei își băteau joc de sfaturile lui, și de multe ori în biserică li se întâmplau să adoarmă și să horăiască când era mai frumos. Cu toate aceste, sfântul (care nu e un sfânt de rând, precum te poți încredința din ceaslov) nu se da, ci hojma le spunea de focul Gheenii și de muncile ce-i așteaptă pentru fărădelegile lor. Iată dar că într-o duminică, oile aste pierdute — precum el le numea — se pun de pândă, și când el ieși din biserică, începură a-l împroșca cu pietre, urmându-l cu sudălmi și cu ocări pân-acasă.

Oricare altul, afară de s. Grigorie, i-ar fi lasat să-și peardă suflele, el însă nu încetă de a-i muștra și de a-i învăța, până ce în sfârșit mulți dintr-înșii, cunoscându-și greșala, s-au întors la cre-

dință. Atunci ceilalți s-au vorbit între dânșii să deie jalobă asupra lui cu feluri de clevetiri, pârându-l că ar fi un fațarnic dat la poftele trupești ș.a. În urmare, făcând o jalobă mare, iscălită de o mulțime, o trimise la obșteasca adunare”...

— Vecine, curmăi pre povestaș, îmi pare că aiurezi. De unde dracul ai găsit obșteasca adunare la Agrigenta?

— Dacă nu mă vei lăsa să spun cum mi-e spusul, tac.

— Spune dar înainte, am zis râzând.

“După ce deci au dat jaloba lor la obșteasca ad... sau dacă vrei la boierii veliți a țării, carii nu erau mai de treabă decât ei, Divanul...”

— Dar, frate dragă, mă treci cu deochiul cu boierii și Divanul d-tale. Ce dracu!

— Foarte bine, tac.

— Ba spune, spune mă rog, și-ți făgăduiesc că nu zic nici cărc.

“Au adunat pre vlădicii și arhimandriții de pe la eparhiile și monastirile lor, atât pre cei de loc cât și din alte crăii și împărății, și le s-au zis să facă cercetare la fața locului, să se încredințeze de toate împregiurările acestei pricini și să încheie hotărâre.

În vreme de o lună, soborul s-au adunat. Erau vlădicii de la s. sinod din Petersburg, de la Hina și... iar vrei să mă curmi? Într-un cuvânt, din toate părțile lumii; toți oameni cuvioși, foarte propoșiți și *bogoslovi*. Prezidentul lor era un mitropolit de la noi, a căruia nume l-am uitat. Orașul era plin. Nu se auzea de dimineață pân-în seară decât tocând și trăgând clopotele, și toți erau datori să slujească pe rând.

Când veni rândul să slujească și s. Grigorie, căci el ca o gazdă rămăsese cel din urmă, de cum mihi de ziuă, norodul se grămădi în biserică nu atâta de evlavie, cât ca să vadă cum a s-o scoată la capăt bietul vlădică. El însă nu-și pierdu cumpătul la un ceas așa greu, ci începu slujba ca omul care-și știe treaba.

În vremea aceasta, dușmanii săi carii pândeau prilejul să-i poată face rău, folosindu-se de neființa sa, au mers acasă la el, și acolo

au silit pe o tânără fată, pre care o adimeniseră și o aduseseră cu dânșii, să se culce în crevatul sfântului, puind-o la cale să zică că-i țiuitoare vlădicăi.

Era o copilă jună și frumoasă, cu ochii mari și negri, a căriia păr ca matasa cădea în bucle undoioase pe umerii săi de alabastru, gingașă și mlădioasă ca o răchită tânără. Într-un cuvânt, una din acele ființi încântătoare care te fac să-ți pierzi sufletul...” Râzi?

— Bre, bre, bre, mă sparii, nene Bogonos; de unde dracu ai scos frazele aste de romanț? Cred că nu le-ai cetit în viața s.Grigorie!

— Nu. Mi-au rămas de când am cetit cartea cea frumoasă *Pustnicul*.

“Dar să venim la prochimen. Îți spuneam că copila era acum în patul sfântului, când acesta, după ce detună pre toți vrăjmașii săi într-un cuvânt potrivit cu împregiurările, se înturnă biruitor acasă, întovărășit de toți călugării pre care îi poftise să ieie dulceți și cafea la dânsul.

Te las să judeci care fu uimirea cuviosului și a musafirilor , când văzură copila ieșind din ietac în capot de noapte, și ducându-se să sărute mîna prezidentului. Popii se uitau unii la alții ca niște buimăciți. Bătrânii, părăndu-le că văd chiar pe satana, își făceau cruce boscorodind molitfe; tinerii o sorbeau cu ochii.

În astă ameteală obștească, mitropolitul lăsase să-i apuce mîna mahinalicește, dar abia rumenile buzișoare a fetei se atinseră de mîna astă veștedă și zbârcită, el o trase ca și când s-ar fi atins de un fier roșu.

— Ticăloaso! strigă, ce obrăznicie e asta să intri aici în această scandaloașă dezbracare?

— Pardon, răspunse șireata c-un zâmbet nevinovaț; nu știam că s.sa — și arăta pre s.Grigorie — avea musafiri. Îi aduceam metaniile care, în graba de a se duce la biserică, le-a uitat în crevatul meu; și apoi vream să-l mustru puțințel că m-a lăsat așa când se umizea de ziuă, după ce petrecu toată noaptea în brațele mele.

Să iasă păn-în ziuă, pe răceală, să capete vrun gutunar! Să nu-ți păzești sănătatea care mi-e atât de scumpă! fi! nu-i frumos, domnule, și ca să te pedepsesc, n-o să te sărut trei zile. Auzitu-m-ai?

Zicând aceste, se uita la cuviosul episcop, încrețind din sprince-nuțe și strângând gurița.

Acum închipuiește-ți, de poți, mina călugărilor. Cât pentru s. Grigorie, oborât sub astă nouă lovire, rădica numai ochii la cer și suspina. În sfârșit, după o tăcere de spaimă și de mirare ce ținu câteva minute...” Fost-ai la Brăila când o băteau rușii?

— Ba.

“Precum când fitilul artilerului a dat foc minei care era să oboare o bucată din zidul cetății ca să facă loc oștilor să intre, și care — între noi să rămâie — nu se nimeri cum s-aștepta, mai întâi nu s-au auzi decât un șuierat surd și prelungit, și pe urmă nimică, și pe urmă un pocnet grozav; asemenea și soborul, după ce se mai desmeți, izbucni cu strășnicie. U! O! Pi! Bre! Ce scandal! Ce nelegiuire! Doamne Dumnezeule! Sodomă! Ninivă! Filis-tean! Amalecit! ș.a. Era un vuiet de nu se mai auzea. Abia după multă nevoie, prezidentul izbutind a-i face să tacă, se adresă cătră s. Grigorie:

— Iată dar morala ta cea evangelică, zise; asta ți-e *evlavia* cea atât de lăudată! Vasăzică, aste nu erau decât o mască scârboasă cu care voiei să amăgești lumea! Asta e pilda care dai oilor tale, păstorule? avea dreptate norodul să strige asupra ta! În lături, păcătoșule! S-ar cădea să mori de rușine! — Și tu, fiica păcatului, tu hananeeancă, tu Magdalină, care ai cutezat să aduci păn-aici scandalul și ispita prin veninul drăceștelor tale frumuseți, spune, poamă a iadului! cum ai putut înșela pe acest nevrednic călugăr?

— Să nu bănuiești, pre-sfințite, răspunse ticăloasa fată dând un hohot de răs, dar mi se pare că vorbești cam în dodii făcându-mi o asemenea întrebare. Eu să-l înșel! o copilă de șaisprezece ani! Zi mai bine că dumnealui m-a înșelat, făgăduindu-mi multe de toate.

Zicând aceste, salută cu grație adunarea și ieși cântând încetinel:

Dulce odor îmi luminează...

— O, culmea hulii și a batjocurii, strigă prezidentul soborului, făcându-și cruce! Doamne! fie-ți milă de noi! Apoi adresându-se către ceilalți vlădici: Fraților, întrebă, ce socotiți? Ce pedeapsă vrednicește omul acesta?

— Moarte! răspunse într-un glas adunarea.

— Moarte! strigă s.Grigorie, pre care această zicere îl trezise din buimăceala în care-l adâncise scena ce urmase, moarte! A, domnișorilor! Vreți să mă osândiți la moarte? Se vede că ați uitat cuvintele mântuitorului? E, bine! cel ce nu se știe greșit iaie pietre și măucidă. Auzindu-vă, cineva ar gândi că sunteți niște sfințșori abia ieșiți din rai. Dar puțină răbdare, și vă voi arăta că toată comedia asta e o nerușinată napaste a clevetitorilor mei. Să se deschidă ușile! Să intre toată lumea! Drept este Domnul! El nu-mi va tăgădui ajutorul său ca să pot oborî pre dușmanii mei.

Îndată s-au deschis ușile, și gloata, care aștepta afară rezultatul deliberației soborului, năbuși înuntru ca un șiroi, aducând și pre juna față (care între aceste își făcuse toaleta) ca o martură vie.

— Domnilor! zise atunci episcopul, sfântul sobor, amăgit de intrigile și pârlele voastre, mă învinovățește cu un păcat de moarte; dar fiindcă mi-e milă de sufletele păcătoșilor, și nu doresc să-i văd osândiți pentru vecinicie din pricina mea, ce ați zice dacă v-aș arăta că nimic nu-i adevărat din toate prihămirile ce ați pus duhovnicescului vostru păstor?

— Am zice că vrei să ne spui minciuni gogonate și gugoi cornorate, și nu te-am crede, căci avem dovezi; și iacăt-o dovada, adaoseră ticăloșii împingând pe față înainte.

— Apropii-te, fiică, zise sfântul, și mărturisește adevărul, în cuget curat și cu mâna pe inimă, pentru că de la asta atârnă soarta ta de față și viitoare.

Biata copilă tremura ca frunza auzind aceste cuvinte.

— Nu te teme, reluă s.Grigorie. Mărturisește adevărul, și vei dobândi iertare.

— E, bine! zise juna fată, mărturisesc că s.s. nici mă cunoaște, și că toate cele ce-am zis mi-au fost suflate de d-lor, care m-au înduplecat să mă culc în așternutul s.sale când era la biserică, făgăduindu-mi că mă vor mărita după un tânăr pre care îl iubesc și care mă iubește, dar care fiind sarac ca mine...

— N-aibi grijă, o curmă pre-cuviosul episcop, eu vă voi înzes-tra și voi binecuvânta însoțirea voastră. Dumnezeu să te ierte, sărmană mieușă rătăcită, precum te iert și eu de tot răul ce frumuseța ta mi-a făcut în ochii lumii.

Copila căzu plângând la picioarele sfântului.

— Încredințatu-v-ați, pre-sfinților? urmă episcopul. Mai vreți și altă dovadă ca să vă convingeți că nu știu ce este păcatul curviei? Stați și vă uitați, și aceste zicând, dete în lături poalele antireului.

Adunarea rămase încremenită, căci cuviosul era..." Bogonos tăcu.

— Ce era? întrebăi.

— Era... Era... Nu înțălegi?

— Era ca Abeilard de erotică pomenire?

— Nu știu cine și cum era Abeilard a dumitale, dar știu că sfântul era...

— O, sărmanul sfânt!

"Te las să-ți închipuiești mirarea ce a cășunat vederea astei nouă dovezi. Gloata rușinată au ieșit ca lupul fabulei:

C-urechile pleoștite și coada între vine."

— Bravo! Nene Bogonos, nu te știam așa cărturar. Ai cetit pre Lafonten?

— Câteva fabule traduse.

— E, acum ce ziceți, domnilor, d-voastră care voiăți să mă osândați la moarte? întrebă s.Grigorie, vrând să-i cam necăjească.

— Zicem că ești un mare sfânt, răspunseră toți uimiți, închinându-i-se până la pământ.

Tot orașul era adunat în ograda episcopiei, așteptând cu îngrijire sfârșitul; când iată, se deschiseră ușile balconului, și sfântul se arătă în vestminte arhieresti, ținut de subsuori de doi bătrâni vlădici. Mitropolitul ieși înainte, urmat de tot clerul, și făcând semn că are să vorbească, se făcu adâncă tăcere.

— Cetățeni a Agrigentei, zise, s-au aflat pintre voi oameni ticăloși și vicleni, care au cutezat a cleveti purtarea cuviosului vostru păstor. Acei înrăutățiți au iscodit deosebite pâri minciunoase, și au mrejit feluri de intrigi asupra lui. Dumnezeu n-au părăsit în această grea împregiurare pre credincioasa sa slugă, ci prin dovezi neprihănite au luminat duhul sfântului sobor ca să cunoască toată deșertăciunea și mârșavia acestor urâte clevetiri. Deci, după canoanele sfintei noastre biserici pravoslavnice, ticăloșii aceștia merită a fi arși de vii, ca să-și curățe păcatul și să se lămurească prin foc de fărădelegea lor; dar fiindcă mântuitorul au zis: “Iertați greșiților voștri”, sunteți scutiți de moarte; însă fiindcă trebuie o pildă pentru viitorime, după îndurata mijlocire a cuviosului episcop, soborul în unire hotărăște:

1. Toți acei ce au luat parte la astă hulă să fie afurisiți.

2. Averile lor mișcătoare și nemișcătoare să se iaie în folosul bisericii spre plata rugăciunilor ce se vor face pentru mântuirea sufletelor lor.

3. Drept-credincioșii vor fi datori a da sarindare pentru ca să se curățe de amestecul ce au avut cu ei.

Auzind aceste, îndată toți drept-credincioșii s-au tras la o parte.

Atunci mitropolitul, rădicând glasul și mâna dreaptă, tot clerul au urmat pildei sale, începu a zice cu un glas sărbătoresc și mormântal:

— Fiți blăstemați, oameni răi și vicleni, care ați clevetit pre omul lui Dumnezeu! De trei ori blăstemați! Amin.

— Amin! repetă tot clerul.

— Fața voastră să se negrească ca cărbunele, limba voastră să fie neîntăleasă pentru tot creștinul! Amin.

Traiu vostru să fie mârșav și nemernic. Să nu aveți nici loc, nici foc, și să trăiți din furtișaguri. Amin.

Viața voastră să se petreacă într-o vecinică robie din tată în fiu. Ori a cui veți fi, să aibă dreptul a vă vinde ca pre dobitoace. Să vă numească țigani, adecă tâlhari. Tot românul să vă poată bate și porecli cioare și stance, fără să aveți voie a-i răspunde.

Fiți blăstemați, oameni răi și vicleni, care ați clevetit pre omul lui Dumnezeu! De trei ori blăstemați! Amin.

— Amin! repetă iarăși clerul.

Mitropolitul vorbea încă, când orizontul începu a se întuneca, și un nor negru-galben se deslipi de pe cer, și coborându-se cu iuțeala unui fulger preste oamenii blăstemați, îi cuprinse și îi ridică la o strașnică înălțime. Pe unde trecu norul acesta, arse și țarine și fânațe.

Agrigentinii se uitau înmărmuriți la această minune dumnezeiască, când deodată norul crăpând, toți nenorociții aceia căzură jos ca ciocârliile. O minune! fața lor se înnegrișe ca cărbunele, și vorbeau între ei o limbă neîntăleasă.

Îndată românii năvălind, îi legară și îi luară robi. De atunci ei și copiii lor au rămas robi, și robi vor rămânea până la sfârșitul lumii, pentru că au fost afurisiți, precum am avut cinste a-ți spune.”

— Îți mulțămesc, vecine, am zis lui Bogonos, văzând că sfârșise, dar fetița ce se făcu?

— Când a văzut norul coborându-se, se ascunse iute dinapoia s.Grigorie, care se făcu că nu o vede, dar, ca toate fetele Evei, curioasă de a videa sfârșitul, se ivi puțin, și un colțușor de nor ajungându-o sub frunte, îi rămase un benghi negru între sprincene.

— Adecă, căștigă o nouă grație.

— Cât pentru s.Grigorie, vei ști...

— Nu voi să mai știu nimic, răspunsei, căci pre puțin mă înterează.

— Atâta pagubă, zise Bogonos cu ciudă. Apoi, luând o mare priză de tabac, și privindu-mă c-un aer îngâmfat: Iată, urmă, de unde se trag țigani, iar nu cum ne-o spune domnișorul acela în cartea lui. E, ce gândești?

— Gândesc, fârtate, că toate câte-mi înșiri acum de două ceasuri sunt numai o frumoasă poveste, bună de adormit copiii de țâță; și c-ar trebui să fie cineva tare prost ca să creadă asemenea gogomăanii.

— S-au sfârșit! strigă vecinul meu cu o oftare ce ar fi putut învărti aripile unei mori de vânt, nu mai este nădejde! Se duce vechea noastră Moldovă, și în curând n-o să mai rămâie în ea decât niște struluibați cu mintea stricată — n-o zic asta pentru d-ta — carii, prin scrierile lor, se silesc a sterpi sămânța credinții ce a mai rămas! Oameni de ieri! desprețuiți relegea, nu păziți posturile, nu faceți ca părinții voștri, vă despărțiți de soții, vă place mai mult teatrul decât biserica, și dacă întâlniți în drum un preot, aruncați cu ce vă iese nainte după el, ca să nu vi se întâmple ceva rău, ca când slujitorul Domnului este dracul împelițat. N-a să treacă mult, și vă veți lepăda și de Hristos, căci sunteți în stare a face orice! — Și când vorbea aceste, Bogonos era sublim și mare.

— Lasă proorociile, cinstite Bogonoase, răspunsei. Ești bătrân și îți par toate celea negri, în vreme ce noi videm tot frumos. Nu facem ce făceau părinții noștri? Nu, pentru că suntem fii a unui alt veac, și trebui să mergem cu veacul; căci dacă duhul ominesc ar rămânea tot pe loc, ți s-ar crede încă povestele, și ar fi toți ignoranți ca mulți carii cunosc. N-o zic asta pentru d-ta. Dar, lasă gluma, și-mi spune, crezi în adevăr fabula astă cornorată despre țigani?

— De o cred? Negreșit că o cred. A fost scrisă de ...

— De niște ipocriți și fanatici, care vrând să ție lumea sub tutela lor, iscodeau feluri de basne ca să o sparie. Cum poate cineva crede, dacă are cel mai mic bun simț, toate aste ciudate minuni? Bătăliile acele între sfinți și diavoli; dracii acești cornurați și cu coadă lungă, carii n-aveau altă treabă decât să supere singurătatea

unor mizantropi? cât pentru mine, Dumnezeu mă ierte, îți spun curat că nu cred în alți draci, decât într-acei draci de omenie, care sunt tineri și bine făcuți, și niciodată nu-și arată coada și coarnele. Și ian spune-mi, dumneata vecine, dumneata care sameni cu unul din creștinii catacombelor, văzut-ai pe dracul? Zău, eu aș vrea să-l cunosc de curiozitate, ca să știu dacă-i așa negru cum...

— Taci, strigă cu glas nădușit și tremurând vecinul meu. Nu vorbi de aste când înserează! Nu știi în ce primejdie te pui! Acum e ceasul când duhurile împlă!

În adevăr, soarele apusese după un lung șir de nori fantastici, pe care îi poleia c-o bordură de purpur. Frunzele gemeau la suflul melancolic a vântului. Noaptea își întindea pe încetul tristul său hobot; și florile ascunse în umbră se vesteau numai prin parfulul lor. Nu se zărea în acest chiaroscur, decât arburii negri, întinzându-și crengile ca brațele unor uriași.

Aceste toate erau atât de frumoase, atât de mărețe, încât abia luă seama în contemplația mea că vecinul meu se duce. Așadar, invitându-l pe a doua zi la prânz, am intrat în camera mea, unde m-am apucat să-ți scriu viața s.Grigorie, precum mi-a povestit-o Bogonos, silindu-mă a păzi cât s-a putut chiar și espresiile sale. Sănătate!

CUPRINS

SCRISOAREA IX (Fiziologia provincialului)

Martie 1840

Nu știu dacă cineva a cercat păn-acum a descrie figura astă curioasă, originală și cromolită a boierului ținutaș. Voi întreprinde eu a face acest tablou, pentru că ar fi păcat a rămânea nezugrăvit un portret atât de caracteristic, cerându-ți însă iertare dacă nu voi putea a ț-l arăta chiar întocmai cum îl vedem

când ni-l aduce posta sau harabagiul judan de-l trânteste liop! pe paveaua Iașilor; și mai vârtos că el are deosebit tip după ținutul din care vine, după târgul din care iasă, după vrâsta lui și trebuința ce are în capitalie, și e o lighioaie atât de variată, încât ar fi o nespusă greutate a închide într-un singur cadru toate fețele și coloarele lui.

Provințialul împlă încotoșmănat într-o grozavă șubă de urs; poartă arnăut în coada droșcii înarmat cu un ciubuc încălăfat și lulea ferecată cu argint; șuba de urs, arnăutul și ciubucul sunt cele trei neapărate elemente a boierului ținutaș; fără ele nu se vede nicăieri. Figura lui e lesne de cunoscut; cele mai adese este gros și gras, are față înflorită, favoriți stufoși și musteți răsucite, dar pre lângă aceste firești podoabe natura, ca o miloasă mumă, a răspândit asupra-i și un *nu știu ce* care vorbește mai tare ochilor ispițiți decât orice altă; un *nu știu ce* care face a fi destul să-l vezi ca să-l cunoști, și să găcești din ce ținut sosește, sau din ce bortă iese; un *nu știu ce*, în sfârșit, care te face să râzi cum îl zărești.

Cum a sosit în capitalie, întâia lui treabă este să se ducă la Miculi, ca să-și cumpere ochilari sau lornetă cu care se uită seara obrăznicește prin toate lojele teatrului. De-l vei întreba a doua zi ce s-a reprezentat, a să-ți spuie că s-a jucat comedia lui *Vodevil* care e foarte *ghizdavă* și *nostimă*, pre care îndată începe a o și critica. Ca să scapi de ideile lui literare, intră puțin în magazia astă din unghiul uliții, unde domnește M. Ortgies, vestit prin fașonul jiletelor și nasul său. Vezi pe acest flăcău tomnatic îmbrăcat cu un frac fără mânice, abia înseilat, pre care îl scrie calfa pe la toate încheiturile cu credă? A venit la Iași ca să se-nsoare, sau să între în slujbă. Fracul îl strânge de-i plesnesc ochii, dar croitorul încredințează că parcă e leit pe trupul său, ba încă ceva mai larg decât duple jurnalul de pre urmă, căci în capitalie e de *bon ton* să fie toate cele strimtorite.

Cine e acesta ce a să deie piste noi cu droșca? Să ne ferim de întâlnirea lui, dacă nu vrem să ne asurzească. A să ne spuie în

gergul provincial, care zic că e franțozește, că vine de la moșul logofătul A., unde a găsit pre moșul logofătul B., cu care a să prânzească la moșul logofătul C., și nu știe ce să mai facă, căci e poftit și de ceilalți ai săi moși logofeți și vornici ca să le facă cinste a petrece cu dânsii, și nu-l mai încape vremea, și... și... o mulțime de asemenea flecării; pentru că am uitat să-ți spun că provincialul e fudul din născare și *evghenis* din cap pân-în călcăie. El e nepot tuturor boierilor mari și văr cu toată lumea. Însă deși ne spune că se sfădesc de la dânsul care să-l aibă și să-l primească, bunul om mucezește în hanul lui Coroi sau a lui Petre Bacalul! — O, lume!

De ai norocire a fi și d-ta *evghenis* din *protipendas*, vlastare de viță aleasă, țăndură de os sfânt, și ai trebuință a merge în provincie, fii sigur că ai să fii bine primit, găzduit, căutat și ospătat, pentru că ești așteptat c-o nespusă nerăbdare ca să cununi pre toate fetele ce se mărită, și să botezi pre toți copiii noii născuți, adecă să te faci cuscu și cumătru cu un târg întreg, căci provincialul s-ar ținea necununat și nebotezat, dacă n-ar fi cununat și botezat de un boier mare. Pe urmă încep mesele și cumătriile; o să te silească să mânânci până nu vei mai putea, pentru că, de vei refuza vrun fel de bucate, gazda a să înceapă a se jălui că nu-ți plac bucatele și a ocări pre bietul țigan bucătar. Pe urmă ai să bei vutcă; ai să închini sănătățile tuturor verelor, tuturor mătușelor, tuturor nepoatelor și a tot neamul. Pe urmă ai să mergi la *soirée* (pentru că în provincie e încă moda de soarele), unde o să te aleagă la toate figurile de mazurcă, unde o să fii ca o gânganie străină la care o să țintească toți ochii. Într-un cuvânt, te poți numi norocit de vei scapa din ținut cu capul teafăr, și cu stomahul sănătos.

Dar să ne întoarcem la boierul ținutaș. După ce a sfârșit banii de cheltuială, vine acasă. Nevasta îi iese înainte. Ea îl așteaptă să vie *isprăvnicit* sau *prezidențit*; el vine cu plete lungi și cu lornetă. Ce scene atunce, vrednice de penelul lui Hogart! Ca s-o liniștească, barbatul său îi aduce vrun turban vechi îndrugat de Dominica,

sau vro ciudată capelă, caprițioasă clădărie de pene, flori și cordele, care adună de doi ani tot colbul din magazia Ninei. Seara, toți provincialii de ambe sexe năvălesc la dânsul. După cerimonia dulceților și a cafelei, cucoana începe a-și arăta turbanul, și boierul a spune novitale. Spune cum a petrecut; cum s-a *eglindisit* la bal la curte; ce mai confete și ghețate a mâncat; cum îl invitau toate damele la danț; cum era balul de frumos; sala era pardosită cu oglinzi, părății de porțelan, ușile de cristal și mobilele de chihlimbar, și alte multe minunății și mândrețe care fac pre prietenii săi să casce gurile ascultându-l; și iaca materie de vorbă cel puțin pentru două luni.

Mă grăbesc însă a sfârși acest tablou, de frică ca nu vrun provincial om de duh (pentru că nu sunt toți ca originalul ce ți l-am arătat) să se apuce a ne zugrăvi și pre noi locuitorii din capitale cu toate metehnele și ticăloșiile noastre.

Ερωσο!

CUPRINS

SCRISOAREA X (Despre Mitropolia Moldaviei)

Octombrie 1841

România era creștină încă din veacul III. Desele năvăliri a barbarilor nu putură stârpi sămânța credinței, care de la Dragoș luase o întindere mai mare. Alexandru cel Bun urzi episcopiile de Roman și de Rădăuți, și mitropolia Moldaviei, care până atunci era închinată la Ohrida, fu proclamată liberă și neatârnată prin un act a împăratului Bizanției, Ioan Paleologul. De atunci Biserica Moldaviei s-a păstorit de cătră mitropoliți aleși de înaltul cler și de nobilime dintre arhieriei cei mai însemnați.

După emigrația lui Cantemir, căzând țara în ghearele fanarioților, mitropoliții, la înscăunarea lor, luase drept obicei a cere și

încuviințarea patriarhului de Constantinopoli, care totdeauna li se da. Pe atunci, mitropolitul Antonie întâmplându-se a pribegi în Rusia, patriarhia, fără a mai aștepta alegerea, numi de-a dreptul la scaun pre arhiereul grec Nechifor, bătrân cucernic ce se afla de multă vreme locuind în Moldavia. Faptele bune și cuvioșia acestui barbat potoliră cărtirile poporului asupra acestei urmări arbitrare; însă abuzul sporind din zi în zi, mitropolitul Iacov Putneanul adună un sobor de arhierei, arhimandriți și egumeni, și la 1 ianuarie 7260 (1752) slobozi o sinodicească carte iscălită de tot soborul, prin care arătând drepturile mitropoliei Moldaviei, sfințite de împăratul Paleologul și întărite de un consiliu compus de prefericiți patriarhi și arhiepiscopi, drept sfânt și firesc a popoarelor de care se bucura Moldavia de a avea păstori spirituali numai din pământeni; în sfârșit supremația ce-și luase patriarhia Constantinopolii și însușirea abuzivă de a nu se rândui mitropolit fără știrea și încuviințarea ei, restatornicește vechea legiuire a țării, blastemă și afurisește în viitor pre călcătorii acestui așezământ, și legiuiește ca în veci să nu mai strămute astă pravelă, și să nu se mai încredințeze cârma arhipăstorească la străini ierarhi.

Rămăsese însă deprinderea ca fiecare mitropolit, după ce se alegea, să înștiințeze pre patriarhie și să-și capete încuviințarea. Puțin câte puțin deprinderea se socoti datorie și murind mitropolitul Gavriil Calimah, domnul stăpânitor, cu unirea a tot clerul și a nobilei, chemă la scaun pre Leon, episcopul de Roman, și pentru politeță înștiință și scaunul ecumenic. Patriarhia văzând că a să scape înrâurirea ce avea, se plânse Porței de aceasta, arătând că ar fi o jignire a dogmelor bisericești; după care Devletul porunci să se strice acea alegere, iar patriarhul sumețindu-se în acea poruncă, argosi pre mitropolitul Leon.

Din toate privilegiile Moldaviei, ale relegei rămăseseră încă neatrinse și intriga voia a lovi și în aceste! însă duhurile se revoltară; domnul, în unire cu toată obștia, nu voiră a se supune, ci se jăluiră Porții de astă calcare a dreptului națiilor, făcând o pome-

nire a vechilor tractate cu care țara se supusese protecției turcești. Așadar, sultanul, prin un firman adresat domnului Alexandru Mavrocordat din anul Egirei 1200 (1785) pe la sfârșitul lunii gemaziel ahir (iulie), arată că încredințându-se din caidurile (arhivele) împărăției de acest drept legiuit a Moldaviei, îl întărește și poruncește a fi pururea neștrămutat.

Ce-au folosit însă și sinodiceasca carte a lui Iacov Putneanul și firmanul sultanului? Atâta că grecii s-au înlăturat de la scaunul mitropoliei; dar înrăurirea lor secretă tot rămase, căci dacă mitropolitul nu-ți dă voie să te desparți de soție, dacă nu-ți învoiește măritișul cu o rudenie ș.c.l., ești sigur că, mijlocind la patriarhie, ai să le capeți. Și ce urmează din aceasta? Puterea relegii se calcă, miniștrii ei se desprețuiesc, pentru că în slăbiciunea lor tac, și nu cutează a protesta asupra unui abuz ce le sapă independința, ce nu poate să le-o contesteze nime. Vale!

CUPRINS

SCRISOAREA XI (Amintire funebră)

Decembrie 1842

Este un sunet cărui altul nu se poate asemăna, sunet grav, jalnic și fioros ce află totdeauna un răsunet în inimile cele mai tari.

Când bataia clopotului te face a tresări, când îți închipuiești că ea îți vestește moartea unei rude, a unui prieten, a unui cunoscut a căruia viață s-a stins cum se stinge în aer răsunetul aramei sacre, simți atunce tristeța însinuându-se în pieptu-ți ca un junghi de gheață, și dacă creștinismul nu ar veni să-ți împrăștie marasmul cu dulcea sa filosofie, ai suferi acele chinuri morale ce nu se pot descrie, și pre care le vindecă numai moartea.

Moartea! Numele ei înfiorează pre cel bogat, pre cel mare, pre cel care lumea nu-l încăpea, și care în împărțeala mormântului

nu va avea mai mult loc decât saracul; căci amară trebuie să fie ea pentru omul cu cugetul patat; pentru acel ce trăind numai pentru el, a fost de pagubă compatrioților săi; pentru acel ce strânge averi, și nu știe cui le adună pre ele! Saracul însă, privindu-o ca o odihnă după o zi de muncă, adoarme în liniște, știind că atunci când se va scula ca să deie seamă de cele ce a făcut, va fi răsplătit de ostenele sale, și locul îi va fi însemnat în dreapta.

Maiorul Ioan Bran muri în zilele aceste.

Acest bărbat în scurta lui viață câștigase numele de cinstit și drept într-atâta încât era de ajuns a-l pomeni, pentru a arăta probitatea personificată; și dacă soarta l-ar fi pus într-o treaptă mai naltă unde să fie arbitru soartei oamenilor, sau să ție cumpăna Temidei, asupriții și împilații — atât de mulți la număr — ar fi pierdut, pierzându-l, un mare sprijin și apărător, pentru că el era atât de neabătut din drumul cel drept în care îl călăuzea o neprihănită conștiință, încât nici putea înțelege acele machiavelice răstălmăciri născocite de iscusiiții lumii carii fac albul, negru și ziua, noapte. L-ar fi jălit publicul cum îl jălesc cei ce l-au cunoscut și carii ar fi dorit să mai trăiască, pentru că oameni ca dânsul sunt atât de rari în societățile noastre corupte, încât e de mirare cum de se mai găsesc încă.

Zic că moartea e crudă; eu socot că este numai nedreaptă. Nedreaptă, pentru că în loc să curățe răii ce înădușă societatea, ea seceră ce este bun și trebuitor; și de am fi putut răscumpăra pierderea lui I.Bran cu jertfa a zeci alți, nicum nu ne-am fi stânenit a face acest schimb, în care am fi fost îndoit câștigați.

SCRISOAREA XII
(Pâcală și Tândală)

CUPRINS

Februarie 1842

.....

— Dar d-ta, moșule, n-o să ne spui ceva? am zis cătră bătrânul pădurar ce ne primise în gazdă.

— Ce vreți să vă spun, feții mei? răspunse el. Ce să vă spun vouă, oameni de ieri, eu omul veacului care port două sute de ierne în spate? Voi vă ziceți români, ș-apoi vorbiți o limbă pre care eu n-o înțeleg. Purtați niște haine sucite pe niște trupuri stricate în care mă îndoiesc că este inimă. Sunteți așa de țigăriți și gingași încât de v-ar videa străbunii voștri, ar plânga de jale.

— Toate sunt așa, zise unul din noi râzând, dar încă tot nu suntem lipsiți de simțul auzului, și prin urmare ne place a asculta povești frumoase din vremile trecute și aș pune rămășag că istoria vieții d-tale a să ne facă să adormim. Ia deci în brațe cea ploscă burduhoasă și-ți răcorește gâtulejul.

Propunerea aceasta zâmbi bătrânului, care urmând sfatului dat, deșertă plosca, își drese glasul, și începu:

“Trebuie să știți, feții mei, că eu sunt fecior vestitului Strâmbă-Lemne, care lua stejarul cât de gros, îl îndoia cu mâinile și-l făcea obadă de roată. El era un om foarte învățat și cunoscut pe vremea lui. Copilărise cu Ciubăr-vodă, cu care învățase carte la dascalul Pascal din Podul-Iloaei, ce știa toată *Alexandria* pe de rost, făcută de numitul dascal Pascal, de unde nu știu cum a căzut în mâinile d. Barac de a tipărit-o. Petrecuse toată juneța sa la curtea lui Lăcustă, a lui Papură și a lui Pârle-vodă. Ce mai vremi acele! Când vinea primăvara și ieșeau oamenii la arat, dacă nu le ajungeau boi la plug, se duceau la unguri sau la leși, și luând de acolo oameni, fie nemeși sau proști, șleahțici ori mojici — nu mai alegeau — îi înjugau și arau lanuri cât vezi cu ochii, unde semănau ghindă

de creșteau dumbrăvi pentru ca să aibă strănepoții lemne de ars. De aceea, luat-ați seama când e ger iarna și vântul vâjâie, că dacă vă puneți la vatră dinaintea focului, auziți unele lemne țipând, și vedeți strecurându-se din ele o apă fierbinte? Acele, feții mei, sunt sufletele leșilor care țipă, și lacrimile ungușorilor care picură, căci sufletele lor — pentru păcate pesemne — le-a osândit Domnul Dumnezeu să intre în copacii pădurilor, pre care le-au arat cu sudoarea lor. Ce să mai zic de oamenii vremilor acelorora? Ei erau nalți ca brazii și voinici ca smei. Tatăl meu era nepot viteazului Sfarmă-Peatră, care avea obicei când se punea la masă să înghită mai întâi șapte-opt bolovani, ca să-i facă poftă de mâncare.

La vrâsta de două sute optzeci ani, tatăl meu, văzându-se flăcău tomnatic, se însură cu jupâneasa Mărica, minunată femeie, groasă și frumoasă, dar cam prostănă, zicând adese niște vorbe chisnovate, la care tată-meu răspundea: “Tronc, Mărico!” La patru luni după ce se mărită născu o fată. Astă născare fără vreme cam supără pre tata, dar popa îl liniști, spunându-i că asta se-ntâmplă uneori, însă numai la facerea dintâi. Soră-mea n-a trăit, precum nici alți două sute de frați și surori ce am avut. În sfârșit m-a născut pre mine și văzându-mă așa mic și ovilit, mi-au pus numele Tândală. Nașterea mea costă viața mamei, iar tatăl meu, simțindu-se c-a îmbătrânit, chemă pre nașu-meu Păcală, mă încredință lui, și apoi muri după ce măncă trei oi fripte și bău o balercă de pelin, zicând că nu trebui să se ducă pe ceea lume flămând și însetat. El era atunci de patru sute optzeci și trei de ani.

Nașu-meu Păcală era un om foarte de duh; avea răspuns la orice vorbă. El mă puse întâi la buchi, dar văzând că într-o zi era să mă-năduș c-un Tverdu ce mi se prinsese în gât, hotărî a-mi spune singur tabla pre care trebuia să o deprind pe dinafară. Asta mi-a fost învățătura.

Iaca ce-mi zicea el:

“Fine! De vrei să trăiești bine și să aibi ticnă, să te silești a fi totdeauna la mijloc de masă și la colț de țară, pentru că e mai bine

să fii fruntea cozii decât coada frunții. Șezi strâmb și grăiește drept. Nu бага mâna unde nu-ți fierbe oala, nici căuta cai morți să le iei potcoavele, căci pentru behehe vei prăpădi și pre mihoho.

Bate fierul pân-e cald, și fă tot lucrul la vremea lui.

Nu fii bun de gură, gura bate c... Vorba multă-i sărăcie omului și toată paserea pe limba ei pierе.

Nu fii zgârcit, căci banii strângătorului intră în mâna chel-tuitorului, și scumpul mai mult păgubește, leneșul mai mult aleargă; dar nici scump la tărățe și ieftin la făină.

Nu te apuca de multe trebi odată. Cine gonește doi iepuri nu prinde nici unul. Nu te întovărăși cu omul becisnic. Mai bine este să fii c-un om vrednic la pagubă decât c-un mișel la dobândă. Nu te vârî în judecăți. În țara orbilor, cel c-un ochi e împărat. Cel mai tare e și mai mare, și dreptul îmblă totdeauna cu capul spart. La judecători, ce intră pe o ureche iase pe alta, căci sătulul nu crede celui flămând, și mai bună e o învoială strâmbă decât o judecată dreaptă. Să n-ai a face cu cei mari. Corb la corb nu scoate ochii. Ce iase din mătă, șoareci prinde, și lupul părul schimbă, iar naravul ba.

Nu te-ncrede în ciocoi. Ciocoiul e ca răchita; de ce-l tai, de ce răsare, și din coadă de câine, sită de matasă nu să mai face. Nu fii dușmănos, căci cine face, face-i-se, și nu e nici o faptă fără plată.

Ferește-te de proști și de nebuni. Nebunul n-asudă nici la deal, nici la vale, și prostului nici să-i faci, nici să-ți faci. El învață bărbieria la capul tău. Șede pe magar, și caută magarul. Nu-l primesc în sat, și el întrebă casa vornicului. Prostia din nascare leac nu mai are. Cine se amestecă în tărățe, îl mânâncă porcii; ș-apoi spune-mi cu cine te aduni, să-ți spun ce fel de om ești.

Nu te hrăni cu nădejdea și cu făgăduințele. Înțeleptul făgăduiește, nebunul trage nădejde. Să trăiești, murgule, să paști iarbă verde. Ce-i în mână nu-i minciună, și e mai bine acum un ou decât la anul un bou.

Chelbosului tichie de margaritar nu-i trebuie, pentru aceea nu te apuca de lucruri mari, căci e lesne a zice plăcinte, dar cu b...

de față mare nu se fac ouăle roșii. Dobânda mare rupe ciochinile, și pân-a nu găsi mantaua, nu erai dator. Cu rudele bea și benche-tuiește, dar neguțitorii nu face, căci deși sângele apă nu se face și cămeșa e mai aproape decât anteriorul, dar nepotul e salba dracului. Frate, frate, brânza e cu bani. Nu fii răpitor. Mai bine nici oaia cu doi miei, nici lupul flămând. Să nu vie vremea să dai cinstea pe rușine, și să-ți zică: c..., lupe, ce ai mâncat. Lasă pre oameni în ideile lor. Vântul bate; câinii latră. Altui îi e drag popa, și altuia preuteasa. Tot țiganul își laudă cocanul. Zic zece, tu taie una. Vrabia mai visează, și calicul comândare.

Nu da împrumut ca să nu-ți faci dușmani. Dă-ți, popo, pinte-nii, și bate iapa cu călcăiele; ș-apoi, prinde orbul, scoate-i ochii. Nu te bucura la câștiguri mici, pentru că c-un rac tot sarac, c-un pitic, tot calic; dar când îmbli cu miere, linge-ți degitele. Primește orice-ți vor da. Calul de dar nu se caută-n gură; și cine n-are ochi negri, sărută și albaștri. Când vei voi să te apuci de ceva, prinde iepurele cu carul. Mâța cu clopot nu prinde șoareci. Nu te-ngriji cum o s-o scoți în capăt. Nevoia învață pre căraș, și cine are barbă are și pieptene.

Nu te amesteca în intrigi. Nici pre dracul să vezi, nici cruce să-ți faci. Nici lupul pre balaia, nici balaia pre lup. Ia-ți catrafusele, și fugi ca dracul de tămâie.

Nu te-ncrede în caracterul omului în slujbă. El este o brânză bună în burduh de câine. Făgăduiește multe, dar să deie Dumnezeu, mamă, să fiu eu fată! Nu gândi c-o să scapi de dânsul. Banul rău nu se pierde, și are ac pentru cojocul tău, nici socoti că s-a îndrepta; calul bătrân nu mai învață a juca. Când nu-i în slujbă, e omul cel mai de treabă, dar postește robul lui Dumnezeu, că n-are ce mânca; și câte spune sunt o frumoasă poveste, dar mare minciună, căci minciuna boierească trece în Țara Ungurească. Caută să-ți fie supușii vrednici, ca să nu zică lumea că cum e turcul, e și pistolul. Dă-le pildă bună, pentru că peștele de la cap se-mpute.

Nu fii falnic, nici face din țânțar armasar. În urma războiului,

mulți voinici s-arată. Vulpea dacă n-ajunge, zice că pute. Să nu fii din cei carii zic: lasă-mă să te las, și ia-l de pe mine că-l omor. Nu te certa cu cei ce știi mai multe decât tine. Haide, tată, să-ți arăt pre mama. Nu îmbla cu c... în două lunturi, nici te mândri, căci mândrului îi stă Dumnezeu împotriva.

Nu te năcăji pre soartă. Norocul cine-l știe? Fă-mă prooroc, să te fac bogat. Bețivului și dracul îi iese cu oca nainte; însă vremea le îndreaptă toate. Vremea vinde lemnele, și nevoia le cumpără. Tu fierbe mazărea și taci. Joacă ursul la cumătrul, poate a juca și la tine.

Nu te mânia pre lume. Se mânie vacarul pre sat; satul nu știe nimic. Umilește-te. Capul plecat nu-l taie sabia. Cine se înalță se smerește; și dacă ajunge cuțitul la os, și petreci ca câinele-n car, trăiește ca viermele în rădăcina hreanului, până va veni vremea ca cui pre cui să scoată. Nu fii obraznic... Vor crede c-ai p... tot butuci, și-i da piste un omușor care Ț-a face coastele pânțec.

De te vor pofti la masă, tu nu te trage sub masă; dar nu fii supărător, c-or zice că: mart din post nu mai lipsește. De vei păgubi în vreo neguțitorie, să-ți fie de învățătură, ca altă dată să nu te mai apuci de ea. O dată vede nașul p... finului; iar de vei câștiga, nu te mai apuca și de altele, căci cine sare garduri multe, îi dă câte un par în c... și ulciorul nu merge de multe ori la apă. Când Ți s-or aprinde călcăiele, însoară-te pân-a nu îmbătrâni, căci însuratul de tânăr și mâncarea de dimineață n-au greș; și bătrânul amorezat e ca chiroșca cu pasat. Fă cunoștință cu fata; n-o lua numai pe auzite, pentru că nu se mânâncă tot ce zboară, și sentâmplă de departe trandafir, și de aproape borș cu știr. Vezi cum a fost maică-sa, căci pe unde a sărit capra, mai presus a să sară iada. De-i videa-o că nu vra să plămădească și toată ziua cerne, cercetează-Ți casa, pentru că bataia e din rai. Fii român verde și rupe mâța în două. Bate șeaua, să-nțeleagă iapa, căci femeia-i dracul; șede în deal și prăvale carul în vale; dar nu întinde ața să se rupă. Gospodăria să-Ți fie măsurată, căci la gospodina bună, mulți voinici s-adună; și de-i și păȚi ceva, numai tu să știi unde te

strânge ciubota. Nu te apuca s-o păzești; mai lesne poți păzi un cârd de iepuri; și macar că găina bătrână face zeamă bună, ferește-te de babe. Baba bătrână nu se teme de *vorba* groasă. Lumea piere, *baba* se peaptână. În sfârșit, mângăie-te la necazuri, gândind că sacul și-a găsit petecul, și roagă-te zi și noapte să-ți deie Dumnezeu mintea moldovanului — cea de pe urmă.”

Avea încă multe de spus moș Tândală, când a luat seama că nu-l asculta nime, căci noi cu toții adormisem și horăiam. Așadar făcu și el ca noi.

CUPRINS

SCRISOAREA XIII (Lumânărică)

Martie 1843

Vă aduceți aminte de un sarac pre care îl întâlneți, sunt acum doi ani, pe uliți, prin piețe, pre la biserici, cerșitorind mila creștinilor și împărțind *bogdaprostele* în dreapta și în stânga?

Lumânărică nu mai este! — Dar cine era el, și care fu solia lui aice jos? singur nu o știa. De îl întrebai de unde este? “Nu știu, răspundea; știu numai că mama când m-a lăut mi-a zis: Niță, dragul meu! să cumperi *lumânărele* și să le împarți pe la *bisericile*. Atâta știu, atâta fac.”

Desculț, cu capul gol, încins cu o funie și cu traista în șold, Lumânărică pân-în ziuă colinda toate bisericile, împărțind lumânări și cerșitorind, nu pentru dânsul — lui nu-i trebuia nimică — ci pentru alții.

La un schit sarac lipsește clopotul; îndată Lumânărică îl ia din târg, se pune cu dânsul în mijlocul unei piețe, îl trage, și clopotul nu tace până ce nu-și câștigă plata. Curând arama sfântă va răsună în aer chemând pre credincioși la rugăciune, și va spune în graiul său cel misterios lăudata faptă a săracului cerșitor.

O biserică n-are vestminte; Lumânărică îi aduce stofe bogate, el care n-are decât o haină stremțoasă ce abia îi copere goliciunea trupului; căci în zadar voiești să-l îmbraci. Dă-i o haină, o cămeșă; piste un ceas nu o mai are; a dat-o altuia, pre care îl socoate mai nevoieș decât dânsul.

Videți această văduvă cu lipsa în față și cu desnădejdea în inimă. Încungiurată de șapte copii ce plâng de foame, îmbrâncită de la ușa bogatului, unde nu i se dete voie a împărți nici fărâmurile cu câinii lui, ticăloșia o apasă sub greul ei genunchi. Lumânărică o vede, o mângăie, și a doua zi îi aduce o vacă, care săturând cu laptele ei pre flămânzii copii, introduce iarăși bucuria în bietul bordei.

Dar unde suntem noi în stare a înșira toate bunele fapte a acestui sfânt om! Ajunge a ști că săracul acesta cerșitor, îndemnat de plecarea sa și de o stăruință puternică, a zidit până și biserici. Să judecăm din aceasta, oare câți săraci am putea face fericiți cu abonamentul unei loje la teatru, unde învățăm a fi demoralizați, cu cheltuiala unui ospăț ce ne îmbuibă pânțele și ne strică sănătatea, cu o găteală de bal ce roade câte un colț din moștenirea copiilor noștri?

Dacă Lumânărică ar fi strâns toți banii câți a împărțit mile și a cheltuit cumpărând lumânări, clopote, vaci, vestminte ș.a. negreșit ar fi fost bogat după starea sa; dar trăind sărac, el a murit sărac.

Întru o zi, trecând pe lângă o biserică am văzut norod strâns, și am auzit cântând rugăciunile morților. În mijlocul bisericei sta un mort învălit cu giulgiu. Biserica era iluminată și împodobită ca pentru un mort bogat, și un arhieru încungiurat de un numeros cler slujea prohodul. Nu se vedea nici o rudă, nici un prieten vărsând lacrimi minciunoase; numai o văduvă în haine negre sta la picioarele scriului; iar pe fața tuturor săracilor ce alcătuiau cortegiul repausatului, se videă întipărită o întristare mută, o jale dureroasă.

În momentul acesta, arhierul apropiindu-se dezvăli pre mort, și însemnând pe fața lui semnul crucei, zise cuvintele aceste:

“Doamne! odihnește sufletul robului tău *Ioan* în loc de pace, în loc cu verdeață, unde nu este întristare, nici suspin, ci viață fără de sfârșit”.

Pătrunși de mare puternicia morții, am plecat capul, și privind icoana Mântuitorului, ce sta pe pieptul mortului, am zis:

“Doamne! Doamne! Odihnește după moarte și sufletul nostru în locul unde ai odihnit sufletul lui Lumânărică.”

Poate voiți a ști cine făcuse o așa pompoasă înmormântare cerșitorului?

Într-o dimineață, o damă văduvă — a cării nume îl vom tăcea, respectând frumoasa ei faptă, — găsi la poarta casei sale trupul lui Lumânărică, și

Văduva îngropă pre sărac!

CUPRINS

SCRISOAREA XIV

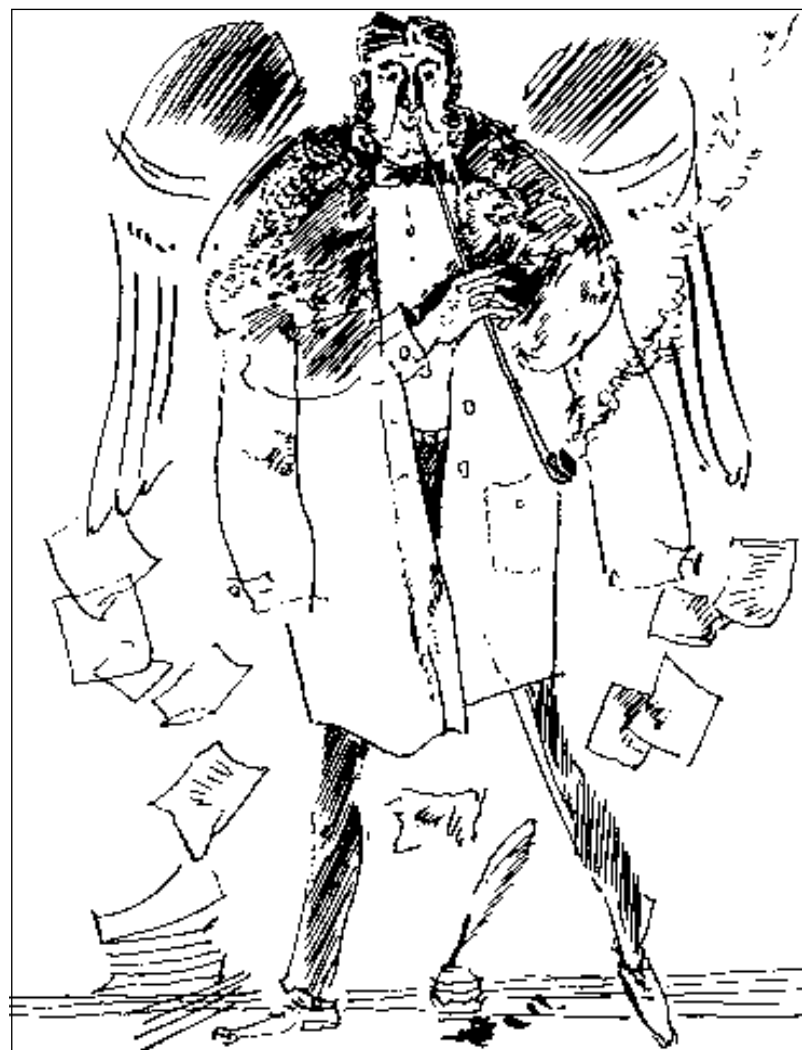
(*Critică*)

Ianuarie 1844

În trecutele zile un june, căruia nicum geniu nu-i lipsește, plin de idei nouă, mai mult bune decât greșite, îmi ceti o compunere a sa, care n-ar fi rea, dacă autorului nu i-ar fi fost drag a se face cunoscut prin originalitate mai mult decât prin simplitate, întrebuintând ziceri culese din vechii scriitori, pre care voiește cu de-a sila a le re-nvia, dând unora înțelesul ce poate au avut întâi; în sfârșit, fabricând de la sine ziceri, și vrute și nevrute.

Am voit a-i arăta deșanțata lui întreprindere, spuindu-i că nu e dat tuturor a crea ziceri și a baga scalpelul în biata limbă, pentru a o struji cum li se pare; că nu sunt toți creatori, ci croitori și croitori răi; că sunt multe piedice, fanatismul bătrânilor, deprinderea, pedantismul, cărțile bisericești ș.c.l.

Mă asculta cu o nerăbdare ce se videa în neastâmpărul său, până ce sărind de pe scaun:

— Iartă-mă, domnul meu, strigă: iartă-mă că nu mai am rabdare! Ce-mi vorbești de fanatism și de deprindere? De ne-am fi potrivit acestei vechi rugine, am purta încă barbe și papuci galbeni. Cât pentru pedantism, e o emblemă a dobitociei. Cărțile bisericești? Dar ia, mă rog, pe-acele tipărite mai nainte și în vremea mitropolitului Dositeu și vei găsi zicerile: *provedință*, *creștin*¹, *înger*², *comentarie*, *șerb*³ ș.c.l. pre care acei noii — socotind că fac mai bine — le-au prefăcut în *pronie*, *hristian*, *anghel*, *tălmăcire*, *rob...* în loc de *șerbul lui Dumnezeu*, *robul lui Dumnezeu*; pare că Dumnezeu creator și părinte are trebuință de robi, nu de supuși șerbi sau slugi, carii să îmble în căile lui. Grecul nu zice: *Σκλβος*, *χι Δοῦλος τοῦ θεοῦ* și asemenea zic și toate celelalte popoare creștine. Ia seama, domnul meu, că ei nicăiri n-au voit a întrebuița timpul săvârșit a verbului, ci tot cel nehotărât; nicio-dată: *avui*, *făcui*, *fui*, totdeauna: *am avut*, *am fost*, *am făcut*, fără să-și deie cuvânt pentru astă arbitrară palmă preste ochii gramaticii. Ei — tot acești noi — întrebuițează zicerile: *învălire*, *mirare* ș.a., dar n-ar zice, Doamne ferește: *miracul* și *văl* care sunt tot una și pe care le găseau în cărțile vechi. Prin un capriț neînțeles, luau verbul și lasau substantivul!

Nu-ți place că zic: *inimă*, *tinereță*, *spirit*, *relege*, *virtute*? Ai voi să zic: *suflet*, *dragoste*, *duh*, *lege*, *faptă bună*; pentru că la d-ta inima, acest dar dumnezeiesc, înseamnă acea bucată de carne macră prin care circulează sângele; tinereța, junie, spiritul, o esență îmbătătoare; relegea, lege sau pravilă; virtutea, puterea animală a trupului. De pildă, acest fras: *L'âme qui aime avec tendresse est inspirée par l'esprit de la religion et de la vertu*, eu l-aș

¹ *Creștin*, *chrétien*, *cristiano*.

² *Înger*, *Angeru*, *Angelo*. În limba română *l* se schimbă în *r*; d.p. *gelo*, *geru*; *sale*; *sare*; *popolo*, *poporu* etc.

³ *Șerb*, *servo*. La români *v* se schimbă în *b*; d.p. *selvatico*, *sălbatic*; *cervo*, *cerb*; *voce*, *boce*; *polvere*, *pulbere* etc.

traduce așa: “Inima ce iubește cu tinereță e insuflată de spiritul relegei și a virtuții”. D-ta negreșit că astfel: “Sufletul ce iubește cu dragoste, e insuflat de duhul legii și a faptei bune”. Acum un oarecine care ar pricepe zicerile, fără-a ști și înțelesul ce le-ați dat dv., vrând a retraduce din cuvânt în cuvânt traducția d-tale în franceză, ar trebui să zică: “*Le souffle qui aime avec amour est inspiré par l’odeur de la loi et de la bonne action* și ar râde, mirându-se ce ai voit să zici d-ta prin acest fras smintit.

Zicerile *abătut* (*abattu*), *umilit* (*humilié*) și alte câteva care numi vin în minte, le-ați botezat săracele, cum v-au plesnit în cap. Prin *abătut*, înțelegeți aceea ce francezul zice prin *écarté*, prin *umilit*, plecat (*humble*). Apoi dacă se găsește un om ce vine de pune tot cuvântul la locul lui, dându-i înțelesul cel primitiv, strigați că e cu neputință a strica obiceiul, vorbă proastă a oamenilor mișei, pentru care nu e nimic cu putință!

Îmi zici să creez ziceri? Ce o să fac când îmi lipsesc cuvinte ca să-mi arăt ideile? Însă de vei căuta bine, vei veda că și acele ziceri sunt sau românești uitate, sau împrumutate de la limbile surori. Și apoi, întru aceasta am urmat pildei altora, carii știu ce va să zică o limbă... Adio, domnul meu, urmă luându-și capela, ești într-o zi de spleen, nu vrei să mă înțelegi. Sunt șerbul d-tale!

— Dar, poet al dracului! Ți-am spus că sunt mai mulți croitori decât creatori, și...

Poetul era acum în uliță.

Iaca cum judecă acest june nevindecat în părerile lui. Mie mi-e prieten și aș dori să-l pot îndrepta, dar — îmi mărturisesc păcatul — mă cam învoiesc cu ideile lui.

În adevăr, folosul ce a izvorât din cărțile bisericești întru aceea ce privește relegea și morala e netăgăduit, dar gramatica mult pătimi. Dacă limba ar fi ramas precum se vede în cărțile vechi și se aude în gura poporului, și vrun om înzestrat c-o știință sistematică a limbelor rude s-ar fi apucat a o aduna și a o așeza, precum cer tipul și origina ei, negreșit că am fi scapat de toate aceste

pleonasmе, fiorituri și cacofonii. Scriitorii noii bisericești și profani au introdus shimatismul limbii grecești împreună c-o mulțime de ziceri, lepădând pre cele românești.

Când ar zice cineva astăzi *ghintă, cor, columb, dardă, custodie, templu, generos, peregrin, învestat* ș.a. — pre care le-au lepădat — puțini l-ar înțelege; și însă astfel se vorbea, se scria și se tipărea cu vro sută și câțiva ani în urmă.

Multe parascovenii — de mi-e iertat a împrumuta astă zicere poporană — are limba noastră, mai ales în zicerile luate din slavona. Nu-mi vin în minte toate și nici voi a te supăra cu un glosariu ce nu-și are locul său într-o scrisoare, dar voi însemna pentru curiozitate una-două.

Substantivul *slugă, a slugii*, prefăcându-se în verb, face *slujire* sau *a sluji*, când ar trebui să facă *slugire, sluga, slugii, slugire*. La astă zicere slavonă, am pastrat verbul cu declinația lui și am greșit. Altele tot slavoane le-am schimbat și iar am greșit, pentru că nu știu de ce nu mai nimerim; d.p. *viteaz, treaz, dârz, obraz* ș.a. la plural slavonește nu schimbă pe z în j, precum noi care zicem *viteji, obraji* ș.c.l. în loc de *vitezi, trezi, obrazi, dârzi* ș.a., o anomalie nesuferită într-o gramatică regulată.

Cu altă scrisoare, îți voi spune ceva și de scriitorii vechi.
Xoțpe!

CUPRINS

SCRISOAREA XV (Critică)

April 1844

Îți făgăduisem să-ți spun ceva de scriitorii vechi, dar poetul de care ți-am vorbit mi-a dat ocazie a-ți spune acum deodată altă ceva, păstrându-mi făgăduința pentru alt prilej. Iaca ce-mi zise poetul meu, cărui îi arătam o critică ce nu știu cine făcuse asupra lui.

— Nu-mi pasă de critica domnului acelu.

— Și pentru ce nu-ți pasă?

— Pentru că n-are simțul comun; pentru că vorbește de pe ceea lume, în sfârșit, pentru că în iscălitura acestui critic găsesc un θ , doi ω și trei η

Zicând aceste, ne-am uitat unul la altul și am pufnit amândoi de râs.

Aș fi voit să-l supăr, dar ce să-i zic? Cu argumentul din urmă mă făcuse marți. Pas de cutează să iei partida unui om care are în iscălitura sa un θ , doi ω și trei η ! Eu mărturisesc că de aș avea nenorocirea să aib în numele și porecla mea atâtea farafasticuri, nu mi-aș mai scoate obrazul pîntre oameni. Aș prefera să mă cheme Mitrofan, Ciupercovici, Bostănescu sau oricum, și nu mi-aș ierta nașul dacă mi-ar fi dat un nume în care să fiu silit a vâri un θ , doi ω și trei η .

Sunt oarecare nume care poartă ridicolul în sine. Napoleon ar fi fost aceea ce a fost, de l-ar fi chemat Martin sau Hubert? — Numele înrâurează mult asupra soartei omului. Cunosc o fată care nu se putu mărita, pentru că o chema Gaftona, și un june foarte de ispravă care se însură macar că se numea Cornescu, și apoi păți — aceea ce știi. Eu (Doamne ferește!) de-aș avea oi, nu mi-aș nămi un păstor cu numele Lupu. — Dar să venim la treaba noastră.

Voiam să-ți spun că nu de mult am cetit o carte rusească ce mi-a trimis-o autorul, tipărită în St. Petersburg și intitulată: *Nacertanie pravil valaho-moldavskoi grammatiki*, adică *Prescrierea regulilor gramaticii românești*. Autorul ei este d. Hâncu, român, care — nu înțeleg pentru ce — adaoase un of la porecla sa, și din Hâncu își zice Hinculof. Per gusto non disputare.

Astă *cărticică* ce se alcătuiește din două volume 8, mare cât de 500 pagine, spune multe de toate pre care eu n-am vreme, nici curagiu să ți le spun. Ajungă-ți atâta, că d. Hâncu sau Hinculof cu patriotică generozitate ne înzestreză limba cu 47 slove, adică cu 20 mai multe decât avem.

Patruzeci și șapte! Zău nu ne mai trebuie mult ca să ajungem pre chinezi! Între aceste, sunt unele gâtlane, buzane, și nu știu cum le mai botează d.S...; prea destule ca să amețească capul unui biet școlar.

Una din cele multe care învecinicesc numele lui Eliad în literatura românilor, este că ne-a scapat de atâte litere prisoselnice, ce încetul cu încetul începuseră a se împământenii în limba noastră, și dacă le-ar fi lasat, cine știe aceste câte altele ar fi fâtat? Este însă o slovă care a rămas, slovă venetică și hădă! dinainte căriia până și curagiul lui Eliad — și asta nu e puțin — s-a umilit. Această slovă iat-o, întortocheată și cârligată întocmai precum se scrie:

Ъ

În zadar d. Seulescu voi să introducă un culbec (θ) în locul ei, și d. Gianili un par (I). Nerodnică osteneală! Deșeartă trudă! Nime n-a voit să-i asculte, ca și când n-ar fi zis d.d. nimic!¹

Astă slovă din alfabetul cirilian, văzând că în dialectele ce derivă din slavona figurează numai de formă (pentru că n-are glas), se vâri vicleana în limba noastră, unde nicicum nu-și avea loc, și cu o machiavelică nătângie izbuti a prinde locul tuturor vocalelor românești, dîndu-ne acea pronunție guturală și groasă de care nu ne putem dezbăra.

Să nu-ți pară un paradox. Iaca cum uzurpă ea dreptul vocalelor noastre; d.p.:

a. *Cъntare*, *mъnъ* în loc de *cantare*, *mana* (*cantare*, *mano*) etc.

e. *Vъnd*, *nъnt*, *vъrs* — de *vend*, *vent*, *vers* (*vendo*, *vento*, *verso*) etc.

i. *Rъspuns*, *rъde* — de *respuns*, *ride* (*risposo*, *ride*) etc.

o. *Lъcuitar*; *mъnъstire*, *rъtund*, în loc de *locuitor*, *monastire*, *rotund* etc.

u. *Sânt* — de *sъnt* (*sunt*) etc.

¹ Vezi scrierile acestor domni.

Videți din exemplul acesta cum se bagă în totul, încât e rară zicerea în care **h** să nu fie. Iaca ce rezultat aduce nebagarea de seamă la invazia străină! O slovă — ce treabă mare e o slovă? — o slovă nu o putem scoate, căci a prins rădăcină; cum vom putea dar scapa de prejudețe și de lucruri străine, care pe toată ziua se înțelenesc între noi!

Văd că mă depărtez de țelul meu. Prefer dar a sfârși scrisoarea asta, a cării scop este de a chema ajutorul literaților români spre izgonirea slovei parazite, deși sunt desnădăjduit, de vreme ce — precum am spus mai sus — până și capete academice nu i-au putut face nimic.— Vale!

CUPRINS

SCRISOAREA XVI (Critică)

Octombrie 1844

Un proverb al nostru zice: bate herul pân-e herbinte...

E! ce gerg e asta? a să strige d. Eliad. De unde ai luat tu, moldoveane, pe crăcănatul H ca să-l substitui astfel de obrăznicește în locul lui F? Nu e de ajuns că vorbiți așa, aveți încă cutezare a-l scrie și a-l tipări!

Aveam de gând să-ți spun nu știu ce, și pentru ca să dau oarecare autoritate ziselor mele, începusem cu un dicton cunoscut, dar iată că Eliad nu mă lasă în pace; mă silește a-mi da cuvântul pentru ce zic *her herbinte*, în loc de *fier fierbinte*.

S-ar cuveni să mărturisesc în toată naivitatea că m-a luat gura pe dinainte, însă fiindcă în natura omului e înțelenită nătângia a-și apăra greșalele, voi să arăt că a întrebuița pre *h* în loc de *f* nu e un provincialism moldav — precum ni se împruță de alți români — ci o deprindere împrumutată nu de la muma latină, nici de la mai marea soră italiana, dar o suvenire mângăioasă, dulce și

scumpă de la o sorioară depărtată, gingașă și molatecă, crescută sub umbra naranzilor (naranjas) și boltele moresci a Alhambrei.

Din toate calitățile, ale inimei sunt acele mai plăcute și mai prețuoase; și de n-aș fi român, încă aș iubi limba română pentru dragostea frățească ce o caracterizează. În vălmășagul războaielor, în picioarele barbarilor, aruncată prin poziția geografică între nații străine începutului și firei ei, româna nu-și uită muma și sororile; se ținu lipită de latina prin gramatică, de italiana și spaniola prin ziceri, de portugheza prin pronunție.

Portughezul scrie *o* și *s*, și pronunță *u* și *ș* ca românul.

Aceste sunt așa; eu însă nu zic că trebui să zicem ca spaniolul *hiu* (hijo), *her* (hierro), *herbinte* (hirviente) ș.c.l., ci *fiu*, *fier*, *fierbinte*, căci astfel o cere gramatica; voi numai să arăt: 1) că acesta nu e un provincialism, și 2) că am descoperit — eu cel întâi — că supa cu *fidea* (fideos) și *pepinii* (pepinos) sunt de origină spaniolă.

Adios!

CUPRINS

SCRISOAREA XVII

(*Critică*)

Decembrie 1844

“Dintr-o palmă a s. sale este la sfânta episcopie la Roman o bucătea, și la Buciuiești un deget adus din Țarigrad de Dumitrașcu logofătul, precum mi-au spus Iordache spatarul la masa Dabijeivodă — Dumnezeu să-i pomenească! Și eram eu un smerit Dosiftei, episcop la acel sfânt scaun la Roman ș.c.l.”

Așa scria pe la 1570, în viața cuvioasei Parascheva, mitropolitul Dosiftei, unul din bărbații învățați, cu care se fălește pe drept Moldavia. El a fost nu numai un bun păstor duhovnicesc turmei încredințate lui, dar și unul din scriitorii cei mai aleși a timpului aceluia.

Iată o rugăciune către sfânta fecioară a lui Ioan Damaschin, tradusă de Dosiftei, pe care o găsesc în viața acestui st. filosof, cărui saracinul Hisiām, califul Damascului, porunci să-i taie mâna dreaptă, după clevetitoarele îndemnări a iconoclastului împărat Leon Isaurul:

Domnitoare preacurată ce-ai născut fără prihană
 Pre Dumnezeu cumsecade și cu fecioria-ntreagă,
 Pentru sfintele icoane mi s-au tăiatu-mi dreapta!
 S-ta știi și pizma pentru care-mi face Leon;
 Sirguiește de-mi agiută, și-mi isteștește dreapta
 A celui de sus dreaptă ce-i dintru tine-ntrupată
 Multe minuni știe face; deci pentru a ta rugăciune
 Și dreapta mea aceasta roagă-l să o istească;
 Să-ți fac cântări cumsecade, și-ntrupatului din tine
 Cu-nchieturi socotite, să le scriu precum se cade,
 De sprijineală să fie creștinătății drepte;
 Că toate-ți sunt cu puțință, lui Dumnezeu fiind maică.

Maica Domnului se îndură de lacrimile sfântului poet și îi lipi mâna la loc. Dar aice nu voiesc a spune minuni, ci a vorbi de poezia noastră din veacul al XVI-le. Poate greșesc, domnule, eu însă o prefer celei de astăzi, oricât se pare ea de simplă. Îmi place pentru că e naivă și fără pretenție, pentru că e moale și netedă, nu aspră și ciotoroasă ca următoarea elegie a unui mare poet din timpul nostru:

LA MOARTEA ELISEI

Osana! slavă! sfânt ești! sfânt! sfânt!
 Ce vrei se face-n cer, pre pământ.
 Glasul Elisei! — Îl auziți?...
 Seraf azi cântă! — N-o mai jăliți,
 Auzi pe îngeri se întrebând:
 Sfânta iubire ce are de gând? ș.c.l.

Mai vrei încă?

Jalea cuprinde orice simțire,
De dorul pierderii piste fire ș.c.l.

Poate tot nu ți-e destul? dar

De m-ai pune pe-un cărbune,
Mai departe nu ți-oi spune.

Apostroful ce taie semistihul, seraful ce cântă, îngerii se întrebând ce are de gând s-ta iubire, dorul pierderii piste fire etc., toate aceste formează o poezie hodorogită, încât în adevăr *jalea cuprinde orice simțire*, când vede cineva frumoasa noastră limbă căznică și schingiuită astfel!

Spune-mi, nu-ți place mai bine traducția lui Dosiftei *cu-nchieturi socotite*, care nu te ostenește când o cetești, nici are frase mari întortocheate și scâlciate?

CUPRINS

SCRISOAREA XVIII (*Slavonisme*)

Iulie 1844

Mulți literați români au făcut feluri de disertații asupra începutului și a construcției limbei noastre; laudă numelui lor și pace țărânei celor ce nu mai sunt! Lor le era ușor, nu aveau trebuință a iscodi sofisme ca să detune pre năpăstuitorii românilor, arătând lumii că ziua este lumină și noaptea întuneric. Adevărul era văzut și pipăit, și împotrivorii învinși și rușinați, învăbindu-se cu tăcerea, se ascundeau ca paserile cobitoare ce nu pot suferi strălucirea soarelui; însă asemenea șerpelui care, murind strivit sub călcăiul

viteazului, se întoarce și mușcă pre puternicul său vrăjmaș, slobozea din bortele lor un strigăt blestemat, pismătareț, răgușeat, dar din nenorocire foarte adevărat: — “Limba voastră e țesută cu ziceri slavoane!”

Oh! păcatul este netăgăduit și rana nevindecabilă! Când neamurile barbare au inundat România ca un răpide șiroi, găsind pânda limbei urzită, luau suveica și, prin dreptul celui mai tare, aruncau unde și unde câte un fir de bătătură de a lor, groasă și nodoroasă. Astfel se țesu limba noastră. Pentru a scoate acum acele lătunoioase fire, trebui a destrama toată pânda, și prin urmare a crea o limbă mai frumoasă, poate, mai nobilă și mai învățată, căreia nimic nu i-ar lipsi alta decât de a fi — românească.

Aici încep necurmatele dispute între învățații pandemoniului nostru literar carii se silesc:

Spirar nobil' sensi a' rozzi petti,

și pre care noi îi împărțim în trei clase. *Liberalii* zic (dupre Iorgovici și dupre Maiori) că trebui a goni toate zicerile slavoane și ungroturco-grece — deși aceste din urmă sunt foarte puține și nouă, primite numai de niște capete bolnave și stricate. — *Moderații* că trebui a le subția, a le înnobila și a le români, și eu mărturisesc că m-aș învoi cu păperea dr. sale. Vin în sfârșit *conservatorii*, astă veche rugină, care strigă cu glas de stentor că se strică limba, plângându-o și bocindu-o în gura mare.

După părerea mea, a învoi toate aceste capete învățate e mai greu decât a găsi mișcarea perpetuală. E de jălit însă, că toți aceștii trăgând fiecare la sine, sfâșie haina bieteii limbi.

Fie-mi iertat a aduce un exemplu.

Zavistia și clevetirea — ziceri slavoane — care s-au încuibat între români, le poate scoate cineva? De *obidă* și de *silă* ne poate mântui? Aici îmi vine în gând acel vestit dicton scris pe poarta iadului a lui Dante:

Lasciate ogni speranza!

Dar văd că m-am depărtat de scopul ce mi-am propus, care este a-ți arăta o descoperire ce am făcut într-un străvechi manuscris, în care am cetit următoarele:

“*Năvălind noroadele străine, au năpădit ca lăcustele piste români. Au semănat prin clevetiri zavistia pintre ei. Greșalele românilor i-au slăbit. Atunci vrăjmașii, răpindu-le prin silă drepturile, le iscodeau vinovății și îi munceau cu feluri de cazne. Aceste obide au adus robia ș.c.l., ș.c.l.*”.

Iată în câteva rânduri mulțime de ziceri slavoane!

Eu din aceasta am înțales — pentru care cred că-mi vor fi îndatoriți acei ce se vor ocupa vrodinioară cu scrierea unei istorii a arheologiei românilor — că românii aduși de Traian, până a nu veni barbarii preste ei, 1) nu știau vinovăția; 2) nu erau silnici, 3) nu sufereau obidele și 4) nu cunoșteau robia ș.c.l.

Pe urmă au venit toate de s-au amestecat pintre noi. Cum să le lepădăm acum? Și de am și voi, oare pute-vom?

Vale!

CUPRINS

SCRISOAREA XIX (*Ochire retrospectivă*)

Iunie 1845

Dacă te-ai întâmplat a fi vreodată la apusul soarelui pe dealul Cetățuui, într-o seară a lunii lui iunie, după ce ai privit steaua zilei coborându-se după muntele Pionul, și după ce treptat razele lui încep a se stinge în umbrele nopții; în acel chiar-oscur priincios ochiului, spune-mi, înturnatu-ț-ai viderea de pe culmile învecinate pline de verdeață și de bucurie asupra orașului ce zace la picioarele tale, beat de vuiet, culcat pe costișa lui ca să-și odihnească

mădulările cele de granit? Luat-ai seama atunci la o ceață ce vine și se întinde ca un giulgiu mortuar peste vârful turnurilor și a clopotniților, ceață grea ca somnul trădătorului și rece ca mâna soartei; care uneori ca un smeu se încolățește împregiurul orașului, sau ca un Briareu își întinde brațele în toate părțile, însemnând feluri de figuri fantastice, precum un mare caleidoscop? Nu ți-ai închipuit oare atunci că acest nor gros este un menitor prevestitor soartei orașului și a țării, și pătruns de ideea aceasta, n-ai fi dorit să vezi pre Asmodeu, dracul șchiop, și de se poate, să-l întovărășești de la palatul bogatului ce se vârcolește în patul său, până la coliba săracului ce doarme pe așternutul său de paie? O! negreșit, ai fi descoperit multe crime, multe fărădelegi, și poate ca și Iona ți-ai fi sfâșiat haina, strigând vai! Pe urmă ai fi alergat să te ascunzi în vreun unghi, unde să nu te ajungă intriga și calomnia, și ai fi plâns precum un filosof pe ruinele Palmirei, gândind la trecuta mărire a strămoșilor, la ale lor fapte mari de care nu suntem vrednici, noi, pigmei degenerați, ce n-am fost creați după măsura lor!...

Dă-mi voie, prietene, a-mi dezvăli ideea, sau mai bine zicând, a spune aceea ce cugetam într-o seară, când mă aflam la apusul soarelui pe dealul Cetățuii; și dacă după trecut putem judeca viitorul, să ne întoarcem cu câteva veacuri în urmă ca să aruncăm o privire asupra stării noastre, mărginindu-ne însă numai într-un mic cerc.

Dragoș, fiul lui Bogdan, prinț român, vine la 1352 și întemeiază statul Moldaviei, stat de oameni agricoli, care își petrec viața cu agricultura și păstoria. Pre dânsul îl urmează mai mulți domni buni, căci inima poporului ce ocârmuiau era bună, nefiind încă stricată de vițiuni. Românii sub urmașii lui Dragoș petrec o viață primitivă, și traiul lor ticnit, patriarcal și virtuos adună lângă ei pre pribegii lor frați. Colonia se mărește. Răpidea ei sporire ațâță invidia vecinilor lor; ei însă își păstrează naționalitatea. Fierul plugului se preface în lance, și resping puterea cu putere. Atunci colonia se face stat, și încă nu se împlinise jumătate de

veac de la descălecarea lui Dragoș, când Alexandru I dă legi poporului său, înființează o ierarhie bisericească și politică, zidește monastiri și cetăți, leagă alianță cu Iaghelon, regele Poloniei; Moldavia se face cunoscută, și împăratul Bizanției trimite domnitorului ei hlamidă și coroană ca unui autocrator.

Încă o jumătate de veac, și Moldavia va fi mare și puternică. Ștefan zdrobește pre Cazimir polonul, pre Matiaș ungurul, pre Mainac tatarul, pre Lobod și Nelivaicu cazacii, și râvnind a uni sub un singur sceptru provinciile române, năvălește asupra românilor valahi, bate pre Vlad, sfarmă pre Radul, care cheamă în ajutorul său pre turci. Acesta fu începutul necurmatelor războaie și a ticăloșiei îmbelor prințipate, stârnite din ambiția lui Ștefan și mișelia lui Radu. Dar, precum după un veac trecut Mihai, nici Ștefan nu-și poate împlini frumosul plan; trage numai toate oardele turcești asupra sa, comandate de falnicul cuceritor a Constantinopolii. Viteazul se biruiește, dar eroul nu-și pierde cumpătul, și bărbăția sa scapă patria de pieire. Însă puterile fizice nu răspund marelui său suflet. Viața lui n-a fost decât un lung război, o necurmată luptă. Patruzeci și șapte ani domnește și cincizeci de războaie are. Eroul a îmbătrânit, căruntețile i-au răcit sângele, cercarea i-a potolit iuțeala, nenorocirea de la Valea-Albă i-a stins ambiția. Își întoarce privirea tristă asupra patriei sale și suspină. Se uită la boierii pre carii el i-a înălțat și i-a îmbogățit; prevede vrajba, neunirea, nesațiul și trădarea zămislind în inimile lor și neîncrezându-se în moștenitorul său, hotărăște a da patriei sale o protecție sub umbrirea căria să vieze, până ce cerul va dispoza cum se va îndura de ea. Alege imperia Turciei, năstăvit poate de duhul ocrotitor a ființei popoarelor, pentru ca să nu se stingă cu totul numele de român.

Să ne oprim aice, și să ne înturnăm privirea înapoi, pentru ca să videm ce s-a petrecut într-un veac și jumătate, adică de la venirea lui Dragoș, și până la moartea lui Ștefan.

Domnii — precum am zis — erau buni, și poporul era fericit. Încă aristocrația nu se înaripase, și capetele acestei idre stând între

popor și ocârmuitor nu începuseră a mușca când pre unul când pre altul. Năravurile erau simple, căci domnii erau simpli; ei erau pontifeci, legiuitori și părinți supușilor; pentru aceea, în curs de o sută cincizeci ani, slobozia lui Dragoș (cum am mai spus) sporește de înminunează pre istoric, se face stat, își apără glorios naționalitatea în contra vecinilor puternici, și călăuziți numai de dreptul firesc pre care l-au învățat de la natură și de la cugetul lor, stăpânitorul își iubește poporul, și țaranul, privind în domn pre căpetenia sa, îl abordează cu piept deschis zicându-i: *tu doamne!* precum zice Dumnezeu, căci vede în el pre unsul său. Îl numește *măria-ta!* pentru că domnii erau în adevăr mari, și lingușirea nu-i deprinsese a pretinde și alte titule.

Veacul și împregiurările au silit pre Ștefan să rădăce aristocrația. Oștirile erau compuse pe atunci din oameni aleși, pre carii românii îi numeau boieri, ce alergau la lupte, unii pentru glorie, alții pentru patrie, cei mai mulți pentru dobânzi și prăzi. Mărețul Ștefan îi dăruia cu sate și cu moșii, și darurile lui erau mari ca și el; căci punea hotar pământului dăruit culmile dealurilor, matcele apelor, adâncul văilor, și uneori orizontul! Pentru ca să locuiască pământul dăruit, îl împoporau cu prizonieri de la vecini — de unde, aveau și numele acesta. — Aceștia, ca niște vasali și servi, urmau pre stăpânii lor la război.

Pe încetul, aste feude se înmulțiră. Boierii, pre carii bogăția îi sumețise, începură a ambiționa domnia; și încă Ștefan Marele nu putrezise bine în mormântul din monastirea Putna, când nepotul său Ștefan V e silit să omoare câțiva boieri, ca să stingă în sângele lor complotul ce sta gata a s-aprinde. Sângele acesta stropesște mai multe inimi în care odrăsleşte duhul vrajbei și a răzvrătirii. Idra nu piere; ura și dușmănia se înțelenesc mai vârtos. Prilejul nu lipsește. Ragialii iubesc banii; ajutorul și favorul lor, domnii îl cumpără cu bani, boierii dau bani, ca să oboare pre domni; și de unde stoarce ast nămol de aur? Din sudoarea poporului ce geme sub împilarea despotismului și a aristocrației!

De aici începe un șir de domni răi, pentru că boierii sunt răi, căroră, pentru ca să le plece cerbicea și să le smerească trufia, le trimitea cerul ocârmuitori, oameni de acei însemnați cu pecetea păcatului pentru a fi calăii popoarelor, și carii după ce-și plinesc urâta solie, pier, lăsând o pomenire de blăstemuri. Țaranul se tăvălește în lipsă și în ticăloșie, părăsește plugul, căci munca și sudoarea lui abia îi dau cu ce să plătească contribuțiile, căroră neștiind ce nume să le deie, le numește *năpăști*; iar vițiurile — după pilda celor mari — se înrădăcinează în sufletul său. Starea politică era poate și mai rea decât cea morală; vrăjbele și prigonirile între boieri și domni deteră prilej turcilor a se amesteca în trebile țării, a-și lua dreptul de stăpâni, călcând condițiile tratatului de protecție ce închiese cu Moldavia, și a surpa câte unul toate vechile privilegii, încât își însușiră dreptul a numi și pre domni, căci prin aceasta deschideau drum ambiției aristocratice ca să alerge să cumpere domnia cu bani, pre care apoi îi scoate de la popor.

Un veac era de când aristocrația domnea și poporul gema în ticăloșie și asuprire! Atunci providința, văzându-o bătrână și sluțită de nelegiuiri, tinde mâna și alege dintre ea pre un neînsemnat boier, pre un oarecare Petre Stolnicul, om prost și necunoscut. Îl suie pe tron și îi dă sabia răzbunării în mână.

Acesta, sub numele de Alexandru Lăpușneanul, va sparge cuibul și va strivi acest furnicar de intriganți ce făcea și desfăcea domni. Dar oare fapta lui fost-a de folos poporului? Ba, căci ranele lui erau atât de adânci, apăsarea despotică îl ovilise într-atâta, încât păstorii lui Dragoș și ostașii lui Ștefan nu erau acum decât niște sclavi îngosiți a unei boierimi desfrânate, care îi trata și îi vindea ca pre vite. În adevăr, Lăpușneanul retezase trunchiul, dar odraslele creșteau, și nu era el omul care să știe a le seca puindule stavilă pre însuși poporul; pentru aceasta, fapta lui fu judecată de crudă, și el de tiran.

Am spus că intrigile boierilor izbutiseră a da turcilor dreptul a numi de la sine domni pre cine voiau; așadar trista Moldavie se

văzu ocârmuită când de un serb, când de un arman, când de un saxon, carii se întreceau în nelegiuiri!... Dar să ne înturnăm privirea de la această amară epohă, și pășind cu pași giganti anii acești negri, să trecem un veac și jumătate ca să ajungem la un domn, care — deși străin — va fi totdeauna scump românilor.

Limba națională, deși se păstrase încă în gura poporului, dar necurmatele războaie și dese prefaceri nu lăsaseră a se cultiva. Literatura se mărginea numai între cler, și limba slavonă se făcuse limba curții și a bisericii, însă și pre aceasta numai partea duhovnicească și puțini din boierinași — ce nu aveau altă nădejde de cât în pana lor — o înțelegeau. Un boier mare avea de rușine a ști mai mult decât a se iscăli. Un Iacov Despotul (străin) se încercă a întemeia o universitate la Cotnar, dar scurta lui domnie nu-l iertă a-și împlini laudatul scop. Vasile-vodă vine, și întâia lui faptă este a înființa o tipografie, în care tipărește cărțile bisericești în limba română. Atunci poporul începe a asculta cuvintele relegii în limba sa, lucru de care alte nații civilizate erau și sunt încă lipsite; și morala evanghelică începe a izgoni vițiurile pre care o ignorantă barbară le lasase a se încuibă în inima românilor. Întemeiază școale naționale pre care le înzestreză cu moșii. Adună pravelile lui Alexandru I, ce au fost rămas uitate și părăsite când domnea numai dreptul celui mai tare, adaoge sau scade din ele, și alcătuieste un cod de legi, care pentru ca să fie respectat, este aspru.

Soarta și-a arătat toate caprițiile sale cu acest domn. După ce l-a suit pe un frumos tron, când acum se mândrise de bogățiile sale, de numeroasa lui familie, îl învrăjbește cu domnul Valahiei. Se încurcă în războaie, în care e învins. Vândut de ministrul său, părăsit de boieri, își vede ginerele ucis, familia prizonieră; și pentru că nenorocitul e totdeauna și vinovat, cade sub urgia turcilor, carii, după ce îl țin închis și în fiare câtăva vreme, îl slobod apoi ca să moară în cea mai mare sărăcie.

Nenorocitele războaie a lui Vasile-vodă slăbiseră țara și demoralizaseră oștile, care acum nu mai împuneau turcilor. Asuprirea

crescu, și țara pierdu dreptul d-a mai avea domni pământeni. Moldavia se făcu o arendă ce se vindea celui ce da mai mult, și la care se întreceau grecii încuibăți în foburgul Fanar din Constantinopoli. Foarte rar și din când în când se mai numea câte un domn pământean, dar și aceștia, nestatornici în domniile lor, ca să înlătore intrigile și să-și facă favorabili pre miniștrii Porții, imitau politica grecilor, care consista a da bani ca să izbutească în scopul lor.

Unul din aceștia fu și Dimitrie Cantemir. Mai mult om literat decât politic, el se aliă cu Petru a Rusiei, dar nenorocita campanie de la Prut zădărnici planurile sale. Silit a pribegi, își lăsă țara sub prepusul trădării, și Moldavia se hotărî de apanagiu fanarioților.

Un veac se mulse țara de acești arendași! Cu un veac se înapoi în toate! În locul oștenilor români, se aduseră albanezi nemerici. În locul școalelor lui Vasile, se înființă școala grecească. Pământenii erau prigonii și grecii în favor. Județele se ocârmuiau de *caiccii* și *seizi*. Moldavia se făcu pământul făgăduinței pentru acest neam, ce aducea cu sine corupția și desfrânarea!...

E netăgăduit însă că unii dintr-aceștia au făcut și bine. Constantin Mavrocordat desrobește vecinii. Grigore Ghica protestează, neputând face altă, la orice nouă asupra. Alexandru Muruz înzestrează orașul cu ape, îl înfrumusețează cu mândre ziduri ș.c.l., dar ce puteau ei face în scurta lor domnie de trei ani, la sfârșitul căreia aveau în vedere ștreangul?

Acum desnădejdea începuse a se vâri în inima românilor. Obiceile strămoșești și tradițiile naționale se pierdură. Limba necultivată și desprețuită rămase numai în gura poporului; nobilimea învăța grecește, limbagiul curții. Boierul își uită dignitatea sa; se făcu unealta străinilor cu care se încuscrea și pre care îi tămâia ca să le intre în favor. Fecioară pân-atunci, limba patriei se împestrită formând un gerg ce se întinse ca o pecingene; căci până și la bisericile de întâiul rang slujba se făcea grecește, iar la celelalte se mai lăsă strana a doua pentru limba națională.

O asemenea stare a lucrurilor nu putea să mai ție. Era o monstruozitate a videa o nație întreagă în cumpănă a-și pierde

ființa. Dumnezeu se îndură și își rădică urgia de asupra poporului său. Anul 1821, dărâmand edificiul efemer lucrat de fanarioți, reînturnă Moldaviei drepturile și privilegiile vechi. Poarta luminată asupra intereselor sale îi hărăzi apoi, în înțelegere cu Rusia, o constituție care — deși nedesăvârșită — începu a pregăti civilizația, a deștepta naționalitatea și a vindeca durerile trecute.

Nu ne vom cerca a arăta starea de astăzi, și dacă urmările au răspuns scopului; dacă generalul Kiselev (omul acest scump în suvenirea românilor) fu ajutat și urmat precum s-ar fi convenit în frumoasa lui solie. Asta e treaba istoriei. Voim numai să arătăm că moldavul — asemenea pățimașului ce nu crede când se vede însănătoșat — încă tot nu e sigur de viitorul său, pentru că de la ai săi nu așteaptă vreun bine, pentru că ai săi totdeauna l-au împilat! Și în adevăr, e curios a observa că oricând s-a făcut vreun bine în țară, s-a făcut numai prin străini;

Un albanez păstrează naționalitatea.

Un grec desrobește țara.

Un rus pregătește civilizația.

Românul (nu știm pentru ce) n-are încredere în sine. La orice primejdie strigă: Doamne! Doamne! când n-ar trebui să uite proverbul „Σὺν ἡ Αθηνᾶ καὶ χεῖρα κvei”.

CUPRINS

SCRISOAREA XX (*Statistica lupilor*)

Februarie 1846

Viu de la vânătoare, prietene, unde am împușcat un lup. Dă-mi voie deci să-ți vorbesc despre el.

Toată lumea cunoaște lupul, fiară astă carnivoră și nesățioasă, dușmanul păstorilor și groaza oilor. Din vremea regelui Edgar la anul 966, lupii n-au mai văzut pământul Engliterii; și când în toate

staturile Europei erau proscrise, numai în Moldavia — sunt acum cincini ani — viețuiau ca în sânul unei republice, încât era *blagoslovenie* cum lupii și judanii creșteau și se înmulțeau. Însă la 1841, ministerul trebilor din năuntru făcu o legiuire prin care se puse preț capului de lup. Țăranii începură a-i ucide, păstorii a fi mai liniștiți, și oile a dormi mai fără grijă.

Spun — nu știu de e așa — că lupii, văzând osânda ce li se pregătește, au ales o deputație dintre ei, care viind în capitalie, și-au tocmit un vechil ca să le apere dreptul ce-și închipuiau că au. Acesta le-a făcut o jalbă lungă și lată, în care dovedea tetragonicește că, de la descălecarea lui Dragoș, lupii au trăit în bună pace în țară, că n-au mai făcut nime *sprafcă* ca să vadă câte oi s-au mâncat; că de vreme ce lupii sunt lasați ca să mânânce oi, și oile ca să fie mâncate de lupi, apoi după toate formele, legile și obiceiul pământului, lupii se cuvine a fi volnici să mânânce oi ș.c.l.,ș.c.l.

Ministrul Lupu Balș le întoarse jalba cu *nadpis* zicând că obiceiul pământului poate sluji de lege, când nu este vătămător legii, și numai atunci li se va lua în bagare de seamă reclamația, când vor da în scris și chizeșie, că nu vor mai mânca carne, ci vor paște troscot ca niște dobitoace ce sunt.

Deputații ieșiră cu coada între vine, gândind la nedreptățile oamenilor. Viind la gazdă și simțind apetit, se puseră la masă. Ospătarul le dete borș cu miel, cotlete de miel și friptură de miel.

— E bine! strigă unul din ei, mai zi-mi că este dreptate în lumea asta. Oamenii mânâncă oi, și noi să nu mâncăm!

— Ba să mâncați, domnii mei, le zise un june supleant de profesor; omul și lupul sunt lasați ca să mânânce carne; dinții lor cei câinești o dovedesc. Eu când nu mânânc carne, nu pot pronunța nici cel întâi vers din *Eneida*:

Arma virumque cano etc.

Din vorbă în vorbă, lupii spuseră viitorului filosof scopul soliei lor, și neisprava cu care au ieșit de la ministru.

— Avocatul ce l-ați avut era un ignorant, le zise acesta. Sunt sigur că nici rudimentele limbei latine, a limbii mume, nu le cunoștea. Sunt sigur că petiția ce v-a făcut era plină de barbarisme și de solecisme, și scrisă cu slove ciriliane. Să vă fac eu o suplică cu litere latine și veți vedea cum voi face capot pre ministrul cu tot departamentul său.

Îndată le scrise o jalbă cu litere latine, care se mântuia prin acest calambur:

Lup te cheamă și lup ești,
Lupii dar ce prigonești?

Omonimul lor ministru le rupse jalba, zicând că nu-i plac poezii, și că cu toată cuscrenie ce ei arată că ar avea cu dânsul, nu poate calca datoria postului său; prin urmare porunci unui comisar de poliție să-i întirească din oraș. Ajungând la barieră, nenorocitele fiare își scuturară praful de pe copite, și lăcrămând, tinseră labele spre cer, cuvântând acest blăstem:

.....
De la 26 ianuarie 1841 până la sfârșitul lui dechemvrie 1845, s-au ucis — după cataloagele Visteriei — acești lupi!

În anul 1841. 113 lupi mari.

— 1842. 198 idem

— 1843. 318 59 pui

— 1844. 340 111—

— 1845. 261 101—

1.230 mari

271 pui. Total 1.501

și s-a plătit din Visterie 18,450 lei pentru 1.230 lupi mari, și 2.032 1/2 lei pentru 271 pui. În totul 20.482 1/2 lei.

Să vedem acum folosul acestei legiuiri.

Să închipuim că fiecare lup era să mânânce pe an câte 12 oi — Pare-mi-se că sunt destul de moderat. Care e lupul ce s-ar mulțami c-o oaie pe lună? — În cinci ani vine de lup câte 60 oi, care pentru 1.501 lupi face 90.060 oi. Socotind acum oaia câte 20 lei, face 1.801.200 lei, din care scăzând 20.482 1/2 lei prețul capetelor a 1.501 lupi, rămâne folos 1.780.717 1/2 lei.

CUPRINS

SCRISOAREA XXI (Trisfetitele)

Noiembrie 1846

Când un istoric — ce ne lipsește — s-ar ocupa a scrie istoria României, nu ar putea găsi urmele caracterului național decât în timpul domniei prinților români, adică de la venirea lui Dragoș și până la emigrația lui Cantemir.

În această epohă, mai bine de trei veacuri și jumătate găsește cineva niște fapte eroice, mărețe și crude care aduc groază și mirare. Mai mulți domni buni s-au deosebit prin patriotismul și mai vârtos prin pietatea lor. Astăzi încă, culmile sunt încununate și orașele semădate de bisericile ce ei au ridicat întru mărirea atotputernicului; și fiecare din zidirile aceste erau monumentul vreunei izbânde asupra dușmanilor puternici de care România era încungiurată.

Unul din domni scumpi în pomenirea viitorimii a fost și Vasile Lupu. El întâi întemei școale, el puse să se traducă și să se tipărească cărțile în limba patriei, el în sfârșit aduse moaștele sfintei Parascheva de la Epivata, pentru care dete trei sute pungi de bani, și le așeză în biserica zidită de dânsul în Iași. Această cuvioasă patroană a orașului niciodată și după orice împregiurări nu-și părăsi locașul, ci totdeauna scutitoarea politiei și țării, e comoara cea mai prețuoasă ce are Moldavia.

Istoria prințului Vasilie înfățișează niște episoade atât de tragice, niște jocuri a norocului atât de deșanțate, încât îmi pare rău că nu mă iartă cuprinsul acestei scrisori de a le descrie. Hronicarii români, istoriografii poloni și unguri, diaconul arab Pavel au scris mult pentru el. Până când poate într-o zi voi avea prilej a țî-o arăta pre larg, voi să-ți dau o mică idee de biserica S.S. Trei-Ierarhi.

Biserica aceasta de stil mestecat gotic și bizantin e pe dinuntru zugrăvită *in fresco*. În dreapta stă racla sfintei, înălțată pe câteva trepte. Aici pe părete e zugrăvită solenitatea aducerii moaștelor cu pompa ce a urmat. Turcul capugibaș calare înainte, arhieriei purtând racla, domnul, boierii și poporul în urmă. Pe alt părete stau atârinate portretele lui Vasilie și a familiei lui cusute în aur și matasă.

Acea însă care dă o figură originală astei zidiri e că pe dinafară este toată îmbrăcată cu bareliefе, închipuind deosebite arabesce, grațioase și elegante.

Turnul clopotniței deasupra porții și de un stil modern, e cel mai nalt a capitaliei. Până nu de mult slujea pentru privighere de foc, și clopotul cel mare niciodată n-a sunat *într-o usnă* fără să puie tot orașul în mișcare. Uneori când poporul se simțea asuprit și jignit în drepturile sale, se auzea sunetul clopotului de *dandana*. Atunci mahalalele își vărsa gloata piste oraș, și norodul nu se liniștea, nici clopotul nu tăcea, până nu se videa scapat de angării și ușurat de împilări. Astăzi însă oamenii s-au prefăcut, năravurile s-au îmblânzit, și nu se mai aude clopotul de *dandana*. Sunetul lui cheamă numai pre credincioși la rugăciune.

SCRISOAREA XXII
(Istoria unei plăcinte)

CUPRINS

Decembrie 1847

Îți aduci aminte de copilăria noastră — care s-a dus ca să nu se mai întoarcă! — ce plăcută impresie ne făcea strigarea: cooooo-
vrigi! gugoșeeeee! Cum alergam toți, copii și bătrâni, și cei mai
mari și cei mai mici; cu ce nerăbdare așteptam să-și puie plăcinarul
jos tablaua din cap, și cât de iute i-o deșertam!

Astăzi plăcintele au pierdut valoarea lor și plăcinarul poezia lui;
civilizația l-a omorât. Toți l-au părăsit, și surâsul se vede pe buzele
lui numai când e cungiurat de băieți și de copii, singurii ce i-au
mai rămas credincioși. Aceștia uneori îi mai deșertă tablaua, iar
cele mai adese se întoarce seara acasă cu dânsa plină. Atâta numai
că marfa lui e marfă ce nu aduce pagubă; ce nu se vinde se
mânâncă.

La 1821, după spargerea eteriștilor, pașa din Iași, văzând că
nu poate scoate pre ianiceri din țară ceru ajutor. I se trimiseră
deci spre acest sfârșit câteva mii de tulimeani (miliție). În toate
zilele urma colizii între ei, și ele se sfârșeau totdeauna prin
moartea a câțiva.

Într-una din zile — era iarmaroc pe șesul Frumoasei — un
plăcinar s-a dus cu o pohace s-o vândă; un tuliman o târguia,
când un ianicer vine și vrea s-o ieie. Tulimanul însă nu o dă. Iata-
ganele iese din teacă. Tulimeni și ianiceri se amestecă la sfada
plăcintei, și comedia se mântuie cu uciderea a vro treizeci de inși
din ambe părțile; iar plăcinta, trista cauză a acestei dispute, și
autorul ei au rămas turtiți și hăcuiți într-o baltă de sânge.

În vremea domnilor fanarioți, plăcintele și gugoășele erau mult
mai căutate. Un domn grec — a cărui nume ingrata istorie a uitat
a ne-l păstra — era un mare mâncău de plăcinte. Caimac, gugoășe,

alivenci, iaurt, seralii, baclavale, plăcinte, învârtite ș.c.l. se îngropau în stomahul lui ca într-un abis fără fund. În toată dimineața — pân-a nu face divan — trata cu becerii săi despre felul plăcintelor ce trebuia să aibă la masă.

Un curtezan — unde nu-și vâă ei coada! — care îmbla de mult să se facă vornic, nu știa ce mijloc să mai întrebuințeze, și ședea trist odată cu soția sa la masă. Iehnelele și cataifurile treceau pe dinaintea lui fără macar să le atingă, când iaca se înfățișează o plăcintă pântecoasă cu o ghirlandă de gugoșele, împărâteasa plăcintelor, cap d-operă în gastronomie.

— Nevastă, strigă boierul meu sărind de la masă, m-am făcut vornic.

— Când?

— Acum.

— Cum?

— Vezi plăcinta asta? Din pântecele ei a să iase vornicia mea.

Îndată plăcinta s-a trimis la curte.

Înălțimea-sa se pusese la masă, dar fața-i era posomorâtă. Edicliii și iciolanii stau înmărmuriți dinaintea lui, cu mâinile la piept. Curtea toată tremura; căci nu era vorbă de nimic altă, decât de a trimite la Ocnă pe șese beceri, a pune la falangă pre stolnicii curții, și a bate cu urechea în stâlp pre credincerul cel mare. Pentru ce astă urgie? — Pentru că ticăloșii au uitat să facă plăcinte la masa măriei-sale. Uitare vinovată și *neiertabilă*!

Când acum era să se puie în lucrare înalta hotărâre, iaca norocita plăcintă, de care am vorbit, încă adusă pe o tupsie de argint. De aș fi fost față, aș putea să-ți descriu încântarea ce a cășunat sosirea astei ancore mântuitoare, dar eu încă nu eram pe lume; precât însă am auzit din bătrâni, bucuria a fost mare, și credincerul, stolnicii și becerii au scapat de pedeapsa meritată.

Trimisul s-a întors bogat răsplătit, aducând și pentru curtizanul nostru următorul bilet din partea marelui postelnic:

“Arhon...

Înălțimea-sa mi-a poruncit să-ți fac cunoscut că mâine dimineață să te înfățoșezi la curte, în spătărie, spre a îmbrăca caftan de vornic mare.

PS. Nu uita să trimiți mâine, pentru masa măriei-sale, o plăcintă ca cea de astăzi.”

A doua zi, mehterhaneaua juca în ograda boierului cu plăcinta, care șazănd în balcon, își netezea barba cu mulțămire; iar când înceta câte puțin scârțiiitorul țipet a surlei lui mehterbașa, s-auzea între norodul grămădit la poartă cântând:

Cu iaurt, cu gugoșele,
Te făcuși vornic, mișele!

CUPRINS

SCRISOAREA XXIII

(ΗΤΥΝὸπὶ τυ)

Iunie 1848

Nu știu pentru ce, domnul meu, eu stim pre femei mai mult decât pre bărbați. După a mea idee, deși suntem partea tare a neamului omenesc, nu suntem însă și cea bună; căci e netăgăduit că de la începutul lumii și până în ziua de astăzi, femeile ne-au întrecut nu numai în iubire, ce și în patriotism.

Lăsând la o parte Corneliile, Lucrețiile și toate femeile istorice grece, romane și de alte nații, îți voi vorbi numai de femeia română, acest tip de amor și de virtute.

Câte vițuiri s-au strecurat în frumoasa noastră țară sub ocrotirea unui guvern prieten a întunericului, care favoriza patimile ca să-l demoralizeze și să-l ție în slugărie! câte rele au spurcat inima bietului român! Însă nici una din ele n-a putut pata haina cea albă a femeii românce, ci ea rămase tot curată și neprihănită. Și

de unde vine aceasta? De la educație? Nicidecum. Educația femeilor la noi e atât de neîngrijită, încât nici trebui a mai pomeni de ea. Vine de la natură, această învățătoare a lumii toate; de la natură, care a sădit în inima femeii acea dragoste de familie, acea abnegație de sine, pentru a se consacra soțului, părinților, copiilor ei.

Să o privim în toată vrâsta.

Vezi-o fecioară, fără prihană, tânără și frumoasă. În ochii ei strălucește dulceața, și în inima sa amorul. Iat-o acum soție, mumă de familie, cungiurată de copiii săi, îngrijind de casa sa, și sârguindu-se a împrăștia cu senineța și blânda ei mângâiere negurile supărărilor de pe fruntea soțului său. În sfârșit matroană respectabilă, povățuind cătră cele bune pre fiii și fiiele sale, uitându-se cu mulțămire la trecuta ei viață, în care nu are a-și bănuși nici de o greșală; și așteptând sfârșitul ca un somn după o ostenitoare călătorie. Ea știe că Dumnezeu a creat-o nu pentru dânsa, ci pentru familia ei, de aceea egoismul nu află loc în sufletul său, și misia îi e împlinită, dacă în calea vieții sale a putut șterge câteva lacrimi, semăna câteva flori, și lăsa o suvenire duiosă în inimile scumpe!

Deși se pare ușoară solia ei, iaca ce zice filosoful Genevii: "Omul, făcând bine, nu atârnă decât de sine, și poate brava judecata publică; dar femeia, făcând bine, n-a făcut decât jumătate din însărcinarea sa, și trebui să-i pese de ceea ce gândesc de dânsa nu mai puțin decât de ceea ce este în ființă... Opinia este mormântul virtuții pîntre bărbați, și tronul său pîntre femei." Greu e a putea înlătura cineva calomniile și invidia lumii, femeia însă știe că nu ajunge a fi virtuoasă, trebui să nu fie nici prepusă. Cât pentru mine, domnul meu, mi-ar plăcea să trăiesc într-o republică de femei, unde ele să poruncească și noi să ascultăm. Crede-mă că n-ar merge trebile mai rău. Dar văd că m-am depărtat de țelul meu, și vorbesc de morală și de politică, când voiam să-ți vorbesc numai de patriotismul femeilor: *Ἡτὴν πρὶ τῆς*, zicea acea vestită spartiată, dând scutul fiului său — însă am uitat că am promis a nu vorbi de femeile Romei și a Greciei.

Trei veacuri și jumătate au trecut de la muma lui Ștefan, care încuie porțile cetății fiului său și îl trimite la biruință, și până la doamna I..., care cu arma în mână îmbărbătează norodul, se pune în fruntea lui, și scapă pre aleșii poporului de complotul unor ticăloși parveniți, ce voiau să stângă în noaptea despotismului steaua României abia răsărindă. Câte și câte trăsuri eroice se vor fi petrecut în vremea aceasta, care însă s-au trecut cu vederea, și s-au uitat! Un popor deprins în slugărie, care *miserrimam servitutum pacem appellat*, nu e vrednic nici să le vadă, nici să le prețuiască.

CUPRINS

SCRISOAREA XXIV

(Un vis)

Iulie 1848

Luna lui iunie se arătase cu firoase prevestiri. Holera începuse a săcera mai întâi slab, apoi mai tare, pe urmă cu o iuțeață grozavă. Toți acei ce aveau unde și cu ce fugi, părăsiseră Iașii; numai sărăcimea și acei puțini împiegați ce nu se îndurau a se deslipi de cașterea lor — de frică că-și vor găsi locul ocupat de alții — mai rămăseseră. Locuitorii satelor, spăriați de boală, încețară de a mai aduce merinde în oraș; și acum pre lângă mortalitate, se adăogi și lipsa hrani. Toate curțile se pustiiară, toate magazinele se închiseră, toate porțile se încuiară. Dimineața te deșteptai într-o atmosferă groasă și grea pre care cu anevoie o răsuflai. Piste zi, o căldură nădușitoare fără aer, fără vânt. Seara, dacă aveai curagiu să ieși din camară-ți și să pleci pe uliță, nu videai decât bolnavi și murinzi pe prispele caselor, pe pietrele trotuarilor, pe paveaua uliților; nu întâlneai decât care cu morți, pre carii îi duceau ca să-i arunce pe malul unui șanț, unde așteptau zile întregi până le venea rândul să-i îngroape puținii ciocli ce n-apucaseră încă a muri. Putoarea leșurilor putrezinde te amețea. Într-un cuvânt,

orașul tot era numai un mare mormânt. Te grăbeai a te întoarce curând acasă, cuprins de spaimă, tremurând de groază, galben și ștergându-ți fruntea șiroindă de sudori reci; numărându-ți viața nu pe luni sau pe zile, ci pe oare și minute. Apoi dacă te culcai recomandându-ți sufletul lui Dumnezeu, și voiai să dormi (fără să știi de te vei mai deștepta), era piste putintă, căci urletul câinilor și cântul cucovaielor te țineau treaz și în fiori nesfârșiți.

În vremea aceasta izbucni revoluția românilor, și armia rusească trecu Prutul pe la Leova și Sculeni. Opt tunuri, câteva sute de cazaci și un regiment de pedestrime tăbărâră pe câmpul Copoului în dreptul lagărului miliției noastre, din care murise a treia parte. În toate serile, două muzice — rusească și românească — jucau feluri de arii, pre care nu le asculta mai nime. Cât pentru mine, mă oțeream auzind cântece dinaintea osândeii patriei, și-mi părea că asta nu e altă decât o hulă, un desfid cătră prevedința care ne pedepsea cu atâta urgie, căci în loc să punem sacul de cenușă pe cap, și să ne adăpăm cu lacrimi, în loc să ne rugăm ca să treacă de la noi mânia cerului, noi ascultam muzice și cântări! și nu știi, era se vede un joc a imaginației mele, de mi se părea chiar sunetul instrumentelor jalnic și trist. Cea mai alegră arie semăna a prohod.

Luna fatală se apropia de sfârșit. Acum epidemia începuse a scădea în capitalie și a se întinde ca o pecingene pe celelalte orașe și sate. În fața unei nouă nenorociri ce amenința cotropirea țării și tot viitorul ei, oamenii uitaseră boala, și se întrebau cu îngrijire ce caută acești străini în țara noastră, și cu ce o să-i hrănim când seceta și lăcustele potopiseră toate semănăturile? și apoi își răspundeau suspinând că osânda asta e mai mare decât a holerii, că Dumnezeu și-a înturnat fața de asupra noastră, că foamea stă pe pragul ușii noastre, și ceasul pieirei a bătut...!

Într-o zi, neștiind ce să fac ca să împrăștiu tristeța de care eram cuprins, m-am dus să văd pre doctorul P..., franțez care e la noi de cincizeci ani, om pre atâta de bun cât și de învățat, prietenul tuturor acelor ce-l cunosc.

Bunul bătrân, slab și abia ridicat de pe cumplita boală care nu-l cruțase, șidea pe un jilț în balcon, încălzindu-și slăbitele mădulări la razele soarelui. Se bucură mult când mă văzu, și după cele obicinuite întrebări și răspunsuri, conversația căzu firește asupra întâmplărilor zilei.

— Vezi, îmi zise doctorul, privirea nenorocirilor astei frumoase țări, pre care o privesc ca o a doua patrie, nu lasă să mă-nsănătoșez.

— După furtună vine și vremea bună, răspunsei întrebuițând un proverb a la Sancho Pança, și voind prin asta a opri țipetul sângerândeii mele inimi; uite, boala încetează, patimile se tâmpesc și liniștea se restatornicește...

— Sub baionetele străine! Eu sunt bătrân; nu voi ajunge să văd aceea ce nu doresc; dar d-ta o vei videa, și-ți vei aduce aminte de vorbele mele. Gândești oare că se vor mai înturna anii acești trecuți de pace și de liniște?

— Și pentru ce nu? Ocupația va înceta, îndată ce...

— Ascultă, mă curmă doctorul. Ieri după ce am privit din balcon soarele apuind, seara fiind rece, m-am sculat din jilțul meu și am intrat în odaie, unde aprinzând lampa, m-am culcat. După ce am cetit un capitol din istoria lui Napoleon, a acestui uriaș ce a răsturnat fața lumii, și pre care l-am urmat în arinișurile Egiptului și în troienele zăpezilor Rusiei, am lăsat cartea și am închis ochii, dar feluri de gânduri m-au întovărășit pe căpătăiul meu. Gândeam la Franța, pre care n-am revăzut-o de jumătate de veac, gândeam la Moldavia în care îmi petrecusem în liniște partea cea mai mare din viață; gândeam la zguduirea ce se făcu în Europa. Socoteam că vremea emancipației popoarelor și a națiilor a sosit; și apoi urmărind mahinațiile politicii, videam cu îngrijire că absolutismul începe iar a-și ridica capul, de vreme ce dreptul celui mai tare tot încă există.

Pe nesimțite mă cuprinsese somnul, când un vis fantastic mi se arătă. Mi se păru că un glas străin îmi striga: Scoală-te! Apoi mă făcui în trăsura mea care mergea atât de rapide, încât roatele

sfârâiau, iar caii spumegau de sudoare. În fuga astă silnică am trecut prin mai multe uliți, unde n-am întâlnit nici o suflare, deși era ziua mare, când deodată caii s-au oprit de mulțimea oamenilor ce împluse curtea unei case mari. Mă trezii atunci într-o sală unde erau numai boieri cu decorații și ofițeri cu spalete. În mijloc văzui o femeie naltă și frumoasă cu ochi și sprincene negre, cu părul despletit pe spate, goală până la cingătoare, îngenuncheată și cu mâinile legate dinapoi. Lângă ea sta un om cu mască. El ținea un paloș lat cu care lovea creștetul acei nenorocite ființi. Privitorii se uitau la acest martir fără a clipi din ochi, fără a zice ceva, fără a face vreo mișcare, încât semănau a niște statuie de ceară. Tăcerea era adâncă. Nu se auzeau decât lovirile de paloș a omului mascat și suflarea de agonie ce ieșea din pieptul frumoasei osândite! La fiecare lovire un părâu de sânge purpuriu se revărsa pe umerii și sânul ei, până ce în sfârșit ucisa căzu cu fața în jos, scaldată în sângele său.

E bine! în cruntele războaie a lui Napoleon, mi s-a întâmplat să văd feluri de grozăvii; în profesia mea de chirurg, am făcut și am văzut grele și dureroase operații, niciodată însă nu m-am simțit atât de înfiorat ca la priveliștea ce mi s-arăta în vis. Mă simțeam murind, și nu știu cât s-ar fi prelungit coșmarul acesta, dacă o agitație nervoasă nu mă deștepta. Lampa mea se stinsese, și dinții îmi clănțăneau în gură de frig. Abia am putut tinde mâna ca să sun. O slugă veni, aprinse iarăși lampa și ieși; eu însă nu mai putui adormi, grozava vedenie îmi sta dinaintea ochilor.

— Ce zici de visul meu? mă întrebă doctorul sfârșind. Nu este el oare o profeție?

— Nu știu ce este, i-am răspuns; știu atâta că ies de la d-ta mai trist decât cum am intrat.

Viind acasă, m-am apucat să-ți scriu visul doctorului P.. pre care te rog să mi-l tălmăcești, sau mai bine nu-mi zice nimic , căci mă tem s-aud tălmăcirea lui!

SCRISOAREA XXV
(*Omul de țară*)

CUPRINS

Octombrie 1849

Am petrecut multă vreme la țară, am trăit și mai mult în mijlocul orașelor. Aici precum și acolo, am văzut de aproape oamenii și lucrurile. Cu cât însă înaintez în vrâstă, cu atâta mă pătrund de încredințarea că viața omului de țară este cea mai fericită și mai binecuvântată de Dumnezeu; cu toate aceste mulți se leapădă de ea, ca cum ar fi blăstămată.

Dăunăzi trecând prin satul N., poposii la casa unui răzeș, bătrân ce avea încă vro câțiva stânjâni de moșie. Românul mă primi cu bucurie, iar femeia lui mai adăogi un pui cu smântână la bucatele obicinuite. Ne-am pus la masă.

— Văd că petreci bine, moșule, am zis gazdei.

— Bine și nu prea, îmi răspunse; viața noastră, a oamenilor de la țară este foarte grea. De aceea am socotit pre băieții mei să nu-i mai las la țară. Am trei băieți, și am strâns și câteva părăluțe. Pre unul am să-l dau în școală la Iași ca să învețe nemțește, franțuzește și latinește.

— Dar românește nu?

— Ba și românește; dar, vezi d-ta că dacă n-a învăța franțuzește și latinește, nu înțâlege româneasca de astăzi. Acum trebui să știm multe limbi ca să înțâlegem pre a noastră. Apoi după ce-a sfârși cartea, s-a face un *logofăt* ș-a câștiga și el boierie, ori s-a tocmi vechil la niscai răzăși și s-a zice *advocat* cum îi al nostru, care se judecă de *douăzeci* de ani să ne scoată moșia, și de când se tot judecă ne-au mâncat-o pe giurămate.

Pre cel al doile am să-l dau calfă la vrun lipscan sau la vrun bacal să-nvețe neguțitoria, și să aibă și el dugheană când a fi mare. Cât pentru cel mai mic, l-oi da pre lângă vrun boier să slujească, să se facă om, să-l scoată *cirac*.

Încăi știi c-or petrece o viață mai bună; n-or asuda ca tatăl lor să-și scoată pâinea din pământ. În Iași, oamenii nu se scoală înainte de răsăritul soarelui, ba încă dorm până la prânzișor. Soarele nu-i pârlește, și ploaia n-o doresc de altă decât să le stâmpere colbul de pe ulițe.

— Și pe Anița — adăogi bătrâna — vrând Dumnezeu, om da-o într-un *pansion* să-nvețe a juca și a cânta în gitară; și unde s-a face o duduca cu capelă și cu rochii mândre, ș-a lua un cuconaș care i-a vorbi tot franțuzește!

— Așa-i că bine am pus la cale? Ce socoți și d-ta? mă întrebă răzeșul.

— Eu socot, moșule, că foarte rău ați pus la cale, și să-ți dau cuvântul. Zici că vrei pre feciorul cel mai mare să-l înveți mai multe limbi și să-l faci logofăt sau avocat. Știi ce-a să iasă dintr-asta? Ai să-ți osândești copilul la o vecinică atârnavă; să șadă într-o odaie cu pana în mână, unde a să tânjească ca o floare scoasă din locul ce-i pria, și de unde, după ce-și va petrece cea mai mare parte a vieții, nefiind niciodată a lui, ce tot a altora, a să iasă trecut și veșted, și mai sarac decât cum intrase. Să-l faci avocat? Meseria asta cere un talent și o vrednicie deosebită; de unde știi că copilul d-tale le va avea? Avocat rău s-a putea face, și dacă va mai câștiga și rele deprinderi va veni în rele fapte; se va face un înșălător, un necinstit, un plastograf și ... va fi rușinea părinților!

Pre cel al doile zici că vrei să-l dai calfă la vrun neguțitor, adică vrei să-l înveți de copil a se jura strâmb, și a nu măsura drept.

În sfârșit pre cel al treilea, ai de gând să-l dai în casa vrunei boier ca să-l scoată *cirac*. Bun cuvânt! Atâta numai că acum boierii nu mai scot *cireci*; însă findcă băietul este curățâl, a să-l îmbrace c-o *livrea* frumoasă, c-o jiletcă roșie cu șireturi de fir, cu niște pantaloni galbeni și c-un frac nu știu mai cum, pe bumbii căruia a să fie marca stăpânului, ca să se cunoască că-i a lui, cum se cunosc boii din cireadă și caii din herghelie de pre bourul lor. Într-un cuvânt, a să fie *jochei*.

— Ciocoi!

— *Jochei* am zis, care-i o zicere englezească ce însemnează mai tot aceea.

— Mai bine la plug decât în coadă.

— Să venim acum la copila d-tale, mătușă, pre care vrei s-o dai la *pansion*. Îndată ce va intra acolo, n-o să-i mai zică Anița, ce madmoazel Anet (Anette). A să-nvețe a juca polca și a să uite hora. A să-nvețe a cânta în gitară și n-a să știe a nevedi pânza. Iar cuonașul care-i să-l iai ginere — și care a să se rușineze să se răspundă cu socrii lui — cea întâi treabă ce a să facă, a să fie să-i vândă stânjării de moșie care-i vei da zestre, și după ce-i va bate la talpe, are să-ți lepede fata, pre care-i s-o primești în casă plângând, și n-a să-ți fie de nici un ajutor, căci a să știe franțuzește, iar nu gospodăria.

— Ce spui, domnule, strigară bătrânii, vasăzică foarte rău pusesem în gând? Dar apoi ce ne sfătuiești d-ta să facem cu copiii noștri?

— Iată ce. Să-i dați la dascalul din sat să-i învețe limba lor ca să poată ceti cărțile cele bune care-i învață cum să cinstească pre Dumnezeu, pre părinți și pre mai marii lor, cum să-și împlinescă datoriile cătră cârmuirea care se îngrijește pentru binele lor, cum să se ferească de *lene* și de *beție*; și prin urmare cum să se facă buni gospodari. Atunci vor ști că pe ogor cu plugul sub mână și cu inima la lucru, sunt siguri astăzi pentru pâinea de mâine, fiindcă ea va atârna numai de la munca lor! Se vor bucura de un aer curat, și vor avea grâne, poame, lăpturi și alte bogății ce le dă bunul Dumnezeu.

Orășeanul trăiește de azi pe mâine. Zdruncinatu-s-a ceva negoțul? să teme că nu va avea pâine pe a doua zi, în vreme ce țăranul este sigur c-a să secere la iulie. În orașe, traiul atârână de la cinci sau șase lei ce poate căpăta un muncitor pe ziua de muncă, iar de se-ntâmplă să nu găsească într-o zi de lucru, lipsa și foamea i se înfățoșează îndată; la țară însă, de n-ar fi nici o

para, tot nu se teme cineva că nu va găsi ce mânca. Îndată ce omul și-a împlinit datoriile câmpului, doar me liniștit, și se scoală voios, pentru că nimic nu-l umilește într-un loc, unde toți vorbesc o limbă și se îmbracă deopotrivă.

Anița d-tale, mătușă, în loc de franțuzește va învăța gospodăria de la maică-sa. În loc de rochii cu falbalale, va avea un peștiman curat și o cămeșă de burangic cu altițe cusute de dânsa. Nu va purta capele, ci flori de câmp. Va ajuta bărbatu-său la muncă; își va crește copiii, și va fi mamă bună, soție bună și fiică bună.

Iată ce se vor face copiii dv. dacă vă veți îngriji de dânșii.

— Îți mulțămim, domnule, că ne-ai deschis ochii, îmi ziseră bătrânii. Dumnezeu te-a adus ca să ne scapi de gogomânia ce era să facem. Videm acum că bine trăim noi la țară; de ar trăi și copiii noștri cum am trăit noi! Vom face cum ne-ai sfătuit d-ta; le vom insufla frica lui Dumnezeu și dragostea muncii.

În vremea aceasta, trăsura fiindu-mi gata, mi-am luat rămas bun de la bătrânii țărani, care mă întovărășiră de binecuvântări până ce mă pierdură din ochi.

Bucurie!

CUPRINS

SCRISOAREA XXVI (Proprietate păgubitoare)

Martie 1850

Sunt unii bătrâni carii ți se fac neapărați, a căroră față dorești s-o vezi din când în când, carii îți vorbesc o limbă veche, îți aduc aminte de o vreme trecută, și sunt — pot zice — ca o hronică vie.

Un proverb zice: “De n-ai bătrân, trebui să-ți cumperi”. Eu, prietene, am norocirea a-mi avea bătrânul meu, pre care nici l-am cumpărat, nici l-am strâns de undeva, ce l-am găsit de la părinți împreună cu ghigilicul tatei și benișelul mamei, relicvie prețuoasă

pre care n-aș schimba-o pe cea mai scumpă antichitate din muzeile Italiei, pentru că jicnicerul Simeon Durac e un bătrân pre atât de vesel cât și nesupărăcios; un fel de Nișcorescu *en bien* petrecându-și zilele, câte i-au mai rămas să trăiască pe lumea asta, fără a se îngriji cât de puțin de ea, fără a se amesteca în intrigă, fără a avea curiozitate. Se mulțamește cu poziția lui și, ca un adevărat filosof, nu dorește să aibă mai mult decât are, adică o răzășie în ținutul Cârlișău și o casă în ulița Băibăcăriei, pre care le are date cu anul, răzășia unui vecin, și casa unui arhivar de la nu știu care Divan.

Cu cât însă se-nvoiește cu posesorul, cu atâta e nemulțămît de chirigi; căci acest împiegat public îi plătește foarte rău chiria, sau mai bine zicând, nu i-o plătește niciicum. Bietul meu bătrân îl vizitează regulat de două ori pe zi, cerându-și dreptul; în zadar însă. Arhivarul râde și nu plătește.

— Știi ce, domnule Scripicescu? îi zise el mai dăunăzi, am venit...

— Să-mi cei chiria? Tot aceea și iar aceea. Doina știe, doina cântă.

— Ba nu; am venit să te rog de un lucru.

— A! îndată ce nu e vorba de bani, sunt gata să te-ascult.

— Vezi dumneata, domnule Scripicescu, căsuța mea-i bunișoară. Patru odăițe, ogradă bună cu gard, chiar la uliță...

— He! așa ș-așa. Nu e tocmai comodă. Ferestrele mici, copere-mântul vechi...

— Eu tot sunt un bătrân singur c-un picior în groapă, lemn uscat bun de ars; mi-am luat de seamă să ți-o dau dumitale, că zău m-am săturat de a tot alerga după plata chiriei. Încăi n-oi mai avea supărare și bătaie de cap, ș-apoi dumneata mi-i pomeni poate câteodată.

— Mi-o dai mie casa dumitale?

— Dar, și dacă vrei, fă hârtia de dănuire s-o iscălesc, și să mergem s-o întărim la judecătorie.

— Foarte mulțămesc, zise Scripicescu; nu primesc.

— Nu primești?

— Dar ce mă socoți pre mine, arhon jicnicer? Gândești că-s așa de prost să fac o asemenea neguțitorie păgubitoare? Știi că bine îmbli să mă pui la mână?

— Cum așa? Întrebă jicnicerul, care nu-nțelegea.

— Iaca cum, răspuse Scripicescu. Eu acum țin o casă, a căria chirie...

— N-o plătești, o știi tare bine.

— Și n-am altă grijă. Dar când aș fi eu proprietarul, ar trebui să plătesc pavele, să plătesc curățit de uliță, să plătesc... să plătesc... mai știi eu ce? Să stric gardul, să fac parmaclăcuri. Să prefac ferestrele după plan, s-o acopăr cu tinichea sau cu oale ș.c.l., ș.c.l... Unde m-ar sui astă istorie? Să șed tot cu mâna în pungă, așa-i? — Ține-ți casa, frățioare; nu ți-ai găsit omul. Nu-mi trebui mie *belea*. Mai bine ți-oi plăti chiria.

— Apoi asta cer și eu; dar când?

— Când? când? — Știi că ești curios?

Zicând aceste, Scripicescu își luă pălăria și se duse la canțelerie, iar jicnicerul Simeon ieși după dânsul, desnădejduit că nu se poate cotorosi de proprietatea lui.

Sănătate!

CUPRINS

SCRISOAREA XXVII (*Un proțes de la 1826*)

Martie 1851

În ziua de astăzi, când proțesele au ajuns a fi atât de multe și atât de lungi, când mai nu vei găsi om care să nu aibă proțesul său, socotim că n-ar fi o greșală de s-ar institua o răsplătire națională pentru toți acei ce n-au proțese, fie aceasta o medalie, fie o menție onorabilă din partea cârmuirii.

Poate că boldul egoismului ne îndeamnă a da acest proiect, căci noi suntem acei ce n-am avut — slavă Domnului! — pânăcum nici un proțes, și prin urmare, noi am fi cel întâi care ne-am folosi de acest drept.

În adevăr, lăsând gluma la o parte, se miră cineva când vede *uricele* și *ispisoacele* vechi, care în puține rânduri cuprindeau atât de mult, și *anaforalele* și hotărârile de acum, care în multe rânduri cuprind atât de puțin.

Ne s-au prilejit a vedea o anaforă scrisă pe *douăzeci* coale hârtie! adică de trei ori cât întreg cap. VIII a Regulamentului, și de două ori cât toată partea I a codului civil. Judece cineva acum ce cumplită tortură este pentru șeful statului să fie silit a asculta o dată sau de două ori pe săptămână asemenea *pocitanii*, precum: referat din motivul actei, protest întors cu nadpis, replică cu rezoluție, jurnal în neființă, tratație în complect, osebită socotință după hodul delei ș.c.l., ș.c.l. Fraze barbare care-ți mânâncă vremea și îți irită nervele!

Când eram la București, un om de duh îmi spunea o anecdotă de la 1826 a domnului Grigore Ghica.

Într-o zi, pînă la alte hârtii, logofătul al doile îi înfățișă o anafora a Divanului pe vro trei-patru coale hârtie.

După ce îi ceti vro două părți din ea:

— Ce-i aceea? întrebă vodă.

— O anafora a Divanului în pricina unor bani ce pretinde Stoica de la Mihali.

— Cine-s aceia?

— Doi neguțitori de aice din oraș.

— Și ce zice Divanul?

— Zice că deși Stoica are dovadă că are să iaie o sumă de bani de la Mihali, dar Mihali întâmpină că acei bani erau ... fiindcă... pentru că... Să văd ce zice.

— Cetește dintâi, zise Ghica.

Logofătul al doile începu a ceti anaforaua. Domnul asculta.

Acum era pe la a șasa față.

— Am uitat câte ai spus pân-aiice, logofete, zise vodă.
Începe dintăi.

Bietul funcționar, vărsând sudori, reîncepu cetirea, care acum merse până la închierea ce se sfârșea cu obicinuita formulă: “Iar desăvârșita hotărâre rămâne la înțelepciunea m.tale”.

— Și ce hotărâre să deie înțelepciunea-mea, zise Ghica, când toate zisele și deszisele lor, n-am înțeles nimic? La început are dreptate Stoica, la mijloc Mihali, și la coadă și Stoica și Mihali. Aferim! buni judecători am!

— Și de câtă vreme se lântuiește pricina asta?

— De patru ani.

— Patru ani! Și pentru ce n-a trimis-o în cercetarea starostilor de isnafuri, dupre cum e obiceiul între breslași?

— Nu știu.

— Buiurdisește-o cătră starostii breslelor ca s-o cerceteză, s-o puie la cale, și să-mi facă de-a dreptul mie anafora.

Funcționarul făcu ce i se porunci.

Piste două zile, logofătul al doile înmână o anafora pe jumătate coală hârtie, în care erau următoarele:

“Măria-ta!

Am cercetat și am hotărât: Stoica să plătească cinci sute lei lui Mihali; pentru care am și băut adalmaș la cârciuma lui Badaca¹.

Plecate slugile m.tale.”

(Urmau iscăliturile.)

— Mașalla! strigă Ghica-vodă, smuncind hârtia din mâna logofătului, și sărutând-o. O! de s-ar sfârși așa toate judecățile din domnia mea! Ascultă, logofete! Scrie îndată aice pe hârtia asta că întărim această hotărâre, și poruncim să nu se strămute în veci.

După ce-a scris logofătul, domnul iscăli, și muhurdarul puse pecetea.

Actul acesta se păstrează și astăzi în arhivele Țării Românești.

¹ Badaca avea pe atunce cea mai vestită cârciumă în București.

SCRISOAREA XXVIII
(*Pelerinagiu*)

CUPRINS

Octombrie 1852

- Haide, băieți! Încălecați și luați seama la hopuri.
— Unde mergem?
— La Ocnă.

Surugii s-au uitat lung la mine. Sărmanul! — vor fi zis în gândul lor — oare ce-a făcut de-l trimit la Ocnă? Apoi au încălecat și chiuind și plesnind, am purces într-un galop furios care a ținut tocmai — două minute! Pe urmă, cu toate opintirile, bicele, strigătele, am început a merge, zicând ca cucoana Ghirița:

Of! mări frate,
De ai păcate
Cu cai de poșta să te pornești,
De multă trudă,
De multă ciudă,
Te vezi cu poșta că-mbătrânești.
Căci dacă pleacă,
Colbul te-neacă,
Glodu-ți lipește benghiuri pe nas,
Biciul pocnește
De te-asurzește
Și caii poștii alerg la... pas.

Cahin, caha am trecut prin Roman, *am găsit* Bacăul, și am înaintat spre Târgul-Ocnei. Cum am agiuns în valea Călugărei, caii s-au oprit de la sine. Am întrebat pre surugii care e pricina? Ei îmi răspunseră că de mult caii de poșta nu merg decât deshămați păn-în valea Petricicăi, și că trebui să pun boi la trăsură. Fiind dar că *obiceiul pământului* ajunge prin întrebuițare a se face lege, ca unul ce sunt supus legilor, am tocmii boi cu care m-am suit și m-am coborât în vro șasă ceasuri până în valea Orășei, întovărășit

de surugii, care duceau caii (ce erau acum numai un obiect de lux) în podod.

De la Călugăra, răcoreala atmosferei, săninea orizonului, vioșia verdeței îmi arată că intru în regiunea munților.

Cu cât de ostenicios este drumul, cu atât e și pitoresc. Munții vineți ce se văd în depărtare, coastele dealurilor coperite cu buchete de fagi, arini și brazi; Tazlăul ce șerpuieste pe vale înfățișează un peisaj romantic. Înaintând, am început a vîdea și sătenii în costumul muntean. Femeile își înfășură capul cu un ștergar, a căruia capete atârnă dinapoi. Găteala aceasta seamănă mult cu a călugărițelor dominicane. Am băgat de seamă însă că sângele la munte păstrează încă tipul cel frumos strămoșesc, și n-a degenerat ca la câmp.

Când făceam observațiile aceste fiziologice, înaintam încet-încet spre țelul călătoriei mele. După ce deci, ca din poveste, am mai trecut un deal, o vale ș-o limbă de pădure, am zărit în depărtare Târgul-Ocnei, închis între munți, așa fel încât se pare că în văgăuna aceea se sfârșește lumea.

Ajungând în sfârșit, am tras la Camară. — Știi ce este Camara? În adevăratul înțeles, Camara este cantora sărăriilor, dar în ființă ea este curtea Târgului-Ocnei. Aice se concentrează toate interesele, nu numai a rufetașilor, ci și a orășeanilor. De la Camară se împrăstie favorul și dezgrația, dragostea și urgia, binele și răul. Într-un cuvânt, ea este o autoritate mai mult sau mai puțin însemnată, după gravitatea camarășului.

Aice am găsit pre vornicul A. Vilara, pre care îl cunoșteam încă de la 1828. El mă primi cu acea aleasă politeță ce caracterizează pre adevăratul aristocrat. Seara ne-am primblat împreună, am vizitat o punte pe Trotuș, făcută de el, care este primblare publică; apoi după câteva robere de vist, m-am culcat și am dormit cum nu dormisem de când purcesesem de la Iași. A doua zi am petrecut-o mai toată conversând cu Vilara. Ascultam cu mirare

pre omul acesta, ce a jucat o rolă însemnată în patria sa, cu ce dezgust și căință vorbea de politică, el care mai toată viața ș-o petrecuse în intrigile diplomației și în zbuciumările politice.

— Nu voi să văd jurnale — îmi zicea el — nu voi s-aud de gazete, mă mulțănesc a fi vesel și liniștit. După ce mă voi înturna de la băi (era gata să se ducă la Franținsbad), o să fac din orașelul acesta un ermitagiu de odihnă și de plăcere. Acum haidem să ne primblăm, adăogi zâmbind, să împrăștiem seriosul convorbirei prin vederea frumusețelor Ocnei.

Era aproape de miezul nopții, când după primblare am mântuit vistul, iar când bătură 12 oare, Vilara nu mai era! O apoplexie trăsnitoare curmase firul zilelor sale.

După patru luni trecute, încă cu groază îmi aduc aminte de acest moment! În adevăr, poate fi ceva mai fioros decât a petrece cu un om în toată puterea vieții, și în spațiul de câteva minute a-l videa mort? *Sic transit gloria mundi!*

Cea întâi datorie a fost să vizitez pre boierii moldo-români din care se compune soțietatea, și am avut prilej a cunoaște că fuzia între munteni și moldoveni face mari progrese aice, căci deși într-un colț de țară, în T. Ocnei tot se păstrează vechea ospitalitate română, ce era odinioară proverbială. Tot ce se mai poate adăogi este că bărbații sunt foarte *buni*, și femeile foarte *amabile*. Apoi, pesemne aerul, sarea, Trotușul ș.c.l. contribuie a face ca damele ocneane să aibă cei mai limpezi și mai ucigași ochi din toată țara.

Un tânăr vesel și de duh, rudă și prieten al meu, îmi spunea că el își închipuia în naivitatea sa de provincial, că împoporarea Târgul-Ocnei se alcătua din acei iertați de la munci, pre care guvernul, în părinteasca sa îngrijire, îi coloniza acolo, pentru ca având ei totdeauna în privire gropile osândeii, să se pocăiască și să se facă din răi, buni. Curiozitatea, ori mai bine zicând păcatul sau norocul lui cel bun îl îndemnă să vie la Ocnă; dar aici se încurcă așa de bine, încât se trezi însurat cu

o iertată (cum o numește el) damă, pre atât de plăcută cât și bună soție¹.

Trei lucruri sunt de văzut și de studiat aice: turnul precistei, ocele și — părintele egumenul.

Turnul e o zidire foarte curioasă. El este patrat, de o circonferință de 12 stânjani, și de o nalțime de 5—6. Se cunoaște că a fost zidit cu mult mai înainte de monastire (care și ea dată de vro două sute și mai bine ani), și că menirea lui n-a fost de a servi de clopotniță.

Gios are o încăpere mare, care a fost, cum se vede, magazie sau închisoare. Despre nord, te sui pe o scăriță la o nalțime de 15 palme, și intri într-o săliță îngustă, unde cel întâi lucru ce ți se înfățișează este — spânzurătoarea! Un grindei de stejar stă prins în zid de amândouă laturile, iar în mijloc este o verigă ruginită de care se anină ștreangul. Calăul n-avea decât să învărtească grindeiul ca să sugrume pre pațient! În dreapta acestui coridor este o ușuliță pre care te cobori pe o scăriță dreaptă și îngustă — putredă acum de vechime — într-o închisoare subpământeană, fără lumină, fără aer, și de o adâncime grozavă. Acolo cine știe câte jertfe au fost! Câte suspine au înădușit groasele ziduri a turnului! câte blăsteme vărsau asupra tiranului rafinat ce l-a zidit acele buze ce vineau de amuțeau învinețite sub spânzurătoarea ce stă dinaintea ușii! În dreapta coridorului este o scăriță pe care suindu-te, intri într-o camară boltită cu ferestre strâmte, care servea spre schingiuirea prizonierilor, precum se cunoaște de pre gura unui cuptoraș ce se vede la intrarea acestei închisori, în care negreșit se înfierbântau uneltele schingiuirilor. Mai suindu-te, găsești încă o altă camară boltită, și mai sus stau aninate clopotele monastirei. Un clopot mare, vechi și spart, cu glasul său cel dogit, vestește ocnenilor când este sărbătoare.

¹ Tânărul acesta (Pascal Vidrașc) nu mai este! Cruda morții coasă îl săceră înainte de vreme.

Oare cine a fost Tiberul ce a făcut turnul acesta, care ne amintește de niște timpuri de barbarie, ce din norocire s-au cufundat pentru totdeauna în noianul vremii? Oricât am căutat, nici o inscripție, nici o dată nu am aflat; chiar în cronicile noastre și în tradițiile poporului nu găsim nimic.

De la osânda veche, m-am dus la osânda nouă, la gropile de sare. Nu mă voi întinde a descrie modul lucrării minelor și starea arestanților. Aceste vor fi obiectul unei scrieri mai serioase, pe care îmi propun a o face, căci impresia ce mi-au lăsat e mahnicioasă.

În risc de a fi numărat între ruginele literaților, nu mă pot opri de a face o comparație mitologică. Oare Vâlcica nu seamănă ea cu Aheronul, și gurile ocnelor cu intrările imperiului lui Pluton? Ascultând vuietul ce se făcea în fundul gropilor, mi se părea că aud Ciclopul făurind fulgerele lui Joe.

Să venim acum la a treia curiozitate, adică la părintele egumenul, de la care văd acum că trebuia să încep, după proverbul: *in Jovem principio*.

Preacuviosul arhimandrit Paisie Ocneanu, egumenul sfintelor monastiri Precesta și Raducanu, e în adevăr o curiozitate.

Să nu se pară un paradox această zicere.

Cum să nu se socoată curiozitate părintele Paisie, care, deși grec, nu seamănă nicum cu grecii? Noi avem dreptul a-l reclama de patriot al nostru, căci de treizeci ani trecuți de când este cu noi, prin faptă și prin grai, acest bărbat s-a găsit totdeauna în frunte, când a fost vorba de vro îmbunătățire obștească, de vro binefacere particulară. Chiar astăzi, ocuparea sa este de a vizita școala publică și spitalul (care este unul din cele mai bine ținute din toată țara) a cărora este inspector acum de douăzeci ani.

Cum să nu se socoată curiozitate un călugăr care nu-i ipocrit? Cum să nu fie raritate un călugăr care n-are nici caretă, nici armasari, nici... tabieturi?

Lumea însă vorbește că are bani. Întrebându-l dacă e adevărat,

îmi răspunse că din împotrivă, el urmează porunca apostolică:

Μὴ κτήσεσθε χρυσὸν, μηδ ῥγυρον μηδ χαλκὸν εἰς
 τς ζώνας ὑμῶν.

Părintele Paisie are o mică chilie în monastirea Raducanu, unde șade singuratic și liniștit cu fratele său, protosinghelul Neofit, cu care nicicum nu seamănă, căci cu cât egumenul este econom, cu atâta frate-său e risipitor. Orice câștigă cu epitrahilul împărțește la săraci; și în vreme ce egumenul se ocupă de lucruri ce le socotea serioase, părintele Neofit plânta o viță de vie la fereastra chilioarei sale.

Via a crescut, a coperit chilia, și s-a întins pîste zidul monastirei. Cine știe dacă, când lucrurile părintelui Paisie, ce se par acum temelnice, nu vor mai fi, via monahului Neofit nu va produce încă rod și umbră!

Am zis că acești doi cuvioși locuiesc în m. Raducanul, fără să vorbesc încă de ea; scapare pre care mă grăbesc a o îndrepta.

Monastirea Raducanu e situată în cea mai frumoasă poziție, pe o stâncă din malul Trotușului (la care am a mă înturna cu plăcere). Zidirea n-are nimic de însemnat; ea seamănă cu toate bisericile făcute pe atunce. Deasupra ușei se cetesc aceste versuri:

“VELEAT ΑΨΣΒ

Mult pre-dulcelui Hristos
 Robul său cel credincios,
 Lăcașul tău au zidit,
 Foarte l-au împodobit
 Lumina dar acea cerească
 Prin ruga ta să moștenească
 Radu Racoviță vel logofăt,
 Cu a lui soție Maria, ctitori
 Sunt cu fiica lor Ilinca,
 La această biserică pre-sfântă.

P.V. mai 20

Après avoir réglé les fortunes publiques,
J'ai donné des leçons aux plus grands politiques.”

Cum îți pare inscripția această pretențioasă? Ce zici de franțuzeasca din ea? Ce înțelege prin *régler les fortunes publiques*? Eu prepun că d. logofătul Racoviță — a căruia țărăină fie ușoară! — numea *regularea averilor obștești* hotărârile drepte sau strâmbe care da prin cărțile de judecată ce slobozea de la logofeție.

Donner des leçons aux plus grands politiques nu-ți pare a semăna cu o epigramă îndestul de bufoană? Dovadă că de măgulirile lingușiei dreptul simț se întunecă, și deșertăciunea face pre oameni să-și sape nerozia în peatră.

Dar să lăsăm vanitățile oamenilor, și să venim la frumusețile ce natura le răspândește aice cu atâta îmbelșugare.

Toate dealurile ce împregiură orașelul sunt încununat de grădini și de vii care produc în singură podgoria Ocnei aproape la 150 mii vedre de un vin foarte bun, și însă vin vechi nu se găsește! Întrebând pre un localnic de ce nu au vin vechi el îmi răspunse că: ei n-au obicei să-l lasă să se învechească. Răspunsul este nu numai caracteristic, dar și potrivit; căci în adevăr, sărbătoarea și duminica vezi toate crâșmăresele gătite, ademenind cu ochii lor cei negri pre trecători. Curteni, șavgăi, târgoveți, rufetași, în crâșmă sunt toți egali dinaintea lui Bacus. Pretutindene auzi câte o scripcă, câte o cobză; și apoi când aburii vinului și ochii crâșmăresei au produs efectul lor, încep horele, râsurile, tropotele ș.c.l., și când, îndeseară, se întorc pe acasă șovăind și cântând, cei de piste vale, vrând să treacă puntea îngustă de pe Trotuș, adese cad în el: dar fiindcă *au și bețivii un Dumnezeu*, și fiindcă Trotușul e vechiul lor prieten, el îi primește în răcoroasele sale ape fără primejdie, îi îmbrățeșează, și-i trimite pe acasă scăldați și desmețiți.

Nimic mai limpede, mai frumos, mai vesel decât acest nobil râu, care după ce iese din munții Transilvaniei, și după ce își face

loc pintre stânci și scaldă T.Ocnei, primind în sânul său Slănicul, Cașinul, Oituzul, Tazlăul și alte mai mici pârâie, merge de se aruncă lângă Agiud în Siret. Știi însă că și Trotușul — ca tot ce este mare și frumos — are și el zavistnicii săi? și știi care sunt aceștia? Slănicul și Vălcica.

Câteodată, când ploile se varsă în munți, Slănicul îmflat de șiroaiele ce curg în el, socotindu-se că ar fi el ceva, îngâmfat și turbat, se aruncă rostogolind pietre și bolovani, și desplicând cu furie apele Trotușului, merge până ce se pierde în el. Alteori, dacă plouă spre nord-vest, Vălcica, caprițioasa Vălcică, acest pârâiaș neînsemnat, pre care un copil îl poate pași, se face atât de mare încât adese prăvale carele încărcate. Ea se repede ca să îmbrățoseze pre mândrul râu — pre care îl curtenește de atâția ani fără vreo ispravă — însă el, desprețuindu-i cochetăriile, nu suferă ca cristalinele lui unde să se-amestece cu apele sărate și noroioase a acestei bătrâne desfrânate, încât e o deșanțată privire a vieda cum apa tulbure a Vălcicăi curge prin Trotuș fără a se amesteca cu el.

Trotușul e odorul cel mai prețuos și mai iubit a ocnenilor. El este mângâierea lor, panaceea lor universală, idolul lor; când se scaldă în valurile lui, ei cred să își spală și păcatele.

Trecând podul, găsești *Grădina lui Nastasache*, la poalele muntelui Măgura. Aice este un izvor de apă minerală. Iată ce zice de el doct. Fătul în descrierea sa despre apele simple și minerale: “Apa acestui izvor este limpede, însă brânzoasă, ca una ce are niște flocoșori într-însa, care se așează pe fundul vasului îndată ce s-au turnat apa în pahar. În privirea acestor flocoșori, socotințele sunt deosebite; unii zic că aceste n-ar fi altă decât carbonat de magnezie, alții zic că ar fi hidrat de pucioasă ș.c.l.” Adică cu alte cuvinte va să zică că apa nu e analizată, și că nu știe nime din ce atomuri se alcătuiește. Cu toate aceste, vara năvălesc mulțime de bolnavi la cură. Aice sunt odăi prea bune, și o îngrijire foarte de lăudat din partea proprietarului. Grădina aceasta e și primblarea favorită a orașenilor, carii păzesc cu religiozitate preceptul lui Martin Luther:

Wer nicht liebt Wein, Weiber und Gesang
Der bleibt ein Narr sein Lebenlang.

În zile de sărbătoare, neguțitorile, gătite și ferchezuite, vin de se rătăcesc prin aleele livezii; și apoi când rătăcirile sunt mai serioase, se suie suspinând și bătându-și piepturile în deal la schitul din Măgură, de unde ca niște alte Magdaline se întorc pocăite; atâta numai că pocăința ține numai până ce se coboară în vale.

Voind a vizita Măgura, m-am dus cu trăsura până la Troiță. De aici a trebuit să ne suim — eram mai mulți — pe gios pe o cărare strâmtă și stâncoasă. Câte puțin-puțin, drumul făcându-se mai greu, am început a simți obosirea, și când după cinci patrare de oară am agiuns la sevăstrie, eram îndestul de osteniți. Însă când, după atâte stânci pe care ne urcaserăm, am găsit verdeață, pom și apă; când am văzut încântătoarea priveală ce se întinde de pe vârful muntecelului acestui, am uitat toată osteneala suitului.

Câțiva pustnici uitați de lume viețuiesc aice singuratici, în desăvârșită lipsă și nevoie.

Îmi propuneam a mă duce și la băile de la Slănic, dacă doctorul Șaroș nu mă înturna din hotărârea aceasta. Nu m-am căit nicidecum, când m-am încredințat de starea în care fu Slănicul în vara aceasta.

Sunt 20 ani trecuți de când d.Șaroș, unul din cei mai buni doctori ce am cunoscut, locuiește în T.Ocnei. El e singurul localnic care n-a căpătat friguri, când au intrat Bem cu honvezii lui aice. Ocnenii sunt foarte norociți; ei au doi doctori, pe d. Șaroș și Troțușul; de aceea, nici se sparie ei când se bolnăvesc; unul sau altul trebui să-i vindece.

Ploile ce nu încetau făceau monotonă viețuirea la T. Ocnelor. Urâtul începuse, și *spleenul* nu era departe, când deodată se făcu un mare zgomot pîntre călugări. Ce era? — Ministrul cultului sosise.

Asta fu o mare norocire pentru mine, căci nu putem decât să câștig moralicește în adunarea d. G. Cuza, pre care, oricât de mult îl stim, nu pot în capitalie a-l supăra, precât doresc, cu vizitele mele. L-am întovărășit la m. Bogdana, unde părintele egumenul Antonie Dumbrovă ne găzdui și ne ospătă patrioticește.

Această monastire zidită și înzestrată de răpausatul logofăt Solomon Bârlădeanul și jupâneasa sa — a căroră morminte se văd înăuntru bisericii — este foarte bine ținută. Fostului egumen, răpausatului arhimandrit Teofilact, ea este datoare cu cele mai multe îmbunătățiri; pagubă numai că e situată în așa sălbatic loc, favorit adăpost a urșilor. Părinții ne spuneau că, adeseori, urșii care sunt mai devoți îi vizitează. Socotirăm deci de cuviință să le facem și noi o contravizită. Planul se făcu, se adoptă, și se și puse în lucrare.

În vreme ce ne pregăteam pentru această expediție, unii din amatorii ce erau să ne întovărășească începură a ne spune feluri de anecdote. Unul, cum un urs a îmbrățoșat pre un vânător, care de atunce nu mai îmbrățoșează pre nime; altul, cum un alt urs a smuncit sineața din mâna vânătorului, și i-a sfărmat-o de cap. Altul iar, cum un al treile urs a luat pre un vânător subsuoară, și l-a dus în bârlogul său, unde l-a făcut beefsteak pentru puii săi; altul cum... ș.c.l.

Toate aceste povestiri mai mult sau mai puțin istorice mă făcură a gândi că eu — vânător de iepuri și de prepelițe — o să fac o tristă figură, când mă voi întâlni c-o dihanie care fără multe complimente te ia în brațe; și cam cu rușine mărturisesc că începui a pierde ceva din gustul vânătoarei. Nu știu, ideea aceasta, sau îmbuibătoarea cină a părintelui egumen făcu că a doua zi cu adevărat eram bolnav, încât d. Cuza fu nevoit a mă lăsa să beau ceai în chilia arhimandritului, iar d-lui cu ceilalți se sui în munte. Din norocire, urșii, ca niște urși cu judecată, simțind că au a face cu un vechi vânător, nu cutezară a da ochi cu acest boier.

Păn-a nu pleca din T.Ocnei, m-am dus la Onești ca să vizitez pre proprietarul, cătră care mă leagă o veche prietenie. — Pe

înfloritele șesuri a acestor frumoase domene, unde Cașinul și Oituzul se varsă în Trotuș, se primblă cocostârcii, coțofenele și turturelele, care de aici nu se duc mai departe. Deși dorința mea se învoia cu a d. Aslan de a rămânea mai mult la Onești, grăbindu-mă a mă pregăti ca să mă întorc la Iași, n-am putut zăbovi decât o zi, o zi de acele pre care românii le însemnau cu o peatră albă.

În sfârșit, am părăsit acest târgușor, unde, departe de intrigi și de supărări, petrecusem două luni de odihnă și de negrijă. I-am lăsat rămas bun, făgăduindu-i a-l revedea cât mai curând.

La Roman am găsit colb, am întâlnit judani trențoși; aceste îmi prevesteau apropierea capitaliei.

Când am zărit cele patru turnuri a mitropoliei, ce stau ca o masă răsturnată cu picioarele în sus, soarele scaldat într-un nour pulberos se ascundea după muntele Pionul.

Χαῖρε!

CUPRINS

SCRISOAREA XXIX (Judanii și florile)

Decembrie 1854

Câte odată când sunt fără treabă îmi place a lăinici pe ulițe, sau — cum se zice — a număra¹ pavelele. Astă primblare, repetată de multe ori, îmi insuflă feluri de idei mai mult sau mai puțin filozofice, idei nevinovate ce mă fac a uita pentru câțva timp că viața e atât de scurtă și zilele atât de lungi! Ele în ochii mei îmbracă o formă care, din multul analiz ce-i fac, sfârșește prin a face o² realitate. Astfel am observat că nimic nu caracterizează pe locuitorii unui oraș ca chiar orașul în care ei se nasc, trăiesc și mor.

¹ A măsura.

² A se preface într-o.

Un oraș tras cu sfoara, regulat, curat, unde zidirile sunt spoite și ferchezuite, dovedește că locuitorii lui sunt oameni reglați și liniștiți; însă inima lor trebuie să fie rece ca și linia geometrică pe care o întâlnești la tot pasul. Din împotrivă, [acele]¹ unde a descălecat și s-a așezat fiecare după plac și voie, au un *nu știu ce*, care place ochiului². Dacă Bucureștii n-ar avea noroi și greci³, dacă Iașii n-ar avea tină și judani, negreșit că ar fi din cele mai plăcute poziții. Din nenorocire, au și ele — precum am zis — lepra lor! Și însă, dacă în capitala României găsești grădinile Cișmegiu, Chiselef ș.a.; dacă prin mahalale găsești livezi și primblări; (și) dacă la Iași nu afli decât o necăutăță grădină publică, vina știți a cui este? — a judanilor carii au cotropit țara și au înădușit pe orașeni, pentru că judanul, din natură, este dușman florilor! și pentru dovadă vom întreba: Unde-s grădinile noastre ce ajunseseră a se face istorice? Unde-i grădina de la cerdacul lui Ferent, de la Movilă, de la Stejar, Sprăvale-babă? — Vai! judanul le-a omorât!

Afară e soare și frumos; vântul primăverii a uscat glodul; căldura nu e încă atât de mare ca să-l prefacă în pulbere. Dacă nu ai bătăture, și ai vreme⁴, vină să ne primblăm puțin pe ulițele capitalei noastre, căci vreau să te încredințez⁵ că în adevăr judanul ce ne-a adus mârșăvia, ne-a gonit florile.

Să lăsăm Ulița-mare, căci ea s-a făcut un cafarnaum din care mai toți creștinii sunt exilați; să luăm alta ori-care⁶ *ad libitum*, și m-apuc rămășag că nu-mi vei arăta o casă locuită de un judan în care să se găsească o floare. A! iată, la o fereastră o gerană, câteva rozete, o micșunea galbenă: aceea șade un bărbier. Văd un ștergar

¹ Orașele.

² Place poetului.

³ Tină și bulgaro-sârbo-greci.

⁴ Nu aveți bătăture și puteți dispoza de vreme...

⁵ Căci ținem de a vă convinge.

⁶ Oare-care.

întins pe o prăjină; bărbierita trebui să fie tânără. Bărbierul e mare amator¹ de flori și de pasări. Are colivii cu sticleți, cu merle, și cu privighitori. El cultivă mai cu seamă merlele. Dăunăzi un bărbier, care are mai multe sburătoare de acestea, văzând pe d. Delmary², ce se întâmpla să treacă pe dinaintea dughenii lui și se oprise ascultând cu o sfântă oțerire concertul acestor pasări șuerătoare, îi zise cu multă bunomie: Domnule, nu cumperi două merle pentru treatrul d-tale? Ți le-oi da eftin. D. Delmary îi aruncă o căutătură fulgerătoare și îi întoarse spatele. — Dar să ne urmăm drumul. Vezi cu ce iscusință stau împleticite ipomeile (rochița rândunelei) pe zebrelele acestei ferestre³? Oalele⁴ astea cu jale (stachys) și scabioase (fleur des veuves) ne spun că aici locuiește o văduviță; însă scabioasele și ipomeile tânjesc! Mai nainte, potirele lor roșii și albastre se desvăleau grațios sub lacrimile văduvei, dar de când un *cinovnic* pletos și bărbos de la un nu știu care Departament s-a pus să o mângăie, florile începură a fi uitate!... A! Iacă după perdelele acestea albe deditei, viorele și lăcrămioare. Cum se îmbină ele de bine cu răcoroasa față a fetiței ce ridică un colț de perdea și se uită cu naivitate la noi! Copila aceasta e orfană. O mătușă a ei, cotoroanță bună de sugrumat, o pregătește pentru un bătrân bogat căruia voiește să o vândă. Sărmana floare, menită a se vestezi sub puturoasa suflare a desfrânării!

Odinioară ungurii obicinuiău la vreme de secetă, de lăcuste, sau altă calamitate publică, de îngropau câte o babă de vie⁵. Astfel conjurau răul și scăpau țara. Oare n-ar fi bine să se exile — dacă nu să se îngroape — și la noi bătrâna aceea care, în loc să povățuiască tineretea către bine, o împinge la vițuri, și pătează haina cea curată a nevinovăției?

¹ Foarte amator...

² Directorul operei italiene. (Nota lui C.N.).

³ Ferestrei acestei?

⁴ Vasele.

⁵ Îngropau de vie câte o babă.

Să ne depărtăm de aici cu toată plăcerea ce ne face vederea fetei și a florilor; să mergem mai departe. — Iată un balcon împodobit cu flori aristocrate: camelii, fucții, volgamerii și felurite roze. Aici șede o curtezană care ziua petrece în baie și la oglindă, și noaptea în brațele... lunei... Dacă astă femeie, pe buzele căreia stă tipărit surâsul¹, și a căreia îndeletnicire e numai să placă, ar voi să ne spuie cât e de amară viața ei, ce se pare atât de plăcută; cu câte lacrimi — pe care e silită să le ștergă² fără să vrie — scaldă elegantul său așternut; câte umiliri rabdă, câte defăimări suferă, ne-am întrista cu bună seamă gândind la viitorul ce o așteaptă în vreun spital!

Chiar de nu ți-aș³ spune, singur ai găci că în căsuța astă curățică, la ferestrele căreia se vede oale cu magioran, mintă, calapăr și busuioc șede un preot. *Cucoana* preoteasa iubește florile mirositoare pentru că și părintelui îi place mirosul de tămâie. Drăgălașă soție! ea la toată zi întâi a lunii, dă cuviosului *sfeștoc* de busuioc proaspăt, legat cu o cochetă tasma neagră.

Iată că cutrierarăm câteva ulițe, și n-am văzut încă o floare la un judan. — Vrei să-ți desleg problema aceasta?

— Judanul e din fire speculant. Tot ce nu aduce bani în casă, tot ce nu se vinde și nu se precupețește, pentru el e un lucru de prisos. Florile nu-i fac nici o plăcere. Aceste scule a naturii sunt date pentru oamenii ce au o inimă tânără, și judanul știi că n-are inimă — precum dovedește camăta ce ne ia, — sau dacă are, ea este ferecată cu argint, încât printr-înșa nu mai străbate nici o impresie, nici un fel de simțire.

Ce să facem dar? Să gonim judanii ca să avem flori, sau să gonim florile ca să avem judani?

¹ Surâsul.

² A șterge.

³ V-aș spune.

SCRISOAREA XXX
(*Băile de la Ems*)

CUPRINS

August 1855

Facultatea din Berlin ne trimisese la Ems. Vrând-nevrând, deci a trebuit să o ascultăm: ne-am suit în vagon și: mână băiete! Mână băiete, adică, șuieră mașină!

După ce ne-am oprit o zi ca să vizităm Hanovru, ne-am urmat călătoria până la Colonia, unde trebuia să lăsăm fiara de uscat ca să luăm pre cea de apă.

Cel întâi lucru a unui călător, după ce ajunge în Colonia Agripina, este să vizite domul (această biserică măreață, cea mai mare zidire de stilul gotic din lume, care, începută la 1248, nu e încă gata, și nici va fi în timpurile noastre), și apoi fabrica lui Jean Marie Farina, care are privilegiul a parfuma cu apa lui ambele emisfere, însă informându-ne de locuința acestui vestit distilator, ni se răspunse că în Colonia sunt 23 de Jean Marie Farina, și toți se zic cei adevărați.

În câteva oare, vaporul te duce la Coblența, stație a călătorilor pe Rin, unde vapoarele se urmează regulat ca omnibusurile.

Eram acum aproape de sfârșitul drumului nostru. Am luat o trăsură care într-o oară făgădui să ne transporte la Ems. Chirigiul nostru trecând pe sub tunurile cetății Ehrenbreitstein, zidită pe coasta unui deal în dreptul Coblenței, ne spuse că artileriștii prusiani zic că cetatea aceasta nu se poate lua nici cu un chip. Nefiind competenți în asemenea materie, l-am crezut ușor.

Curând intrarăm în ducatul de Nassau, care numără 38 mile patrate, adică ceva mai puțin decât un ținut al nostru.

Nimică mai frumos și mai pitoresc decât drumul acesta pe o șosea minunată, care după ce atinge țărmurile Rinului, unde se vede de cea parte frumosul palat de Stotzenfels, apoi cotigește și apucă malurile Lanului. O cavalcadă de engleze călări pe

magari ne anunță că intrăm în oraș. Oraș! Vorbă mare! Mai nimerit am zice sat, dar sat alcătuit de vro șaptezeci de frumoase oteluri ce se întind pe o vale îngustă pintre care curge Lanul. Aice toate casele sunt făcute nu pentru proprietarii lor, ci pentru străinii ce vin; de aceea, de la octomvrie și până la mai, Emsul este pustiu, însă cum se arată primăvara, el începe a se găti ca să priimească mulțimea călătorilor, pre care îi aduc la izvorul tămăduirii, din tuspaturu punturile cardinale, regulat de două ori pe zi, trăsurile de la Coblența. Atunci începe a se desmorți Emsul, începe a trăi din mila fântânii Keselbriunen care dacă s-ar întâmpla să sece, zău nu știm ce ar face locuitorii lui.

Poziția acestui orașel e atât de romantică, îngrijirea atât de mare, încât nu te poți opri de a nu te plăcea în paradisul acest încântător, deși șederea în el te ține cam scump.

După ce ne-am așezat la otelul des Quatre Saisons unde fusesem recomandați, ne-am grăbit a ne duce să vizităm locul unde neguțitorii îți vând feluri de scumpe nimicuri.

Ne-am primblat prin grădina și frumoasa alee ce se întinde de la izvor până la casa cu patru turnuri. La urmă, am intrat în salonul de conversație. Aice era întinsă o masă lungă îmbrăcată cu postav verde, în mijlocul căreia sta o ruletă, coțcă privilegiată care scurge pungile străinilor, căci alteța sa duca de Nassau nu învoiește supușilor săi să joace jocuri de hazard. Am găsit acolo mai mulți moldoveni cunoscuți. Moldovenii au ajuns acum, de unde nu-i sameni, acolo răsar.

Băile de Ems sunt frecventate de o soțietate aleasă. Pe la începutul timpului curei vin nemții, rușii, leșii; iar în iulie năvălesc franțezii și englezii; atunci nemțoaicele se eclipsează de crinolina și volanele parizienelor; însă deși eticheta face petrecerea îndestul de monotonă, cel puțin ai mângăierea că te găsești într-o adunare cumsecade. De la 7 și până la 9 oare, vezi trecând pe promenadă feluri de figuri care de care mai țațoșe.

Vezi acest ofițer ce se primblă la braț cu un june elegant în civil? Unul e duca de Meiningen și celalalt prințul Gheorghe de Prusia. Iată contele de Morny. Văzându-l cineva fără nici o decorație, vorbind operă și *Bois de Boulogne* cu contesa d'Imécourt, ar zice că e un fașionablu de la jockey-club, iar nicidecum prezidentul corpului legislativ, și intimul lui Napoleon III. Dar figura astă poznașă ce face să râdă pe duca de Richelieu? Acesta-i Levassor, comicul de la *Palais-Royal*, care a venit aici ca să ne facă să petrecem câteva seri vesele.

Iată doamna Calerghi, fiica lui Neselrode, prințesa Rezinska, contesa Potoțca ș.a. Dama astă tomnatică, dar plăcută încă, întovărășită de două fete atât de elegante una altia, încât nu le-ar putea cineva deosebi dacă, prin un joc a naturii, n-ar fi una brună și alta blondă, dama asta e o americană bogată ce nu-i nici prințesă, nici marchiză; republicanii acești de piste ocean sunt mai presus de asemenea deșertăciuni. Ea e doamna Hutton, nimic mai mult; dar, zău! dacă lumea nouă produce asemenea frumuseți, nu știu de ce mai șede cineva în cea veche?

O, ce toaletă eccentrică la dama astă mică ce dă brațul marchizului de Chabannes, dar cât o prinde de bine, și cât e de gentilă miss Sheppart!

— Miss Sheppart? Ce-i aceea?

— E o mlădiță a Albionului răsădită în macadamul Parisului. Mai mult nu știu, și nici vreau să vă spun.

Nu vă mirați de eleganța toaletei astei dame nalte și palide. Dumneaei e madama Gerson. Toate aceste bogate atururi iese din magazinul bărbatu-său, cel întâi (magazinul vreau să zic) din Berlin.

Pe bancul acela, lângă câțiva lorzi englezi, șăde generalul rus Enghelhard, ce vorbește c-un june ofițer din marina franceză, care-și pierdu un picior la Crâm. Ei fumă și conversează cu atâta familiaritate, încât n-ai gândi să sunt dușmani.

Precum vedeți, nu se poate nime jălui că nu e în bună companie, dar — o rezic — petrecerea e sarbedă, și viața îndestul de monotonă.

La 5 oare dimineța alergi la izvor, și până la 9 înghiți la apă caldă primblându-te — dacă nu plouă — prin grădină, și ascultând orhestru. Aice întâlnești tot aceeași soțietate, însă în haine de baie. Dacă vremea e închisă, vezi englezii învăliți în mari șaluri de lână, care le dă o înfățișare foarte poznașă; iar în boneta și capotul acesta, n-ai găci pre dama cea elegantă ce-ai întâlnit-o aseară la promenadă. La 9 oare nu mai vezi pre nime la izvor. Toată lumea s-au tras pe-acasă ca să dejune, și să-și facă toaleta, încât două oare promenada și salonul sunt deșerte. La 11 încep a ieși. Ia seama bine să nu te ademenească magararii care te-așteaptă cu dobitoacele lor la scară. Mossie! Mossie! Vollen Sie reiten? îți strigă cu toții. De cumva din ochi-ți prepun că poate mai te-ai îndupleca a face o cursă, te-ai prăpădit! Te vezi încungiurat, înhățat în brațe și pus pe un magar care pleacă fuga, dudit cu bățul dinapoi de cornacul său, încât când te trezești, ești acum pe potica muntelui. Dacă ai scapat de cursa asta, n-ai decât a te duce în salon, unde jucătorii s-au adunat, sau la cabinetul de cetire, unde curiozii răscolesc jurnalele, ori la colonadă, unde lălăii cască gura pe la mărfurile expuse prin magazine.

Dar a trecut o săptămână. Ai călărit pe mai mulți magari, ai vizitat Nassau, Stoțenfels, Kemenau ș.c.l., toți munții și colnicele. Cunoști toate obrazele cu care te întâlnești mai de multe ori pe zi; ai învățat de rost toate polcele ce le executează orhestrul, ai făcut inventariul tuturor bagatelelor din colonadă, ți-ai cercat norocul la ruletă, ți s-a láncezit sufletul de apă caldă, în sfârșit poate ai avut noroc ca noi, să râzi de cântecele lui Levassor, să ascuți încântătoarea vioară a lui Vieuxtemps, și fermecătorul glas a privighitoarei nordului Jenny Lind, ce să mai faci? monotonia te-a săturat, și urâtul începe a se ivi.

Atunci contele Bismark, comisarul ducăi, iscodește vro nouă petrecere. Vezi anunțat odată că mâine fiind ziua aniversară a a.s.

ducăi, va fi iluminată strălucită, serenadă cu muzică și armonie la redută. Poți vedea toate aceste pentru un florin? Altă dată, că la promenadă va juca muzica militară. Nu te-amăgi însă; ai s-auzi tot acele arii, tot de acei muzicanți, dar în haine militarești. Uneori e un *steeple chase* de nou soi. Într-o dimineață am văzut că se strânsese toți magararii din Ems și împregiurimi, cu urechiații lor cursieri. Întrebând ce va să zică asta, un poznaș ne răspunse că se pregătise cavaleria ducăi de Nassau ca să meargă să iaie Sevastopolul; era o alergare de magari, unde biruitorul se poartă pe una și singura stradă a Emsului, ca un triumfător roman.

Ne se mai spusese că codrii ducatului sunt plini de vânat, și că poți căpăta ușor și ieftin voia de a vâna, întovărășit de un pădurar; încât dacă te vei scula înaintea soarelui, și te vei înturna după apusul lui, negreșit poți întâlni două, trei căprioare: dar ți se dă de știre că nu poți trage în dobitoc, decât dacă are mai bine de un an, sau mai puțin de zece. Atunci cercetezi...

— Metrica căprioarei?

— Ba nu; dar când trece dobitocul, te întorci cătră pădurar și-l întrebi: — Ce vrâstă socoți că poate să aibă căpriorul acesta? Pădurarul se uită cu o căutătură ispitită, și-ți răspunde: “unsprezece luni!” sau “doi ani și jumătate, poți să-l împuști”. Mai de multe ori vânatul se folosește de conversația asta, și se face nevăzut; se întâmplă însă uneori, de ai vreme să tragi și să cadă. Atunci pădurarul ia dobitocul, care e destinat pentru masa ducăi, și îți lasă mulțămirea să te crezi bun vânător.

Frunzele însă încep a îngălbeni, avgust e cătră sfârșit, și nopțile s-au mărit. Nu-ți rămâne atunci altă de făcut, dacă nu vrei să pierzi toată iluzia Emsului, decât să alergi iute la Coblența, să te sui în cel întâi tren, fără să mai întrebi unde merge, și să te duci — unde te trage inima sau interesul.

SCRISOAREA XXXI
(Alexandru Donici)

CUPRINS

Când la 1812 Turcia în urma rezelului ce avusese cu Rusia viola toate tractatele și capitulațiunile noastre, cedând puterii învingătoare jumătate din teritoriul Moldovei, și când magnații națiunii române strivite și umilite, în loc de a protesta, precum făcuse Ghica bătrânul când se luase Bucovina, nu găsise nimic mai nimerit, decât să se adreseze la Poartă, cerând în locul pământului cedat să se dea Moldovei câteva județe din Muntenia¹, multe familii rămaseră în Basarabia. Între aceste era și familia Donici, de origine veche și nenorocită.

Pe atunci Alexandru Donici era copil. Părinții săi neputându-l învăța limba sa (pentru că școalele române erau condamnate, Basarabia trebuind neapărat să se rusească), l-au trimis la Petersburg, unde alte învățături afară de cele militare neexistând, a trebuit vrând nevrând să-l facă oștean. Au plâns mult bieții părinți când au luat astă hotărâre; a plâns mult și el, depărtându-se de casa părintească; dar ce era de făcut alta decât să se supuie soartei sale? S-a dus la Petersburg și a intrat în corpul de cadeți. Însă avea el oare vocațiune pentru arta militară? Vom răspunde copiind un fragment din scrisoarea ce am primit de la dânsul, când după câțiva ani a căpătat rangul de ofițer.

— „...Când de pe malurile verzi și înflorite a Bâcului și a Răului, unde mă scâldam vara sub caldele adieri a zefirilor, m-am văzut deodată pe țărmurile neguroase ale Nevei, unde se vede atât de rar soarele, unde în locul dulcii limbi cu care mă legănase mama, nu auzeam decât o limbă aspră ca și climatul; când mă văzui părăsit între străini ce nu mă înțelegeau, silit de dimineață

¹ Vezi *Revista Carpaților* de G. Sion, *Nota lui C.N.* E vorba — probabil— de articolul: *Trădarea Basarabiei*, semnat Iassiorum Municipium. (*Rev. Carpaților*, 1861, I. p. 577,641).

până în sară a face marșuri cu mai multe oca de fier pe umăr și a învăța manevrarea puștei în douăsprezece timpuri, disperarea mă cuprindea și zeu! nu știi dacă arma pe care o purtam toată ziua, n-aș fi întors-o ca să o slobod în pieptul meu, dacă ar fi fost încărcată. Viind la cazarmă mă aruncam pe tristul meu pat; camarazii mei râdeau, cântau și se jucau, iar eu plângeam, gândind la țara mea, țară unde era Făt-Frumos și Ileana Cosânzana...”

Astfel se petrecură zilele sale, după ce, după mulți ani de suferință, fu numit *praporscinicu* (sub-locoteninte) și trimis la polcul N. de infanterie. Din norocire regimentul acela era tăbărât aproape de Basarabia. Donici abia se prezentă comandantului și, cerându-și concediu, alergă să-și vadă părinții, însă nu găsi decât mormântul lor! Pierzând singura mângăiere ce-i mai rămăsese, se lăsă de oaste, și peste puțin trecu în Moldova.

Nu ne aducem aminte dacă mai trăia încă unchiul său Logofătul Andronachi Donici, care singur cu bătrânul Flechtenmacher¹ știa pe atunci Pandectele, încât umbla asupra-i și-o epigramă care zicea:

Dacă ai vro judecată,
Mergi la Donici de-o arată;
Că el până și-n pilaf
Va găsi vrun paragraf... etc.

Nu știm unde găsea el paragrafurile, știm numai că era un om versat în jurisprudență, și că o prescurtare de legi ce el a publicat, este și astăzi căutată în tribunalele Basarabiei.

Aici Alexandru Donici găsi rude și amici, dar găsi mai ales limba sa. Voind să-și facă o pozițiune socială, intră în serviciul ramului decanic, și după ce își pierdu soția ce o luase, se însură de al doilea. Acum greutățile casei începură: copiii se nășteau pe tot anul, și el nu era avut. Cu toate aceste cu mica leafă ce avea, cu venitul unei

¹ Tatăl cunoscutului nostru artist. *Nota autorului.*

moșioare, și mai ales cu o mare cumpăneală și economie își ținea casa; iar virtuoașa lui soție se trase la țară, consacându-se numai la creșterea copiilor săi. Singura lui recreație era poezia. Debutând prin *Căruța poștei*, cântecel care curând se făcu popular, traduse apoi *Țiganii de Pușkin*, poem atât de frumos și de natural, dar toate aceste erau mai mult pipăiri, până ce încercându-se cu apolojul, se desveli adevăratul poet.

Pe atunci, mai mulți juni români ce-și terminase studiile în străinătate, înturnându-se în țară își propuseră a da un impuls literaturii lăncezânde. *Kogălniceanu* începu a preda un curs de istorie în colegiu; publica *Dacia literară* și *Arhiva română*, colaționa și da la lumină cronicile noastre uitate de atâta timp. *Aleksandri* stigmatiza ignoranța prin *Iorgu de la Sadagura*, cea întâi verigă a acestei prețioase salbe de bucăți teatrale cu care el împodobi scena noastră. *Donici* biciuia viciurile prin fabulele sale ș.a. Peste *Milcov*, *Eliad*, demn următor a lui *Lazăr*, corecta limba. *Boliac*, *Alexandrescu*, *Rosetti* ș. a., urmând *Cârlovilor* și *Văcăreștilor* ne arătau în scrierile lor neimitabila frumusețe a limbii. În Transilvania și Banat, *Barițiu*, *Murășanu* ș.a. subțineau naționalitatea. Numai în Basarabia, abia bătrânul *Stamati* mai da semn de românism; *Hâncu* și *Hâjdău* amuțise. Se întreprinse publicarea unei foi literare, la care conlucram noi toți care scriam. Ea fu primită cu încântare de public, dar vântul pe atunci nu sufla la liberalism; ideile noastre nu erau gustate de un guvern care nu putea uita nici *Satirele* lui *A. Cantimir*¹, nici scenele din viața lui *Lăpușneanu* și a lui *Ghica Cogălniceanu*² și luând drept pretext o nevinovată poveste³, sub cuvânt că atacăm religiunea suprimă foaia; aceste însă rămân a se descrie de acel ce va întreprinde de a publica istoria literaturii române, operă de care suntem lipsiți până acum.

¹ Traducere din slavonă de A. Donici și C. Negruzzi. *Nota autorului*.

² Vezi foaia *Propășirea*.

³ Vezi *Toderică*.

Anul 1848, atât de priincios libertății popoarelor, a fost funest pentru litere. Toată lumea se aruncă în arena politică. Lira lui Lamartine se discordă, și telescopul Arago prinse ceață. Prea puțini din români rămaseră credincioși cultului muzelor, și între acești puțini nu trebuie a uita pe Donici. El făcea din când în când câte o fabulă, și după ce o cetea amicilor săi, o ascundea degrabă în portofoliu; și astfel a urmat, până ce oara morții a sunat!

Nu ne-am încercat a scrie biografia lui Donici; asta o vor face-o alții mai competenți decât noi. Nu vom termina însă această schiță ce e numai o tristă amintire, fără a reproduce cele ce am scris la moartea lui în ziarul *Trompeta Carpaților*:

“Alecui Donici nu mai este! Plângeți, dobitoacelor! Voi, căroră el știa a vă da atât spirit! Istoricul vostru a murit.

“Știm că ne va spune că avem mulți poeți, *infinitus est numerus*, atât de mulți, încât nu mai putem alege pe cei buni din cei răi. Știu că sunt și destui prozatori, însă operele lor sunt atât de grele de mistuit, încât preferim a ceti *Aleksandria*, decât multe alte scrieri pretențioase. Este aceasta un viciu al gustului nostru? Se poate. Dară ne vine să zicem și noi cu poetul:

Si Peau d'âne m'était conté,
J'en aurais un plaisir extrême.

“Tot așa e și cu fabulele lui Donici. Cine nu-și aduce aminte de *Gâștele*, de *Pufușor pe botișor*, de *Judecata momiței*, de *Carul cu oale*, de *Măgarii din Parnas*, de *Lupul nazir*, ș.c.l., ș.c.l., ar trebui să le înșirăm pe toate.

De la Esop, pe care-l silabisim pe băncile școalei, până la Lafontaine, Krâloff, Donici, apologul ca și proverbul a fost totdeauna înțelepciunea națiunilor. În fabulă vezi pe judecătorul prevaricator, pe dregătorul nedrept; și acei pe cari nimene n-ar cuteza a-i numi pe nume, apologul îi arată, ca într-o oglindă, sub masca unui lup, a unei momițe, și toată lumea îi cunoaște. Și să nu crează cineva că e lesne a face o fabulă. Franția avu mulți fabuliști: nici

unul însă nu ajunsese pe Lafontaine, și să vă spun pentru ce? Pentru că fabula nu suferă secătura și umplutura: ea cere pe lângă talent o bunomie, un stil simplu; ea e datoare să spună numai ce trebuie, nici o silabă mai mult. Și cine avea mai multă bunomie decât Donici! În bordei ca și în palat, fabulele lui sunt cetite și întelese.

“Când după un fatal duel, A. Pușkin, poetul rus a murit, guvernul a ordonat să se imprime operele lui cu cheltuiala statului și să se vândă în profitul urmașilor săi. Aceasta scuti pe familia ilustrului poet de a cerșători ca să capete pâinea de toate zilele. Oare aceea ce făcu pentru Pușkin sub Țarul Muscalilor, să nu se facă pentru Donici sub Principele Românilor?”

CUPRINS

SCRISOAREA XXXII (Despre limba românească)

Dacă ne încercăm a face oarecare observări asupra limbii noastre, facem cunoscut mai-nainte ca să fie tuturor știut, că n-avem nicidecum pretenția a fi priviți ca niște legiuitori sau cel puțin ca niște povățuitori, voim numai să emitem și opinia noastră alături de un altor filologi, ce au lucrat și lucrează pentru limbă.

Ne aducem aminte de decadița în care căzuserăm în privința limbii sub domniile străine. În corupția generală, se corupsese și ea! Nu mai era acum limba lui Dositeu și a lui Cantemir, nici a cărților bisericești; era un gerg hibrid, amestecat cu ziceri turco-grece etc. Atunci era de bun ton a vorbi numai grecește sau o românească pestrițată. Damele noastre începură a nu putea pronunța pe ș, pe c, pe g. Ele ziceau: *mozicule, nu stii că nu se sede zos dinaintea duduțelor?*

Așadar, limba moștenită de la străbuni, se căpia cu feluri de peticării eterogene și eram în risc a pierde cea ce aveam mai scump: limba!

În timpul acesta, vro câțiva literați transilvani și bănățeni, văzând cu groază că frații lor — noi din principate — ne ducem

de râpă, începură a scrie mai multe dizertații prin care ne arătau originea noastră (ce începuserăm a o uita); dar cu toată bunăvoință ce aveau de a ne îndrepta, scrierile lor aveau și ele defecte, căci și la ei se introdusesese iarba rea (deși în mai mică câtime decât la noi): și ei aveau cârpele de ziceri germane și maghiare și terminații ungare, cari sunau rău la urechile noastre. Pe lângă aceste, noi nu eram deprinși cu scrieri serioase, noi care în ignoranța și superficialitatea noastră, ne socoteam foarte eleganți și erudiți, când făceam versuri precum cele următoare, model de pedantism și de rău gust:

Ἄγαλμα τὴν Ἀφροδίτης ἐμφοχὸν καὶ ζωντῶν
 Cum că ești în vremea noastră, personne ne peut dire non.
 Ὅσοι φθανῶν ν σ βιλποῦν. σ γνωρξοῦν γι θεν
 Ce arzi inimile toate, comme un puissant volcan.
 Ἄκουσον τ ν δεομῶν, τ δεσμ τοῦς ινή πολλ
 Nu ne lasă să ne pierdem, en criant toujours hélas! etc.

Așadar, treaba ajunsese de a fi de tot comică, încât numai ridicolul ne putea mântui, aplicându-ne vorba poetului: Castigat ridendo.

Din norocire, un om veni; un om care-și știa în perfecție limba sa; un om ce era totodată poet, jurnalist, literator. El se numea *Eliad*. Acesta se apucă să desbrace pe *fata lui Chiriac*, cum o cheamă el, de toate țorțoanile străine ce o desfigurau, și arătându-ne-o întâi goală, ca pe Venera de Medicis, pentru ca să putem aprețui formele ei cele frumoase, se apucă să o investimente cu hainele cu care era deprinsă și care o prindeau. Dar văzu că nu era destul a ne arăta grațiile fecioarei: trebuia să ne dregă și gustul stricat, pricepu cu fireasca lui sagacitate că a brusca lecuierea, era a nu ne mai vindeca, și așa începu mai întâi a alunga o grămadă de slove ce nu ne trebuiau, lepădă pe θ, pe η, pe ω, φ, ξ, etc. etc., cu toată împotrivirea și strigătele noastre, care însă se potoliră îndată ce ne încredințară că puteam trăi fără dânsese,

și că e mai românesc a scrie Teodor, sau Toader, decât Θεόδωρ... etc. Apoi puse a ne arăta mlădierea limbii prin traduceri din Lamartine și Byron.

Ca prin farmec, îndată mai mulți juni plini de inimă se grupară în giuru-i. Ei se puseră la lucru cu o activitate febrilă. Alexandrescu, Boliac, C.A. Rosetti desfășurară toată încântarea poeziei. Aristia ne făcu să facem cunoștință cu Omer și cu Alfieri. Bălcescu — pre care l-am pierdut — ne vorbi de Istorie, Cogălniceanu adună prețioase documente în *Arhiva română*; edită și colaboră la *Dacia literară*; în sfârșit, el dezgropă și dete la lumină *Cronicele noastre*, operă colosală. El și cu alți juni studioși fondă ziarul literar *Propășirea*, în care Alecsandri publică primele sale poezii ce avură atâta răsunset și care îl ridicară îndată la titlul necontestat de întâiul poet național al României, etc. etc.

Când gândește cineva că toate aceste se făcură în vreo doi, trei ani, se miră de ceea ce poate românul, când voiește.

Întâmplările anului 1848 au fost fatale literaturii române. Politica predominând, literatura amuți. Ei bine! Ce s-a făcut pentru ea în curs de patrusprezece ani? Perfecționatu-s-a limba? Statornicitu-s-au regulile ei? Nicidecum! Atâta numai că am gonit slovele și am luat literele, fără a pune și bazele, după cari să le întrebuiințăm în limba noastră. Atunci am văzut scriind fiecare cum îi plesnea în cap; fiecare își închipuise o ortografie. Și apoi deodată ne pomenirăm inundați de o mulțime de scrieri; și ce scrieri? Traduceri de romanțuri rele, în care traducătorii cădeau dintr-un exces în altul; căci în adevăr lipsiră zicerile turco-greco-slave, dar se introduseră cele latine-franco-italiane. Ne trezirăm cu poezii de felul acesta:

Charmată damicelă
Cu ochi ca de gazelă,
Te am, o columbelă,
Divină și mult belă... etc.

Nu samănă oare aceste cu *Αγαλμα τῆς Αφροδῖτης* pe care am citat mai sus?

Precum vedeți, eram departe de *Cămeșa fericitului*, de *Legenda lui Manoli*, de *Anul 1840*. În darn Bolintineanu, Crețianu, Dăscălescu se încercară a netezi poesia asta trasă de păr. Frumoasele lor scrieri erau înăbușite sub nămolul versificatorilor răi; încât când voia cineva a-și odihni spiritul de atâta sbuciumare, era nevoit a se înturna la *Curierul de ambe secse*, la *Propășire*, la *Magazinel istoric*, la *România literară*; pentru că ce interes aveau pentru noi *Muschetarii* lui A. Dumas, *Lelia* D-nei G. Sand, *Misterele Parisului* a lui E. Sue, traduse într-o limbă ce, cu toată bunăvoința, nu se poate numi românească? Zău! stând a judeca câtă osteneală și-au dat traducătorii atâtor romanțuri, și cât timp au pierdut îndeșert, timp și osteneală ce ar fi putut fi întrebuințate spre a ne face cunoscute niscai opere bune, nu poate cineva decât a regreta activitatea în darn cheltuită atâtor oameni laborioși!

Să venim acum la teatrul român, care avu o mare înrâurire asupra literaturii, și după ce vom isprăvi și cu el, vom arăta care ortografie ni se pare mai conformă cu limba noastră și publicul literat va decide în omneputința sa.

La 1833, frații Foureaux făcură într-o casă veche o sală de Teatru (de care Iașii era lipsit), ca să joace pantomima și danțul pe frânghie. Noutatea lucrului făcu să prospereze întreprinderea acestor industriași, încât se încercară a da și mici vodevile ce ocupară teatrul mai mulți ani. Atunci începură a se gândi și la un teatru român. G. Asachi cu asistența a câțiva amatori și a câți-va școlari ne dete mai multe bucăți traduse, care cu toată slăbiciunea actorilor de strânsură și mijloacele de care dispunea, ne dovediră că lucrul nu e așa de cu neputință precum se credea, și că limba română răsună tot așa de bine la ureche ca și sora sa italiană. Însă, nemărginindu-se în reprezentații de puterea actorilor săi, vroi să ne arate drama și opera. Văzurăm pe *Petru Rareș* și pe *Norma*. Dar aice, cu toată indulgența auditoriului, trupa de

amatori făcu un mare fiasco, și publicul fără a-și răci dorința de a avea un teatru național, simți stâmpărându-i-se entuziasmul.

Guvernul se asocia cu dorința publică. El numi un comitet teatral¹, care să se ocupe cu alegerea pieselor, cu înființarea personalului etc. Îndată însă ce junii membri ai comitetului primiră cu plăcere astă onorifică însărcinare, tot el, guvernul, prefăcu comitetul în întrepriză și pe membrii lui în directori fără voie. Gluma era cam groasă, căci acum nu era vorba a cheltui numai timpul, era a deslega și punga. Cu toate aceste, iluziile juneței — erau juni atunce — care abordă cu curagiu orice întreprindere, când ea are de scop un bine public, făcu pre improvizații impresari a se apuca cu tot dinadinsul de lucru, mai ales când era în joc și amorul lor propriu. Ei erau îndatoriți a ține două trupe, una franceză și alta română, și pentru asta li se da o subvenție de patru ori mai mică decât este astăzi.

Aduseră o trupă franceză, care juca vodevilul, drama și opera comică; și publicul își poate aduce aminte, că de atunci n-a avut mai buni actori. Însă nu era acesta greu! Gerul era teatrul român pentru care trebuia creat tot: decoruri, piese, personal etc.

Ce era de făcut? Nu se mai putea lua băieții de pe băncile școalei ca să se urce pe scenă; ei aveau de învățat lecțiile lor, iar nu piese de teatru. Impresarii noștri se gândiră mult; și după mai multe idei, care de care mai ciudate, căci unul propunea să tocmească oameni pre care îmbrăcându-i în hainele respective să iasă pe scenă pentru formă, și rolul lor să se citească de un lector ad-hoc între culise, altul zicea ca să se tipărească piesa și să se împartă la privitori care să o citească în sunetul orchestrei etc. etc. În sfârșit, primejdia fiind mare se decidară, ca generalii când au a face vreo întreprindere riscată, să facă apel la junii *de bonne volonté*. Apelul lor fu auzit. În curând mai mulți tineri se înfătoșară și o trupă ca prin minune se găsi înființată.

¹ M. Kogălniceanu.—V.Aleksandri.—C.Negruzzi. (Nota autorului).

Dar cu toată buna lor voință, acești *enfants perdus* nu cunoșteau nici rudimentele artei dramatice. În lipsa altora, impresarii noștri se făcură profesori de declamație și de mimică: s-apucară a învăța pre actori aceea ce și ei știau, sau mai bine zicând nu știau. Ce e dreptul, la început actorul uita că nu trebuie să stea decât cu fața spre public; actorița, în loc să iasă pe ușă, ieșea prin părete, dar publicul era indulgent; el râdea și aplauda.

Acum trupa cam schioapă, cam nemernică, era plină de dorința a se produce și plină de speranță în viitorul ei. Decorurile se barbuilase, se cârpișe, nu mai lipsea decât Materia... piesele! La toate se gândise, afară de repertoriu.

Adunându-se toate traducerile ce se găsiră pe la librării și aice și peste Milcov, se văzu că nu se putea da nici Orest, nici Mahomed, nici Alzira. Chiar cele mai ușoare din piesele lui Molière erau grele pentru nouii actori. Nu rămase alta decât tot impresarii să se facă și autori și traducători. Se puseră tustrei pe lucru; aleseră din repertoriul francez și german acele ce le părură mai lesnicioase, mai potrivite cu puterea nouilor actori, și traducând, prelucrând, uneori localizând, reprezentațiile începură; publicul se mulțumi, actorii se încuragiară și treaba mergea strună.

Douăzeci și mai bine de ani au trecut de atunci. În timpul acesta, acești oameni au avut mult mai serioase ocupații în țara lor. Sunt sigur însă că tot nu uită timpul acel ferice, a căruia suvenire singură mai poate aduce un zâmbet pe vestejitele lor buze, mai poate să le descrețească fruntea pleșuvită!

Să ni se ierte astă digresie.

Puțin câte puțin, trupa se îmbunătăți. Dintre actori se desveliră adevărate talente. Poni, Teodorini, Lukian, Sterianca, Gabriela etc. puteau aborda acum orice rol fie el cât de greu. Repertoriul se îmbogățea, și Alecsandri începu a ne arăta frumoasele lui opuri. *Iorgu de la Sadagura* fu întâia sa piesă originală. Ea avu un mare succes, căci autorul, biciuind xenomania, ridiculiza defectul ce aveau și au încă junii educați în străinătate de a găsi toate cele rele în țara lor.

Aceste toate avură o influență mare asupra limbii. Dacă unele piese aveau oarecare expresii familiare, ele erau la locul lor și îndată venea dialogul elegant, fără pretenție și natural. Comedia nu ajunsese a fi burlescă, și drama era tragică, fără a fi sbuciumată și hidoasă. Publicul își aduce aminte de Poni, mort în floarea vieții în *Angelo*, *Lazar păstoriul* etc. de Teodorini, în *Jucătorul*, *Saul* etc., când la teatru petreceam și noi câteva ore plăcute din cele mai multe neplăcute a vieții.

Acum impresarii noștri mulțumiți că au pus temelia teatrului național, se retraseră. Alte direcții îi urmară, care nu avură a se lupta cu greutățile ce întâmpinaseră ei. O nouă sală de teatru se clădi și M. Millo luă direcția.

Negreșit că ea nu putea cădea în mai bune mâini. M. Millo, autor și actor, era singur în stare a consolida edificiul, ridicat cu atâte ostenele. El ne arată pe scenă mai multe piese precum *Piatra din casă*, *Samson*, *Chirița*, *Nișcorescu* etc., avură succese fabuloase. Concursul lui Alecsandri, *l'enfant gâté* a nostru, făcea că era destul să se arate numele lui pe afiș pentru ca să se umple sala, unde răsuna și încântătoarea vioară a lui Flechtenmacher. Într-un cuvânt, teatrul românesc era în floarea lui.

Dacă însă un curios ar fi observat cu sânge rece mersul său, ar fi văzut cu întristare că nu are baze solide. În adevăr aveam o trupă recrutată dintre tineri înamorați de arta dramatică, aveam o sală spațioasă, dar trupa actorilor nu avea decât aplauzele publicului, și când se închideau porțile teatrului, oamenii aceștia rămâneau pe pavea, fără să se mai gândească nimeni la dânșii. Sala clădită într-un capăt departe de centrul orașului avea pe lângă aceasta și alte defecte. Lăsând că era lipsită de acustică, dar era umedă și rece; actorii căpătau junghiuri, junghiurile aduceau oftică, și în curând Poni, P. Neculau, Marghioala, Sterianca, N. Teodor etc. se făcură tristele ei victime!

Cu cine se înlocuia deșertul ce se făcea în rangurile acestor luptători? Cu alți devotați tineri, cari aveau aceeași perspectivă: lipsa și oftica?

Unii dezertară; Millo și Teodorini se duseră departe să caute un mai bun noroc. Alții, intornându-și ochii lăcrămați de la scena ingrată ce fusese primul și singurul lor amor, fugeau cu o imprecăție, *vade retro!* și căutau a găsi vreo altă carieră care le promitea cel puțin un adăpost și o bucată de pâine la bătrânețe.

Așadar, teatrul român începu a decădea, căci el nici avea chip a se subținea, fără un conservatoriu, fără o școală cari să formeze actori pentru a înlocui pre cei ce desertau, pe cei ce mureau! și dacă din când în când se mai da reprezentații române, ele erau numai o întreprindere hazardoasă a unor oameni curagioși, pe care curând o făcea să cadă indiferența Philaminfelor amoroase de scena străină, ce găseau că a merge la teatrul național nu era de *bon ton*.

C'est une chose, ma chère, horrible, une abomination!

Pesemne n-ai băgat de seamă că lui Jean îi zic Ion?¹ Știm că un proiect ce se făcuse pentru teatru, zace îngropat în arhivele Ministerului de externe ca și dorința exprimată de Cameră de a se clădi o nouă sală pe locul teatrului vechi. Să sperăm că le va veni și lor rândul de a ieși din mormântul lor.

Până atunci, să vorbim de limbă și de ortografia ei.

Nu ne-om încerca a dovedi origina limbii noastre; filologi studiosi și oameni mai competenți decât noi au făcut-o aceasta. Vroim să vorbim numai de oarecare anomalii ce există în literatura limbilor nu mai puțin curioase decât acele ce uneori întâlnim în natură. Așa d.e. vedem limba polonă scrisă cu litere și limba română cu slove, când ar fi trebuit să fie tocmai din contra.

Care să fi fost cauza acestei monstruoziții și cui suntem datori cu acest nou păcat? Tot acelor cărora le suntem datori multe de toate: clerului bigot și ignorant. Papiștii nu lăsară pe poloni să scrie cu slovele lor, temându-se de slavii ortodocși de cari ei erau încungiuțați. Grecii asemenea îndemnară pe români ca să se

¹ Gr. Alexandrescu. *Nota lui C.N.*

servească cu slovele cirilice, ca nu cumva să se strecoare printre ei odată cu literele și ritul apusean. Astfel, slavul adoptând alfabetul latin, fu silit a-l împeștrîța cu felurite semne pentru ca să poată răspunde la pronuncia lui groasă și guturală, iar românul se văzu încărcat cu o mulțime de vocale urâte cari nu erau ale lui¹ încât acum când am reluat literele străbune, ne găsim într-o mare vălmășeală și suntem nevoiți a întrebuița și noi tot soiul de accente, când deasupra, când dedesubtul literelor, pentru ca să putem arăta tonurile acele groase ce au prins rădăcină în limba noastră. Astă prozodie de porunceală se făcu cu atât mai grea, cu cât fiecare inventa o etimologie și o tehnologie proprie a sa.

Ne aducem aminte că — sunt acum mai 20 de ani — noi am fost chemat luarea aminte a literațiilor noștri asupra unei slove blăstemate² care a substituat mai la toate vocalele noastre și care singură ne silește a orna aceste nenorocite vocale, *qui n'en peuvent mais!* cu felurite căciuli, care de care mai cornorate sau mai ascuțite. N-avem nevoie s-o mai numim; lectorii noștri o vor cunoaște. Până când deci va veni timpul s-o alungăm ca să scăpăm de dânsa, s-avem răbdare și să ne servim pe vrute pe nevrute cu accenturi, ferindu-ne însă de a abuza prea mult de ele. Ar fi foarte de dorit ca din toate provinciile României alegându-se câte un filolog, să se alcătuiască un comitet care să stabileze odată ortografia și prozodia noastră; și dacă s-ar face aceasta și acei bărbați învățați ne-ar face onoare a ne întreba care e ideea noastră în acest obiect, ne-am mărturisii simbolul credinței noastre literare cam în felul următor:

Credem în origina limbii române și mărturisim literele străbune, dar nu ne plac inovațiile nepotrivate cu natura limbii, și anume:

¹ Urmează: și firește că limba lui cea pură se îngroși și se abastardi , încât...

² Vezi scrisoarea XV (*Critică*).

1. Nu ne place întrebuițarea consoanelor duple, ce sunt numai o învălmășeală și o greutate la învățarea gramaticii. Numai la foarte puține și rare ziceri străine le-am primi ca o escepție.

2. Suntem contra lui *û* pe care îl socotim numai o împlutură de prisos, și nu l-am întrebuițat decât ca să deosebim pluralul din singular, d.e.: eram eû, eram noi etc.

3. Nu ne putem învoi cu *ciune* și cu *iune*; pentru că dacă avem câteva ziceri cu astă terminație, ni se pare că n-ar fi un cuvânt ca să ne lungim toate substantivele cu un cot mai mult când mai ales ea nîcicum nu le-ar face mai frumoase și când în latină asemenea terminații nu există.

4. Asemenea chiar sub amenințare de a fi numărați între ignoranți și ruginiți, nu vom zice: *apt*, *aptiv*, *respept*, *carapter*, etc. în loc de *act*, *activ*, *respect*, *character*, căci dacă am zice aceasta am fi siliți să zicem poate și *năciune* în loc de *nație*, și cine mai știe câte altele.

5. Mai credem că dacă *d* se pronunță ca *z* în cuvintele ce derivă din latină, n-ar trebui a se scrie *văzând* în loc de *vădând* etc., pentru că de nu era a se păzi etimologia, era de prisos a relua literele și a lepăda slovele. Asemenea ni se pare că nu e generos a abuza de bietul *d*. Să nu facem pre *Zoița* și pre *Zamfira Doița* și *Damfira*, precum nu s-ar cuveni să scriem *dabala*, *dimbet*, *didanie* în loc de *zabală*, *zimbet*, *zizanie* etc. Dacă suntem siliți ca să zicem *zeamă de vardă* în loc de curechi murat, cel puțin să nu scriem *deamă de varză...*”

Punem capăt pentru astă dată acestei observații fără a avea pretenție de a impune cuiva ideile noastre bune sau rele.

APRECIERI

Pe când palatul domnesc era considerat ca un soi de templu, iară domnul ca un soi de Buda nefailibil, C. Negruzzi avea curajul a scoate la lumină imagina cruntă a lui Alexandru Lăpușneanu și a spune boierilor un mare adevăr: "Poporul e mai puternic decât boierimea!"

"Proști, dar mulți!" răspunde Lăpușneanu vornicului Moțoc, în scena măcelului din palat, atunci când poporul adunat la poarta curții striga: "Capul lui Moțoc vrem!" Acel răspuns al domnului: "Proști, dar mulți!" cuprindea în trei cuvinte o adevărată revoluție socială. Prin urmare, nuvela istorică fu rău văzută la palat, rău primită de boieri; însă ea își dobândește pe loc rangul cel mai înalt în literatura română, și va rămânea totdeauna un model perfect de stil, de limbă frumoasă, de creație dramatică și de o necontestată originalitate.

VASILE ALECSANDRI, *Constantin Negruzzi. Introducere la scrierile lui*, în: Vasile Alecsandri, Opere, vol. IV, Chișinău, Editura Hyperion, 1992, p.372.

Pline de o muzicalitate desăvârșită, pe care numai artiștii o nimeresc, din instinct, frazele lui Negruzzi dau impresia, rară în literatura noastră, a unui lucru care *nu poate fi altfel*.

Și iarăși ca un adevărat artist fin și inteligent, el și-a găsit stilul de la început și nu l-a schimbat niciodată. Vremi nouă au găsit cu cale să creeze o limbă-n loc să înțeleagă pe aceea care era gata făcută de cugetarea și simțirea seculară a poporului... Negruzzi n-a fost ispitit, nici cât Alecsandri, de dănsule. Ajutat oarecum și de faptul că, în veacul nostru, în Moldova s-a scris totdeauna mai românește, el a urmat să-și coboare pe hârtie frumoasa sa frază populară, mlădioasă și solidă.

Ca însușiri de fond, Constantin Negruzzi nu e cunoscător de suflute. Nuvelele lui de închipuire sunt cu desăvârșire banale; lipsindu-i la nevoie materialul de observație, el e silit să întrebuințeze amintirile ce-i rămăsese din critica sentimentalelor romane ale epocii. Ce păpuși fără viață sunt Zoe și poloneza din *O alergare*, cât de puțin te mișcă nenorocitele esibene pe care le zugrăvește autorul în această din urmă nuvelă! Dacă sunt sentimente bine zugrăvite de dânsul, *sunt* numai acele pe care le lasă a fi zărite ușuratică vorbă de saloane.

Ce descriitor splendid! În mijlocul nuvelilor slabe, bucățile care zugrăvesc ceva ies într-un relief palanic totdeauna. Din toate aceste descrieri însă cele mai frumoase sunt acele cuprinse în *Fragmente istorice* sau în scrisorile care ating viața noastră din trecut. Ca puțini oameni, Negruzzi a avut simțul, foarte rar, al acestui trecut: *l-a văzut*. Inima-i a bătut de bătăile puternice ale timpurilor eroice; în el a înviat cruzimea epică a Lăpușneanului, vitejia simplă a plăieșilor, toată acea simțire mai puternică decât a noastră. Vrăjitorul te strămută, prin puterea de convingere artistică cu care scrie, în alte vremuri, în vremurile pe care, prin înțelegere largă și adâncă, le-a făcut ale sale.”

NICOLAE IORGA, *Pagini de tinerețe*, vol. I, Editura pentru literatură București, 1968, p. 57—58.

Muza de la Burdujăni conține nu numai ridiculizarea maniei lingvistice, ci și satirizarea ridicolului izvorât din amestecul fanariotismului pământean cu civilizația apuseană neasimilată. Caliopi Busuioc, ca și cucoana Chirița ori Gahița Rozmarinovici ale lui Alecsandri, sunt “Zițele” epocii de la 1848. Atunci civilizația apuseană srtăbătuse numai în clasele de sus și acolo, neasimilată nici în formă, dădea naștere la ridicol, și acest ridicol, Negruzzi și Alecsandri, Caragiale ai vremii lor, l-au observat și l-au redat în opere dramatice. L-au redat fără artă, pentru că ei nu aveau talent deosebit și pentru că ei erau deștelinătorii ogorului literar și aveau de luptat cu toate greutățile, neavând nimica moștenit. Cu vremea, civilizația s-a prins bine, cel puțin din punctul de vedere al formei, în clasele superioare, și ridicolul superficial a dispărut: azi în clasele de sus nu mai poate fi o cucoană Chirița. Dar civilizația a pătruns cu încetul, ca apa în păturile pământului, tot mai jos, până ce a ajuns în mahala, și azi, mai ales pe vremea când a fost scrisă *O noapte furtunoasă*, combinația ridicolă de orientalism și civilizație europeană e în mahala.

Acest ridicol nou și-a găsit zugravul într-un om de un talent extraordinar, Caragiale, care pentru mahala și “Zița” e ceea ce a fost Alecsandri pentru Gahița Rosmarinoviici și C. Negruzzi pentru Caliopi Busuioc.

GARABET IBRĂILEANU, *Spiritul critic în cultura românească*, în *Opere*, I, Editura Minerva, București, 1974, p. 74—75.

Numele lui Negruzzi este legat de obicei de nuvela istorică *Alexandru Lăpușneanu*, care ar fi devenit o scriere celebră ca și *Hamlet*, dacă literatura română ar fi avut în ajutor prestigiul unei limbi universale. Nu se poate închipui o mai perfectă sinteză de gesturi patetice adânci, de cuvinte memorabile, de observație psihologică și sociologică acută, de atitudine romantică și intuiție realistă. Abstrăgând de la sensul literar, figura eroului e romantică, Lăpușneanu e genialoid, plin de contradicții, un monstru moral, aci superstițios, aci impiu, odată delicat, altă dată crud, practic ca unul care ar fi studiat pe Machiavel și totdeauna fricos de dominare. Într-un cuvânt, indiferent de arta descripției, Negruzzi a vrut să zugrăvească un erou impenetrabil, concurând cu romanticii, care fugeau deliberat de motivare. Lăpușneanu e și el un om sucit, neînțeles sie însuși. Scriitorul nu face multă arheologie. Evenimentul principal se petrece “într-o sală de cinci stângeni lungă și de patru lată”, cu lespezi pe jos, s-ar zice ca la Suceava, unde era Sfântul Ioan cel Nou, cu toate că scriitorul crede că încă de pe vremea lui Ștefan cel Mare scaunul fusese mutat la Iași(...). Negruzzi a înțeles spiritul cronicii române și a pus bazele unui romantism pozitiv, scutit de naive idealități. În cronică domnii taie pe boieri și boierii pe domni și toată durata unei domnii este o încordare de suspiciuni, de uneltiri, de trădări și crime. Nuvela ar intra în rândul narațiunilor de asasinat italiene, de nu s-ar fi dat eroului principal o semnificație superioară. Lăpușneanu e, desigur, un dominat, osândit de Providență să verse sânge și să năzuie după mântuire. El suferă de o melancolie sangvinară, colorată cu mizantropie. Echilibrul între convenția romantică și realitatea individului, aceasta e minunea creației lui Negruzzi.

GEORGE CĂLINESCU, *Istoria literaturii române...*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Ed. Minerva, București, 1986, p. 216-217.

Alexandru Lăpușneanul ... este propriu-zis o dramă în mai multe acte, în care un conflict primitiv se rezolvă printr-o catastrofă. Povestitorul nu apare, în desfășurarea acțiunii, menținută tot timpul sub ochii noștri, decât cu rolul și aproape cu dimensiunile pe care le au într-o compoziție dramatică. De aceea, atunci când revenim de la narațiunile scriitorului la scenele dialogate avem impresia de a trece de la auxiliar la esențial, de la articulațiile cu valoare artistică redusă pe planul viu al creației.

Sunt în nuvelele lui Negruzzi și câteva tablouri, câteva descrieri, cum ar fi aceea a măcelăririi boierilor. Dar nici aici scriitorul nu intervine pentru a "spune", ci pentru a ne "arăta", nu pentru a fi "ascultat", ci pentru a ne face să "vedem"... Făcând apel la puterea noastră de a imagina ("Închipuiască-și cineva...") autorul nu lasă nici o îndoială asupra intenției sale de a prezenta și nu de a povesti. Și pentru a-și susține această intenție, întregul pasaj este menținut la imperfectul indicativului, un timp a cărui facultate de a evoca mișcarea a fost adeseori pusă în lumină. Grație acestui timp totul pare a se desfășura înaintea ochilor noștri... Până și moartea, care survine totuși ca o întâmplare instantanee, e înfățișată ca o acțiune derivată: "Cei mai bătrâni *mureau* făcându-și cruce". Prezentând totul în mișcare, totul este văzut. Tablourile nu întrerup deci ceea ce doresc să obțină scenele dramatice. Se poate în adevăr spune că în primul plan al nuvelei lui Negruzzi nu se impune nici povestitorul faptelor și nici povestirea lui, ci numai faptele povestirii.

TUDOR VIANU, *Arta prozatorilor români*, Editura Hyperion, Chișinău, 1991, p. 52, 53.

Capodopera memorialistică a lui Negruzzi este fără doar și poate *Cum am învățat românește* (1836) cu stilul ei dulce și proaspăt ca mierea de pădure, cu humorul ei bătrânesc și viu, care o situează între permanențele prozei noastre, dincolo de orice considerent istoric. Nu mai prejos ca semnificație artistică se oferă și anecdota paremiologică *Păcală și Tândală* (1842), unde paremiologia, aici simplă aglomerare, se substituie cu uimitor meșteșug posibilei trame epice: Răsturnând realitatea cronologică, ea pretinde a fi istoric plasată, pentru ca tradiția să triumfe, între Creangă și Urmuz.

I. NEGOIȚESCU, *Istoria literaturii române*, Editura Minerva, București, 1991, p. 31.

Negru pe alb sunt scrisori numai cu numele, în realitate fiind texte publicistice, cum vor fi peste cincizeci de ani și multe ale lui Caragiale. Recunoașterea faptului și a meritului a întârziat, în cazul ambilor scriitori, din pricina prejudecății clasice a genurilor «majore», care a relegat la periferia literaturii, când nu le-a ignorat cu totul, aceste «articole», «însemnări, notițe», «încercări» sau, cum le-a botezat expresiv Caragiale, «mofturi». Ele au continuat să treacă drept literatură de bas-étage chiar și după ce tabletele lui Arghezi ieri, ori ale Anei Blandiana azi, le-au conferit depline titluri de stil și de artă.”

NICOLAE MANOLESCU, *Istoria critică a literaturii române*, vol. 1, Editura Minerva, București, 1990, p. 202.